

ગુજરાત વિદ્યાપીઠ ગ્રંથાલય

[ગુજરાતી કૉપીરાઈટ વિભાગ]

અનુક્રમાંક ૧૨૩૫૦ વર્ગિક

પુસ્તકનું નામ સ્વર્ગ ન્યતિ

વિષય ૬. ૩

આત્મચન્દ્ર નામર દ્વિવેદીકૃત પુસ્તકમાળા ચ થ-૩

સ્વર્ગ-જયન્તિ

અથવા

આદર્શની કથા.

પ્રથમ ભાગ-પ્રથમ ખંડ.

ધ્યેય પ્રાપ્તિનો પ્રયત્ન

લેખક અને પ્રકાશક,
આત્મચન્દ્ર નાગર દ્વિવેદી.

વિસનગર (ઉ ગુજરાત)

હાલ કલોલ (ઉ. ગુજરાત)

તે

“ અદ્વૈત-વીણા ” “ સ્વધર્મ-સંગીત ” નો કર્તા અને
ત્રી “ નાચરજીવન ” કલોલ ઉ ગુજરાત

કિંમત રૂા. ૧-૮-૦.

મુદ્રણસ્થાન આદિત્યમુદ્રણાલય, રાયખડરોડ, અમદાવાદ
મુદ્રક પ્રાણીજીવન વિશ્વનાથ પાઠક

ગુજરાત વિદ્યાપીઠ ગ્રંથાલય
અમદાવાદ
ગુજરાતી કૉપીરાઈટ-સંગ્રહ
૧૨૩૫૦

પ્રથમ આવૃત્તિ

પ્રત ૧૦૦૦

*

સંવત્ ૧૯૮૧

સને ૧૯૨૫

(અથ સ્વામીત્વના સર્વ હક લેખકને સ્વાધીન છે, માટે તેની રમ સિવાય આ પુસ્તક કે તેનો કોઈ ભાગ છાપવો, છપાવવો, વેચવો કે વેચાવવો નહિ.)

દા. રા. રામશંકર અણુપરામ જાડા
ગોર્ખાની શેરી, ખાટિયા, અમદાવાદ

સમર્પણ

કલોલ તા ૧-૩-૨૫

ભાઈશ્રી રામરા કર અનુપરામ જહા

ગાંધીની શેરી, ખાડીઆ,

અમદાવાદ.

અ ત કરણની ઉડી લાગણીથી, આપણી ગાઢ મૈત્રિના
સ્મરણમા મહાર આ એક ન્હાનકડું પુસ્તક આપને
અર્પણ કરી કૃતાર્થ થાઉં છુ આશા છે કે આપ તહેને
પ્રેમ અને સફલાવલરી વૃત્તિથી સ્વીકારશે.

લી૦

સ્નેહાધીન

ચાતકચન્દ્ર નાગર દિવેદી.

લેખક

પ્રસ્તાવના

ગુજરાતી સાહિત્યનો, પરમાત્માની કૃપાથી જે વિકાસ થતો આવ્યો છે, તે વિકાસ, તહેમા રૂહેલી ઉણપનો જુદા જુદા શિષ્ટ લેખકોદ્વારા પ્રતિકાર થશે તો આપણું સાહિત્ય સગીન અને હિન્નતિની પરાકાષ્ટાએ પહોંચી જશે, એમા શક નથી-આ સ્થિતિને પહોંચી વળવા હાલ તરત ચારે બાજુથી જે પ્રકારના પ્રયત્ન થઇ રહ્યા છે તે આવકર-દાયક છે તહેવો જ કઇક નહીં પ્રયત્ન આ લેખકે તે દિશામા ચર કર્યો છે-અને આ નવલકથા કે કથા જે કઇ કહેવાય તે તેહું પરિણામ છે

આપણા સાહિત્યમા અત્યારસુધીમા પ્રકટ થઇ ગયેલી તમામ નવલકથાઓથી આનો માર્ગ, ધ્યેય અને શૈલી નવિન પ્રકારના છે, તહેમ જ વેદાન્ત અને યોગની ચર્ચામા તે પોતાનું નવલકથાપણુ ગુમાવી દેય છે, એટલે વાસ્તવિક રીતે જોતા આ કથાને નવલકથા કહી શકાય નહિ અને છે પણુ તહેમ જ આ એક આત્મનિવેદન જહેવો પ્રયત્ન છે અને તે પ્રયત્ન પણુ સવાદપ્રાધાન્ય છે-શિષ્ટ લેખકોએ નવલકથાના જે વિશિષ્ટ લક્ષણુ કહ્યા છે, બાધ્યા છે અથવા નક્કી કર્યો છે, તે દ્રષ્ટિમા

પ્રસ્તાવના

ગુજરાતી સાહિત્યનો, પરમાત્માની કૃપાથી જે વિકાસ થતો આવ્યો છે, તે વિકાસ, તહેમા રૂહેલી ઉણપનો જુદા જુદા શિષ્ટ લેખકોદ્વારા પ્રતિકાર થશે તો આપણું સાહિત્ય સગીન અને ઉન્નતિની પરાકાષ્ટાએ પહોંચી જશે, એમા શક નથી-આ સ્થિતિને પહોંચી વળવા હાલ તરત ચારે બાજુથી જે પ્રકારના પ્રયત્ન થઈ રહ્યા છે તે આવકર્ષક છે. તહેવો જ કંઈક નવું પ્રયત્ન આ લેખકે તે દિશામા શરૂ કર્યો છે-અને આ નવલકથા કે કથા જે કંઈક રૂહેવાય તે તેનું પરિણામ છે

આપણા સાહિત્યમા અત્યારસુધીમા પ્રકટ થઈ ગયેલી તમામ નવલકથાઓથી આનો માર્ગ, ધ્યેય અને શૈલી નવિન પ્રકારના છે, તહેમ જ વેદાન્ત અને યોગની ચર્ચામા તે પોતાનું નવલકથાપણું ગુમાવી દેય છે, એટલે વાસ્તવિક રીતે જોતા આ કથાને નવલકથા કૃત્રી શકાય નહિ અને છે પણ તહેમ જ આ એક આત્મનિવેદન જહેવો પ્રયત્ન છે અને તે પ્રયત્ન પણ સંવાદપ્રાધાન્ય છે-શિષ્ટ લેખકોએ નવલકથાનાં જે વિશિષ્ટ લક્ષણો કહ્યા છે, બાધ્યા છે અથવા નક્કી કર્યા છે, તે દ્રષ્ટિમા

આ કથા એ મર્યાદામાથી મુક્ત રૂહી સ્વતંત્રપણે અલગ ઉભી રહે છે એટલે તેનો માર્ગ નવો છે—સ્વરૂપ નવું છે છતાં તેની તે નવિનતા અર્થશૂન્ય નથી—તે પણ કોઈ એક વિશિષ્ટ હેતુ ધરાવે છે અને તે હેતુ આખાંયે પ્રથમા એતપ્રોત છે—

જડવાદ અને અહિંસા સુખનાદે આપણા આત્મજીવનની એટલી બધી ખરાબી કરી દીધી છે, કે આપણો સમાજ એના અમલ નીચે એવા ખાય છે અને તેજ ભ્રમણાના પરિણામે આપણા સાહિત્યમાં પણ એજ અવાજ સંભળાય છે—સનાતન ધર્મ, યોગ, વિદ્યાન અને વેદાન્તના વ્યવહાર ભૂલાવા લાગ્યા છે અને પ્રજાજીવનમાં કૃત્રિમતા આતી મઠ છે—આત્માના ઉન્નત જીવનનો વિનાશ થઈ ગયો છે અને તેના પરિણામે સમાજમાં અત્યાચારો વધી પડ્યા છે વ્યક્તિત્વના વિનાશને લીધે સમાજ પણ ખતારની બન્યો છે અને ધર્મના સાચા પ્રાણ નિર્વીંય થવા લાગ્યા છે—આ પરિવર્તન સર્વેની દ્રષ્ટિમાં ખુબે છે, પરંતુ તેનો પ્રતિકાર થવો અશક્ય છે—કાગળકે અત્યારના સમાજનું, તેલું જીવન એક આદર્શ થઈ રહ્યું છે અને તેની પાછળ આપણે દોડી રહ્યા છીએ

છતાં આવા યુગમાં પણ ધર્મ અને યોગનો ખર્ચ સંભળાય છે હતાશ થયેલા હૃદય પુનઃ તે તરફ પાછા વળવા માડ્યા છે અને શરીરમાં એ પ્રાણ પ્રાપ્ત કરવાને આછી આછી પણ ધગશ લાગી રહી છે—આ ધગશને વધારે નિષ્ઠ કરવા, આ કથા કંઈક અંશે સફલ થાય તો આશા છે કે આપણું સાહિત્ય આ દિશામાં પણ ખેડાશે જ અને તેમાંથી કેટલાક સુદર પગિણામ ઉત્પન્ન થશે યોગ અને વેદાન્તના લુપ્ત સિદ્ધાંતો ચર્ચા અનેક પુસ્તકો આપણા સા-

હિત્યમા છે, પરંતુ આવો એક અનુભવ, સત્ય અને કદપનાના પરિણામે ઉત્પન્ન થયેલો અને નવલકથારૂપે લખાયેલો આ ત્રીજો કંઈક તદ્દન નવિન અને અગત્યનો માર્ગ દર્શાવશે, એવી આ લેખકને આશા છે—આ આશા કેટલે અંશે સફળ થવાની છે, તે ભૂતકાળના ગર્ભમાં છે એટલે અત્રે તે વિષે કંઈ વિશેષ ચર્ચા અસ્થાને છે

આ ભાગ, એક લખવા ધારેલી આખી નવલકથાનો એક આરંભનો ભાગ છે, એટલે વાચકોને કદાચ આપવામાં આવેલી આશ્ચર્ય સંબંધે નિરાશ થવાનો પ્રસંગ આવશે—પરંતુ એમ નિરાશ થવાની જરૂર નથી, કારણકે મંગલાચરણના આ ભાગના સંપૂર્ણ અધ્યયન સિવાય, બાકીની કથા પચાવી શકાય તહેમ ન હોવાથી, પ્રારંભનો આટલો ભાગ જુદો પાઠીને જનસમાજની દ્રષ્ટિ સમક્ષ મૂક્યો છે—આશા છે કે સુદ વાચકો તહેમાના દોષો તરફ ઉદાર દ્રષ્ટિ રાખી ક્ષમા આપશે અને જે કંઈ સરવર્ણુ જણાય તહેનો પ્રેમ પૂર્વક સત્કાર કરશે તો લેખકનો શ્રમ સફળ થશે—આ કથાનું સંપૂર્ણ વિવેચન મ્હારે આના ભવિષ્યના ભાગમાં ચર્ચવાનું હોવાથી હાલ તુરત આટલેથી વિરમું છું

ચાતકચન્દ્ર નાગર દ્વિવેદી.

જડમા તુ જગવે પ્રિય ચેતન, ચેતનમા તુ અજ્ઞ ચેતના
 સુંદર પુષ્પ સતત ખીલે પણ પગિભલ તહારી વાસના
 તૂજ પ્રવેશ પ્રકાશ ભર્યો પ્રિય ! તિમિર હરદમ દે હણી
 ઉપા તું ઉજ્જવલ એમ છે જગમા બધા જીવનો તણી

x x x x x

વેરાન વિશ્વ વિશ્વાળ આ, પણ રમ્ય તૂજ વડે રૂઢે
 એ રમ્યતાનું હૃદય તુ સૌહર્યનું સાધન બની
 જડ હાડમા તુ જીવન તહાડે નિલ સીંચે પ્રેમથી
 ચમ્પ હાડ પુષ્પ વૃદ્ધે વળી ઓજસ, પ્રતિભા પ્રકટતી

x x x x x

દીપ્ત્યા કદી એ હાડ દૂબળા કોણ દીપ્ત્યુ તો પ્રિયે ?
 નિષ્ક્રિય હૈયા હાલવા લાગ્યા ભલા કોના વડે ?
 સુસુપ્ત હૃદયે શ્વાસ લીધો પ્રાણ ત્યા કોણે પૂર્ણ ?
 રે ! તે બધા આશિવાદો તહેજ વર્ષાવ્યા પ્રિયા !

x x x x x

આતકચન્દ્ર નાગર દ્વિવેદી.

પ્રથમાવૃત્તિ

સને ૧૯૨૪

(અથ સ્વામીત્વના સર્વ હક્ક લેખકને સ્વાધિન છે માટે તહેની રજા સિવાય આ પુસ્તક કે તહેનો કોઇ પણ ભાગ, છાપવો, છપાવવો, વેચવો કે વેચાવવો નહિ-તહેમ જ લેખકની રજા સિવાય તહેનો અનુવાદ કે ભાષાતર કોઇ પણ ભાષામાં કરવું નહિ)

ॐ

શ્રીલમ્બોદેની નવલકથા

સ્વર્ગ-જયન્તિ

અથવા

આદર્શની કથા

પ્રથમ ભાગ,

- ખંડ ૧ ધ્યેય પ્રાપ્તિનો પ્રયત્ન
ખંડ ૨ ધ્યેય પ્રાપ્તિ
દ્વિતીય ભાગ
ખંડ ૧ ધ્યેય ઉપભોગનો પ્રયત્ન
ખંડ ૨ ધ્યેય ઉપભોગ
તૃતીય ભાગ
ખંડ ૧ ધ્યેય મુક્તિનો પ્રયત્ન
ખંડ ૨ ધ્યેય મુક્તિ

લેખક

ચાતકચન્દ્ર નાગર દ્વિવેદી

વિસનગર ઉં. મુબં.

હાલમાં કલોલ ઉં. મુબં.

ॐ तत्सत्

આત્મચન્દ્ર નાગર દ્વિવેદી હૃત પુસ્તકમાળા નં ૫-૩

સ્વર્ગ-જયન્તિ

અથવા

આદર્શની કથા

પ્રથમ ભાગ

ધ્યેય પ્રાપ્તિમાં ધ્યેયનું પ્રાધાન્ય

અને

તેની પ્રગતિ

પ્રકરણ-શુન્ય

(એકઠા આગળ આઠ મીઠા !)

રસાયન ! !

પ્રથમ-શુન્ય !

દુલારી દીલની ત્હે શી ?
 હૃદયમા દિવ્યતા સ્થાપી ?
 જીવે છે જે હજુએ
 દિવ્યતામા દિવ્યતા રાખી ?
 દુલારી દીલની ત્હે આ ?
 હૃદયમા પાથર્યા પ્રાણી ?
 જીવે છે જે હજુએ
 જી દગીના જીવનો ગખી '
 દુલારી દીલની ત્હે કા ?
 અમી આ પ્રેમના પાયા
 અમી જે પામતા આ
 ચિત્તમા ચેતન જણાયા છે ! ! !

દ્વિતીય શુન્ય !

એકે એક અણુમા પ્રીતિ, એકે એક વિચાર
 એ પ્રીતિથી રંગાયેલો એ તહારો ઉપકાર-
 ને એ અણુના આકર્ષણમા શુ જે તહારા માન
 પળે પળે દે પૂન્ય પ્રમેદ જ એ તહારા ઉપકાર-

એ ઉડાણુ સત્ત્વ સાધના શોધે તહારે સ્થાન
 બળબુદ્ધિ પણ એમ વિલાસે
 એ તહારા છે દાન —
 તૂળ પ્રીતિ એ તૂળ પ્રકૃતિ
 તહારો મૂળ સ્વભાવ
 નિજ વ્યક્તિત્વ સતત સાચવી
 દે ધતરને પ્રાણુ—
 સ્નેહ એજ સદ્ભાગ્ય ચેતના
 એજ એક્ય એ માન
 તુ એ સિદ્ધાંતોની સ્થાપક
 કરજે આત્મ કલ્યાણુ—

મુચ્ચના —આ કથા વાચી, સમજી, જીરવવા સાર આ નવજ-
 કથાના આરભમા આ પ્રકરણુ શુન્ય નીચે જે જે કાવ્યો આપવામા
 આવ્યા છે, તે આ કથાના અભ્યાસીને અત્યંત ઉપયોગી હોવાથી
 આવશ્યક છે આ લેખકનો એવો આગ્રહ છે કે આ શુન્ય પ્રકરણુને
 સંપૂર્ણ અભ્યાસ કર્યાં સિવાય કોઈએ પ્રકરણુ-૧ મા પ્રવેશ કરી પ્રગતિ
 કરવી નહિ-એકડો જે શુન્યો એકત્ર થવાથી ઉત્પન્ન થયો છે
 તે શુન્યો તે એકડાના મૂળભૂત દ્રવ્યો હોવાથી તદ્દેભની
 અવગણના કરવી યોગ્ય નથી, કારણ કે તદ્દેભની અવગણના
 કરવાથી એકડો જે રૂપે છે અથવા જહેવો છે તદ્દેવો જણાશે નહિ
 આ કાવ્યો ને આ લેખકે “રસાયન” એવી સજ્ઞા આપી છે તેથી
 કોઈએ ગભરાવાનું નથી. આ રસાયન હાનિકારક નથી પણ પાત્રપુરૂષ
 વિના તે જીરવી શકાશે નહિ-માટે અરસિકોએ આ નવલકથા, પાત્રતા

तृतीय शुन्य ।

ગવાય કેમ ત્હારા ? મધુર ગાન ગાવા
 જોવાય કેમ ત્હારા ? અનુપ ૩૫ જોવા
 જણાય કેમ ત્હાડ ? જીવન ઓ દુલારી !
 પમાય કેમ ત્હારો ? અદૈત પ્રેમ વ્હાલી !
 સ્થપાય કેમ ત્હાડ ? હૃદય-રાજ્ય પ્રિયા !
 અમ્હારા જીવનમાં જણાવ તું લલિતા !
 રચાય કેમ પ્રીતિ ? સ્થપાય કેમ નીતિ !
 ઉભયના અમલની સલુણી ! ઉભયની ?
 જીતી શકે ત્હને, હુ, જીતી શકે મ્હને તું
 એવા અમુલ્ય યોગો શાને મળે પૃથ્વ ૬ ?

ચતુર્થ શુન્ય !

બિમાર દીલની બિમારીને હઠાવતી
પ્રિયા થયેલ જડ હૃદયને જગાવતી
વિચારના વિકારને સતત સમાવતી
પગમ પૂન્ય પ્રેમના પ્રિયા અપાવતી

x

આસુ ભરેલી આખના તુ આસુ લુછતી
દીલદાગ દીલને દિલાસો દઈ ગમાડતી
પ્રભૂત્વ પ્રેમના પ્રકાશતી પ્રિય સદા
ઉપાધિ એમ તુ અનેક દૂર ગાખતી

x

x

જીવાય જી દગી અમોલી તૂજ પ્રસાદથી
કૃતાર્થ થાય તહેમ તે પ્રિયા પ્રભાવથી
વિચાર વિશ્વમા સદા પ્રિયા તણો રૂહે
જરૂર સ્વર્ગ પૂર્ણ થાય જીવન આખરે

x

x

x

પંચમ્ શુન્ય !

જો તુ બની નિજુર તો અમ્હને અમ્હાર હૃદય દે
પાછુ પ્રિયે ' ભૂતકાળમા જો હૃદય ચોર્યુંતું સખે '
જહેવુ હતુ તહેવુ હૃદયને ન્યા હતું ત્યા સ્થાપજો
પ્રિય ' જો કરી દે આટલુ બો તુ પછી જુદી થજો '
પાછુ મજે પરવશ થયેલું હૃદય તો પગવા નથી
તહારા જીવનના પ્રેમની-તહારા હૃદય કે દેહની
ના યાચીએ તહારી દયા-તહારી કૃપા ના શોધીએ
તૂજ પ્રેમ પ્રીતિ પામવા-અમ્હને અમ્હાર હૃદય દે '

અમ્હને અમ્હાર હૃદય દે

અમ્હને અમ્હારો પ્રેમ દે

અમ્હને અમ્હાર સ્થાન દે

દઇ આટલુ જુદી થજો

તહારે થવુ છે જુદુ તો હવે જરાયે

પ્રીતિ ન આવી પોપાશે પરાણે

x

x

હી ગયેલા હૃદયને શાને અમ્હારે રોકવુ ?

જો હૃદયમા પ્રીતિ નથી તે હૃદય શુ નીચોવવુ ?

x

x

x

x

x

x

x

x

૧૨૩૪૦

પૃથ્વશુન્ય !!

પ્રિયા જહેમ પ્રિય પ્રિય થઈ જાય,
હૃદયના હેમ રંગ ઉભરાય,
હૃદયમા રસની રેલો થાય
આત્મા એમા ડૂબી જાય

ડૂબી ગયેલો આત્મા

ડૂબી ગયેલા હૃદયને

પ્રિયત્તમ તણી પ્રતીતિ વિના

તે જ્ઞાન બીજી શુ રહે ?

x x x x

જે પ્રીતિ પર પ્રાણુ ઝડપ્યા

તે પ્રીતિ થઈ દૂર

જે આશાપર ઉર ખેંચાયુ

તે આશા થઈ દૂર

આ મન પળીની એ પ્રીતિ એ

પાખો પણ કાપી

ગમન ગમનમા કરવાની ગતિ

એણે આખર આધી

ને જે નિત્ય પ્રભોદ કરી વિહરી રે' ।

હરદમ વ્યોમ વિશાળે

આજ અંધ થઈ અહિં અટવાવું

જગત દુઃખમય ભાળે ।

x x x x x x

પ્રકરણ શુન્યનો અભ્યાસ કરવાની આવશ્યકતા અગાઉ જાહેર કરવામા આવી છે તે પ્રમાણે વાચક તે સલાહ ઉપર ધ્યાન આપશે એવો વિશ્વાસ છે, છતા કોઈ રમિક અને પાત્ર વાચક આ શુન્ય પ્રકરણ (રસાયન ') નો અભ્યાસ ન કરવા ઇચ્છતો હોય તો તેને આ શુન્ય પ્રકરણ છોડી પ્રકરણ ૧ થી નવલકથાના વાચનની રાશઆત કરવાની સંપૂર્ણ સ્વતંત્રતા છે અરસિકો, રસિક વાચકોની પાછળ ન ધસડાઈ જાય, તે પુરતુ એક વખત રીથી તેમનું ધ્યાન અગાઉની સલાહ ઉપર ખેંચવામા આવે છે અસ્તુ '

સપ્તમ શુન્ય ! !

છે હઠયા હૃદયના પ્રાણ છતા હુ જીવ
મ્હે કંઈ જગતને આમ સાબળી આવુ
નિયાને લાગી વાત અજાયમ જહેરી
તોયે હુ આજે વાત કઃ રી એવી ।
મહે હઠયા હૃદયના પ્રાણ જના પ્રીતિનુ
ચેતન દે યાસોશ્ચામ સતત જીવનાનુ
પ્રીતિ એ પ્રાણ સ્વરૂપ અધિક બળ આપે
એવુ છે જન્મ્યુ કોણુ વલણુ એ માપે ?
એના જીવનની અજબ યોગ્યતા શક્તિ
પ્રીતિ-પરવાનો અજબ યોગ્યતા શક્તિ
એ દે છે જીવન સુદમ છતા પણુ સગીન ।
એ પોષે પ્રિયતમ પ્રાણુ જીવવા બહુ દિન ।

એ એક રસાયન અજાય અમલ કરનાર
 એણે સ્થાપેલું સ્થાન નહિ હઠનાર
 એણે આપેલું જીવન યુગેયુગ જીવે
 તે પછી જગત કા વાત માની ના આ રહે ?
 x x x x

અષ્ટમ્ શુન્ય !

દીન હૃદયનું દુઃખ હઠનારી,
 સરલ હૃદયમાં સુખ કરનારી,
 પ્રાણ તણી પ્રભૂતા ધરનારી,
 ઉગ્ર તણી ઉર્મી વહી ગઈ ક્યા ?
 પ્રણયમાર્ગની પાઠ શીખવતી,
 રસિક હૃદયનું જીવન રચતી,
 મોહક મનનું મથન કરતી,
 મોહ મદિરા એ ગઈ ક્યા ?
 જે સૌદર્ય સ્વરૂપ બતાવે,
 ઉન્મત્ત આશક કરી ભભાવે,
 રક્ત સત્ત્વને હૃદયે ખેંચી,
 પ્રેમ અર્પતી તે ગઈ ક્યા ?
 વળી આશ્વા આપીને ઠારે,
 દર્દી હૃદયના દર્દ વિદારે,
 પ્રેમતણા ઔષધ દધ દધ જે,
 એ ચિકિત્સક પણ ગઈ ક્યા ?

બોલી મીઠા બોલ રીઝાવે,
 ગાઇ ગાન મન મુગ્ધ બનાવે,
 એજ સ્મરણમા હરદમ રાખે,
 એ વીણા ગાતી ગઇ ક્યા ?
 નહેને નેતા ચિત્ત સ્ફુરતુ,
 હૃદય મહિ પછી બહાર પ્રકટતુ,
 એવો એ આદર્શ ચિત્તનો,
 એ આદર્શ પ્રતિમા ગઇ ક્યા ?
 વળી જે હરદમ કવિતામય રૂહી,
 કાવ્ય અમીભર સતત અર્પતી,
 હાવભાવમય કાવ્ય કળા તે
 કવિતા દેવી તે ગઇ ક્યા ?
 હૃદય રાચી હૃદય ચાપતી,
 પ્રેમ પ્રાણને જીગર અર્પતી,
 સુખ સ્વર્ગનું દેનારી જે,
 સ્વર્ગ સુદરી તે ગઇ ક્યા ?

x

x

x

x

રસાયનનો ઉપસંહાર !

તું ઉપા, તું સંધ્યા, સલુણી ! તું ઉપા, તું સંધ્યા,
 સલુણી ! તું ઉપા, તું સંધ્યા,
 તું લલિતા, તું લટુતા, સલુણી ! તું ઉપા, તું સંધ્યા
 તું પ્રિય જીવન, તું પ્રિય પ્રાણજન (૨)

તું પ્રિયતમની પ્રભૂતા, સલુણી ' તું ઉષા, તું સંધ્યા
 તું રસિકા રસમય હૃદ ધરતી (૨)
 તું ઉરની અતુકુળતા, સલુણી ' તું ઉષા, તું સંધ્યા
 તું સુદર, સૌદર્ય સુધાકર (૨)
 તું પ્રિય જનની પ્રિયતા, સલુણી ' તું ઉષા, તું સંધ્યા
 તું સુખ કારણ સુખ સ્વભાવજ (૨)
 તું શુચિરૂપ સરલતા, સલુણી ' તું ઉષા, તું સંધ્યા
 પ્રેમ પદાર્થ વિવેક વિચારક (૨)
 તું વિચાર સરિતા, સલુણી ' તું ઉષા, તું સંધ્યા
 તું અતરૂનું પ્રેરક બળ છે (૨)
 તું વળી ભાવ ગહનતા, સલુણી ' તું ઉષા, તું સંધ્યા

x x x x x

અનેક નામ ત્હારા,
 અનેક સ્થાન ત્હારા,
 અનેક ગુણ ત્હારા, ગનાતા ગવાય ના—
 અનેક રૂપ ત્હારા,
 અનેક માન ત્હારા,
 અગમ્ય તૂજ જીવનના બેઠો બેઠાય ના—

x x x x x x

તું ઉષા, તું સંધ્યા, ત્હેવી તું ગગા, તું યમુના,
 તું ચંદ્ર, તું સવિતા ત્હેવી તું માયા, તું મમતા,
 તું પ્રીતિ, તું નીતિ, ત્હેવું તું જીવન, તું જ્યોતિ,
 તું આશા, તું ધૃત્તિ, ત્હેવી તું ઝરણા, તું સરિતા,
 તું સાગર, તું મેઘજ, ત્હેવી તું કવિતા, તું ગાનજ,

તુ યોગીનિ, તુ ભોગીનિ, હેષુ તું સૌતુ ધ્યાનજ,
 તુ હૃદયે, તુ જીવને, સલુણી ' તુ સધળે સંસારે,
 એકે છતા તૂજ રૂપ અનેકજ વ્યાપી રૂઢા વ્યવહારે,
 સલુણી ' તુ ઉષા, તુ સધ્યા,
 તુ ઉષા, તુ સધ્યા, સલુણી ' તુ ઉષા તુ સધ્યા

ચાતકચન્દ્ર નાગર દ્વિવેદી કૃત “ સ્વર્ગ-જયન્તિ અથવા આદ-
 ર્શની યથા ” નામે નવલકથાના પ્રથમ ભાગનું પ્રકરણશુન્ય (અથવા
 અદ્રશ્ય પ્રકરણ) અત્રે સમાપ્ત થાય છે

પરંતુ એ અદ્રશ્ય પ્રકરણ હવે જે કથા રચી રહ્યું છે, તે
 કથામા તે પોતે અદ્રશ્ય હોવા છતાં એાનપ્રોત થયેલુ જણાશે સ્વર્ગ
 જયન્તિ અથવા આદર્શની કથા “ શીલસુદેની નવલકથા ” છે અને
 રમિકોના મનોરાજ્યતુ પ્રદર્શન છે જ્યાં રસિકતા છે ત્યાં મનોરાજ્ય
 છે અને મનોરાજ્યમા સ્વર્ગનો આવિર્ભાવ છે એવુ સમજીને આપણે
 આ કથા શરૂ કરીશુ એના મત્યે ન જીરવી શકાય તો પળવાર
 થોભી જજો, -નગર સમજ્યે આગળ કુચ કરતા નહિ સ્વર્ગકુમારના
 આદર્શોની પાછળ ભમતા જગતની તમામ ચીજો ગુમાની દેશો તોયે
 હાનિ નથી પરંતુ એ આદર્શોને ઉલટી રીતે સમજવાથી થતી આત્માની
 હાનિ બહેરી લેશો નહિ સર્વે પદાર્થોના ભોગે પણ એ આત્માનુ
 રક્ષણ કરશે આત્મા રક્ષાયો તો આપુ જગત રક્ષાયુ છે એમ
 ખાતરી માનશે

ૐ શાન્તિ શાન્તિ શાન્તિ

શ્રી.

ચાતકચન્દ્ર નાગર દ્વિવેદી હતા પુસ્તકમાળા અથ-૩

સ્વર્ગ-જયન્તિ

અથવા

આદર્શની કથા

પ્રથમ-ભાગ

જ્યેષ્ઠ પ્રાપ્તિ

પ્રથમ ખંડ

જ્યેષ્ઠ પ્રાપ્તિનો પ્રયત્ન

પ્રકરણ ૧.

શરૂઆતના શબ્દો

આદર્શની હું શોધમા ભટકી મરૂં ભુલો પડું
તો આ હૃદયને ઠારવા આદર્શ ખનશો કે નહિ ?

તો શાન્ત એકાન્તમા હું હજીયે
વ્યવહારના આવરણો દૂર રાખી
ભૂતકાળના ભાનમા જાગતા રહું
હું પ્રિયનો પ્રેમ અદ્વૈત દેખું - ૧

તિમિરથી વ્યાપ્ત ભલે જગત્ હો
દેખાય છો ના દુનિયા સકલ એ
કે આખ મીચાઈ ભલે રહે સ્યુલ
તોયે પ્રિયા દર્શન દિવ્ય દેરો - ૨

એ ગમ્ય દેવી ગસિકા દુવારી
એ જ્યોતસ્ના જી દગીની રસાવી
તે સર્વ સૌન્દર્યનો એ ખજાનો
સૌન્દર્ય શોભાવતી પ્રાણ મહારો - ૩

+ + + +

કાણે જાણે કે આ જગત્ મહે તિપ્ત કયુ છે કે તે જગતે મહને
કિતવન કર્યો છે? પ્રસન્ન ત્રણે જગભીર અને ગહન છે પરંતુ આ પ્રસન્ન ઉપરથી
કેઈએ એમ માની લેવાનું નથી કે હું આ પ્રસન્ન વેદાન્તની ચચામા
ઉતરવા માગુ છું સમાજની અને વ્યવહારની શાશ્વત ચાલી રહેલી
પ્રવૃત્તિ તોળતે જ નહતે આ પ્રસન્ન થાય છે અપૂર્વતા, મનોરમ્યતા
રૂને મનોમાન્યતા એ ત્રણે પાનાને હું આદર્શ કહું છું આદર્શની

મહારી આ વ્યાખ્યા લુલભરેલી અને સંપૂર્ણ નથી એમ હું સારી રીતે
 સમજી છું છતાં આદર્શના મૂળાક્ષર સંપૂર્ણતાએ શીખી લેવા માટે
 મહારે આ વ્યાખ્યા શરૂઆતમાં માની લેવી પડી છે અને હું મહારા
 જીવનનો આરંભ એ માંગે કરી રહ્યો છું સંપૂર્ણ પદાર્થ આદર્શ છે,
 એવી આદર્શની મહારી ખીજ વ્યાખ્યા છે—આ વ્યાખ્યાને વધારે સ્પષ્ટ
 ગ્રંથોમાં હું તો જે જે પદાર્થ પોતાના વિગિષ્ટ ગુણધર્મમાં સંપૂર્ણ
 હોય તે તે પદાર્થ આદર્શ છે પણ જે પદાર્થને આવા વિશિષ્ટ
 ગુણધર્મમાં સંપૂર્ણ માની આપણે એને આદર્શના નામથી બોલાવવો
 શરૂ કરીએ અથવા એ ગીતે ઓળખીએ તે ગ્રંથતથા તે પદાર્થની
 સંપૂર્ણતા સંગીન અને શાશ્વત હોવી જોઈએ, અને રહેવી જોઈએ,
 એવો મહારો અભિપ્રાય છે આરંભના પ્રશ્નની રચના એક બાજુએ
 ગાંધી હું “આદર્શ”ની ચર્ચામાં ઉતરી પડ્યો છું ત્હેનું કારણ આ
 ઉપગ્રંથી સુર વાચકને તરત જ સમજાશે તોયે મહારે જણાવવું જોઈએ
 કે “આ જગત મહે ઉત્પન્ન કર્યું છે કે જગતે મહે ઉત્પન્ન કર્યો છે?”
 એ પ્રશ્નનો સ્વાભાવિક પ્રત્યુત્તર આથી મળી જાય છે આદર્શની પાછળ
 પ્રત્યેક મનુષ્ય પોતાના આદર્શ પૂરતી પ્રવૃત્તિ કરી રહેલો છે અને
 એવા અનેક આદર્શો અરે! અસંખ્ય આદર્શોની પાછળ એવી રીતે
 સમસ્ત સમાજ દોડી રહ્યો છે એટલે આ જગત ખરૂં જોતાં આપણે
 પોતે ઉત્પન્ન કરી રહ્યા છીએ અને એ નિપ્પન થયેલા જગતમાં
 આપણે વસીએ છીએ—હવે હું દલીલ મહાન હૃદયની વાત આદર્શનો
 હું સાચો ઉપાસક છું અને મહારો આદર્શ હું મહારા અનુકૂળ માર્ગે
 શોધી રહ્યો છું હું જે આદર્શને ચિતવી એને ગોળી રહ્યો છું એ
 આદર્શનો પ્રકાર હું આરંભમાં તો નહિ જ જાહેર કરું મહારો આ
 આદર્શ આ કથા પૂરી ન થાય ત્યાં સુધી તો મહારા મનમાં જ

રૂઢેશે, પગલુ એ આદર્શની પ્રતિછાયા મ્હારી આ કથા વાચનારના હૃદયમા તો આરભથી જ પહોવી શરૂ થશે અને કથા પૂરી થયે ત્હને તે આદર્શની જા ખી થશે એટલુ તો હુ અત્યારથી જ કબુલ કરૂ છુ. અને એવી રીતે આ કથાના વાચકને મ્હાગ આદર્શની જા ખી થતી જશે તો મ્હારે મ્હારા આદર્શનુ મહમ્મ એને મમજાવલુ અત્યંત કઠિન નહિ થઇ પડે અસ્તુ'.

+   +   +   +

આદર્શના પણ અનેક પ્રકાર છે છતાં “ત્રેમ” અને “પ્રિયા”ના આદર્શની મહત્તા વધારે છે અને આખુ જગત એ આદર્શને મીઠો, આરામપ્રદ અને અદ્ભુત ગણે છે અને? એટલુ જ નહિ પણ એ આદર્શને પ્રાપ્ત કરવા મન, તન અને ધનનો શક્તિ પ્રમાણે, જુઝાસા પ્રમાણે સયોગાનુસાર અથવા આવડત પ્રમાણે ભોગ આપે છે, છતાં એ આદર્શ યોગીજનોની દૃષ્ટિએ બધન કતા, શુષ્ક અને ગાડો (બ્રમમૂલક) ગણાય છે એ પણ એમ્હના (યોગીજનોના) આદર્શની ખૂબી છે. વાગીજનોનો આદર્શ, સત્ય પદાર્થ, સત્યશક્તિ અને મત્ય આનંદન ગોધી રૂઢો છે અને આખુ જગત “ત્રેમ” અને “પ્રિયા”ના આદર્શની પાછળ ગાડુ હોવા છતાં યે ગીજનોના આ આદર્શની સમક્ષ સીર્ષ નમાવી સ્તમ્ભ થઈ જાય છે પરસ્પર વિરુદ્ધ કોટિના આ બે આદર્શો સમસ્ત જગતના બે દુવ છે અને એ બને દુવની વચ્ચે રૂઢોને આખુ જગત ઉચે નીચે ફર્યા કરે છે એટલે આ કથામા આ બે મુખ્ય આદર્શોની જ ચર્ચા કરવામા આવી છે અગાઉ બજાવ્યુ છે ત્હેમ આદર્શોના અનેક પ્રકાર હોવા છતાં આ કથા ઉપરોક્ત બે આદર્શોની ચર્ચા કચે તે ફરીથી રૂઢેવાની આવશ્યકતા નથી

+   +   +   +

ચિત્રકાર સુદર ચિત્ર આલેખવામા ‘પ્રેમ’ અને ‘પ્રિયા’ ના આદર્શની પાછળ ગાડો હોય છે એનું એ ગાડપણ અને મસ્તી જેટલા પ્રમાણમા વધારે એટલા પ્રમાણમા એનું ચિત્ર પણ વધારે સુદર ‘પ્રેમ’ અને ‘પ્રિયા’ નો આદર્શ દૃષ્ટિ મમદા ન હોય તો સુદગ્ના અને કલા એ કોમ્પ ચિન્ન નથી

+   +   -   +

કવિની કવિતાનું પણ એમજ સુદર કાવ્ય ત્યાજ સ્ફુરે છે કે જે હૃદયમા ‘પ્રેમ’ ના આદર્શનો મોહ છે ‘પ્રેમ’ અને ‘પ્રિયા’ વિના કવિતા નથી અને કવિતા વિના ગાન નથી આ આદર્શનો મસ્તી અને મોહ જેટલો વધારે એટલો એ કાવ્યના ચમત્કાર વધારે ‘‘ યોગીજનોના આદર્શની પાછળ પણ કવિતા રહે છે પરંતુ એ કવિતામાથી રમ્યતા અને મનોરંજનતાનો નાશ થાય છે એટલી એ આદર્શની કવિનાદેવી પ્રતિ ઉલટી ગતિ ‘ જુદેને કવિતા જુદેવામા આવે છે, જે રમ્ય કાવ્ય છે, રમ્યતા છે એ કળનું કાગળ નો ‘પ્રેમ’ અને ‘પ્રિયા’નો આદર્શ ‘‘ સક્ષિપ્તમા જુદેને કલા, જુદેવામા આવે છે, એ કલા, એનો ઉપભોગ કરવાની શક્તિ, જુદેને આપણે ફીએ છીએ રમિકતા, એ સર્વ વાનાનો કૃપાદૃષ્ટ તો ‘પ્રેમ’ અને ‘પ્રિયા’નો આદર્શ ‘‘

+   +   +   +

સારંગી છોડી સુદર સરોદે કાવ્યનું ગાન કરનારો ગાયક પણ એ ગાન ‘પ્રેમ’ અને ‘પ્રિયા’ ના આદર્શની પાછળ મુગ્ધ હોય છે તેથીજ ગાય છે એને સાબળનારા મહાન કરતા એને એના ‘પ્રેમ’

અને “પ્રિયા”ને પ્રસન્ન કરવાનો વધારે મોહ હોય છે એ આદર્શ
જો એના ચિત્તમાથી કે હૃદયમાથી જાય છે કે તરતજ તહેનો મીઠો
સ્વર કંકશ થઇ જાય છે અને તહેની સારગીના સૂર મંદ પડી જાય
છે આ પણ દર્શાવી આપે છે કે કલા અને સુદગતાની જમાવટ ત્યાજ
થાય છે કે જ્યાં “પ્રેમ” અને “પ્રિયા”ના આદર્શ દૃષ્ટિ સમક્ષ હોય
છે અને એ જમાવટ કરવાનો પ્રયત્ન કરનાર એની પાછળ હોય છે

+   +   +   +

કથાનો આગળ ડાહ્યા અગાઉ મગવાચરણમા આદર્શની ચચામ
હિતગી જવું અગ્યને હોવા છતાં વાચકને આ કથાનું નેહસ્ય સમજા
વવા સારૂ આટલી ચચાની જરૂર હતી તેથી મ્હારે આટલી ચચા
કરવી પડી છે તો આશા છે કે વાચક એને કાન્ય ગણી લેશે

+   +   +   +

પ્રકરણ—૨

મહારી ઓળખાણ

વાચક !

તારાના જીવનના આગળથી તહે અનેક મનુષ્ય જોયા હશે અને
તું અનેક મનુષ્યોના સહવાસમા આવ્યો હોય તા પણ આજે
તું જોના સહવાસમા આવ્યો છે—અને જોની કથા વાચવા
તું તૈયાર થયો છે એવા મનુષ્યને તો તહે ભાગ્યેજ જોયો હશે—ભાગ્યેજ

અનુભવ્યો હશે ' આજે તુ એક એવા અનુભવ્યા મનુષ્યના સબધમ
આવ્યો છે કે જે ત્હે જોયેલા અને અનુભવેલા મનુષ્યો કરતા કંઈક
નિરાળા પ્રકારનો, જુદા જીવનનો અને વિચિત્ર વિચારનો છે એની
આ કથા સામગ્રી, એના વિચાર અને એના આદર્શ ત્હાગથી ભાગ્યેજ
જરૂરી શકાશે એટલે કરાળીને તુ ત્હેને છોડીજ દેશ જતા ત્વારામ!
એ સર્વ કંઈ જીરવવાની શક્તિ હશે તો પછી તુ ત્હેના જહેવો થઈ
રૂઢીશ માટે આ કથા વાચતા અગાઉ મનને મક્કમ, બુદ્ધિને શુદ્ધ
અને વિચારોને દ્રઢ ગાખજો નહિતર આ કથા વાચ્યા પછી તુ
જહેવો હોઈશ ત્હેવો રૂઢીશ નહિ તુ પણ મ્હારા જહેવો બની જઈશ
અને કદાચ ત્હેને મ્હારા જહેવો બનવું શરૂઆતમા હાનિકારક જણાશે
આટલી ચેતવણી આપ્યા છતા હું તો માનું છું કે હું આ કથા લખી
ત્હેને મ્હાગ જહેવો બતાવવાનો જે પ્રયત્ન કરી રહ્યો છું એમા હું
સરલ થઈશ-આની મ્હારી ખાત્રી છે માટે જે કંઈ વાચે તે મભા
ળીને વાચજે !

+ + + +

મગલાચરણમા આટલી ચેતવણી આપ્યા પછી હું નથી ધાગતો
કે મ્હારે મ્હાર જોગખાણુ આપવામા કોઈ પણ પ્રકારનો વાધો હોય
સેવકને આ જગતના લોકો સ્વર્ગકુમારના નામથી જોગખે છે અને
આ સમસ્ત જગત અનેક કાળથી જેતો આવેલો હોવાથી અત્યંત
ગમ્ય અને અપૂર્વ ન ભાસવાથી હું એનાથી પણ પર એવા કોઈ
અત્યંત ગમ્ય અને મીઠા સ્વર્ગને શોધી રહ્યો છું આ સ્વર્ગ હું સમજું
છું ત્યારથી શોધું છું અને એની પ્રાપ્તિ થઈ જાય તો ત્હેને પણ એ
સુદર સ્વર્ગના પ્રત્યક્ષ દર્શન કરાવવાનો વિચાર ધરાવું છું અને આશા

ગણુ છુ કે તે મહાન્ પરમાત્મા મ્હારી એ ઇચ્છા સરલ કરશે હું
તો તે પરમાત્માને હમેશા આજ પ્રાર્થના કરું છુ કે -

“ જે આખ આસુથી ભરાઇને રહે છે સર્વદા
“ તે આખના આસુ ઝિતાણું લૂગવાના કે નહિ
‘ જે હૃદય જાપે નામ ત્હાડ-સ્થાન ત્હાડે પામના
‘ તે હૃદયમા શાન્તિ મીઠી સ્થાપવાના કે નહિ ?

આશા ધરી જીવન ટકે કે

આપ છો ઉદ્ધાગવા

કદી અષ્ટ સમયે થાય તો

ઉદ્ધાગવાના કે નહિ ?

‘ મ્હારી કલામા કાજ્ય મીઠું

ગાકે જે ડહી આપનું

‘ તો ગાન તે વ્હાલા પિના

કદી મુણવાના કે નહિ

‘ યાનુ ત્હમ્હારી હુ દયા-મ્હારા ગુન્હા માટે લમા

‘ કબય-દયા-અતરુ લમા તે આપવાના કે નહિ ?

“ હું વ્હાલથી-વિવેકથી મ્હારૂં હૃદય મોપી ગ્હો

‘ તો એ હૃદય દીન-પ્રેમમય સ્વીકારવાના કે નહિ ?

‘ દુનિયા બંધી ભેગી કરી

હુ ગુણુ ત્હારા ગાકે તો

‘ મ્હારા પ્રયત્નોની કદર તે

થાય કે થાનાર નહિ ?

‘ આલેખુ હું ત્હારી છબી

વિધવિધ રંગે લક્ષ્મી

“ તો તે છબીમા ચેતના રૂપે
પ્રકટશે કે નહિ ?

‘ આદર્શની હું શોધમા ભટકી મર-ભુલો પડું
‘ તો આ હૃદયને ઠારવા આદર્શ બનગો કે નહિ ?
“ મ્હાગથી બનતું એટલું હું દાન દીનને દેઉં તો
ખૂટે બગનો જો પિતા ? તહેને ફરી ભરશે કે નહિ ?

“ સમાજને સુધારવા
સાચા અવગો પામવા

‘ હું ભોગ દઉં જીવન નણો
તો જીવન રક્ષો કે નહિ ?

‘ કદી થઇ કપિ કવિતા કડ
હું માત્ર ત્હાગ નામની

“ તો કાવ્ય તે નાવા ગૈયા
થઈ પધારો કે નહિ ?

મુજ આખ આ મીઝાયને દુનિયા બધી દેખાય નહિ
‘ તો સ્વપ્ન-જીવનમા જગતના ખેલ ગચશે કે નહિ ?
‘ કે જીદગી પૂરી થતા હું આવું ત્હારે આગણે
“ તો દીન સેવકને ત્હમાગી સમીપ રાખો કે નહિ ?

+ + + +

હું એવું સ્વર્ગ શોધું છું કે જે જગતથી પર હોવા છતાં એવું
અસ્તિત્વ તો આ જગતના કોઇ પણ પ્રદેશમાજ હોય અને જ્યાં
સ્વદેહે જઇ શકું-સા પહોચવાને માટે મ્હને ભલે અનેક મુશ્કેલીઓ

નહે પણ ત્યાં ગયા પછી હું સત્કર્ણ આરામ ભોગી રાકું એવું તે હોવા જોઈએ

જગત્ ઉપર હોવા છતાં એનો શાસક તો કોઈ અસાધારણ મનુષ્ય એટલે દેવ હોવો જોઈએ અને જે સ્થાનમાં પ્રત્યેક પ્રાણીને સારી સ્વતંત્રતા હોવી જોઈએ આનું આનું અનેક સુખપર્ણ તે સ્વર્ગ હોવા જોઈએ.' 'અસ્તુ'

પ્રકરણ-૩

મહારી રમશાન યાત્રા.

એક સમય પર એવું બન્યું કે સમસ્ત જગત્ નિદ્રાધીન હતું અને હું “પ્રેમ” અને “પ્રિયા”ના આદર્શની પાછળ ગાડો હોવાથી જગત્થી ઉલટી રીતે જગત્ સ્થિતિમાં હતો એટલે મારા આરામ ગૃહમાં એકાન્ત સ્થિતિમાં અનેક પ્રકારની કલ્પનાઓમાં ચઢ્યો હતો વર્ષાસ્તુનો આરભ થઈ ચૂકેલો હોવાથી, શુકલ પક્ષની સપ્તમી હોવા છતાં આકાશ પ્રદેશમાં ચદ્રદેવતું દર્શન મુસ્કેલ થઈ પડ્યું હતું આકાશ, મેઘથી આચ્છાદિત થયેલું હોવાથી ચદ્ર અને ત્હેની ન્યોત્સના મેઘમાં દૂષાર્ધ ગયા હતા અને જગત્ ઉપર ગાઢ અધકાર જામ્યો હતો કોઈ પણ વિદ્યુત્તના ચમકારાથી મહારી પિયારનિદ્રાથી ધેરાતી આખો ચમકી ડહોતી અને દૃષ્ટિ વિદ્યુત્તની એ જ્વલત જોવા લાલચાતી મેઘની આટલી અધી જમાવટ થયેલી હોવા છતાં હજી વૃષ્ટિનો આરભ થયો નહોતો. સાધારણ પવન ધુકાતો હતો અને તે મહારા ખડમાં વાતાયનોદ્વારા

મહારા શરીરને સ્પર્શ કરતો મહેને ઉત્સાહ આપતો હતો. રાત્રિના બારેક વાગ્યા હશે એક આરામખુરશી ઉપર એક બારીની નજીક, ટેબલ ઉપર પગ મૂકી નવાબી ઠાઠથી બેઠો હતો. ટેબલ ઉપર પડેલુ ટેબલલેમ્પ ધીમે ધીમે બળતુ હતુ છતા મહારા ખડમા સારો પ્રકાશ હતો. એકાન્ત હતી એકલો હતો આરોગ્યમા હતો ઉત્સાહમા હતો આનંદથી ભરતુ હતો અને અનેક મીઠી કલ્પનાઓ કરતો વાતાયનદ્વારા જોઈ શકાય, એટલુ બહાગતુ જગત્ જોતો હતો અને બહારના જગત્માથી આકર્ષાય એટલો આનંદ અને એટલા વિચારો આર્પિતો હતો.

+ + + +

વિચારો આકર્ષવાની આ ક્રિયા ચાલતી હતી એટલામા એક વિચાર એવો આકર્ષાઈને મહાગ મળિષ્ટમા ભરાયો કે “ જયન્તિ ત્હને બોલાવે છે ” અને તી ત્વગયે બોલાવે છે સ્મશાનમા બોલાવે છે ” જાણે મહેને કોઈ બોલાવતું ન હોય ત્હેમ આ શબ્દો મહારા મનમા સ્વયં રીતે પાચ સાત વખત સ્ફુર્યા હુ ચમકી ઊઠ્યો આવા વિચારો અગર શબ્દો મહારા મનમા અણુચિત્ત રીતે ઝુરે ક્યાથી ? મનને વણી વખત વાર્યુ, પણુ જાણે તે પરવશ ન પડી ગયુ હોય અને જાણે એનામાથી અન્ય કોઈ વિચારધ્વનિ જગવાનો જ ન હોય ત્હેમ માત્ર એજ શબ્દો સ્ફુરવા લાગ્યા ? હુ ખુરશી ઉપરથી ઉઠો થઈ ગયો બારી આગળ જઈને ઉઠો ચમકતી વિદ્યુત્ જોવા લાગ્યો જગત્ શાન્ત હતુ અને હુ આ શબ્દો સાભળી અસ્વસ્થ થતો જતો હતો હુ વિચારમા દૂળ્યો તે શબ્દો ઉપર વિચાર કરવા જતા એ શબ્દો ફરી ફરી સ્ફુર્યા તોયે છેવટે હુ મક્કમ થઈને એ પરવશતામાથી મુક્ત થયો એ સ્ફુરણ બધ થઈ ગયુ હુ સ્વતંત્ર રીતે વિચાર કરવા લાગ્યો ”

જયન્તિ એટલે જહેની સાથે મ્હારો ત્રણ વર્ષ અગાઉ વિવાહ સંબંધ થયેલો તે કુમારિકા અને લગ્નસંબંધ થવાની તેવારીમા જહેનુ અણ ચિતવી બિમારીથી મૃત્યુ થયેલુ મૃત્યુવશ થયે તે કુમારિકાને આજે ખરેખર ત્રણ વર્ષ થયા ' તે મ્હને આજે ત્રણ વર્ષે રમશાનમા બોલાવે છે એનો અર્થ ગો ? મૃત્યુવશ થયેલા મનુષ્યોના ફરીથી દર્શન શા ? એનો સંભવ પણ હોય ખરો કે ? અને બોલાવે તોયે રમશાનમા શુ ડાટયુ છે ? શુ એનો સેવકને પણ અત્યારથી રમશાનમા બોલાવવાનો ઇરાદો છે કે ? ત્યારે જહેનો મ્હને વિચાર સુદ્ધા નથી હેના શબ્દોનુ આવુ મ્હુરણુ અણુચિત્તયુ થયુ ક્યાથી ? શુ ખરેખર તે મ્હને અત્યારે બોલાવતી જ હશે ? આ શુ ? ' હુ આવા વિચારમા હેરાન જહેવો થઇ ગયો અને મ્હારા આરામગૃહમા એ જ વિચારમા આમ હેમ આટા મારવા માડયો.

“ સ્વર્ગકુમાર ' આવ, બનતી ત્વગથે આવ, હુ જયન્તિ ત્વને આપણા રમશાનમા બોલાવુ છુ. ” મ્હારા વિચારોના પ્રત્યુત્તરમા આ શબ્દો મ્હાગ મનમા ફરીથી સ્પૃર્ષા એ સુર મ્હે ઓગળ્યો-ખરેખર તે સ્પૃરતા ગળ્દો જયન્તિના જ હતા અને તે મ્હને મરી ગયેલી હોવા છતાં બોલાવતી હતી.

જયન્તિ બોલાવે છે એની ખાતરી તો આની રીતે થઈ, પરંતુ હવે ત્યાં જવું કે નહિ અને જવું તો શી રીતે જવું એ એક પ્રશ્ન હતો હુ એનો નિર્ણય તાત્કાલિક કરી શક્યો નહિ વડીયાળમા બેસ્યું તો બાર ઉપર એકનો અમલ થવા આવ્યો હતો ગરિતો અધકાર મેઘને લીધે ભયંર જાન્યો હતો રમશાન લગભગ એક માઇલ દૂર નદી કિનારે ઉજ્જડ અને જગલના ભાગમા હતું મ્હારી સાથે આવે

એવો કોઇ પણ મિત્ર મહારી પાસે હાજર નહોતો ભુતપ્રેતતી અને રમશાનની ભય કરતાની વાતો નહાનપણથી સાબળતો આવ્યો હતો. એમા શ્રદ્ધા નહોતી તોયે હૃદય એટલુ બધુ નિડર નહોતુ કે ત્યા જઇ શકાય જ્યન્તિનુ આમત્રણ અકાળે, અધકારે, મધ્યરાત્રિએ અને અપ્રિયસ્થાને હતુ મન ઉશ્કેરાયુ જીજ્ઞાસાને લીધે, પણ હૃદય હંકયુ ભયને લીધે ભ્રમણા તો નહિ હોય, એવુ પણ થયુ નિર્ણય ન થઇ શક્યો મધુર કુમારિકાનુ આમત્રણ આવે વખતે પ્રિય લાગે ત્હેલુ નહોતુ' પછી “આ આમત્રણ ચમદ્વતનુ તો નથી ને ?” મહે મહારા મનને સ્વાભાવિક પ્રશ્ન કરી ધીમે ધીમે હસી પડ્યો એટલામા તો મેઘવૃષ્ટિ પણ પ્રજ્જ્વલેશથી શરૂ થઇ રાત્રિની ભય કરતામા એક વાનાને વધારો થયો પણ કોણ જાણે કે હૃદય અને શુદ્ધિ ના પાડતા હોવા છતા પણ હુ જ્યન્તિના આ સાચા કે ભ્રમજનક આમત્રણને માન આપી કોઇની પણ સહાય વિના રમશાને જવાને તૈયાર થઇ ગયો' રમશાનમા જવાનુ સદ્ભાગ્ય જહેમને પ્રાપ્ત થાય છે તેઓ તે સ્થાનમા એકલા ભાગ્યે જ જાય છે તહેમને ત્યા સુધી પૂહોચાડી આવવા તહેમના સ્વજનો તૈયાર હોય છે' પણ સેવકે તો એકલા પડે, પોતાના સ્વપગે ચાલી રમશાનયાત્રા કરવાની તૈયારી શરૂ કરી ? હુ નથી ધારતો કે આ હિ મતની કદર કરવાનુ કોઇ પણ ચુકી શકે ?

પરિણામ ગમે તે આવે એની દરકાર કર્યા વિના હુ વસ્ત્ર પરિધાન કરી રમશાનપ્રતિ જવા તૈયાર થયો મેઘવૃષ્ટિનું જોર વિશેષ હતુ અને અવારનવાર હૃદયને ચમકાવી નાખે એવી મેઘગર્જનાઓ પણ ચાલુ હતી છતા મહાર મન એકદમ મક્કમ થઇ ગયુ અને એની હિ મતને લીધે હુ નિડરપણે ધર બંધ કરી છત્રી ઓઢી બહાર નીકળી

પડયો અત્યંત વૃદ્ધિને લીધે હવા ઠંડી થતી જતી હતી નેથી અગા-
ઉથી વિચાર કરી મહે ગરમ કપડા પહેરી લીધા હતા આખન વખતે
ઉપયોગી થઇ પડે એ હેતુથી ખીસામા એક પાણીદાર ચપ્પુ પણ
રાખ્યો હતો વૃદ્ધિને લીધે છત્રી સાથે રાખવાની હોવાથી સાથે લાકડી
ગમવાનું બની શક્ય નહોતું તેથી કંઇક એચેની રહેતી હતી, પણ
મનની મક્કમતા પ્રત્યેક પળે વૃદ્ધિગત થતી જતી હોવાથી એ એચેનીનો
પણ અત આવી ગયો પોળ છોડી રમશાન તરફ જવાનો માર્ગ મહે
પકડયો. વૃદ્ધિનું બળ વિશેષ હોવાથી 'જત્રી પણ "ઓ ત્રી, ઓ ગઇ"
એમ વાર વાર લાગતું હતું જવાનો માર્ગ પાણી વિશેષ પડેલું હોવાથી
પાણીથી ભરપૂર થઇ ગયો હતો અને લગભગ દીચલું સુધીના પગ
ગસ્તે ચાલતા પાણીમા ડૂબેલા જ રહેતા હતા પાણીના આવા આવ
રણને લીધે રગ્તો કાપવો પણ દુર્ધટ થઇ પડ્યો હતો લગભગ અડધો
માઇલનો એ ગસ્તો પટાની ગામબહારના સપાટ પ્રદેશમા પહોંચતા
મ્હારો અડધો ડલાક વીતી ગયો.

સપાટ પ્રદેશમા પહોંચતા મ્હને કુદરતની ભય કરતાનું વધારે
દર્શન થયું પવન અત્યંત વેગથી પુકાતો હતો અને વિપુલતા ચમ-
કારા વાનવાર થયા હતા હતા છત્રી ખુલ્લી ગમેતી હોવાથી પવ-
નના તોફાનને લીધે તે લાથમાથી ઘટ્ટી અને પવન ત્હેને પોતાના
અમલ નીચે કાણ જાણે કે ક્યા ખેચી ગયો ત્હેને પત્તો ફરીથી તે
વખતે કે પાછળથી લાગ્યો નહિ આની રીને વરસાદમાથી બચવાનું
મ્હારું માધન પવને ખુચવી નીધું અને હું વૃદ્ધિથી ભાગતો અને
પવનથી ખેચાતો આગળ વધવા લાગ્યો તે સપાટ પ્રદેશ જોતજો-
તામા તે પાણીના પ્રવાહોને લીધે સગેવગ જહેવો બની ગયો પાણી

કિનારા પાણીથી છલોછલ ભરાઈ ગયા હતા અને પાણીનો પ્રવાહ પૂર જોડેથી મ્હોટો અવાજ કરતો, આગળ ધસતો હતો તે હું જોઈ રહ્યો. આ દૃષ્ય ભયકારક હતું પણ રમ્ય હોવાથી હું તે જોવામાં દશેક મીનીટ સુધી ગુથાયો. એટલામાં ઉભો હતો ત્યાંથી થોડેક છેટે તે કિનારાની એક મ્હોટી બેખડ પાણીના બળને લીધે મ્હોટા અવાજ માથે નહીં તૂટી પડી અને હું ચમક્યો.

વૃષ્ટિના પ્રાબલ્ય વખતે નદી કિનારે બેખડો ઉપર ઉભા રહેવું કેટલું બધું જોખમભરેલું છે એનો ખ્યાલ મને આવી ગયો. અને હું તરતજ પાછો હટ્યો. એ દ્રષ્ય જોવામાં તદ્દીન થયો હતો છતાં સમય વિચારી પાછો ફર્યો વૃષ્ટિ એટલામાં અચાનક બધું થઈ ગઈ પણ મેં આકાશપ્રદેશનું કરેલું આનંદન કાયમ હતું ચંદ્રેવ કે ત્હેની જ્યોત્સ્નાના દર્શન થવાનો અમુક સમય સુધી બીલકુલ સંભવ નહોતો. કિનારા તરફથી રમણાનના ભૂમિની મધ્યમાં આવતા મને પદરેક મીનીટ લાગી દશે રમણાનના મધ્યભાગમાં આવતા ઉત્તર દિશા તરફથી મ્હે ત્રણ આકૃતિઓને દરથી મ્હારી સમીપ આવતી જોઈ અને હું ચમક્યો. કંઈક ગભરાયો અને એ ગભરાટને લીધે હું આગળ વધ્યાં સિવાય જ્યાં ઉભો હતો ત્યાં નીચેજ બેસી ગયો અને મ્હારા તરફ ધસતી તે આકૃતિઓ તરફ કંઈક જાણસા, કંઈક ભય અને કંઈક ત્રાસથી જોવા લાગ્યો. મ્હાગમાંથી હિંમત જતી રહી હોય ત્હેમ મ્હારું શરીર જોડેથી નૂજવા લાગ્યું અને હવા ઠંડી થઈ ગયેલી અને પવન જોડેથી કુકાનો હોવાથી શરીર ઠંડું પડી ગયેલું હોવા છતાં મ્હારા શરીર ઉપર પ્રસ્વેદ વળ્યો. આ પ્રસ્વેદ આ દ્રશ્યની ભય કરતાં લીધે ઉત્પન્ન થયેલા ગભરાટનો હતો હું દીન જાહેવો થઈ ગયો અને મ્હારું મગજ

ફરવા લાગ્યું “ દોડીને ગામ તરફ નહાસી જાઉં ” એ વિચાર થયો પણ જાણે મહારા પગ ભાગીજ ન ગયા હોય અને જાણે તેની દોડવાની કે ચાલવાની શક્તિ સદતર હરાધજ ન ગઇ હોય તેમ તે જડજ પડી રહ્યાં ! હું આખો મીઝી તેના ઉપર અને હાથ દબાવી બેસી રહ્યો અને આવતા ત્રાસનું પરિણામ ભોગવવાની રાહ જોવા લાગ્યો ।

+   +   +   +

આ સ્થિતિમા હું પાંચેક મીનીટ ભાગ્યેજ બેસી રહ્યો હોઇશ એટલામા મહારા શરીરને કોઇ વ્યક્તિના હસ્તનો સ્પર્શ થયો અને હું એકદમ ચમક્યો મહારૂં મન ગભરાયું અને હું એકદમ બેઠો હતો ત્યાંથી ઉભો થઇ ગયો મહારી આખો ઉઘડી ગઇ હું પાંચ દશ કદમ આગળ દોડ્યો અને થોડેક દૂર જઇ ઉભો રહ્યો મહારા શરીરનો સ્પર્શ કુનારી વ્યક્તિએ પણ મૂલને અનુસરી અને મહારી નજીક આવીને ઉભી રહી હું ભયને લીધે ત્યાંથી પણ આગળ દોડી જવાના વિચારમા હતો પણ તે વ્યક્તિએમાથી કોઇ વ્યક્તિએ મૂલને મીઠા સ્વરે આશ્વાસન આપતા જણાવ્યું “ સ્વર્ગકુમાર ! ભયભિત થઇશ નહિ આગળ નહાસવાની કોઇ પણ જાતની જરૂર નથી અમ્હે ભુતપ્રેત નથી મનુષ્યો છીએ અને તારું કયાણ ઇચ્છીએ છીએ । ”

આ મીઠા અને આશ્વામનદાયક શબ્દોગે મહારા મનનો ગભરાટ ઓછો કર્યો મહારૂં શરીર ચમકી ઉઠતું અટકી ગયું મહારા હૃદયમા આશા, શાન્તિ અને ઉત્સાહનો સંસાર થયો અને હું મહારી મૂળ સ્વ. ૩

માનસિક સ્થિતિમા આવ્યો છતાયે હજુ ચિત્તના ઉડાણમા કંઈક અંશે અવ્યવસ્થિતા હતી એ પણ મ્હારે સાથે સાથે જણાવવું જોઈએ હું એ અઘાત વ્યક્તિઓના વચન ઉપર વિશ્વાસ રાખી ઉભો થઈ રહ્યો તે ત્રણે વ્યક્તિઓ એક બે મીનીટમા તો મ્હારી નજીક આવીને ઉભી રહી અને હું તહેમતુ અવલોકન કરવા લાગ્યો રાત્રિનો ગાઠ અધકાર હજુ ઓછો થયો નહોતો તેથી કોઈ પણ વ્યક્તિને સપૂર્ણ-પણે ઓળખી કાઢવાનું અશક્ય હતું છતાં હું આખો ફાટી ફાટીને તેઓ કોણ છે તેનો નિર્ણય કરવા લાગ્યો અહોરાત્ર જગલના ગર્ભમા પરમાત્માનું સ્મરણ કરી જીવન વ્યતિત કરનારા યોગીઓ જોવા તેઓ ત્રણે જણાતા હતા તેઓના શીર્ષ ઉપરના કેશ, લાખી દાઢી અને કંઠમા રૂદ્રાક્ષની મ્હોટી મ્હોટી માળાઓ મ્હારા આ અનુમાનનું સમર્થન કરતા હતા તેઓના શરીર ઉપર એકેકે મ્હોટી કંઈની જે ઠેઠ ઢીંચણ સુધી પહોંચતી હતી તે સિવાય અન્ય કોઈ વસ્તુ નહોતું અને તેઓના મસ્તક ઝુલ્લા હતા તેઓની વય લગભગ એક સરખી હોય એવું જણાતું હતું અધકારને લીધે આ સિવાય હું વિશેષ અવલોકન કરી શક્યો નહિ આટલો નિર્ણય થઈ ગયા પછી મ્હારો ચિત્તના ઉડાણમા રૂહેલો થોડો ઘણો ભય પણ ઓછો થઈ ગયો અને હું કંઈક નવિન સ્ફુર્તિમા આવ્યો “સ્વર્ગકુમાર, રાત્રિના સમયે આવી ભય કર સ્મશાન ભુમિમા આવી ભય પામવો એ ચિત્તની નિર્બલતાનું પરિણામ છે મનુષ્ય મનુષ્યને જોઈને ડરશે તો આ જગત ઉપર જીવવું પણ અશક્ય થઈ પડશે ”

“એ વાત ખરી છે મનુષ્ય, મનુષ્યને જોઈને ડર એ ખરેખર હાસ્યારૂપક છે પરંતુ હું ભય પામ્યો તે વખતે મ્હે આપ સર્વેને

મનુષ્ય ન્હોતા ધાર્યાં । ” હું પ્રત્યુત્તર આપતો બોલ્યો “ ત્યારે અમ્હને ત્હે પ્રેત ધાર્યા હતા ? ” કોઇએ પ્રશ્ન કર્યો “ હા, એવું જ કંઈક ”

“ પણ સ્મશાનમાં આવી પ્રેતથી ડરવું એ પણ એટલું જ હાસ્યાર્પદ છે. પ્રેતનો ભય મિથ્યા છે અને એ ભય મનુષ્યોએ પોતાની મૂર્ખતા અગર નિર્બલતામાથી ઉત્પન્ન કરેલો હોય છે । ”

“ ત્યારે શું પ્રેતયોનિનું અસ્તિત્વ જ નથી હોતું ? ”

“ એ યોનિનું અસ્તિત્વ તો અવશ્ય છે પણ મનુષ્યજાતે એ યોનિથી ડર પામવાની જરૂર નથી મનુષ્ય પોતે જ પ્રેત છે સ્થુલ શરીરનો ત્યાગ કર્યો કે તરત જ મનુષ્ય પ્રેતના સ્વરૂપમાં ફેરવાઈ જાય છે । ”

આ શબ્દો સાંભળ્યા પછી હું કંઈક બોલવા જતો હતો એટલામાં તે ત્રણે વ્યક્તિઓએ જમીન ઉપર આસન લાઇ લીધું એટલે હું પણ કંઈ વિશેષ બોલ્યા સિવાય ત્હેમની પેઠે જમીન ઉપર બેસી ગયો અને અમ્હો સર્વે પાંચેક મીનીટ સુધી મૌન બેસી રહ્યા

+ + + +

હું ધારૂ છું કે આ વખતે રાત્રિના ત્રણેક વાગ્યા હશે આકાશ પ્રદેશ વાદળ વિખરાતું હતું તેથી ખુલ્લો થતો જતો હતો મેંવતું આચ્છાદન હટતું જવાથી ચંદ્રદેવના દર્શન થયા અને ત્હેની જ્યોત્સ્ના જગત્ ઉપર પથરાવા લાગી એકાદ મીનીટ આ જ્યોત્સ્ના મનને આનંદ આપતી આખા જગત્નું દર્શન આપતી હતી અને એકાદ મીનીટ ચંદ્ર વાદળમાં છૂપાઈ જતા પાછો અધકાર પ્રસરી રહેતો આવી રીતે પ્રકાશ અને અધકારના અનુભવમાં હું પેલા ત્રણે

યોગીઓ પાસે બેસી રૂંદો હતો અને અનેક વિચાર કરતો હતો. જ્યન્તિ મહેન સમરણુમા આવી જ્યન્તિએ મહેન સમશાનમા બોલાવ્યો પણ તહેના તો હજૂ દર્શન પણ થયા નહિ તેથી મહાર મન ઉઠેગ પામણ હતુ હુ જ્યા બેઠો હતો ત્યાથી પૂર્વ દિશામા પચાસેક કદમ દૂર એક પીંપળાનુ વૃક્ષ હતુ તહેના તરફ હુ વાર વાર જોતો હતો કારણ કે તે વૃક્ષ નીચે તે સમશાન હતુ કે જ્યા ત્રણ વર્ષ અગાઉ જ્યન્તિના કૌમાર સ્થુલ દેહને ચિત્તામા ભસ્મીભુત કરવામા આવ્યો હતો જ્યન્તિ બોલાવતી હોય અને હોય તો તે જ વૃક્ષ સમીપ હોય એ માન્યતાથી હુ વાર વાર તે તરફ ધારી ધારીને જોતો પણ મહેન તે સ્થળે જ્યન્તિ કે એવી કોઇ પણ આકૃતિના દર્શન થયા નહિ મહારી જીજ્ઞાસા વધતી જતી હતી તહેમ તહેમ એનુ પરિણામ ન આવતા ખમણુ પ્રમાણુમા નિરાશ થતો જતો હતો મહારા ચિત્તની આવી સ્થિતિ ચાલતી હતી એટલામા તો આકાશપ્રદેરા વાદળ મોટા ભાગે વિખરાઇ જવાથી ખુલ્લો થઇ ગયો અને ચંદ્રની જ્યોત્સ્નાએ આખુ જગત્ ફરીથી સ્પષ્ટ જોઇ શકાય એટલો પ્રકાશ આપ્યો અને આ પ્રકાશ ચંદ્રને વાદળમા છૂપાવાનો ભય નહોતો તેથી ચાલુ રૂંદો અને હુ અત્યંત આનંદ પામ્યો મહારી સમીપ બેઠેલા યોગીઓ અને આખી સમશાનભૂમિ હવે હુ સ્પષ્ટ રીતે જોવા લાગ્યો—આ ત્રણે યોગીઓના વય લગભગ પચાસ વર્ષ ઉપરના હશે એમ મહેન તહેમની મુખમુદ્રાના અવલોકનથી લાગ્યુ ત્રણેના શરીર સપૂર્ણ આરોગ્યમા હોય તહેવા તેજસ્વી અને મજબુત જણાતા હતા અને તેઓની મુખમુદ્રાની પ્રતિભા અલૌકિક હતી મહે તેઓની મુખમુદ્રા ધારી ધારીને જોઇ પણ તેઓ મહારા આ જીવનમા કોઇ કાળે પણ પરિ-

ચયમા ન જ આવ્યા હોય ત્હેમ હું તેઓમાથી કોઇને પણ ઓળખી શક્યો નહિ જેઓને હું ઓળખતો નથી તેઓ મ્હને ઓળખે છે અને મ્હને મ્હારા મૂળ નામથી સંબોધીને વાતચિત્ત કરે છે તો તે વ્યક્તિઓ કોણ હશે તે જાણવા હું અત્યંત અધીરો થઇ ગયો આ અધીરતાએ મ્હને ઉશ્કેરી નાખ્યો. મ્હારાથી રૂહેવાયુ નહિ અને હું બોલી ઉઠ્યો “ પૂજ્ય યોગીઓ ! જો આપને વાધો ન હોય તો મ્હારી એ જગાસા તૃપ્ત કરશો કે આપ કોણ છો ? ” હું આપને ઓળખતો નથી અને આપ મ્હને જાણે ઓળખતા ન હો તે પ્રમાણે મ્હારૂં નામ સંબોધીને બોલાવો છો તેથી મ્હને ભારે આશ્ચર્ય થાય છે તેથી હું આશા રાખુ છું કે આપ મ્હારી આ ઇચ્છાને શાન્ત કરશો ? ”

હું આટલું પૂછી પ્રત્યુત્તરની ગહ જોવા લાગ્યો

“ જો કે ત્હારી આ ઇચ્છા કે પ્રશ્ન અસ્થાને નથી છતાં અમ્હે કોણ છીએ તે હાલ તરત ત્હને જણાવવું અસ્થાને છે તુ અમ્હારા પરિચયમા આવ્યો નથી પણ કદાચ નામથી તો અમ્હને ઓળખતો હોઇશ ? ”

એક યોગીએ પ્રત્યુત્તર આપ્યો

“ જો એમ હોય તો આપ સંપૂર્ણ ઓળખાણ ન આપતા માત્ર આપના નામ જણાવો તો પણ બસ છે ”

મ્હે જણાવ્યું

“ હા એ બનશે—પણ સ્વર્ગકુમાર ! ત્હને જયન્તિના દર્શન થયા કે નહિ ? ”

એક યોગીએ સ્મિતહાસ્ય કરતા પૂછ્યું.

આ પ્રશ્ને મહને ભારે આશ્ચર્યમા નાખ્યો રમશાનભુમિમા હું એક સ્ફુરેલા શબ્દ અનુસાર ત્રણ ત્રણ વર્ષ અગાઉ મૃત્યુવશ થઈ રમશાનભુમિમા ભસ્મીભુત થઈ ગયેલી કુમારિકાના દર્શન કરવા આવ્યો છું, એ મહારા મનની વાત જે મહે કોમને પણ જાહેર કરી નથી— એવી અત્યંત ગુણવાત આ યોગીએના જાણવામા શી રીતે આવી એની કદપના મહારાથી થઈ શકી નહિ મહારી બુદ્ધિ એનો વિચાર કરવામા ભ્રમિત થઈ ગઈ હું દિગ્મૂઠ જાહેરો થઈ ગયો—આશ્ચર્ય ચક્રિત થઈ હું આ પ્રશ્નનો કંઈ પણ પ્રત્યુત્તર ન આપતા માત્ર હેમની તરફ જોઈ રૂઢો મહારો આ માનસિક વ્યાપાર જાણે હેમ- નાથી સપૂર્ણપણે સમજાયો હોય હેમ વળી એક યોગીએ કંઈક નવિન જ વાતો કહી ” ત્હારા મનની અત્યંત ગુણવાત અમહારાથી અજ્ઞાત નથી એવું જોઈને ત્હને ભારે આશ્ચર્ય થાય છે પણ એમા આશ્ચર્ય પામવા જાહેરું કંઈ જ નથી જાહેમ તારી જીદગી “પ્રેમ” અને “ પ્રિયા ” ના આદર્શ પાછળ ગાડી છે ત્હેમ અમહારી જીદગી પણ એક એવા આદર્શની પાછળ ભમે છે કે જાહેને મનુષ્ય જીવનના સર્વે વ્યાપારોનું જ્ઞાન પામતા કંઈ પણ વિલય લાગતો નથી—આ પણ એક આદર્શમોહનું પરિણામ છે ? ”

“ પણ આપનો આ આદર્શ તો સર્વેથી વધે ? ”

હું ધીમે સ્વરે બોલ્યો અને ગાઢ વિચારમા ડૂબી ગયો યોગી એની આ અજબ શક્તિનો પરિચય થતો જોઈને હું હેમની સમક્ષ દીન જાહેરો થઈ ગયો મહાર જીવન મહને એમહની તૂલનામા તદ્દન શ્રદ્ધ અને નિર્ભય લાગ્યું

“ ના, આદર્શોની એવી તૂલના થઈ શકતી નથી. જાહેવી રીતે અમહે અમહારા આદર્શમા ઉચ્ચ છીએ ત્હેમ તું ત્હારા આદર્શમા

પણુ ઉચ્ચ છે નહિતર આવી રાત્રિએ આ ભયંકારક સ્મશાનમાં મૃત કુમારિકાના દર્શન, જે અસંભવ અને હવામાં ખ્યાલ જાહેરી વાત છે, તે કરવા તું ન જ આવ્યો હોત ? માત્ર ત્હને ત્હારો આદર્શ જ અહિં ધસડી લાવ્યો છે એટલે એટલા અશે તું ત્હારા આદર્શમાં ઉચ્ચ છે એ એની મેળે સિદ્ધ થઇ જાય છે । ”

“ ત્યારે શું હું આ સ્મશાનમાં માત્ર ભ્રમણાથી જ ખેંચાઇ આવેલો છું ? ” મ્હને મ્હારી અજ્ઞાનતાનું પ્રથમ દર્શન થયું

“ હા, એજ ભ્રમ-પણુ આદર્શનો ભ્રમ એટલી એનામાં રમ્યતા વધારે એટલી એની મહત્તા વધારે । બાકી શું તું એ વાત સંભવિત માને છે કે કોઇ મનુષ્ય પોતાના સ્વજનને આ દેહે મૃત્યુ પછી મળી શકે છે ? ”

“ ના, એમ બનતું અસંભવ છે ત્યારે મહાપુરુષ ! મ્હે મ્હારા આરામગૃહમાં એ મૃતકુમારિકાના એ શબ્દો ક્યાથી સાંભળ્યા ? ” તે યોગીજનોએ મ્હારા મનની અત્યંત શુદ્ધિવાત પણ જ્યારે પોતાની અદ્ભુત શક્તિથી જાણી લીધી છે ત્યારે હું ત્યાંથી જો શબ્દો સાંભળી નીકળ્યો ત્યારથી અત્યાર સુધીની તમામ હકીકત જે કંઈ બની ગઈ એનું પણ જ્ઞાન ત્હમને એવી જ રીતે થયું હશે એવી ધારી મ્હે આ પ્રશ્ન કર્યો

“ એ પણ આદર્શનો મોહ ! કોઇ કોઇ વખત એવા શબ્દ સાંભળવામાં આવે છે અને મનુષ્યો ઈચ્છા છે વળી કોઇ કોઇ વખત એ શબ્દો સાચા પણ હોય છે, એટલે જ્યન્તિના એ શબ્દો અન્યથા નહિ પણ ત્હારા માનસિક વ્યાપારમાંથી જ જન્મ્યા હશે । ”

મહારા પ્રશ્નનો આ પ્રત્યુત્તર મળે જોળ જોળ લાગ્યો મહારા
મનનુ જોધએ તહેવુ સમાધાન થયુ નહિ તેથી મહે ફરીથી પૂછ્યુ
“આપે જણાવ્યુ તે રીતે મહારા મનનુ સમાધાન થતું નથી
માટે જો જરા વધારે સ્પષ્ટ શબ્દોમા કહેો તો સેવક આપનો
રૂણી રૂહેશે ”

હું આટલુ બોલી મૌન રૂહો ભીંજાયેલા વસ્ત્રો લાખો વખત
શરીર ઉપર રૂહેવાથી મહારા શરીરની ઉબ્જાતા ઓછી થઈ ગઈ હોય
તહેમ મહારા શરીરની સ્ફુર્તિ હઠવા લાગી શરીરની સ્ફુર્તિ અને ઉત્સા
હનો નાશ થતો જોધને હું ગભરાવા લાગ્યો રખેને બિમાર તો નહિ
થઈ જાઉં એ ભયથી મહાર શરીર યોગીજનોના દેખતા નૂજવા લાગ્યુ
મણિષ્કમા શરદી ભરાવાથી શ્વાસની ગતિનો અવરોધ અનુભવવા
લાગ્યો અને હું ખેચેન જહેવો થમ ગયો, હું મહારા કરેલા પ્રશ્નનો
પ્રત્યુત્તર શો મળે છે તે ન દેખતા બેઠો હતો સાથી ઉભો થઇ ગયો
અને માત્ર ધોતીયાની અદર પહેરેલી ચડ્ડી રાખી શરીર ઉપરના તમામ
પશ્વ કાઢી નાખ્યા અને ઉધાડે શરીરે એક યોગી જહેવા વેષે તે
યોગીઓની સામે બેઠો યોગી પુરૂષો સમક્ષ મળે આની અર્ધનમ્ર
જહેવી સ્થિતિમા બેસવુ શરમભરેલુ તો લાગ્યુ પણ તે સમયે તે સિવાય
બીજો કોઇ ઉપાય નહોતો અને ભીંજાયેલા વસ્ત્ર શરીર ઉપર વધારે
વખત પહેરી રાખવાની શક્તિ શરીરમા રૂહી નહોતી યોગીઓની સામે
યોગી જહેવા વેષે બેસવુ એમા શો વાધો ? એ વિચારે મહારી આ
સુરકેલી દૂર કરી અને હું વિના સકોચે બેઠો હું આ વ્યાપાગમા ગુ ચાર્ધ
રૂહો ત્યા સુધી મળે કોઇ પણ યોગીએ કંઈ પણ પ્રત્યુત્તર આપ્યો
નહિ એમાથી મળે સુક્ત અને સ્વસ્થ ચિત્તે બેઠેલો જોયા બાદ એક .

યોગીએ મૌનનો ભગ કરી કહ્યું “સ્વર્ગકુમાર ? આજે ત્હે શરીરની જરા પણ દરકાર કર્યા સિવાય એક ભ્રમણામા પડી અહિ આવવાનું જે સાહસ કર્યું છે તે સ્તુત્ય છે અને ત્હારી હિમત પ્રશંસા પાત્ર છે, પણ બચ્ચા ! આદર્શની પાછળ ત્હારો મોહ એવો તો ન જ હોવો જોઈએ કે જહેમા તુ ત્હારા શરીરનું અને મનનું આરોગ્ય હારી જાય ! ત્હારું શરીર શરદીયાં ધૂળ રૂઠું છે અને એને લીધે ત્હારા મનની બેચેની વધી છે, આ પરિણામ હાનિકારક છે માટે આ મ્હારી સલાહ છે કે ત્હારે અત્યારેને અત્યારે બીજા ભાગ્યમાં ન પડતા ઘર તરફ જવું જોઈએ, નહિતર તું માદા પડી જઈશ, એવું ત્હારા શરીર ઉપરથી સ્પષ્ટ જણાય છે શરદીએ ત્હારા શરીર ઉપર ઘણી અસર કરી નાખી છે, કાગળ કે “પ્રેમ” અને “પ્રિયા”ના આદર્શની પાછળ મરી મથનારા મનુષ્યોની પ્રકૃતિ હમેશા નાશુક હોય છે અને તેઓ વારેવારે માદા પડી જાય છે !”

“મહાપુરૂષ” આપનું આ કથન અક્ષરસત્ય છે અને જાણે હું મ્હારો પોતાનો અનુભવ મ્હારે સ્વમુખે ન ધૂંધી બતાવતો હોઉં એમ આપ વર્ણવી રૂઢા છો અને તે હું માનું છું પણ મ્હારું દીલ હવે આપની પાસેથી આપના નામ જાણ્યા સિવાય, કે આપને કરેલા મ્હારા પ્રશ્નોનો સતોષકારક ખુલાસો મેળવ્યા સિવાય ઘર તરફ જવા ના પાડે છે અત્યંત વૃદ્ધિમા, ગાઢ અધકારમા હું ભીંજાતો અને હેરાન થતો આ બચકારક સ્મશાનભૂમિમા એક ભ્રમણામા પડી અહિ સુધી આવી પહોંચ્યો—અને ભ્રમણા તો ભ્રમણા જ નીવડી ! અહિ તે વળી મૃતકુમારિકાના દર્શન કયાથી ? જે માટે આવ્યો હતો તે પદાર્થના દર્શન તો થયા નહિ પણ ઉલટું વૃદ્ધિમા બીજા, અતિશ્રમ

અને નિદ્રાના અભાવે બધા અને ત્રાસની ઉશ્કેરણીને લીધે અર્ધો ગાડો અને અર્ધો માદો પડી ગયો. પણ પરમાત્માની અત્યંત કૃપાથી આપ મહાપુરુષોના દર્શન થઇ ગયા તો પછી જે બન્યું તે સારું જ બન્યું સમજી મ્હારે આપને ઓળખ્યા સિવાય કે ઓળખુ નહિ તો આપ જહેવા પવિત્ર પુરુષો પાસેથી કંઈ સગીન લાભ ઉઠાવ્યા સિવાય કે કંઈ મીઠો ઉપદેશ પ્રાપ્ત કર્યા સિવાય આ સ્થુલ શરીરના ક્ષેવાતા રક્ષણ સારું ઘર તરફ દોડી જવું એ શુ ખરેખર મૂર્ખતા ભરેલું નથી કે ? બિમાર જહેવો થયો છું અને કંદાય પૂરેપૂરો બિમાર પડી જાઉં અને વળી કંદાય અહિંને અહિં મૃત્યુ પામી જ્યાં જયન્તિની ચિત્તા બળી હતી ત્યાં અગ્નિદાહ પામું તોયે શુ ? પણ અત્યારે તો હું એકદમ પાછો નહિ જ જાઉં ' હવે તો બધો આરામ જ્યારે કંઈ પણ લાભ આપ પવિત્ર પુરુષો પાસેથી પામીને ઘેર જાઉં ત્યારે જ-પછી બલે તે આરામ બે કલાક પછી મળે કે બે વર્ષ પછી મળે ત્હેની મ્હને ચિંતા નથી ? ” શરીર અસ્વસ્થ અને મન બેચેન હતું તોયે મ્હારું મન ઉરફેરાયું અને હું આ શબ્દો એ આવેશમા બોલ્યો પણ મ્હારા આ શબ્દોએ મ્હારા શરીરની અને મનની અચકિત વધારી મૂકી અને મ્હારા મગજમા ચક્કર આવવાથી હું બેશુદ્ધ જહેવો થઇને જમીન ઉપર ઢળી પડ્યો.

x

x

x

x

પ્રકરણ-૪

બેશુદ્ધિનું સ્વપ્ન

અને

જયન્તિનું દર્શન

મહારી ઉઘડતી આખ પણુ દેખે હવે તહારી છબી
 મહારૂ વિલસતું હૃદય પણુ ધ્રુવથી રૂઝુ તહારૂ અમી
 મહારી પ્રકટતી ભાવના પણુ માત્ર ધ્રુવે છે તહને
 તો તુ દયાળુ થઈ હવે શુ હૃદય ના સંભાળશે ?

x x x x

જહેને ન હું દેખી શકું
 તહેને ન હું પામી શકું
 તોયે મહેને તે તેડતી
 આમત્રણો દઈ એ શુ બધું ?

મહારી આ બેભાનાવસ્થાની શરૂઆતની સાથે મહારૂ મન કેઈ
 એક અદ્ભૂત સ્વપ્ન જોવામા ગુ થાયુ હતુ અને તે સ્વપ્ન ચાલુ રૂઝુ
 ત્યા સુધી હુ એજ સ્થિતિમા પડી રૂઝો હોઈશ એવો ખ્યાલ મહેને
 જ્યારે હુ પ્રાત કાળના પાંચ છ વાગ્યાના સુમારે સપૂર્ણ જાગૃત
 સ્થિતિમા આવ્યો ત્યારે થયો. હુ જાગૃત થયો ત્યારે અરજોદય થઈ ગયો.
 હતો અને અરજીના આજી સોનેરી કિરણો આખી રમસાનભૂમિમા
 છવાઈ રૂઝા હતા. પક્ષીગણુ પ્રાત કાળની મીઠી હવામા મધુર કલરવ

કરી રૂલા હતા અને હેમના આ સંગીતમા મહેને અત્યંત આનંદ મળતો હતો ઠંડો, શરીરમા સ્ફુર્તિ અને શક્તિસચાર કરતો મદમદ વાયુ મહારા ગાત્રોનો સ્પર્શ કરી મહેને ગતરાત્રિના શ્રમ, ત્રાસ, ભય, અને અશક્તિના કડવા અનુભવ ભુલાવતો હતો જગૃતાવસ્થામા આવતા અને ખેડા થઈને ચારે તરફ દૃષ્ટિ ફેંકતા મહેને તે રમશાનભૂમિ, ગતરાત્રિએ ભય કર લાગેલી હોવા છતાં, અત્યારે અત્યંત રમ્ય લાગી જે પ્રચડવૃક્ષોને જોઈ રાત્રે હું ગભરાતો હતો તે વૃક્ષો મહેને આ પ્રાતકાળે ઘણા જ સુદર અને આનંદ-દાયક લાગ્યા

આની રીતે પ્રાતકાલની તે રમશાનભૂમિની કુદરતી લીલા અવલોકતો હું ઉભો થયો ગત્રિએ કાઢી નાખેલા ભીંજયેલા વસ્ત્રો નજીકમા પડ્યા હતા તે હજુ પણ એવાને એવા જ હતા તોયે મહે પહેરી લીધા અને હું ૫૨ તરફ જવાના વિચારમા પડ્યો—પ્રાતકાલની રમ્યતાએ અને મહેને થયેલા સ્વપ્ને રાત્રિએ મળેલા યોગીઓનું અત્યાર સુધી વિસ્મરણ કરાવ્યું હતું, તોયે તે વિસ્મરણ અકસ્માત હઠી ગયું અને મહેને હેમની સ્મૃતિ તાજી થઈ આવી હું એકદમ ચમકી ઉઠ્યો આખો ફાડી ફાડીને હું તે રમશાનભૂમિમા યોગીઓને જોવા લાગ્યો,—દૃષ્ટિ ચારે દિશાએ ફેંકી પરતુ તે યોગીઓ મહેને કોઈ પણ સ્થળે જણાયા નહિ—હું નિરાશ થયો—તેઓ કયાંથી આવ્યા હતા, કયા જતા હતા, હેમતા નામ શા હતા, તહેનું કાંઈ પણ જ્ઞાન મહેને નહોતું મહારા અમૂક પ્રશ્નોનો પ્રત્યુત્તર પણ અપૂર્ણ રાખી તેઓ મહારી નિદ્રાવસ્થાનો લાભ લઈ અદ્રષ્ય થઈ ગયા હતા અને આવી રીતે હેમણે મહેને મહારી બહુ બહુ પ્રાર્થના હોવા છતાં છોડી દીધા હતા.

“ અમૃત તો બેઠાયા છે વર્ષોમહિ એક જ ધડી ” આ શબ્દો મહે
 યાદ આવ્યા. અલૌકિક યોગીઓના થયેલા દર્શન મેં કંઈ પણ
 સગીન લાભ ઉઠાવ્યા સિવાય ગુમાવ્યા હતા, તે જોઈને મહે અત્યંત
 પશ્ચાતાપ થયો. આ નિરાશાએ અને પશ્ચાતાપે મહારી પ્રાપ્ત થયેલી
 સ્ફુર્તિનો અત આણ્યો અને હું પાછો બિમાર જાહેવો થઈ ગયો—
 “ નદી કિનારે પ્રાત સ્નાન માટે ગયા હશે ” એવું ધારી હું ત્યાંથી
 આગળ વધી નદી કિનારે આવ્યો. કિનારા ઉપર ઉભા રહી મહે ચારે
 દિશામાં દૃષ્ટિ કરી પણ મહે તહેમનો પત્તો લાગ્યો નહિ. નદીના
 પાણીને પ્રવાહ રાત્રિના જાહેવો જ પ્રબળ હતો અને એનો ખળખળ
 અવાજ એક પ્રકારનું અદ્ભૂત સંગીત ગળવતો મહારા કર્ણોમાં ગુંજતો
 હતો. પ્રબળ પ્રવાહને લીધે પાણી ટુંહોળાયેલું અને વમળ ખાતું આગળ
 વધતું હતું—નદીના આ રમ્ય અને ગંભીર દૃષ્યને જોઈ મહારૂં હૃદય
 ઉછળ્યું હું દશેક મીનીટ સુધી એજ દૃષ્ય જોવામાં સ્તબ્ધ જાહેવો
 થઈ ઉભો રહ્યો—અને કિનારા તરફ જ્યાં સુધી પહોંચી શકે ત્યાં સુધી
 મહે મહારી દૃષ્ટિ ફેરવી પરંતુ યોગીઓના દર્શન કરવાની મહારી ઇચ્છા
 નિષ્ફળ નીવડી હું નિરાશા હૃદયે પાછો ફર્યો જીવંતની એક અમૂલ્ય
 તક મહે મહારી બેઠકારીથી ગુમાવી હતી, તે જોઈ હું વારંવાર
 નિશ્વાસ નાખવા લાગ્યો. રાત્રિનો સમય મહે જે સ્થળે બેઠાનાવસ્થામાં
 પડ્યા રહી વ્યતિત કર્યો હતો તે સ્થળે હું પુન આવ્યો અને લમણે
 હાથ દઈ અનેક નિરાશાના વિચાર કરતો બેઠો. આ સ્થિતિમાં હું
 પાંચેક કલાક બેસી રહ્યો. આ સમય દરમિયાન સૂર્યોદય થઈ ચૂક્યો
 હતો અને આખું જગત સપ્સર્જી જગૃત થઈ ચૂક્યું હતું. મનુષ્યો
 પ્રાતઃકાળની સ્નાન દત્તધાવનાદિની ક્રિયામાંથી નિવૃત્ત થઈ પોતપોતાની

પ્રવૃત્તિમા લાગી ગયા હોય એમ, ખેડૂત વર્ગ, શ્મશાનભૂમિની સમીપના એક માર્ગે થઇને પોતાના ખેતરો ભણી જતો હતો, તે જોઇ મહને લાગ્યું મહારે પણ હવે આ શ્મશાનભૂમિ છોડી ઘર તરફ જઇ પ્રાત અર્ધાથી પરવારી અન્ય પ્રવૃત્તિને માટે તૈયાર થઇ જવું જોઈએ, એ વિચારે હું ત્યાર્થી ઉઠ્યો અને ધીમે પગલે ચારે તરફ યોગીઓને શોધતો, ગામ તરફ જવા લાગ્યો શ્મશાનભૂમિ પ્રસાર કરી, હું ગત-રાત્રિએ વર્ણવી બતાવેલા સપાટ પ્રદેશમા આવ્યો. મહારા બને હાથ મહારા ગરમ કોટના બને બહારના ખીસામા હતા એક ખીસાની અંદર અંદર ગળેલો હાથ આમતેમ ફેરવતો હતો ત્યાં એકાદ કાગળના ન્હાના પડીકા સાથે લેનો સ્પર્શ થયો અને તેમ થતા મહે તરત જ જે ચીજ સાથે મહારા હાથનો સ્પર્શ થયેલો તે ચીજ બહાર ખેંચી કાઢી હાથમા લઈ અવલોકતા તે ચીજ તે એક ન્હાનું સરખું કાગળનું પડીકું હતું મહારા કોટના કોઇ પણ ખીસામા આવું પડીકું અગાઉથી પડી રૂલાને સંભવ ન્હોતો તેથી મહારી તત્પરત્વે જાણાસા વધી અને હું ચાલતો અટકી એક સ્થળે ઉભો રહી લેને ઉઘાડી લેનું સંપૂર્ણ અવલોકન કરવામા પડ્યો પડીકું ઉઘાડતા એક કાગળ જુદો પડ્યો અને લેની અદ્યત્થી નીકળેલું એક પડીકું હજુ કાયમ રૂઢું તે કાગળ તે કોઇએ મહાર નામ સંબોધીને લખેલો પત્ર હતો અક્ષરો તદ્દન અપચિત હતા તેથી પડીકાની અંદર અન્ય શું ચીજ છે તે જોયા પ્હેલા હું તે પત્ર વાચવામા પડ્યો-અત્યંત ઉત્સુક અને આતુર દૃષ્ટિએ તે પત્ર મહે ધ્યાનપૂર્વક વાચ્યો -

“સ્વર્ગકુમાર !

“તુ જન્મ્યત ષષ્ઠશ તે સમયે તો અમ્હે ધણા જ દૂર નીકળી

ગયા હોમશ્યુ, છતા ત્હારા જેવા ઉત્સાહી અને સાહસિક યુવકને અમ્હે
આ જી દગી સુધી તો નહિ જ બૂલીએ, એની અમ્હે આ પત્રદારા
ખાત્રી આપીએ છીએ ત્હારા શરીરની અશક્તિએ ત્હને ખેભાન બનાવી
દીધો અને ત્યારબાદ તુ નિદ્રામાં પડ્યો એટલે અમ્હેએ અમ્હારા આશ્રમ
તરફ જતા ત્હને જાગૃત કર્યો નથી અને ત્હને તેજ સ્થિતિમાં મૂકી ચાલ્યા
ગયા છીએ અમ્હારા આવા વર્તનથી ત્હને નિરાશા અને દુઃખ તો
થશે પરંતુ અમ્હારે ત્હેમ કર્યા સિવાય છૂટકો નહોતો એટલે નિરપાય !
છતા ત્હને એટલી ખાત્રી આપીએ જ છીએ કે ત્હને તેજ રમશાન-
ભૂમિમાં આજથી બરોબર એક મહિના પછી શ્રાવણ સુદી ૮ ને રોજ
રોત્રિએ દશેક વાગ્યાને સુમારે મળીશુ માટે ત્હારે તે દિવસે તે સ્થાને
તે સમયે હાજર રહેવું-છતા ત્હારાથી એટલો સમય પણ રાહ જોઈ
શકાય એમ ન હોય અને તુ અમ્હને જનતી ત્વરાથી મળવાજ ઇચ્છતો
હોય તો ત્હારે અમ્હારા આશ્રમ તરફ બે ત્રણ દિવસ વીત્યા બાદ
નીકળી પડવું અમ્હારો આશ્રમ સાબરમતી નદીને કિનારે “ સધ્યા ”
નામના ગામડાની પાસે છે જુનાસા હોય તો આ ગામડું અને
અમ્હારો આશ્રમ બંને તેટલી તપાસ કરી શોધી કાઢજે આ પત્રમાં
એ વિષે વિશેષ લખવાની આવશ્યકતા નથી રમશાનભૂમિમાં થયેલા
સ્વપ્નની હકીકત કોઈ પણ મનુષ્યને કદી પણ જણાવીશ નહિ-
નહિ તર એનું ૧૭ નાશ પામશે

હીં

ત્હારા શુભેચ્છકો —

જયાનંદ સ્વામી

વિશુદ્ધ મૂર્તિ.

જ્ઞાનેશ્વરાશ્રમ—

તા કે

આ પત્રની સાથે રાખેલા પડીકામા એક પ્રકારનુ ઉત્તમ ઔષધ છે જે ત્હને ત્રણ દિવસ ચાલશે ત્હનેા શ્રદ્ધાપૂર્વક ઉપયોગ કરજે એના સેવનથી ત્હારા મનની અને શરીરની સ્થિતિ સુધરશે

યોગીઓના અદ્રવ્ય થવાથી મ્હારા ચિત્તમા ઉત્પન્ન થયેલી ભય ક્ર નિરાશાનો અત આ પત્રના વાચનથી એની મેળે આવ્યો મ્હને તેઓ લુલી જશે નહિ અને બરોબર એક માસ પછી ફરી આવીને મળશે એ આશાએ મ્હારા હૃદયને સજીવન કર્યું અને હું અત્યંત આનંદ પામ્યો તે ઉપરાંત હું ધારૂં તો એક માસ સુધી રાહ જોયાસિવાય માત્ર એક જ અઠવાડીયામા ત્હેમના આશ્રમે જઈને ત્હેમને મળી આવી શકું એવો માર્ગ પણ ત્હેમણે રાખેલો છે એ જોઈને તો વળી મ્હારા આનંદનો અવધિ જ ન રહ્યો—મ્હારૂં હૃદય થનથન નાચવા લાગ્યું—યોગીઓની મીઠી માયા અને લાગણીએ એને રૂણી બનાવ્યું અને હું ત્યાં ઉભો ઉભો ત્હેમનો આભાર માનવા લાગ્યો મ્હારા શરીરની અશક્તિ જોઈને તે દૂર કરવાની ખાતર અત્યંત મમતાથી પત્ર સાથે રાખેલું ઔષધ મ્હને અમૃતથી પણ વધારે પ્રિય લાગ્યું મ્હે ત્હેને મમતાથી ચુમ્બુ પડીકાને સભાળથી ઉઘાડી મ્હે તે ઔષધનુ આશાભરી આખે અવલોકન કર્યું માત્ર તે શ્વેતવર્ણની રાધના દાણા જહેવડી સત્તાવીસેક ગોળીઓ હતી પરંતુ કિમતી પત્થર જહેવી ચકચકિત હતી ત્હેનુ સેવન કરવાની રીત અને ત્હેના અનુપાન તે ગોળીઓ હતી તે કાગળમા જ સ્પષ્ટ અક્ષરે લખવામા આયા હતા અને તે હકીકત તરફ તરત જ ધ્યાન જાય એવી ગોઠવણ તે યોગીઓએ કરી હતી ગોળીઓને પડીકામા આમત્હેમ

ફેરવી મહે અનુપાન અને સેવનની વિધિ વાચી લીધી અને સપૂર્ણ-
તાએ સ્મરણુમા રાખી આવી રીતે યોગીઓએ જતા અગાઉ મહારા
હૃદયની, શરીરની અને જીવનની સમાળ લીધી હતી—તે પછી
મહારા જહેવો મનુષ્ય તે મહાપુરુષોની મમતાને કે તહેમના આવા
ઉપકારને આ જીવન સુધી તો શુ પણ અનેક જન્મો સુધી કેમ
ભુલી શકે ?

પ્રકરણ પ.

હું અને જયન્તિ.

રમશાનભૂમિમા અનુભવેલા મહારા સ્વપ્નની કથા આલેખ્યા
અગાઉ મહારે મહાર અને જયન્તિનું અગત ઓળખાણ આપવું જોઈએ
એવું મહેને લાગે છે આ કારણસર હું તે વાર્તા અહિંથી જ શરૂ
કરીશ, તે આશા છે કે વાચકવર્ગ મહેને ક્ષમા કરશે મહેને અને
જયન્તિને સપૂર્ણ રીતે ઓળખ્યા સિવાય હું નથી ધારતો કે મહારા
એ સ્વપ્નની કથાનું રહસ્ય કોઈ પણ વાચકને અવગત થાય ।

મહારા જીવનના ધ્યેય અને વિચારો નિષેતી થોડીક હકીકત મહે
મ ગલાયરણુમા જ આપી છે, પરંતુ માત્ર તેટલી હકીકતથી કોઈના મનનું
સમાધાન થાય એ માનવું ભુલભરેલું છે. હું ધાર છું કે હું આ કથા

લખી રૂલો છુ તે જમાનામા મ્હાર વય ત્રીસેક વર્ષનુ હશે મ્હારી આ કથાનો જન્મકાળ મ્હારી અઢાર વર્ષની વયે શરૂ થયો હશે આ કથામા વર્ણવી શકાય તેવો મ્હારો ઇતિહાસ એટલે મ્હારી આ તમામ પ્રવૃત્તિનો આરંભ પણ એ જ અરસામા ફેલી શકાય અઢારમા વર્ષની શરૂઆતથી અઠાવીસમા વર્ષના અત સુધીમા કરેલી પ્રવૃત્તિઓનો ઇતિહાસ એ જ મ્હારી આ કથા મ્હારા જીવનના ધ્યેયની પાછળ મ્હેં દશ વર્ષ સુધી અવિશ્રાન્ત શ્રમ કર્યો અને જે પદાર્થની મ્હને ઇચ્છા હતી તે પ્રાપ્ત થયા પછી હુ નિવૃત્ત હૃદયે મ્હારી આ કથા લખી રૂલો છુ- દશ વર્ષના મ્હારા અનુભવો અલૌકિક છે કોઇ એને માનશે, કોઇ એને કલ્પના કહેશે તો કોઇ એને રમ્ય જુઠાણુ કહેશે-પરંતુ એવા ભયથી મ્હારે સત્ય પદાર્થને છૂપાવવો એ યોગ્ય નથી-એવો અતિમ નિર્ણય કરી હુ આ પ્રયત્ન રૂલો છુ અને સાથે આશા રાખી રૂલો છુ કે હજારો વાચકોમાથી કોઇ કાળે એકાદ વાચક તો મ્હારો ઉપાસક થશે અને જે ધ્યેયમા હુ મરી મર્યો છુ તે ધ્યેયને માટે તે પણ મરી મરશે ધ્યેયપ્રાપ્તિમા દશ વર્ષની કથા પછી, હુ નિવૃત્ત બેસી રૂલીશ, એવી કલ્પના કોઇએ કરવી નહિ, કારણ કે તે કલ્પના ખોટી નીવડશે ધ્યેય ઉપભોગના બીજા દશ વર્ષની કથા હુ આ “ ધ્યેયપ્રાપ્તિની કથા સંપૂર્ણ થયે શરૂ કરીશ-પરંતુ એને માટે વાચકને થોડીક ધીરજ રાખવી પડશે “ ધ્યેયઉપભોગ ”ના બે વર્ષો તો મ્હે પૂર્ણ કર્યા છે એ બે વર્ષોના અનુભવ એટલા બધા અદ્ભુત નીવડયા છે અને એટલા બધા સવિસ્તર છે કે મ્હારે તે હિસાબે દશે વર્ષના અનુભવ આલેખ વાને માટે કદાચ આવડા બેએક પૂસ્તક ભરવા પડશે-“ ધ્યેય ઉપભોગ ” પછી રૂલો આદર્શ “ ધ્યેયમુક્તિનો ” એ મુક્તિ કષ્ટ સાધ્ય છે, એટલે

એ કથાના અનુભવ વધારે કડક હશે-પરતુ તે હકીકત લાખા બવિષયાળની હોવાથી મ્હારે અત્રે તે વિષે કંઈ પણ ઉલ્લેખ કરવો અસ્થાને છે સમજી મૌન રૂઠું છું-મ્હારા અગત ઓળખાણને માટે “ મ્હારી કથા ” વિષે આટલી ચર્ચા કરવાની મ્હારે અનિવાર્ય આવશ્યકતા હતી તે કારણસર મ્હેં વિષય છોડી વિષયાન્તર પદ્ધતિ ગ્રહણ કરી છે, પરતુ તહેને માટે હું અત કરણપૂર્વક ક્ષમા ચાચી લઉં છું

મ્હારૂ વય વીસ વર્ષનું થવા આવ્યું ત્યાં સુધી મ્હારો વિચાર, મ્હારા સંબંધીઓના મ્હને લગ્નગાઠથી જોડી દેવા પ્રયત્ન હતો, છતાં એ બધનમા પડવાનો ન્હોતો અનેક ઉચ્ચ અને ખાનદાન કુટુંબની સુશિક્ષિત અને યોગ્ય કન્યાઓના માગા મ્હારા પિતાની પ્રતિષ્ઠા, મ્હારી કુલિનતા અને મ્હારી વિદ્વતાને વધને આવતા પરતુ મ્હારો તે પ્રતિ અભાવ હોવાથી મ્હારા પિતા ના પાડતા આવી રીતે લગભગ વીસ વર્ષ પૂરા થવા આવ્યા ત્યાં સુધી હું લગ્નના બધનમા પડતો સહજ બચી ગયો-મ્હારી આ જીતે મ્હને કંઈક ઉત્સાહી બનાવ્યો અને બ્રહ્મચર્યની સ્થિતિ લખાવવા તૈયાર થયો. બ્રહ્મચર્યના પ્રભાવ, ત્હેના અસંખ્ય લાભ વિશેષે બાબતો મ્હેં અનેક સ્થળેથી સાંભળી, વાચી અને અત્યાર સુધીની જીદગીની એવી સ્થિતિને લીધે અનુભવી હતી તે કારણથી મ્હારો તે વિચાર વળી બીજા એ ત્રણ વર્ષ વધારે અવિ વાહિત સ્થિતિ વ્યતિત કરવાને મુક્ત થયો. આ વિચારને મ્હારી બ્રહ્મચર્યની શક્તિએ વધારે મુક્તતા આપી અને ત્હેમ ત્હેમ હું વધારે નિશ્ચયી થતો ગયો અને કુદરત પણ જાણે મ્હારા આ વિચારને અનુકુળ ન હોય ત્હેમ ત્હેમ મ્હને ત્હેવા સંયોગો પણ પ્રાપ્ત થતા

અમા-કુદરત મ્હને અનુકુળ હતી એ સમ્પ્રદાયી કોઈ એમ તો નહિ જ
ધારી લે કે મ્હને કોઈ પણ પ્રકારની પ્રતિકુળતા સહન જ નહિ કરવી
પડી હોય ' કેટલીક પ્રતિકુળતાઓ તો એવી ઉપસ્થિત થઈ હતી કે
“ નાવ ઓ ડૂબ્યું ' ઓ ગયું ' ” એવા ઉદ્દગાર નીકળી જતા-પરતૂ
પરમાત્માએ મ્હારી ફરીયાદ સાંભળી હોય ત્હેમ હું એ પ્રતિકુળતાઓ-
માથી પણ અકસ્માત્ બચી ગયો, આ અકસ્માતની કથા હું હવે
બહાર કરીશ

વૃદ્ધાવસ્થાને લીધે અને એવી ખીજ શારીરિક અશક્તિઓને
લીધે મ્હારા પિતાની તબીયત, જે દિવસ મ્હને એકવીસમું વર્ષ બેઠું
તે જ દિવસે એકાએક બગડી આવી એમ્હની આ માદગી દિવસે દિવસે
લપ્તાવા લાગી વૈધો અને ડૉક્ટરોના ઉપચાર ચાલુ હતા, છતાં પિતાની
શારીરિક સ્થિતિને મૂળ સ્થિતિ ઉપર આવતા વિનય લાગ્યો એક
દિવસ હું, મ્હારી માતા અને મ્હારી ન્હાની બંહેન સ્વયં સુધા ત્રણે
જણુ મ્હારા પિતાની પથારી પાસે ત્હેમની શારીરિક સ્થિતિની સંભાળ
રાખતા અને ત્હેમની સુશુષા કરતા બેઠા હતા, તે વખતે મ્હારા પિતાએ
પોતાની માનસિક સ્થિતિ સ્વસ્થ હોવાથી મ્હારા સામે દૃષ્ટિ રાખી
મમતાથી પૂછ્યું “ ભગંકુમાર ! મ્હારી આ માદગી લપ્તાતી નય છે
“ તેથી મ્હને ભય લાગે છે કે હું આ વખતે પથારીમાંથી નહિ ઉઠું
“ મ્હારી જીદગી આગમથી ગઈ છે મ્હારા હાથે કંઈ પણ પાપકાર્ય
“ થયું નથી તેથી ન્હારો આત્મા આ સ્થિતિમાં પણ નિરોગી, સંતુષ્ટ
“ અને સુખી છે મ્હારા જીવનની હું માનું છું તે પ્રમાણમાં મ્હારાથી
“ બની શકે એટલી ફરજો મ્હે અદા કરી છે એટલે “ અમૂક કાર્ય ”
“ બાકી રૂઢી નય છે એવી મ્હને ચિંતા નથી એટલે હું નિશ્ચિત મને

“ મરીશ-બહેન સ્વયંસુધા પણ સારે ઠેકાણે પડી છે એટલે એની
 “ પણ ચિંતા નથી. તારા જેવા સુપુત્રને લીધે તારી માતાની ચિંતા
 “ પણ મ્હારે કરવાની નથી, એટલે આ હિંસાએ મ્હારી જીદગીનું કોષ
 “ પણ કાર્ય બાકી રહી જતું હોય એવું મને લાગતું નથી-છતા
 “ મ્હારા દીલમાં એટલી તો ઇચ્છા રહી જ જાય છે કે મ્હે તારા
 “ લગ્ન કર્યા નથી જો મ્હે તને પરણાવી દીધો હોત અને તું પરણી
 “ ચૂક્યો હોત તો મ્હારે આટલી પણ ચિંતા ન રહેત-તો હવે તારો
 “ તે સમયે શો વિચાર છે તે જણાવીશ ? ”

મ્હારા પિતા આટલું બોલી, હું શુ પ્રત્યુત્તર આપુ છું તે સામ-
 જવા અલગ જગ્યાએ થઈ મ્હારા પ્રતિ જોઈ રહ્યા મ્હારી માતા અને
 બહેન પણ હું શો વિચાર જાહેર કરું છું તે જણના અમ્હારા બને જણ
 વચ્ચે ચાલતો વાર્તાલાપ મૌન રહી સામજતા હતા

“ પિતાજી ! ” હું પ્રત્યુત્તર આપતો બોલ્યો મ્હારો અત કરજુનો
 “ વિચાર તો એવો છે કે મ્હારે હજુ એ ત્રણ વર્ષ સુધી અવિવાહિત
 “ રહેવું જોઈએ-છતા આપને જો એમ લાગતું હોય કે મ્હારું લગ્ન ન
 “ થવાથી આપની એક ફરજ અપૂર્ણ રહી જાય છે તો હું મ્હારો
 “ આવો મક્કમ વિચાર હોવા છતા પણ આપની ઇચ્છાને આધીન
 “ થવા તૈયાર છું-છતા સાથે સાથે એટલું તો અવશ્ય યાચી લઉં છું
 કે આપે મને હમણા બેત્રણ વર્ષ સુધી આ ઉપાધિમાથી મુક્ત
 રાખવો જોઈએ ”

“ શુ હજૂ બેત્રણ વર્ષ સુધી અવિવાહિત જીવન ગાળવાને માટે
 “ તારું દીલ મક્કમ છે ? ” પિતાએ આશ્ચર્યચકિત થઈ પૂછ્યું

“ હા-પણુ આપની સમતિ વિના નહિ ”

“ ત્યારે મ્હારી સમતિ તો નથી ”

“ તો હું આપ કુહેશો તે પ્રમાણે કરીશ આપના દીલને દુખ
“ રૂઢી જાય એવું કાર્ય કરવા હું તૈયાર ન જ થઈ શકું ? ”

“ ભાઈ ! ત્હારા વિચાર સ્તુલ છે ખરા, પણ આ જમાનામાં
“ વીસ વર્ષ કગ્તા વધારે વય સુધી અવિવાહિત જીવન ગાળવાની ખાસ
“ જરૂર નથી એવો મ્હારો અભિપ્રાય છે અને હું ત્હને આગ્રહ કરું
“ છું કે હવે ત્હારે લગ્નસંબંધથી જોડાવું-હવે વધારે મક્કમ રૂઢીશ
“ નહિ-હવે ત્હારે પરણવું જ પડશે ”

“ આપનો એવો આગ્રહ છે તો મ્હારે હવે ખીજું કશું કહેવાનું જ
“ નથી-આપની ઇચ્છા પ્રમાણે હું લગ્નસંબંધથી જોડાઈ જઈશ
“ આપ કુહેશો તે વખતે તૈયાર રૂઢીશ ”

“ ત્યારે તો હવે હું પથારીમાંથી બેઠો થાઉં ત્યારે વાત, જે
“ મૃત્યુ મ્હને છોડે જ નહિ તો ત્હારે મ્હારા મૃત્યુ પછી ત્રણેક મહિનાની
“ મુદત બાદ તરતજ લગ્ન સંબંધથી જોડાઈ જવું-કન્યાની વ્યવસ્થા
“ મ્હે વાગ્દાન આપી અત્યાચ્છી જ કરી રાખી છે જે વખતે તૈયાર
“ થઈશ તે વખતે તે કન્યા ત્હને મળશે ”

“ તે કયુલ છે ” મ્હે જણાવ્યું

“ અતઃ કરણપૂર્વક ? ”

“ હા, ત્હેમાં શ કાને સ્થાન જ નથી હું પ્રતિજ્ઞાપૂર્વક કહું છું

“ કે હું હવે ટૂંક સુદતમા લગ્ન સંબંધથી જોડાઈશ અને આપ
“ ખુશી થશો ”

“ એતો જોવા રૂહીશ ત્યારે-પણ કદાચ મૃત્યુ પામું તોયે શું ?
“ હું સ્વર્ગમાંથી પણ તંહેને લગ્ન સંબંધથી જોડાયેલો જોઈ પ્રસન્ન
“ થઈશ ? પણ મહારા ગયા પછી ત્હારા વિચારો બદલાઈ જાય તો
“ મહારા દીલને સ્વર્ગમાં પણ ત્રાસ પડે ખરો ? માટે મંહેને
“ વચન આપીશ ? ”

“ હા, હું આપને વચન આપું છું કે હું હવે વધારે સમય આ
“ સ્થિતિમાં રૂહીશ નહિ આપ નિશ્ચિત રહેશો ”

પિતાને વચન આપી મહે એમ્હેના માયાળુ હૃદયનું સમાધાન
કર્તું પિતાનું ચિત્ત પ્રસન્ન થયું સ્વર્ગકુમાર હવે લગ્નના સંબંધમાં
જાકી નહિ રહે એ જાણી મહારી માતા પણ આનંદ પામી અને
મહારી ન્હાની બહેન સ્વયંસુધા “ ભાઈ પરણી ભાભી લાવરો ” એ
આશ્નાના રમ્ય સ્વપ્ન રચવા લાગી-આ વિચારો માતા અને બહેનની
મુખમુદ્રા ઉપર બદલાતા ભાવોથી મહે જાણ્યા અને હું પણ એ મન-
તાની કદરમાં કંઈક અંશે પ્રસન્ન ચિત્ત બની તે વિચારો વાચવામાં
મશગુલ થઈ બેસી રહ્યો.

લગ્ન સંબંધથી જોડાવાનું વચન તો આપી ચુક્યો પરંતુ મહારે
કંઈ કન્યા સાથે એ સંબંધથી જોડાવાનું છે તે સંબંધે કંઈ પણ
વાત પિતા પાસેથી જાણેલી નહિ તેથી પાછો હેરાન થવા લાગ્યો.
મહારૂં મન એ વિચારમાં અસ્વસ્થ થવા લાગ્યું “ મહે કન્યાની વ્ય-

વસ્થા કરી રાખી છે ” એવા પિતાએ કહેલા શબ્દો મ્હને ખળવત્ત વેગે સ્મરણમાં તરી આવ્યા વ્યવસ્થા કરવામાં પિતાએ કંઈ ભૂલ કરી હોય અરે ! અણબાણપણે થઈ ગઈ હોય તો તે ભૂલ આખી જીદગી મ્હારે સોસવી પડે એ કલ્પનાથી હું ગભરાવા લાગ્યો આ ગભરાટે મ્હને તે કન્યા, તેનું કુટુંબ, તેનો વિદ્યાભ્યાસ, તેનો સ્વભાવ વિગેરે હકીકત અગાઉથી જાણી લેવાને ઉશ્કેર્યો અને તે પ્રમાણે હું તે જાણવાનો પ્રયત્ન કરવા લાગ્યો.

કન્યાના સબધમાં હું જે જે કંઈ જાણવા ઇચ્છું, તે તમામ હકીકત પિતાને માત્ર એક બે પ્રશ્ન કરવાથી જાણી શકું એમ હોવા છતાં પણ, માતા અને પિતાની મર્યાદાનો કારણ વિના ભગ ન કરવો એમ સમજી હું મૌન રહ્યો, છતાં તે તમામ હકીકત મ્હારા પ્રશ્ન વિના એની મેળે જાણવામાં આવી જાય એની યુક્તિ મ્હે રચી હું પિતાની પથારી પાસેથી ઉઠ્યો અને જોડેના ખડમાં ગયો અને જતી વખતે બહેનને ત્યાં આવવાની સજા કરી સ્વયંસુધા મ્હારી સજા સમજી ગઈ અને મ્હારી પાછળ પાછળ મ્હારી પાસે આવી બહેનને મ્હે મ્હારા દીલની ઇચ્છા જાહેર કરી અને પિતા પાસેથી તમામ હકીકત જાણી લઈ મ્હને જાણાવવાનો આગ્રહ કર્યો બહેને કણ્વલ કર્યું અને અમ્હે બનેજણ પાછા પિતાના ખડમાં આવ્યા અને પિતાની પથારી પાસે બેસી ગયા-અમ્હને બનેને જોડેના ખડમાં જઈ કંઈ વાતચિત્ત કરી આવ્યા તે જાણીને મ્હારા પિતા મ્હારા દીલનું તોફાન સ્વયં રીતે સમજી ગયા અને અમ્હે બેઠા કે તરત જ મ્હારી બહેન કંઈ પ્રશ્ન કરે તે અગાઉ જાણે મ્હારી માતાને સંબોધીને ન બોલતા હોય તેમ બોલ્યા —

“સ્વર્ગકુમારને માટે જે કન્યાની વ્યવસ્થા કરી છે તે કન્યા
“અન્ય કોઈ નહિ પણ વીરમુખરાયની પુત્રી જયન્તિ સુશીલ કન્યા,
“ખાનદાન કુટુંબ અને સરખે સરખી જોડ’ ? હું ધાર છું કે આ
“જાણીને તહાર દીલ સતોષ પામશે.”

“કોણ જયન્તિ ?” મહારી માતા પ્રસન્ન ચિત્તે બોલી હતી એ
“છોકરી ધણી નાત્ર વિવેકી અને સભ્ય છે મહારા ધરમા એ કન્યા
“આવશે તો મહાર ધર દીપી ઉઠશે.”

મહારી ભવિષ્યની પત્નીને માટે માતા પોતાનો અભિપ્રાય
વ્યક્ત કરી રહી એટલામા બહેને જણાવ્યું “એતો મહારી બહેનપણી !
એના જાહેવી માયાળુ અને કૃત્ય વિચારો ધરાવતી બીજી છોકરી મહે
“હજી જોઈ નથી મહારીજ સખી જે મહારી ભાભી થઇને ભાઇને
“ધેર આવે તો તો પછી ચિતાજ શી ? આપુજી ! આ કાર્ય તહમે
“બહુજ સારું કર્યું.”

સ્વયં સુધાએ પણ જયન્તિ વિષે સારો અભિપ્રાય આપ્યો હવે
એના વિષે અભિપ્રાય આપવાને બાકી રહ્યો હતો ? પણ હું તો અભિ-
પ્રાય આપુજી જાણતા ? હું કદાચ ત્યાં અભિપ્રાય આપવા માટે જોડો
નહોતો, પણ મહારી ભવિષ્યની પત્ની વિષે મહારા સ્વજનોનો અભિ-
પ્રાય જાણવા આતુર હતો વીરમુખરાયના કુટુંબ સાથે મહેને જે કે
પરિચય નહોતો પણ મહારી જાતિમા કયા કુટુંબમા કથી કથી કોટિના
મનુષ્યો અસ્તિત્વ ધરાવે છે એનો ખ્યાલ મહેને હતો જયન્તિ વિષે
પણ મહે એ રીતે અનેક સુદર વાતો સાંભળી હતી મહારી જાતિના
અન્ય મિત્રોદ્વારા મહે એની તારીફ અકારણુ સાંભળી હતી જયન્તિને

મહે કોઇ કોઇ વખતે મહારી બહેન પાસે આવતી જોયેલી પરંતુ કોઇ દિવસ એની સાથે એક શબ્દ પણ બોલેલો નહિ, એટલે એના સ્વભાવ અને જ્ઞાનનો પરિચય મહેને નહિ થયેલો. જ્યન્તિ સ્વભાવે શરૂ માળ, માયાળુ અને વિવેકી હોય એવો ખ્યાલ મહેને ત્રેની મુખમુદ્રા જોતા કોઇ કોઈ વખત થયેલો એની ગંભીરતા એ મહેને એના વિષે સારો અભિપ્રાય બાધતો બનાવેલો. એટલે મહારી માતા, અને બહેનના અભિપ્રાય મહેને આ પળે સાચા લાગ્યા અને હું કંઈક અશે મહારા ચિત્તમા પ્રસન્ન થઈ પિતાએ કરેલી વ્યવસ્થા દૂહાપણ ભરેલી છે એમ મમજી હું મહારા અતરૂમા એમહેનો અત કરણપૂર્વક આભાર માનવા લાગ્યો. મહારો ભય અને ગભરાટ દૂર થયો.

“ કેમ બહાલાભાઈ ! હવે તો તમારા દીલનુ સમાધાન થયુને ? ”

સ્વયં સુધા મહેને સંબોધીને હસતી હસતી બોલી

“ જે વાત તહેને ગમી તે મહેને પણ પસંદજ હોય ! ”

હું ધીમે સ્વરે માતાપિતા દેખતા સમ્યતાની રૂએ બોલ્યો.

“ ના, એવું કશું નહિ-એમા તો તમારે વિચાર કરવાનો છે

“ ભાભી સાથે કંઈ મહારે ઓછુંજ ધર માડવાનું છે ? માટે હજી

“ પૂર્ણ વિચાર કરી જોજો ! ”

સ્વયં સુધાએ કટાક્ષમા હસતા હસતા કૂલું “ ના, આ સંબંધમા તો તમામ વિચાર કરવાની સત્તા હું તહેનેજ સોંપુ છું, કારણ કે તે “ તો તમારી બહેન પણી છે, અને તહેના વિષે જે અત્યારે ઉચ્ચમા “ ઉચ્ચ અભિપ્રાય કોઇએ આપ્યો હોય તો તે તહેજ-એટલે પણી “ ખરો વિચાર કેને કરવાનો છે તે એની મેળેજ સિદ્ધ થઈ જાય છે ! ”

“ માટે જો એની આટલી બધી તારીફ ભાગ બાગપીને કરતી હોય તો
“ મહેન પહેલેથીજ ફૂલી દેજે-એટલે હું ભૂલાવામા ન પડું ! ”

હું આટલું બોલી હસી પડ્યો અને હસતો હસતો તે ખડ છોડી
જોડેના ખડમા ગયો અને એક આરામ ખુરશી ઉપર જ્યન્તિ વિષે
વિચાર કરતો પડી રૂંદો. મહારા ત્યાથી ઉઠ્યા પછી મહારા પિતા,
માતા અને બહેન પ્રસન્ન ચિત્તે મહારા લગ્ન સબધી એની એ વાત
ઉપર ચર્ચા કરતા હતા-હું ધ્યાન દઇને સાબળવા ઇચ્છુ તો તે ખડ-
માથી જોડેના ખડમા થતી બધી વાતચિત્ત સ્પષ્ટ સાબળી શકું ત્હેમ
હતુ, પરંતુ હું પોતે એના મનોરથ કરવામા એટલો બધો ગુથાયો હતો
કે મહે ત્હેમની વાતચિત્ત સાબળવા ઉપર લક્ષ આપવા કરતા મહારા
પોતાના વિચારો ઉપર લક્ષ આપવાનું વધારે ઉત્તમ માન્યુ આ રીતે
હું તે વિચારમા એકાદ કલાક તે સ્થિતિમા તે ખડમા બેસી રૂંદો.

x x x x x x

મહારી આ સ્થિતિ આથી પણ વધારે લાબાઇ હોત પણ ત્હેવામા
મહારા પિતાના ખડમા “ આવો વીગમખરાય, આવો મહાલક્ષ્મી બહેન
અને આવ બહેન જ્યન્તિ ” એમ માતા, પિતા અને સ્વયં સુધાની
ઉપરોક્ત ત્રણે વ્યક્તિઓનું ખડમા પ્રવેશ કરતા સન્માન કરતા શબ્દ
મહારા સાબળવામા આવ્યા અને હું ચમક્યો વસ્તુ સ્થિતિ જોતા મહારા
પિતાની માદગીના સબળે મહારા ભવિષ્યના શ્વસુર પોતાની પત્ની અને
પુત્રીને લઇને પિતાની શારીરિક સ્થિતિ જોવા સાર આવ્યા હતા, અને
તે શબ્દો તે ત્હેમનું સન્માન થતું હતું જ્યન્તિને પણ સાથે લાવેલા
હોવાથી મહારા હૃદયમા વળી કાંઈ ઓર પ્રકારની સ્ફુર્તિ આવી અને

મહારે ચિત્ત પ્રસન્નતા પામ્યું જાયન્તિ મહારી ભવિષ્યની પત્ની થવાની છે એ વાર્તા જાણ્યા પછી હું આજે કોઈ જુદા પ્રકારની દ્રષ્ટિ મમતા અને લાગણીથી એના દર્શન પામવાનો હતો એ જાણી મને અત્યંત હર્ષ થયો જો કે આ ઘટના અકસ્માત હતી પણ તે મહારા ચિત્તને માટે રમ્ય હતી હું પુરશીમા પડ્યે પડ્યે એ ઉર્મિઓથી ઉછળવા લાગ્યો અને અદરના ખડમા થતો વાર્તાલાપ દત્તધ્યાન રૂઢી સામળના લાગ્યો.

“ કેમ હવે તખીયત કેવી છે ? ” વીરસુખરાય આસન લીધા બાદ મહારા પિતાને સંબોધીને બોલ્યા.

“ આજે પ્રકૃતિ મારી છે, પણ શરીરમા અશક્તિ વધારે છે ”

“ દવાથી હજૂં એ અશક્તિ હટી શકતી નથી ? ” ના ડૉક્ટર
 “ તો રોજ નવા ડોઝ આપે છે, પણ હજૂં એમ્હણે કંઈ ચમત્કાર
 “ બતાવ્યો નથી-પરમાત્માની ઇચ્છા હશે તો આજે નહિ તો અઠ
 “ વાડીયા પછી પણ આરામ થશે-કેમ આપ તો કુશળ છો ને ? ”
 “ હા, બધા મજમા છે ! ”

વીરસુખરાયના આ છેલ્લા શબ્દો સંભળાયા પછી મહારા પિતા અને તહેમની રચે કંઈક બીજી આદી અવળી વાત ચિત્ત થવા લાગી પણ તહેમા કંઈ દમ જડેલું ન જણાવાથી હું મહારી માતા અને જાયન્તિની માતા વચ્ચે ચાલતી વાતચિત્ત સાંભળવા લાગ્યો. આ બંનેની વાતચિત્ત સ્પષ્ટ સંભળાતી નહોતી કારણ કે એક તરફ સ્વયંસુધા અને જાયન્તિ પણ હસતા હસતા વાર્તાલાપ કરતા હતા તે શબ્દો પણ એમા સંભળતા હતા આવી રીતે ત્યાં ત્રણ પ્રકારના વાર્તાલાપ ચાલતા હતા,

જ્યારે સામળનારો હું એકલો હતો ત્રણે વાર્તાલાપ હું સ્પષ્ટ રીતે એક સામટા સામળી શકું એને માટે ધ્યાન આપી સામળવા લાગ્યો. હું અષ્ટાવધાની હોત તો કેટલી બધી સરલતાથી આ કાર્ય કરી શકત એનો વિચાર કરવા લાગ્યો. પણ મુલોનાસ્તિ કુત શાસ્ત્રા ? એ ન્યાયે મ્હારો એ વિચાર હવાઈ હોવાથી હું જેટલી સામળી શકાય એટલી વાત ચિત્ત પછી ગમે તેની સમજાય તેની દરકાર રાખ્યા સિવાય સામળવા લાગ્યો.

મ્હારી માતાએ પૂછ્યું “ મહાલક્ષ્મી બહેન ! આજે તો ત્હમે “ જયન્તિને પણ સાથે લાવ્યા છે એ શું કહેવાય ? ” એણે કહ્યું કે “ મ્હારે સ્વયંસુધાને મળવું છે એટલે પછી એને પણ સાથે લીધી, “ સ્વયંસુધાને ને એને સારો મેળ આવે છે . ”

જયન્તિની માતાએ પ્રત્યુત્તર વાળ્યો.

“ એ સારું છે-જુઓને અત્યારેજ તેઓ બંને જણ કેવી વાતોમા પડયા છે ! “ જાણે એક મેક ! ”

મ્હારી માતાએ જણાવ્યું

મ્હારી માતાના શબ્દો ઉપરથી હું સમજી શક્યો કે સ્વયંસુધા અને જયન્તિ જે વાતચિત્ત કરી રહ્યા હતા તે બહુ તલ્લીન થઈને કરતા હતા, આથી મ્હે પણ જે વાતચિત્ત બહુ તલ્લીનતાથી ચાલુ તે વાત પણ બહુ તલ્લીન થઈને સામળવી જોઈએ એવો સિદ્ધાંત બાધી એ આધારે વર્તવા લાગ્યો. જયન્તિ અને સ્વયંસુધા બંને જણ યુગ

ખુશ મીઠાજમા હોય ત્હેમ ત્હેમની વાતચિત ઉપરથી લાગતુ હતું

“અહિ બેઠા કરતા આપણે કોઈ બીજા ખડમા જમ્યે તો
“વધારે સાર-અહિ આ આપણાથી ખુલ્લી રીતે વાતચિત નહિ થઈ
શકે-બહુજ સ કોય રાખવો પડશે ” આ શબ્દો જ્યન્તિના હતા ત્હેવી
સુર ઉપરથી મહે ખાત્રી કરી હું એ શબ્દ સાંભળી કોઈ અવનવો
આનંદ પામ્યો

“ત્યારે ચાલ ઉઠ “સ્વય સુધા બોલી” જોડના ખડમા જમીને
“બેસીએ અને ધરાઈને વાતો કરીએ ?”

સ્વય સુધા ઉભી થઈ હોય એમ જણાયુ

“ત્યા કોઈ બીજુ તો નહિ હોય ને ?

જ્યન્તિ આસન ઉપરથી ઉભી થતી બોલતી હોય ત્હેમ બોલતી
સાંભળાઈ

“નારે, ત્યા કોણુ હોય ? એકદમ એકાત ૧૧”

સ્વય સુધાએ પ્રત્યુત્તર વાળ્યો ત્યારપછી ત્હેમની વાત અટકી
અને હું સમજ્યો કે તેઓ મ્હારા ખડ પ્રતિ આવના હતા હું હવે
મ્હારે તે ખડમા બેસી રહેલુ કે ત્યાથી ચાલ્યા જવુ એના વિચારમા
પડી ગયો જો ત્યા હાજર રહું અને જ્યન્તિ મ્હને દેખી જાય તો
સ્વય સુધા અને એની વચ્ચે ચાલનારી વાર્તાનો રસ અને રહસ્ય બને
ઉડી જાય એટલુ તો નહિ પણ કદાચ આખી વાર્તાનું સ્વરૂપ જ
બદલાઈ જાય-ત્હેમ ત્યાથી ચાલ્યા જવાથી પણ એમ્હની વાતચિત

સાબળવાનો લાભ મળે નહિ તો પછી કરવું શું ? આ વિચારે હું
ગભરાવા લાગ્યો “ હમણા આવી પહોચશે, એ આવ્યા ” એ વિચારે
હું એકદમ ઉભો થઈ ગયો. અને એક નવી યુક્તિ તાત્કાલિક શોધી
કહાડી તે પ્રનાણે વર્ત્યો હું બેઠો હતો તે ખડના એક ખૂણામાં એકા-
ન્તમાં ધનુર સ્મરણ કરવાનું અનુકુળ થઈ પડે એ હેતુથી મહારા પિતાએ
એક ન્હાતું દેવગૃહ બંધાવ્યું હતું ચારે બાજુથી છછ કુટ ઉંચા લાક-
ડાના પડદા બરાવ્યા હતા અને ત્હેના ઉપરના ભાગમાં મેડા સુધી
પહોચે એવી રીતે લોખંડની જાળી મુકાવી હતી અને એક દારવાટે
ત્હેની અંદર જઈ શકાય એવી વ્યવસ્થા રાખી હતી દેવગૃહની અંદર
એક મૃગયર્મ અને બીજો પૂજાપાનો સામાન પડ્યો રહેતો આવી
રીતે તે દેવગૃહ મ્હને અત્યારે ઊપાવાને માટે ઉપયોગી થઈ પડ્યું
અને તે પ્રમાણે હું ત્હેનું દારબંધ કરી અંદરથી સાકળ વાસી નિશ્ચિત
ચિત્તે અને શ્રદ્ધાસુ હૃદયે બેઠો.

x

x

x

x

જયન્તિ અને સ્વયંમુધાનો તે ખડમાં પ્રવેશ થયાનો પગલવ
સાબળાઓ-તેઓ ખડમાં બેસી વાતોમાં પડશે એવું સમજી હું દત્ત
ધ્યાન રહી ત્હેમની વાતચિત્ત સાબળવા તૈયાર રૂઢો.

“કેમ જયન્તિ ! ન્હોતી માતલી પણ મહારૂ ફેહેવું સત્ય જ છેને ?
“ લે અહિ કોઇ છે ?

સ્વયંમુધા જયન્તિને સબોધીને બોલી

“ ના, અહિ કોઇ જણાતું તો નથી પણ કોઇ કોઇ જગોએ

‘છૂપાઇને તો નહિ બેઠું હોય ?’ હું આ શબ્દો સામળી ચમક્યો કે રખેને પકડાઇ તો નહિ જાઉં ?

જયન્તિ ચારે બાજુ પોતાના ચક્રો નયનો ફેરવતી બોલી “ના રે ના ? અહિ કોઇ શાનુ છૂપાય ? આ ઘર તે કંઈ ધર્મશાળા કે “મવાલીઓનો અખાડો છે કે લોકો અહિ આવીને પંચા રૂહે કે છૂપાઇ રૂહે ? તુ કોઇ કોઇ ફાદીને કોની વાત કરે છે તે મહારા સમ-જવામાં આવતુ નથી લે, હવે નિરાતે બેસ-આમ ખડાવરી ખડાવરી “શાની ફેરે છે.” સ્વયં સુધા બોલી

સ્વયં સુધાના આ શબ્દોના પ્રત્યુત્તરમાં જયન્તિ કંબપણુ બોલી હોય એમ જણાયુ નહિ જયન્તિ અને સ્વયં સુધા આ મૌનના અગ્ર સામી આસન લેવામાં રોકાયા હશે એવુ અનુમાન મહે કર્યું જયન્તિ અને સ્વયં સુધા આસન લીધા બાદ વાતોમાં ચંદચા તહેમ શબ્દો સંભળાવા લાગ્યા -

“સ્વયં સુધા ! તુ જહને નિરાતે બેસી વાતચિત્ત કરનાનુ દ્રહે છે પણુ હજૂ મહાર મન માનતુ નથી અહિ બેઠી તો ખરી પણુ મહાર મન બટક્યા કરે છે કે “રખેને અહિ” કોઇ છૂપાયુ ન હોય !”

જયન્તિ હું છૂપાયો છું એવી કલ્પના પોતાના મહારા વિષેના મનોરથને લીધે કરતી હોય તહેમ જણાતુ હતુ છતાં તેના એ શબ્દો મહારા હૃદયને ગભરાટ ઉપજાવતા હતા હું છૂપાયેલો એના આ આતુર્યથી પકડાઇ જાઉં તો મહારો તે બંને સખીઓ વચ્ચે ચાલતો વિનોદ ન અનુભવી શકાય એ કારણથી હું દીલગીર થતો-પણુ એક તરફ મહારી જહેનતુ આતુર્ય પણુ એવુ જ અદ્ભૂત

હતું એટલે મ્હારો આ ભય એની મેળે દૂર થતો હતો.

“તું મ્હને એટલું જ રૂંદે કે ત્હને અહિંયા કોના છૂપાવાનો
‘ભય લાગે છે કે જેથી તું આટલી બધી ખઠાવરી બની જાય છે ?
“એ પ્રશ્નોના પ્રત્યુત્તર આપે તો હું ત્હારું સમાધાન કરી શકું ‘બાકી
કોઇ કોઇ ક્હીને વાત કરે એમા તો આપણને સમજણ ન પડે બા.”

સ્વયં મુઘા બોલી “કોઇ એટલે કોઇ માણસ.”

“પણ તે કોણ ?

“કોઇ આડોસી પાડોસી.”

“એવું કોણ નવરૂં હોય ?”

“વળી હોય ?”

તોયે અહિં ક્યાથી આવે ? તું તો ગાડા જહેવી વાત કરે છે ?
“કોઇના ધરમા આવી કોઇ છૂપાઇ રૂંદે એ વાત શું માનવા
“જહેવી છે ?”

“ત્હારાજ ધરનું કોઇ બીજું હોય.” જયન્તિ બોલી

“મ્હારા વરમા એવું કોઇ છૂપાઇ રૂંદે એવું માણસ નથી
“જેઓ છે તે બધા નિર્ભય રીતે શરૂ છે એમ્હણે એવા શા
“પાપકર્મ કર્યા હોય કે ત્હેમને ત્હારા દેખતા છૂપાઇ રૂંદેવું પડે’ માટે
“મુદ્દાની વાત છોડી બાવા નકામા લવારા કરવા છોડી દે અગર
“તો સ્પષ્ટ વાત કહી દે એટલે એના રસ્તો કરી દઇએ’ શું ચવાય
“છે શા માટે ? ગાડું છે કે શું ?”

“ત્યારે કહી દઉં ?”

“હા, જરાપણ સકોચ વગર-કંઈ શરમ રાખવા જહેવી વાત
“હોય તોયે જહેનપણી આગળ શું ? તહારા અને મહારા સખધ વચ્ચે
“સકોચ શો ? એવા અતરાય શા ?”

“ભારે મુદ્દાની વાત એવી છે કે મહેને એવો શક રહે છે કે
“રખેને તહારા ભાઈ અહિ કોઈ સ્થળે છૂપાઈ તો નહિ રહ્યા હોય”

જયન્તિ જે કારણથી ગુચવાતી હતી તે કારણ સ્વયંસુધાના
આગ્રહથી એણે સ્પષ્ટ ભાષામાં જણાવી દીધી આના પ્રત્યુત્તરમાં સ્વયં-
સુધાએ જણાવ્યું “પણ ધારો કે મહારા ભાઈ અભારે આ ધરમાં
“હોય તો તહેમને તહારા આવવાથી છૂપાઈ શા માટે જવું પડે ? શું
“તહેમને તહારો ડર ખર લાગે છે કે શું ? તું તો કંઈક અજબ
વાત કરે છે”

“ડર તો શાનો ? પણ કદાચ ગમ્મતની ખાતર”

“પણ એમાં શાની ગમ્મત ? ગમ્મત કે વિનોદ તે અત્રે રૂપ-
“રૂપ થાય કે છૂપાવાથી ?”

“એમહેને કદાચ આપણો વાર્તાવિનોદ સામળવાનું મન થઈ
“આવ્યું હોય”

જયન્તિએ ખીજી કારણ દર્શાવ્યું-

“પણ વાર્તાવિનોદ સામે એસીને ક્યા નથી સમજાતો”

“સમજાય ખરો, પણ વાર્તાવિનોદ તો નાશ જ પામે ને ?
“શું તેઓ અહિ બેઠા હોય અને આપણે એ વિનોદ કરી શકીએ
“ખરા”

“હા, હા, ઘણી જ ખુશીથી-એ વિનોદમાં તો નળી એમ્હની
“હાજરીથી ઓર રમુજ આવે”

“નારે બા ! એવું તે વળી બને ખરૂં ! મહારાથી તો એમ્હની
“ સમક્ષ એક શબ્દ પણ ન બોલી શકાય ! હું તો આ ખુરશીમા પડી
“ પડી ફરી જ બહિ ! ”

“ એનું શું કારણ ? ”

“ કારણ શું વળી ? એ તો એની મેળે જ એવું બને ! ”

“ ત્યારે શું એમ્હને પરણીને પણ ખુરશીમા ફરી જ જશો ! ”

“ શું તદ્દન બરફ થઇ જશો ? ”

સ્વયં સુધા આ શબ્દો બોલી ખડખડ હસી પડી

“ ના રે ના ! હું બરફ જ્ઞાને બનું ? એ તો એવું કંઇ બને ? —

“ તું મ્હને મરકરીમા ન ઉઠાવ ! હું જ્યારે સીધી અને સ્પષ્ટ

“ વાત કરું છું ત્યારે તું વળી મ્હને ઉડાવ્યા જ કરે છે ! જો એમ
કરીશ તો હું ત્હારી સાથે વાત નહિ કરું ! ”

“ પણ એમા એ ગાડી છોકરી ! ત્હને બનાવે છે કોણ ? ”

“ જહેવું તું કહે છે એવો પ્રત્યુત્તર હું વાળું છું ! અને જો તું એમ

“ કહે કે મ્હારે બોલવું જ નહિ તો પછી હું તે સબધે કંઇ બોલીશ

“ જ નહિ ! પણ જયન્તિ ! ત્હારો વ્હેમ ખોટો છે કે અહિ કોઇ

“ છે ! પણ તે કોઇ અત્રે નથી ! તેઓ તો ઘણું ફરીએ બહાર ફરવા

‘ આત્મા ગયા હશે ! ’ ”

“ શું તેઓ બહાર ગયા છે ! હાલ તરત ઘરમા નથી ? ”

જયન્તિ, આ શબ્દો કંઇકે નિરાશા પામતી ચમકીને બોલી
હોય એમ મ્હને લાગ્યું

“ ના, અને તેથી ત્હારે ગભરાવાની જરૂર નથી ! કેમ હવે તો
ત્હારો વ્હેમ દૂર થયોને ? ”

“ તો પછી—” જયન્તિ કંઈક બોલવા જતા અટકી-એના શબ્દો અપૂર્ણ રૂઢા.

“ તો પછી શું ? ત્યારે નિરાત અને આપણને ગમ્મત ’ ”

“ શું ખરેખર તેઓ બહાર જ ગયા છે । ”

“ હા, જરા પણ શકા વગર । ”

સ્વયમ્બધા, હું તે ખડમા હતો એવું તો ભાગ્યે જ જાણતી હશે તોયે ત્હેને એટલી ખાત્રી તો અવશ્ય હશે કે હું ઘર છોડીને બહાર ગયો નથી અને કોઈ બીજા ખડમા હોઈશ, પણ ત્હેણે જયન્તિને ગમ્મતમા ઉડાવવાની ખાતર ઉપરોક્ત ઉડાઉ પ્રત્યુત્તર ઠડે પેટે વાળ્યો

* * * * *

વરમા મહારી હાજરી નથી એ જાણીને જયન્તિના હૃદયને કંઈક આધાત પહોંચ્યો હોય એવું મ્હને ત્હેના શબ્દો ઉપરથી લાગ્યું. સ્વયમ્બધાના દેખતા વાર્તાવિનોદ માટે તે મહારી ગેરહાજરી હોય તો મારે એવું ઇચ્છી એવો દેખાવ કરતી હતી, પણ જે પળે ત્હેણે મહારી ગેરહાજરી ખરેખરી જ એવું જાણ્યું, ત્યારે ત્હેના હૃદયને દુઃખ થયું એતે ત્હેનું કેવું હૃદય એનો નિર્ણય હું શો કરી શકું ? પણ મ્હને એ ઉપરથી એવું ભાસ્યું કે એ એના પ્રેમાળ હૃદયના મીઠા મનોરથોની ચોંટા હતી હું આવા વિચારો અને અનુમાનો કરી રૂઢો હતો એટલામા જયન્તિ સ્વયમ્બધાના શબ્દોનો પ્રત્યુત્તર આપતી બોલી “તો પછી આપણે અહિં શું વિનોદ કરવાના હતા ? મહાર મન તો આ વાત જાણી બેસેન થઈ જાય છે । હું આવી છું એવું ત્હેમના જાણુ-”

“ વામા આવ્યું હશે છતાં ત્હેમણે લગ્ન થયા પહેલાં આવી બેઠર ”

“ કારી બતાવવા માડી એનો અર્થ શો ? તું હજી પણ એમ્હનું હૃદય વિરકત છે ? ” જયન્તિએ પ્રશ્ન કર્યો

‘ નારે ના ’ હવે તો વિરક્ત શાના ? આજે તો એમ્હણે મહારા
 “ પિતાના વચનને માન આપી લગ્ન કરી લેવાનો ચોક્કસ નિર્ણય
 “ જાહેર કર્યો છે-અરે ! એટલું જ નહિ પણ ત્હેમણે ત્હેમ કરવા
 “ મહારા પિતાને વચન આપ્યું છે ! હવે તો ત્હારે મહારી બાબી
 “ થયે જ છૂટકો ! ”

સ્વયંસુધા બોલી

“ પણ એતો ત્હારા ભાઈના હાથમા જ છે ને ? આજે વચન
 “ આપ્યું અને કાલ ઉઠીને બીજો નિશો ચ્હડે, તો પછી મહારા અને
 “ અને ત્હારા મનોરથ મનમા જ સમાયને ? ”

“ હા, એવું ખરૂં-પણ હવે એ ભય અસ્થાને છે મહારા ભાઈ
 “ પોતાના જીવન કરતા પોતાને શબ્દને વધારે કિંમતી માને છે ? ”
 સ્વયંસુધાએ મહારા વચનોમા પોતાનો સંપૂર્ણ વિશ્વાસ
 જાહેર કર્યો

“ પણ સ્વયંસુધા ! આ લગ્ન પછી પિતાના માનની ખાતર
 “ તો નથી થતું ને ? અને જો માત્ર એ પૂરતું જ બને તો મહારા
 “ જીવનને એમ્હના હૃદયના સાચા પ્રેમની દૃઢાણ તો ન જ મળે ? ”
 જયન્તિએ જણાવ્યું

“ એ શકા અસ્થાને છે લગ્ન પછી પ્રેમ એ આપણા આર્થ
 “ જીવનની સ્વાભાવિક ઘટના છે તું તો આજ ગાડી ગાડી શકાઓ
 “ ઉઠાવે છે ! ”

“ મહારી એ શકાઓ અસ્થાને નથી તું ફરે છે એમ આજેજ
 “ એમ્હણે મહારી સાથે લગ્ન કરવાનો સાચો નિર્ણય કર્યો હોય તો
 “ એમ્હનું હૃદય મહારા તરફ સ્વાભાવિક રીતે પ્રેમપૂર્ણ રહે જ અને

“હું આવી પહોંચી હોઈ તો છેવટે મ્હને જોવાની ખાતર પણ ધર
 “છોડીને આડાઅવળા જાય નહિ, જહુવી રીતે મ્હારી આખો એમ્હને
 “જોવા તલસે છે, એવી રીતે-છતા તેઓ ચાલ્યા ગયા છે એ જ
 “પ્રત્યક્ષ બતાવી આપે છે કે એમ્હનો એ નિર્ણય સાચો નથી અગર
 “નિર્ણય સાચો છે તો તે માત્ર પિતાના માનની ખાતર, પોતાના
 “જીવનની ખાતર નહિ એમા પ્રેમની બેદરકારી ખુદી જણાય છે.”

જયન્તિએ મ્હારા હૃદય, વચન અને પ્રેમજીવન ઉપર બધ કર
 હુમલો કર્યો હું દેવગૃહમા બેઠા બેઠા આ હુમલાથી દુઃખ ઉઠ્યો પણ
 ત્હેમની સાથે સાથે મ્હને ત્હેના જ્ઞાન, ચારિત્ર્ય અને એક પ્રેમાળ
 કુમારિકાના પવિત્ર મનોરથોની અને ઉછળતા પ્રેમની અદ્ભુત પ્રતીતિ
 થઈ મ્હારું હૃદય અત્યંત સતોષ પામ્યું પિતાએ કરેલી વ્યવસ્થા
 રૂઢાપણ ભરેલી અને સાચી સમજણની લાગી માતા, પિતા અને
 મ્હને ત્હેના વિષે આપેલા અભિપ્રાયો તદ્દન સાચા પડ્યા, જયન્તિના
 જીવન વિષે મ્હને ખરી ખાત્રી થઈ હું અને મ્હારું હૃદય ત્યાં બેઠા
 દર્પના આવેશથી ઉછળવા લાગ્યું

જયન્તિ અને સ્વયંસુધાનો પાર્તલિપ આગળ લખાવાથી હું
 પાછો મ્હારા વિચાર છોડી તે પ્રતિ ધ્યાન આપી રહ્યો —

“તું આવી છે એવી ખબર જો મ્હારા બાઇને હોત તો હું
 “નથી ધારતી કે તેઓ આ ખડ છોડીને ખીજ કોઈ જગોએ ગયા
 “હોત” પણ ત્હેમને એનું જ્ઞાન નહિ એટલે બહાર નીકળી
 ગયા હશે.”

સ્વયંસુધાએ મ્હારો બચાવ કરવા માંડ્યો

“ તો પછી એમ્હને બહાર ગયે કેટલી વાર થઇ હશે ? ”

જયન્તિએ પૂછ્યું

“ હુ ધાર છુ કે ત્હમે લોડા આવ્યા તે અગાઉ દશ પદર
“ મીનીટ ઉપર મ્હે ત્હેમને આ ખડમા બેઠેલા જોયા હતા । ”

“ આજે તો તેઓએ મ્હને ત્હારા વિષે બહુ મમતાથી પૂછ્યું
“ હતુ ? ” સ્વયં સુધાએ પ્રત્યુત્તર વાળ્યો

“ એવું શું પૂછ્યું હતુ ? ”

જયન્તિ જણાવ્યું થતી પૂછવા લાગી

“ તુ કેવી છે ? ત્હારો વિદ્યાભ્યાસ અને સ્વભાવ કેવો છે વિગેરે
“ બાબતો વિષે ? ”

“ ત્હે કેવો અભિપ્રાય આપ્યો ? ”

“ ધણેજ ઉમદા-તુ પોતે ત્હારી જાત વિષે ન આપી શકે
“ એવો અને મ્હારા એ અભિપ્રાયે તો એમ્હના હૃદય ઉપર ધણી
“ ભારે અસર કરી નાખી છે ? ”

“ એવી કેવી અસર કરી નાખી છે ? ”

“ કે બસ ત્હનેજ પરણે ? અને જ્હેમ બને ત્હેમ જલદી પરણે ? ”

હુ ધાર છુ કે સ્વયં સુધાના આ મીઠા શબ્દો સાંભળીને જય-
ન્તિનું હૃદય અત્યંત પ્રસન્ન થઇ ગયું હશે અને તે એ પ્રસન્નતામા
અવશ્ય સ્મિત કરી ગઇ હશે, પણ હુ એનું હૃદય જાણવાની ખાતર
એકાન્ત સેવતો હતો, એટલે એ સ્મિત કેટલું બધું મીઠું હશે તે પ્રત્યક્ષ
અનુભવી શક્યો નહિ એ મ્હારું દુર્ભાગ્ય કહેવાય ।

“ તો પછી તેઓ ક્યા ગયા હશે ? અને કદાચ બહાર ગયા
“ હોય તો હું મ્હારી માતા સાથે ઘેર જાઉં તે ખેલા આવી
“ જશે ખરા ? ”

જયન્તિએ બીજો પ્રશ્ન કર્યો હું ધાર છું કે ત્હેના આ પ્રશ્નો મ્હને જોવાની અધીરતાને લીધે હતા-પણ અફસોસ ! હું આજે એની એકાન્ત સેવતા હતા કે મ્હારે તે મીઠા મનોરથવાળી કુમારિકાને નિરાશ ગણવી પડતી હતી !

“ હા, કદાચ હમણા પણ આવી પૂહોએ ! કંઈ નક્કી ન રહે વાચ કદાચ ત્હારા ગયા પછી પણ આવે ? ” સ્વયં સુધાએ પ્રત્યુત્તર વાળ્યો

‘ ત્યારે મ્હારી ઇચ્છા તો મ્હારા મનમાં જ રહેતી ! આજે હું “ મ્હારી માતાને આહુ અવળું સમજાવી માત્ર હેમના દર્શન સાર “ અહિં આવી હતી જ્યારે જ્હેના દર્શન કરવાના હતા તે પદાર્થ જ દૂર થયો ! હશે ત્યારે—”

જયન્તિના હૃદયને નિરાશાએ વધારે ઘેર્યું હોય ત્હેમ ત્હેના આ ધીમા અને મ્હારાથી માડ માડ સાભળી શકાય એવા શબ્દો ઉપરથી લાગ્યું, હું એની આવી સ્થિતિ ઉપરથી દેવગૃહ છોડી બહાર નીકળી આવવાના નિર્ણય ઉપર આવ્યો. પણ એક દીવે હજૂ પણ એના હૃદયની સંપૂર્ણ સ્થિતિ જાણવાનો ઠરાવ કર્યો એટલે એ પ્રમાણે મ્હારે એ હાથે કરી બ્હોરી લીધેલી કેદમાં વધારે વખત ગોઘાઈ રહેવું પડ્યું શી કુદરત ? ?

“ ત્યારે તું દર્શન કરતા શીખી ખરી ? ” સ્વયં સુધાએ કટાક્ષમાં પૂછ્યું

“ કેણું નથી કરતું ? એમાં આશ્ચર્ય જરૂર શું છે ? ”

“ પણ હજૂ તો ત્હારે વાર છે ! અધીરી છોકરી ! પરણ્યા પહેલા “ દર્શન શા ? ”

“હવે પરણવાનું શું બાકી છે ? લગ્ન તો થઈ ચૂક્યું !”

જયન્તિએ જણાવ્યું

“એ શી રીતે ?”

“તે એવી રીતે કે પિતાએ નિર્ણય કરી મ્હારે માટે યોગ્ય પતિ
 “શોધી કુહાડી એ વાત જાહેરમાં મૂકી માતાએ એને સમતિ આપી વાગ્-
 “દાન અપાયા-સૌને રૂચ્યું પરણનારી જે હું ત્હેણે પણ પિનાના નિ-
 “ર્ણયને સપ્રેમે વધાવ્યો, મ્હારા હૃદયમાં એને માટે “એ પતિ-એ
 “વર” એવી સાચી પ્રેમ ભાવના જાગી-મમાળે પણ એનું સન્માન
 “કર્યું અને છેવટે જાહેની સાથે મ્હારું લગ્ન થવાનું છે એણે પણ
 “અત કરણપૂર્વક આ લગ્ન તરફ સમતિ આપી અને એમ હૃદય
 “પ્રેમ અને સખ ધો જોડાયા ! ત્યાં પછી એવી કયી વિધિ રૂઢી જાય
 “છે કે જાહેને લીધે એમ મ્હી શકાય કે આ લગ્ન અધરા છે ?”

જયન્તિએ જણાવ્યું

“ધર્મશાસ્ત્રની વિધિ પ્રમાણે જે લગ્ન વિધિ થાય છે તે તો
 “હજૂ અધૂરોજ છે ને ?” સ્વયં સુધા બોલી

“પણ એતો માત્ર એક અતિમ દેખાવ છે એને લીધે કંઈ
 “આ વાસ્તવિક લગ્ન અપૂર્ણ છે એમ તો નજ કુહેવાય એવો મ્હારો
 “અભિપ્રાય છે છતાં ઘડી ભર એમ માની લગ્નએ કે લગ્નનો ખરો
 “વિધિ છે આજ કુહેવાય અને એના વિના સાચું લગ્ન કુહેવાનું
 “નથી તોયે ત્હેને પણ શી વાર છે, હવે કંઈ એ વાત ઓછી જ
 “અટકવાની છે ? લગ્નની એ ક્રિયા તો માત્ર હૃદયના સાચા લગ્નને
 “મુર્ત સ્વરૂપ આપવા જાહેવો ખેલ છે ?”

“એ હું માનું છું-અને તેથીજ હું છું કે તે પૂરતી પણ એ

“લગ્નની અપૂર્ણતા રૂહેવાય ખરી હજુ તારા આ લગ્નને મૂર્તસ્વરૂપ
 “મધ્ય નથી તેટલીજ વાગ અને ત્યાં સુધી તારાથી કંઈ દર્શન કરવા
 અવાય નહિ ? ” “સ્વયં મુધાએ જયન્તિને ગમ્મતમા ઉડાવવા માડી ”
 “તો તારા વરના લગ્ન થયા પહેલા દર્શન કરવા આતુર જ નહિ થઈ
 “હોય ? સમજણમાં આવેલી કુમારિકાઓ જો વિવાહના સંબંધથી
 “જોડાઈ હોય છે અને પોતાના ભવિષ્યના પતિને જોળખતી થઈ
 “હોય છે તો તેઓની આખો હેમને જોવાને કેવી તલસે છે એ કંઈ
 “તારાથી અજાણ્ય નહિ હોય ? રસ્તે જતા જો દૂરથી પણ તે રહેરો
 “જણાય છે તો હેમની અવિકારી આખો પણ કેવી ચમકી ઉઠે છે,
 “અને હેમના હૃદયના તાગ કેવા ગાળી ઉઠે છે એ કંઈ અજાણ્ય
 “રૂહેતું નથી ત્હમે જાહેન બા ? નહોતા પરણ્યા ત્યારે એક વખત
 “આપણે નિશાળે જતા રસ્તામાં જે ગ્રહણ થયું હતું તે વખતે
 “કેટલા બધા તન્મય થઈ ગયા હતા તે ખબર છે, હું કંઈ હતું એ
 બૂધી ગઈ નથી ”

“એટલે ? ” સ્વયં મુધા જયન્તિની આ વાતને ઉડાવતી બોલી

“એટલે યાદ કર તારી સ્થિતિ તે બીજાની એમા વળી સફાઈ
 “શાની ? શું કંઈ માત્ર તારા હૃદય ગસિક છે અને બીજા છુટ્ટા છે ?

જયન્તિ આટલું બોલી મૌન રૂઢી

“એ તો એમજ હોય ? ” સ્વયં મુધા વાત પોતાના ઉપર
 આવતા એના વિચારોને વિશેષ વાદમાં ઉતર્યા સિવાય સમત થતી
 બોલી ” એ તો માત્ર ગમ્મત કરે છું-હું કંઈ એકાદીજ અગાત છું કે
 “સમજણી કુમારિકાઓના હૃદયની એ સમયે કેવી સ્થિતિ હોય છે ”

“ ત્યારે હવે તો કમુલ કરીશને કે હુ યોગ્ય સમયે, યોગ્ય વિચારે
“ અને યોગ્ય અધિકારે આ દર્શન કરના આવી છું ”

“ હા, હું તે કમુલ છું અને સાથે સાથે એમ પણ માનું છું કે
“ ત્હને તે દર્શન પણ યોગ્ય સમયે અને યોગ્ય સયોગોમા થવા
“ જોઈએ ? ”

તો પછી મ્હારે પણ આ યોગ્ય સયોગોમા પેલા દેવ ગૃહનો
ત્યાગ કરી મ્હારી ભવિષ્યની પત્નીના હૃદયના માનની ખાતર ત્હને
દર્શન આપવા જોઈએ અને એ વિચાર થયો કે તરતજ હું પેલા દેવ
ગૃહમાથી બહારની સાથે આગળ વધી બહાર નીકળી આવ્યો અને
ત્હેમ પ્રત્યક્ષ થયો ? બસ થઈ ચૂક્યું ? જયન્તિ ગ્હને જોતા બ્હેતજ દિ-
ગ્મુદ જહેવી થઈ ગઈ અને જે આરામ પુરશી ઉપર બેઠી હતી ત્હેના
એક હાથ ઉપર પોતાનો એક હસ્ત ધીમે ધીમે ફેરવતી નીચી મુખ
મુદ્રાએ જોઈ રહી અને તે પણ તદ્દન મૌન ? મ્હારી બ્હેન સ્વયં સુધા
તો ગ્હને અણચિત્તવ્યો ફૂરી નીકળેલો જોઈ આશ્ચર્યચકિત થઈ ગઈ
અને મ્હારા સામે બે ત્રણ મીનીટ સુધી ધારી ધારીને જોઈ રહ્યા બાદ
ગ્હને સંબોધીને બોલી “ શુ વ્હાલા ભાઈ ? ત્હમે પૂજ કરતા હતા ? ”
એણે મસ્કરીમા પૂછ્યું

“ હા એકાન્તમા ઇશ્વર અમરણ સાડ ચાય છે ? ” ગ્હે પણ મ
રકરીમાજ જવાબ આપ્યો

“ શાની ધૂળની એકાન્ત ? તે કઈક ચીડાઈ હોય ત્હેમ બોલી ”
અહિ આ અગ્હે બને જણ ગપ્પા છોલતા હતા તે એકાન્ત તે વળી
કેવી ? ”

“ તે ત્હમે અહિ શુ કરતા હતા ? ”

“ આડીઅવળી વાતો ! અને હું નથી ધારતી કે ત્હમે એ બધી વાતો સાંભળ્યા સિવાય રહ્યા હો ! ”

સ્વયં સુધાએ જણાવ્યું

“ મ્હારે ત્હમારી વાતો બધા ? શા માટે સાંભળવી પડે ! મ્હને “ તો આ ખડમા કોણ બેઠું છે એનો પણ ખ્યાલ નહોતો ! કારણ “ કે હું ઇશ્વર સ્મરણમાં બહુ તક્ષીન થઈ ગયો હતો ! ”

મ્હે પ્રત્યુત્તર આપ્યો

“ ભારે ત્હમારી એ તક્ષીનતા તો જખરી કૂહેવાય ! ”

“ એમા શો શક ? ”

“ ભારે તો તે તક્ષીનતામાં કદાચ પરમાત્માનો પણ સાક્ષાત્કાર થયો હશે ! ”

“ જરૂર ! પરમાત્મા તો પ્રત્યક્ષ દેખાયા ? શું એનું સ્વરૂપ ? શી “ એની ભક્તતા ? શો એનો ભક્ત ઉપગનો પ્રેમ ! બહેન ? હું શી એની “ તારીફ કરું ? હું અશક્ત છું ? ”

“ જરૂર, એનું સ્વરૂપ અગમ્ય છે-એના ભેદને કોણ પાર પામે ? “ અને ત્હેની આપની ભક્તિ પણ અગમ્ય છે ? ”

સ્વયં સુધા હસતી હસતી બોલી

બહેન સાથે હું આ વાતચિત કરી રહ્યો હતો પણ મ્હારું ધ્યાન દિગ્ભ્રૂત ત્હેની સ્થિતિમાં બેઠેલી મ્હારી બવિધ્યની પત્ની જયન્તિની ચેષ્ટાઓ જોવા તરફ ગુથાયું હતું ત્હેની દૃષ્ટિ અત્યંત ચપળ હતી અને તે તીવ્ર મ્હો રાખી બેસી રહેલી હતી છતાં વારંવાર તે પોતાની ચકોર આંખો આમત્હેમ ફેરવી મ્હને જોતી હતી મ્હારી કે મ્હારી બહેનની દૃષ્ટિ તે તરફ બે ચાતા ત્હેનો તે વ્યાપાર મદ પડતો, પણ

પાછો તે અતરાય દૂર થતા લેની તે “ મહારા દર્શન કરવાની પ્રવૃત્તિ”
અત્યંત આકર્ષક રીતે ચાલતી અને એ આકર્ષણો મહારા આત્માને
મુગ્ધ કરતા હતા ? અને શું હું ત્યારે એમ કહી શકું એમ છું કે હું
પણ લેના દર્શન નહોતો કરી રહ્યો ? મહારી આખો પણ એ મુખ
જોવા તલસતી અને એમ અમ્હે અરસ્પરસ એકબીજાને અનુભવી
રહ્યા હતા ! આનુ નામ તે આરભનો પ્રેમ ? ? ? અથવા એનું નામ તે
માયાની મમતા ? ? ? એ આવેશમા હાડે અત કસણુ મીઠા મનોરથોથી
ગાજી ઉઠ્યું

“ મહારી ઉઘડતી આખ બસ દેખે હવે તહારી છબી ?

“ મહારા વિકસતા હૃદયમા ઉભરાય છે તહારે અમી ?

“ તહારા હૃદયના પ્રેમનુ-તહારા જીવનના ઝરણુનુ

“ સ્થાપુ કરી હૃદયે હવે પ્રિય ? રાશી-પ્રિયતમ ગણું

“ આખો હવે ઘેરાય છે, આકર્ષણો વર્ષાવ ના,

“ દિગ્મૂઢ દીલને ભ્રમિત કરવાના પ્રયત્નો ત્યાગ આ,

“ જોષ ચૂક્યો તહારે જીવન-આન્તર અનુભવ થઈ રહ્યો,

“ વધુ હોય શું બહાલી ? હવે, મ્હને માન તું તહારો બધો ?

+ + + + +

“ પ્રિય ? માન તું તહારો બધો, પ્રિય માન તું તહારો બધો ?

+ + + + +

આ શબ્દો હું ફરી ફરી બોલ્યો

મહારા અત કસણુનું આ મીઠું ગુજન પ્રિયદેવીના અત કસણુમા
સ પૂર્ણતાએ પ્રવેશ કરવાનો એક રમ્ય પ્રયત્ન હતો હું સમજી શકું છું
કે એ પ્રયત્નને લીધે મૌન અને દિગ્મૂઢ જયન્તિના હૃદયના તારો ઉપર

હું એક પ્રકારની અદ્ભૂત અસર ઉપજાવતો એમાથી મનોરથ અને પ્રેમની ઉર્મીઓની વીણા ગજાવતો હતો અને એમાથી ગુજી ઉઠતું પ્રેમસંગીત મ્હારા દિવ્યકર્ણોદ્ધારા સામજાવતો હતો. મ્હારું હૃદય જે સંગીત ગાઈ રહ્યું હતું તેનો ધ્વનિ પ્રિયાના હૃદયમા ન ઉઠે તો પછી એ પ્રેમ શો ? અને એ પ્રિયા શી ? જ્યન્તિનું હૃદય પણ હું સમજી શકુ છું કે મ્હે ગાયું એવું મીઠું સંગીત અવશ્ય ઉપજાવતું હશે ? અને કદાચ એના જ આદોલનોમાથી મ્હારું આ સંગીત રચાતું હશે તોયે કેને ખબર ? હું કદપના કરું અને તક્ષીન થઈને અતુભવું તો જ્યન્તિનું એ સંગીત કદાચ આવું હોય ખરું —

“ ત્હારા હૃદયમા જે ધ્વનિ, તે જાગતો જ્યારે મ્હને,

“ આકર્ષતો ત્યા ગુજવા, કા ગુજવું ન હે પ્રિયે ?

“ એ ગુજનોથી જે ગતિ મ્હારા હૃદયમા પ્રકટતી,

“ તે જીવનમા જીવન નવું શોભાવવા શક્તિ બધી

* * * *

“ એને મળ્યું એનું હૃદય, ત્યા પ્રાણ પ્રીતિથી વધ્યા,

“ પ્રકટી રહ્યું ત્યા પ્રણય ઓજસ્ એમ આશા આપવા,

“ ઉર્મી વિલાસે વિલસતી, વિમુગ્ધ કરતી હૃદયને,

“ તે જાય છે તુજ જીવનમા અદ્ભૂત યોગ થયો બધે

“ હું એમ પ્રીતિ દઉં બધી, મ્હારું હૃદય, મમતા બધી,

“ હું જાઉં ભૂલી તેમ મ્હારા સ્વલ સહુ વ્યવહાર આ,

“ પ્રિય' ત્યા પછી હું ના રહી, રે' હું જતા ત્યા શું રહે ?

“ અદ્વૈત એ અતિમ સિદ્ધિ એમ પ્રેમીને મળે

* * * *

પ્રિયા આવી રીતે પ્રત્યક્ષ થઇ હતી અને એના હૃદયના ગુબ્બોને કલ્પતો હું ત્હેનાથી થોડે દૂર મીઠા મનોરથ ભર્યો ઉભો હતો એનું હૃદય, એના હૃદયનો પ્રેમ અને તે દ્વારા પ્રકટ થતા વિચારો હું મ્હારા સુદમશરીરદ્વારા અનુભવી રૂંછો હતો એ હૃદયના ભાવ મુગ્ધ હતા, પ્રેમ મીઠો અને વિચારો મૌન હતા તેણે મ્હારું હૃદય તે હૃદયના ભાવની ભાષા, તે પ્રેમની ઉર્મીઓ અને તે વિચારો વાચી શકતું હતું મનના દરેક વિચાર શરીરના સ્થુલ સાધનોદ્વારા બહાર મુર્તસ્વરૂપ ન પામે તે અગાઉ જે સ્થિતિમા હોય છે તે સ્થિતિમા હું એના પ્રેમની મિઠાશને લીધે મબેલી શક્તિની સહાયથી સમજી રૂંછો હતો, તેણે મ્હારા સ્થુલ શરીરના જગૃત મનને અને જીવતા હૃદયને એના મીઠા શબ્દો સાબળવાની આતુરતા હતી હું આ આતુરતાને લીધે એને મૌન ખેડેલી જોધને અધીરો થઇ જતો હતો અને તે ક્યારે બોલે અને હું ક્યારે સાબળું “એ રાહ જોઇ રૂંછો હતો પરંતુ એ મૌન જલદી ના તૂટ્યું મ્હારી એ ઇચ્છા તાત્કાલિક સફલ ના જ થઇ અને ત્હેમ ત્હેમ હું વધારે અધીરો થતો ચાલ્યો, આ અધીરતાના ઉડાણમા નિગણાના ત્રામનો પલ્લુ જન્મ થતો જ હોય ત્હેમ હું અનુભવી રૂંછો હતો

બ્રહ્મચર્યની અખડ ભાવનાથી પોષાયેલા મ્હારા હૃદયમા આટલો બધો પ્રેમનો પ્રવાહ એકદમ ક્યાંથી સ્ફુરી ઉઠ્યો, એ મ્હારાથી તે સમયે સમજી શકાયું નહિ, તેણે આ પ્રેમભાવના એ ભાવનાએ સમ્પ્રહિત કરેલા બળમાથી ઉત્પન્ન થઇ હશે એવો નિર્ણય મને કર્યો શુદ્ધ બ્રહ્મચર્યનું તપ હૃદયમા સાચો પ્રેમ, શરીરમા સાચી શક્તિ અને બુદ્ધિને સાચો નિર્ણય કરવાની શક્તિ આપે છે એ સત્યનો અનુભવ મને

તે પળે થયો પ્રેમ અથવા સબધના પહેલા પ્રસંગે મ્હારા હૃદયમા જે મનોરથો અથવા પ્રેમની અદ્ભૂત મમતા ન હોવી જોઇએ એ જોઇને મ્હને આશ્ચર્ય તો થયુ પણ તે સર્વ કંઈ ઉપર દર્શાવેલા નિયમને લાઇને છે એવુ માનતા મ્હારે એ આશ્ચર્ય દૂર થયુ પ્રિયાના પ્રેમમા ધણુ લાખા કાળથી લઠ્ઠુ થયેલા પુરૂષના હૃદયમા પણ આટલો બધો પ્રેમ આવેશ ન સ્ફુરે તે સ્ફુરણ મ્હારા હૃદયમા માત્ર જન્યન્તિ એટલે મ્હારી ભવિષ્યની પ્રિયા અને તે આ અને તે આવી” એટલાજ વિચારે થયુ એ મ્હારા સાસારિક જીવનની કાકડી શરૂઆત કૂહેવાય એમ હુ માનુ છુ અને વળી સાથે સાથે મ્હારો આ પ્રેમપ્રવાહ યોગ્ય પાત્ર પ્રતિ, યોગ્ય સંયોગોમા અને યોગ્ય અધિકારમા જાય છે, એ જોઇને તો મ્હારે ચિત્ત અત્યંત પ્રસન્ન થયુ જન્યન્તિની પાત્રતા વિષે મ્હારે અત્ર વિશેષ લખવુ કોઇને “પ્રિયાની મિથ્યાસ્તુતિ” જુદેવુ લાગે એટલે અત્રેજ વિરમવુ યોગ્ય ધારે છુ, છતાં મ્હારે કૂહેવુ જોઇએ કે મ્હે મ્હારા પ્રેમના અને પ્રિયાના હૃદયના આત્મમથન અગાઉ જે વર્ણવ્યા છે તે જ સ્પષ્ટ બતાવી આપે છે કે જન્યન્તિની પાત્રતા અદ્ભૂત હતી અને એનો પ્રેમ અદ્વૈત હતો લગ્ન અને ત્યારપછીની સાસારિક જીવન, એને જ “પ્રેમજીવન” કૂહેવુ એ માન્યતામા મ્હને લાખી શ્રદ્ધા નથી “પ્રેમજીવન”ની સાચી શરૂઆત લગ્નના આરંભમા છે અને તે સમયના ત્હેના આદોલનો પ્રમળ હોય તો તે પ્રેમજીવન ચીરકાળ ટકે છે અરે! યુગેયુગ જીવે છે! મ્હારી આ વાત જગત માને કે ન માને ત્હેની સાથે મ્હારે લેવાદેવા નથી પ્રેમ તે હૃદયની રચિ અને આત્માના પ્રાણ છે સ્થુલ શરીરને તે પોષી શકે છે ખરો, પણ સ્થુલ

શરીરની ભગૃતિ મમતા કે મોહ ત્હેને પોષે છે એવું હું માનતો નથી જો કે ત્હેને પણ ત્હેમા થોડો ભાગ મળવવાનો હોય છે ખરો. જ્યન્તિના હૃદયમા એક સમજી કુમારિકા તરીકે “ આ પતિ ” એવી ભાવનાને લઇને જે આવેશ ઉત્પન્ન થયો હતો અને ત્હેના જે આદોલનો કે કાતા હતા તે પ્રેમજીવનની ખરી શરૂઆત હતી ત્હેનું કૌમાર હૃદય તે પળે પોતાના ભાવિ પતિને-સાચી રીતે પરણી રૂઠું હતું અને ત્હેવી રીતે તે કુમારિકા તે વખતે કુમારિકા મટી કાઢીની પ્રિયા થતી હતી કુદરત જ્હેને લગ્ન ફૂલ છે તે આજ પ્રેમનું, હૃદયનું, કે ભાવનાનું જે કપ્પ ફૂલો તે આજ લગ્ન અને તે તમામ વિષયોનું લગ્ન થઇ ગયા પછી જ સ્થુલ શરીરના લગ્નમા મીઠાશ આવે છે એવું ગહાર માનવું છે લગ્ન સંબંધની મ્હે જે અત્રે ચર્ચા કરી તે તેટલાજ માટે છે કે આરભના લગ્ન સંબંધમા સાચા પાત્રોની જ્હેવી મનોદશા હોય છે ત્હેવું ભાવિ પ્રેમજીવન ત્હેમનું ધડાય છે એટલે કોઇ પણ વાયક એ ચર્ચાને અપ્રાસંગિક તો નહિજ ફૂલે વાયક ' આ કથા આદર્શની છે, હું જે જીવન અનુભવી રૂઠો છું તે જીવન જો કે સામાન્ય છે. પરંતુ ત્હેનું દૃષ્ટિબિન્દુ આદર્શ બણી છે, તેથી ત્હેને આદર્શની કથા કહું છું. જ્યન્તિ આવી રીતે આદર્શ પાત્ર છે છતાં આદર્શ શબ્દથી એને તે સામાન્ય મનુષ્યથી જુદી છે ” એમ સમજવાની ખુલ્લ કરીશ નહિ

* * * *

ગહારા અને જ્યન્તિના પિતા વચ્ચે અગહારા ઉભયના લગ્ન સંબંધ જોડવાનો કરાર હું માનું છું કે બે ત્રણ મહિના અગાઉ થયેલો હોવો જોઇએ

નહિતર તે સિવાય જ્યન્તિના હૃદયમા મ્હારે માટે આટલો બધો પ્રેમ અને મોહ પોષાયલો હોય નહિ. જ્યન્તિએ જે દિવસે “હું એટલે ત્હેનો બવિધ્યનો પતિ” એમ જાણ્યું હશે, તે જ દિવસથી એના કૈમાર હૃદયમા મ્હારી છબી પડી ગઇ હશે એવું હું માનું છું. ત્હેમ જ તે આકૃતિ ત્હેવી રીતે દિવસે દિવસે એના નિર્મળ હૃદયમા પોષાતી રહી. પ્રથમ સ્વરૂપ પામી હશે, એમ પણ કયુલ કરે છું. જ્હેને માટે મમતા બંધાઇ એના સદ્ગુણો, અને એના જીવનની પ્રશસા આપણે કેટલી બધી કરી શકીએ છીએ ? અરે ! પણ એ શ્રામાટે ? માત્ર તે પાત્ર પ્રતિનો આપણો મોહ, પ્રેમ કે મમતા જે કંઈ ક્હે ત્હેને લીધે ? જ્યન્તિ આવી રીતે આ પ્રસંગ અગાઉ મ્હારા હૃદયની, જીવનની અને સદ્ગુણોની પ્રશસા કરતી રહી હશે, એવું માની લઉં તો એમા બૂલ થાય છે એમ તો કહેવાયજ નહિ ! અને તે વાતને એના આ પ્રથમ પ્રસંગના હૃદયના આદોલનોએ સિદ્ધ કરી આપી છે ? જ્યન્તિ આવી રીતે મ્હેને એના પૂરા હૃદયથી બે ત્રણ મહિના અગાઉથી પરણવામા પડી હતી—જે કે એટલું તો ખરું કે માત્ર તે ત્હેના અત કરણથી એકલી એકલી પરણતી હતી—અને આજે તે લમ પૂરેપૂરું થવાની તૈયારી ચાલતી હતી. અને તે હું ત્યાં ઉભો હતો. છતાં જેટલી મૌન હતી, તેટલોજ તે વિધિ બાકી હતો. આ વિચારોએ અને સિદ્ધાંતોએ મ્હારા અત કરણનું સાચું સમાધાન કર્યું અને તરતજ તે ન્હોતી બોલતી ત્હેને લીધે ઉત્પન્ન થયેલી નિરાશા દૂર થઇ અને હું ઉલટો એની આ લગ્નક્રિયાની પ્રશસા કરવા લાગ્યો. બસ આ થઇ અમ્હારા હૃદયના સખની વાત ! હવે જગૃત જીવનમા શું બન્યું ત્હેનો ઇતિ હાસિ જણાવીશ—

“ પરમાત્મા પોતે અગમ્ય છે, પરંતુ તેની ભક્તિ અગમ્ય નથી.
 “ એકાત્મા હું એને ઉપાસી રૂઢો હતો તેજ દર્શાવી આપે છે કે
 “ એને પામવાનો માર્ગ અગમ્ય નથી ! ”

હું આખરે માનસિક વમળોમાથી મુક્ત થકને મ્હારી બહેન-જે
 અત્યારસુધી મૌન બેસી અમ્હારી બનેની ચેષ્ટાઓ જોઈ રૂઢી હતી-
 તેને સંબોધીને તેના બોલેલા શબ્દોના પ્રત્યુત્તરમા બોલ્યો.

“ તો પછી ત્યાં આગળ બને કામ એક સાથે શી રીતે બન્યા ?
 “ એક તરફ પરમાત્માની ભક્તિ અને બીજી તરફ અમ્હારા વાર્તાવિ-
 “ નોદનુ શ્રવણ ? ”

“ બે કામ એક સાથે નજ બને ! ” હું પ્રત્યુત્તર આપતો
 બોલ્યો. “ પણ હુંતો એકજ કામ કરી રૂઢો હતો ને ! ”

“ શું અમ્હારી વાનોજ સાબળવાનુ ને ? ”

સ્વયં સુધાએ હસતા હસતા પૂછ્યું

“ નારે ’ માત્ર પરમાત્માની ભક્તિજ ! પરમાત્માની ભક્તિ છોડી
 “ ત્હમ્હારી દમ વગરની વાતો સાબળવાથી શા દાણીયા પાકવાના હતા ! ”

મ્હે મ્હોટો દેખાવ કર્યો.

“ હવે સફાઈ જવા લો બહાલાબાઈ ! ત્યાં ત્હમે કેમ બરાયા
 “ હતા અને શું કરતા હતા, તે હવે ત્હમારા આવા શબ્દોથી દૂષાઈ
 રૂઢે ત્હેમ નથી-એતો હવે એની મેળે નક્કી થયું ! કેમ જનન્તિ !
 “ એમ્હણે એજ કંઈ છે કે બીજું ! ”

સ્વયં સુધા મ્હારી સાથે વાત કરતી કરતી જનન્તિને પોતાના

પક્ષમા લાઇ પોતાના વિચારોમા સમત થવા પ્રેરી

“ આમ બેસી કેમ રૂહી છે ? બોલતી તો કશુયે નથી ! કેમ
 “ આ મહારા બાઇ પેલા દેવગૃહમા આપણી વાતોજ સાબળવા છૂપાયા
 “ હશે એવુ તુ માનતી નથી ! ”

સ્વયસુધાએ જયન્તિને પોતાના પક્ષમા બોલવા પ્રેરણા કરી
 છતાં તેને મૌન બેસી રહેલી જોઇને તેણે ફરીથી કહ્યું અને પોતાનો
 એક હસ્ત તેની પીઠ ઉપર રાખી તેને હલાવવા લાગી જયન્તિએ
 આખરે પોતાનું નીચે નમાવેલું મુખ ઉઘડ્યું કર્યું અને મહારા સામે નહિ
 જોતાં તેણે પોતાનું મુખ સ્વયસુધા તરફ ફેરવ્યું સ્વયસુધા સામે
 જોઇને તેણે સ્મિતહાસ્ય કર્યું સ્વયસુધા એના સ્મિતના પ્રત્યુત્તરમા
 ખડખડ હસી, -જયન્તિને પણ એ જોઇ ખુબ હસવું આવ્યું હોય તેમ
 મહેને લાગ્યું, પણ તેણે પોતાનો એ આવેશ પોતાના એક હસ્તવડે
 પોતાનું મુખ દબાવી રાખી દબાવ્યો એમ મહેને જણાયું

“ ખીજી શું ચારે ! ”

જયન્તિ આખરે બોલવાની હિમત કરી શક્તી ખરી-હુ ધારૂ છું
 કે સ્વયસુધા સાથેના તેના હાસ્યમા એના હૃદયની મુગ્ધતાનો અત
 આવ્યો હશે અને મહે અગાઉ વર્ણવ્યું છે તે લગ્ન પૂર્ણ થઇ ગયું હશે
 નહિતર જયન્તિ એક શબ્દ પણ બોલી શકે નહિ જયન્તિને આવી
 રીતે સ્ફુર્તિમા આવતી જોઇને મહારૂ ચિત્ત પ્રસન્ન થયું અને હવે તેની
 તે સ્ફુર્તિને લીધે વાર્તાવિનોદની મજા આવશે એવું માની મહે ત્યા
 હમા પગે ઉભા નહિ થઇ રહેતા આસન લઇ તેમની સામે બેસવાનો

નિશ્ચય કર્યો દેવગૃહની બાજુમાં પડેલો એક કોચ હતું ત્યાંસુધી ધસી લાવ્યો અને ત્યાં ઉપર બેઠો.

“ કેમ બહાલાભાઈ ! હવે તો નક્કી થયું ને ? ત્યાં ત્યાં માત્ર “ અમ્હારી વાતો સાબળવા સિવાય બીજું કશું કરતા નહોતા ત્યાંને “ કદાચ આવીરીતે છૂપાઈને કોઈની વાતો સાબળવામાં “ કંઈ પણ “ નહિ ” એવું લાગતું હશે-પરંતુ એમાં ગભીર ભૂલ થાય છે એકા- “ ન્તમાં છૂપાઈને ન્હાની-ન્હાની છોકરીઓની વાતો સાબળી એ શાણા “ પુરૂષનું લક્ષણ નથી આ સબધમાં ત્યાંને કશો પણ બચાવ કરી “ શકે એમ નથી ત્યાંને મ્હારી ભાભીને લીધે કદાચ એવા અધિકારી છે “ એવું માનતા હો તો યે ત્યાંમાં ત્યાં મ્હારી ભૂલ છે હું કે કોઈ બીજું “ સાથે હોય એટલો સમય બાબી ત્યાં મ્હારા નથી એ વાત જોખી “ રાખશે ! ”

સ્વયં સુધાએ “ મ્હારા છૂપાઈ રૂઢીને વાતો સાબળવાના વર્તન ” ઉપર ભારે હુમલો કર્યો એના શબ્દો વાસ્તવિક રીતે જોના સત્ય હોવાથી મ્હારાથી કંઈ પણ બોલાય ત્યાં નહોતું આથી મ્હે એ સંબધમાં મ્હારો પોતાનો બચાવ કોઈ પણ દલીલથી કરવાનું ચોખ્ખું ધાર્યું નહિ-તેથી માત્ર મૌન બેસી રૂઢો.

“ હા, એ મ્હારી ભૂલ ખરી-પણ તે એટલી બધી ગભીર ભૂલ “ તો નથી જ ત્યાં જ મ્હે તે ભૂલ ઇરાદાપૂર્વક કરી નથી હું “ ત્યાં હોતો-ત્યાંને આવ્યા અને વાતે વળ્યા-અને હું પછી સાબળતો “ રૂઢો એમાં દોષ કોનો ? ત્યાં મ્હારી વાતો ચાલતી હોય અને હું એકદમ “ બહાર આવું તો ત્યાંને શરમાઈ જાય એટલે અત્યાર સુધી અદર

“ જ રહ્યો ! ઉલટુ એમા કેદી જહેવુ બેસી રહેવુ પડયુ એ તો કંઈ
“ હિસાબમા જ નહિ ! આ પણ જુલમ જ છે ને ! ”

“ ક્યું હતું કાણે કે તમા છૂપાને ? ”

સ્વયં સુધા પ્રત્યક્ષમા બોલી ઉઠી અને ખુબ હસી એના આ
હાસ્યમા જયન્તિએ પણ ભાગ લીધો.

હું કંઈ બોલ્યો જ નહિ

જયન્તિ જો કે હજુ બોલતી નહોતી પણ હવે શરમાતી હોય તહેમ
જણાતું નહોતું તહેવું મુખ નીચે નમાવેલું નહોતું તહેમજ તહેતી આખો
હવે અન્ય સ્થાને ન શરતા વારેવારે મ્હારી મુખમુદ્રા ઉપર ઠરતી
હતી અને કાણે કાણે અમ્હાર તારામૈત્રક થતું હતું ! !

*

*

*

*

“ ત્યારે હવે હું જાઉં જયન્તિ ? ”

બધાને મૌન બેઠેલા જોઈ સ્વયં સુધા પોતાના આસન ઉપરથી
ઉભી થતી જયન્તિને સંબોધીને બોલી

“ કયા ? ”

જયન્તિ જાણે એકદમ વિચારમાથી ચમકી ઉઠી બોલી ઉઠતી ન
હોય એવી ઢબે બોલી

“ મ્હારા પિતા પાસે-જરા એમ્હની ખબર કાઢી આવી પાછી
“ ફરે છું ! ”

“ મ્હને એકલી ચૂકીને ? ” જયન્તિ જાણે ત્યાં એકલી બેસ-
વાથી ગમરાતી ન હોય તહેવી ઢબે બોલી

“એકલી શાની છે? જોને મહારા બાધ પણ સામે જ બેઠા
“છે ને! હું દશ પદર મીનીટમા તો આવી પહોંચુ છું” ગભરાય છે
“શા માટે?”

સ્વયં મુખા ખડના દ્વાર તરફ ધસતી પોતાનું મોઢું જયન્તિ તરફ
ફેરવી બોલી અને ખડ બહાર નીકળી ગઈ

સ્વયં મુખાને આવીરીતે ખડ છોટી ચાલી ગયેલી જોઈ જયન્તિ
થોડોક સમય તો જાણે એકદમ ગભરાતી ન હોય તહેમ બેચેન થવા
લાગી એની એ બેચેની મહેન તહેના માનસિક વ્યાપાર અને બાહ્ય-
ચેષ્ટાઓ ઉપરથી પ્રત્યક્ષ થઈ એની આવી બેચેની લખાવાથી તે કંઈ
પણ બોલ્યા સિવાય ખુરશી ઉપરથી ઉભી થઈ અને મહારા સામે દૃષ્ટિ
કરી “ત્યારે હું પણ જાઉં છું” એવું તે દ્વાર જણાવી ખડના
દ્વાર તરફ જવા લાગી-પણ મહે જોયું કે તહેને તે દ્વાર ભણી જતા
તહેના પગ ધીમા ઉપડતા હતા અને જાણે પગણે ચાલી શકતી હોય
તહેમ મદ પગલા ભરતી હતી

“હવે અહિં જ બેસોને” મહારી જહેન ગઈ તહેની પાછળ તહેમારે
“જવાની જરૂર મહેને જણાતી નથી-તે હમણા જ આવશે!”

હું એને આવી રીતે ખરી કે ખોટી રીતે બહાર જવાના ધરા
દામા આગળ વધતી જોઈને રખેને ચાલી તો નહિ જાય એ શકાથી
બોલી ઉઠ્યો

“પણ તે ક્યા ગઈ?”

જયન્તિ મહારા આ શબ્દો સાંભળી આગળ ન વધતા એક
સ્થળે ઉભી રહી મહારા તરફ દૃષ્ટિ કરી બોલી

“એ તો જોડેના ખડમા ગધ છે-હમણા આવશે-હું અહિં છું ત્યાં સુધી ત્હમારે મમરાવાતી જરૂર નથી ! અહિં જ બેસોને ! ”
મહે જણાવ્યું

“ પણ અહિં બેસીને શું કરે ? મ્હને સ્વયંસુધા વિના નહિ મમે ! ” જયન્તિ ઉભી હતી ત્યાંથી પાછી ફરી અને પોતાના મૂળ આસન આગળ આવી ઉભી રહી

“ વાતો ! ”

“ કોની સાથે ? ”

“ મ્હારી સાથે ! ”

“ મ્હારી વાતો ત્હમને ગમશે ? મ્હારે ત્હમારી સાથે શી વાતો “ કરવાની હોય ! ” જયન્તિ આખરે ખુરસી ઉપર બેઠી અને મ્હારા સામે પ્રેમ અને મમતાભરી દષ્ટિએ જોઈ રહી

“ ખરી વાતો તો આપણે કરવાની છે ! વાર્તાલાપ માટે ઘણા “ વિષયો આપણી સમક્ષ પડેલા છે ! શોધવા થોડું જ જવું છે ! અને “ ત્હમારી વાતો તો મ્હને ઘણી મીઠી લાગશે ! ”

હું બોલ્યો

“ એમ શાથી વાર ? મ્હારી વાતો ત્હમને શાની મીઠી લાગે ? ”

‘ કારણ કે ત્હમે મ્હારી પહેનના પહેનપણી છો ને ! ”

હું મશ્કરીમા બોલ્યો.

“ મ્હારો ને ત્હમારો સબધ બસ એટલોજ ! ”

મહારા આ શબ્દોથી જાણે તે નિરાશ ન થઇ ગઇ હોય એમ
બોલી ઉઠી

“હાસ્તે ! એથી વિશેષ શું ?”

મહે ઠંડે પેટે પ્રત્યુત્તર વાળ્યો અને મહારા આ શબ્દોની અસર
એના ઉપર શી થાય છે તે જોવા લાગ્યો

“શું આપણો સંબંધ આ પૂરતોજ રહેવાનો છે ?”

તે કંઇક વધારે નિરાશ થતી હોય ત્હેમ જણાઇ

“આ સંબંધ કંઇ ઓછો છે ? બહેનની બહેનપણી અને બહેન-
પણીનો બાધ એ સંબંધ કંઇ જહેવો તહેવો ન કહેવાય !”

“એતો હુયે માનું છું !”

“તો પછી નારાજ શા માટે થાઓ છો ?”

“એતો ત્હમેજ સમજી શ્યોને !”

“ત્હમારા અત કરણની વાત હું શી રીતે સમજી શકું !”

“ત્હમારે તો તે જરૂર સમજવી જોઇએ !”

“કંઇ કારણ ?”

“કારણ કે આપણે હવે જુદા સંબંધથી જોડાવાના છીએ !”

જ્યન્તિ બોલી આ શબ્દો બોલતા એની તેજસ્વી આખો
ત્રેમના મનોરથોથી ચળકી ઉઠી, એ મહે પ્રત્યક્ષ અનુભવ્યુ

“એવો કયો સંબંધ !”

હું જાણી જોઇને એને ગમ્મતમા ઉડાવવા લાગ્યો

“ તે કંઈ ઓછું આપનાથી અળણ્ય છે ! ”

“ તદ્દન અળણ્ય ! હું તો તે સંબંધમાં કંઈ જાણતો નથી ! ”

મહે ચોકખી ના પાઠી

“ ત્યારે દેવગૃહમાં બેસીને સામળેલી વાતોનું શું થયું ! ”

એવી વાતો કંઈ ઓછીજ યાદ રહે છે ! અને હું કંઈ ત્યાં આગળ તમારી વાતોજ સામળવા નહોતો બેઠો ! ”

“ કહેને કે ઇશ્વર રમણ કરવા બેઠા હતા ! ”

“ હાસતો-તેથીજ કંઈ છુ કે મારે તમારે કયા સંબંધથી બોડાવાનું છું એની મને કશીજ ખબર નથી ! ”

મીઠામાં મીઠો સંબંધ આ પ્રીતિનો ! અને શું એ હૃદયથી બોડાવાનો સંબંધ હવે બાળી હતો ! એ સંબંધ ક્યારનોયે બોડાવો શરૂ થઈ ચૂક્યો હતો અને આજે તો એ સંબંધ પરાકાષ્ટાએ પૂરોઆવે હતો ત્યાં હું એ સંબંધથી અચાત છું, એમ કહેવું એ કેટલું બધું બય કર અસત્ય ! પણ એમાં પ્રિયાની કસોટી હતી ! ! બાકી —

“ દીલ તો દીયા ગયા હૈ, દીલ તો લીયા ગયા હૈ

“ આખોમે આ રૂહી હૈ’ દીલકી ખુમારી દીલબર,

“ નિશા ગળળ ચડા હૈ, જુગરમે બેશ આયા

“ એસે હમારે હાલો હૈ ધરક તેરે દીલબર !

x

x

+

x

મારા આ શબ્દો “હું તો તે સંબંધમાં કંઈ જાણતો નથી” એ સામળા જ્યન્તિના ત્રેમાળ હૃદયને ધણો સખત આધાર

પ્રહોચ્ચો હોય એમ રહેને એની મુખમુદ્રા ઉપરથી લાગ્યું એનો પ્રકુલ્લિત મહેરો તો પળવારમા શીકકો પડી ગયો એની તેજસ્વી આખોમા નિરાશાની છાયા ઢળી હોય ત્હેમ તે સંકેતાયેલી દેખાઈ. રહેને એ દ્રવ્ય જોઇ લાગણીને લીધે દુઃખ તો થયું, પરંતુ ન્યારે ગમ્મત સ્વર કરી તો પૂરેપૂરી કરવી એ વિચારે હું મ્હારો એ ભાગ આપાદ બળવવા મક્કમ થઇ ઉભો.

“ તો પછી ત્હમે અહિ મ્હારી પાસે કેમ બેઠા છો ? ”

જયન્તિએ થોડોક સમય મૌન રૂઢા બાદ દીન થઇ ગયેલી મુખમુદ્રાએ મ્હારા સામે એકાગ્રદષ્ટિથી જોઇને પૂછ્યું

“ ત્હમારી સાથે મીઠી મીઠી વાતો કરવા ? ” મ્હે પ્રત્યુત્તર વાળ્યો

“ મ્હારી સાથે મીઠી વાતો શા માટે ? મ્હારે ને ત્હમારે એવી વાતો કરવાનો કયો સંબંધ અવશેષ રહે છે ? ”

“ મ્હારી બહેનના બહેનપણી છો તેથી ? એક વખત તો કહ્યું વાર વાર શું જણાવવું ? ”

“ એ સંબંધમા કંઈ મીઠી મીઠી વાતો બોલીજ કરી શકાય છે ? અને ત્હમે એવી વાતો થઇ શકે એવો સંબંધ જોડવા બોલાજ તૈયાર છો ? ”

“ વર્તમાનમા છે એ સંબંધમા પણ તે સર્વ કંઈ બની શકે નવા સંબંધો કંઈ જોડવાના હોતા નથી એતો સ્વાભાવિક રીતે જોડા-એલાજ હોય છે એટલે આપણે અત્યારે પણ અનેક વાતો કરી શકીએ એમ છીએ અગાઉ મ્હે જણાવ્યું એમ આપણી સમક્ષ અનેક વિષયો પડેલા છે અને આપણે ધારીએ તે ચર્ચામા પડી શકીએ એમ છીએ ”

એ પ્રત્યુત્તર વાળ્યો અને સ્વગત ગાવા લાગ્યો -

“ જોડાઈ ચૂક્યા છે સબધો, જોડવાના શા ફરી ?

“ સોપાઈ ચૂક્યું છે હૃદય ત્યાં સોપવાનું શું ફરી ?

“ જ્યાં થઈ ચૂકી છે એક મમતા-એક ક્રિયા હૃદયની

“ પ્રિયતમ ! રૂલા શા શસયો ? ફરીયાદ કે શકા ફરી ?

“ એ બધું ખોટું !” જયન્તિ ચીડાતી બોલી ઉઠી “એમા કશોયે
“ દમ નહિ ! એજ સબધથી જો મ્હારી સાથે વાતચિત કરવા અહિ
“ ઉત્સુક થઈ બેઠા હોતો ત્હેમા ત્હમ્હારી બુલ છે ! એમા કશું નહિ
“ વળે ! ત્યારે હું જાઉં છું ! મ્હે ન્હોતું ધાર્યું કે હજૂ પણ ત્હમારૂં
હૃદય આવુંજ હશે !” જયન્તિ આટલું બોલી પોતાના આસન ઉપ
રથી ઉઠી અને મ્હારી પાસેથી ચાલ્યા જવાની તૈયારી કરવા લાગી !
મ્હારા હૃદયને “ તે મ્હને છોડીને ચાલી નહિજ જાય ” એવી ખાત્રી
હતી તેથી ત્હેના આ દેખાવથી હું જરાપણ ગભરાયાં સિવાય ત્હેને
જતા જતા પણ ત્હેને સંબોધીને બોલ્યો “ મ્હારૂં હૃદય કેવું હતું એનો
“ પરિચય ભૂતકાળમા ત્હમને થયો હોય એવું મ્હને લાગતું નથી અને
“ હાલ પણ મ્હારૂં હૃદય કેવું છે એનો ખ્યાલ ત્હમને નથી તો મ્હારા
“ હૃદયની એ બંને સ્થિતિઓની તૂલના ત્હમે કયા આધારે કરી શકો
“ છો ? તૂલના કરવા માટે એક પદાર્થ અમુક કાળે આવો હતો અને
“ હાલ આવો છે એનો નિર્ણય હોવો અત્યંત આવશ્યક છે !”

“ એવો કંઈક નિર્ણય તો કર્યોજ હશે ને ? કંઈ એમને એમ
“ ઓછાજ કહેતા હોઈશું ?”

જયન્તિએ ખંડના દ્વાર તરફ જતા જતા ઉભા રૂઢી મ્હારા

તરફ મ્હો ફેરવી પોતાના બને હાથને ઉચે લઇ અભિનય કરતા કહ્યું
 “ ત્યારે મ્હારા હૃદયને બૂતકાળનો સ્વભાવ વર્ણવી બતાવશો ? ”
 મ્હે પૂછ્યું

“ નારે ના ! હું હવે નકામી એ ધમાલમા શામાટે પડું ! હુંતો
 “ હવે જઇશ્યા બા ! ત્હમે તો બહુ જબરા છો ! ”

જયન્તિએ જ્યા ઉભી હતી ત્યા ઉભા ઉભાજ પ્રત્યુત્તર વાળ્યો

“ તો જહેવી ત્હમારી મનજી ! ત્હમને કંઇ પરાણે ઓછાજ
 “ રેહી શકાય એમ છે ! માલીકનું કોઇ માલીક છે ! ”

હું આટલું બોલી મ્હારા આસન ઉપરથી ઉઠ્યો અને એક બારી
 પાસે જઇ ત્યાથી બહારના ભાગમા જોના લાગ્યો જયન્તિ ખડમા
 શું કરી રહી હતી અથવા હવે તે શું કરશે તે તરફ બનતું ધ્યાન
 હું એને બબર ન પડે એવી રીતે ત્યા ઉભો ઉભો પણ આપી રહ્યો
 હતો ! મ્હારી આવી બેઠકારી જોઇને જયન્તિ પાછી નરમ પડી ખડ
 છોડી ચાલ્યા જવાની તૈયારીનો કરેલો દેખાવ ત્હેણે બદલ્યો ખડમાથી
 બહાર જવાના દ્વારની નજીક ઉભી ઉભી જે મ્હારી સામે અત્યારસુધી
 વાતચિત કરી રહી હતી તે ત્યાથી ધીમે પગલે પાછી ફરી કાંચ પાસે
 આવી ત્હેતા ઉપર બેઠી અને એક લમણે હાથ દબ કંઇપણ બોલ્યા
 ચાલ્યા સિવાય હું શું કરી રહ્યો છું એનું અવલોકન કરવા લાગી !
 આવી રીતે અમ્હે બનેજણ વાચક ! ધડીભર માનીલે કે રીસાયા !
 અરે ! અબોલા બેસી રહ્યા ! આવું મૌન કેટલીક વખત ઘણું લાભો
 સમય, કંઇપણ ખાસ કારણ નહોય તોયે સ્વાભાવિક રીત જહેવું,
 કાયમ રહી જાય છે, એ નિયમ પ્રમાણે અમ્હે પણ આ રીતે પદર-
 વીશ માનીટ એજ સ્થિતિમા રહ્યા ! પ્હેલું કાણુ બોલે ? એજ આ

બધા મૌનતુ રહસ્ય ! સમય લખાતો જોઈ અન્ય કોઈ બચને ક્ષિપે તો નહિ પરંતુ જયન્તિના માતા પિતા જો મ્હારા પિતા પાસેથી ઉઠીને ધર તરફ જવાની તૈયારી કરશે તો જયન્તિને બોલાવી ક્ષેરો અને એમ મ્હારી પૂછવાની કેટલીયે વાર્તા આ પ્રસંગે બાકી રૂઢી જશે, એ વિચારે મ્હને પીગળાવ્યો અને મ્હે એને બોલાવી વાતોમા વાળવાનો નિર્ણય કર્યો. સ્વમાન સચવાય અને જયન્તિ એની મેળે બોલી ઉઠે એવી એ નિર્ણયની સાથે મ્હારી યુક્તિ હતી ? હુ આથી ધીમે સ્વરે પણ જયન્તિ સારી પેઠે સામળી સમજી શકે એટલા પ્રમાણમા અને એવી ઢબે જાણુ એને સંબોધીને ગાતો ન હોઉં એમ ઉભો હતો તેજ સ્થિતિમા ગાવા લાગ્યો.

” દીલ હોય જો દીલદાર ? દીલની વાત આજે જાણુમા,

” દીલને કડક કરશે નહિ, મગરૂરીમા મરશે નહિ ?

” જે સમય થોડો સ્નેહની વાતો કંઈ કરવા પ્રિયા !

” આવી મળ્યો એ યોગને હાથે કરી ખોશો નહિ ?

” ક્ષણુ એક પણ જે જાય છે તે માનશે કિમતી બધી

” સાચા સબધોમા ક્ષણુનો વ્યર્થ વ્યય કરશે નહિ ?

” જહેવા ત્હમે લેવોજ હુ, મગરૂર છુ વ્હાલી પ્રિયા ?

” મગરૂરને હાવવા મગરૂરી આ ધરશે નહિ ?

” આવી મળેલો યોગ જતા, આપ પસ્તાશે પછી

” કારણુ હતો હુ તે તણુ એ વાત પણુ, કહેશે પછી

” આવુ બને નહિ આખરે તે કારણુ હુ કૂહુ ૧રી

” દીલને કડક કરશે નહિ, મગરૂરીમા મરશે નહિ ? ?

” મગરૂરી તે મ્હારી કે આપની ? ” તે કાંચ ઉપર બેઠા બેઠાજ બોલી .

” એવી વૃત્તિ તો આપનીજ જણાય છે હુ તો આપને આજીજી

“ કરીને વાત કરે છુ-પણ કડક તો આપજ રહ્યા છો ? ”

“ તે શી રીતે ? ” હું ખારી પાસેથી જ્યન્તિથી નજીક આવી તેના સામે ખુરશી ઉપર આસન લઇને બોલ્યો.

“ તેનો આપના મનનેજ પૂછો ને ? ”

“ મન એનો પ્રત્યુત્તર નથી આપતું ? ”

“ ફરીથી પૂછો ? ”

“ તોયે તેજ પરિણામ આવશે ? ”

“ ત્યારે કહી દઉં ? ”

“ હા, જરાપણ સંકોચ રાખ્યા સિવાય ? ”

“ હું આપના પ્રેમને માટે મરી મથુ છું તોયે આપને એની

“ દરકાર નથી એતું નામ મગરૂરી નહિ તો બીજું શું ? ”

જ્યન્તિએ મુદ્દાની વાત જાહેર કરી

“ પણ એની મ્હને કંઈ જોઈજી જ ખમર છે કે તમને મ્હારા

“ પ્રેમને માટે મરી મથો છો ? વાર એમ કરવાનું કારણ શું ? ”

મ્હે વળી કોઇ અજબ પ્રશ્ન કર્યો

‘ ધૂળ અને રાખ ! ’

મ્હારા આ પ્રશ્નથી જ્યન્તિ ખૂબ ચીડાઇ હોય એમ લાગ્યું

“ ના, ના, તોયે ”

“ કારણ કે આપણે હવે સ્વઅથી જોડાવાના છીએ તેથી ! ”

“ એ વાત તમને કોણે કહી ! ”

“ કેમ વળી ! આપણો વિવાહ થયો છે તેથી ! ”

મહે મહારી તત્પરત્વેની અગામીતાને દેખાવ કર્યો

“ ત્યારે આપના પિતાને આપે વચન શાના આપ્યા ? ”

જયન્તિ એ પૂછ્યું

“ લગ્ન કરવાના, પણ તે ત્હમારી સાથે એવું કંઈ નક્કી નથી ! ”

“ હવે જીતું શા માટે બોલો છો ? આપના પિતાએ મહારી
“ સાથે વિવાહ સંબંધ કર્યો છે તે પણ જણાવ્યું હતું કેવી છું ત્હેની
“ વાત પણ ત્હેમણે આપને કરી ! તો યે આપ એ વિષયથી અગાત
“ છો એવું જણાવો છો એ એછા આશ્ચર્યની વાત છે ! આપ એમ
“ ન સમજતા કે હું તે વાતથી અણુજાણી છું ! સ્વયં સુધાએ મ્હને
બધું યે કહ્યું છે ! ”

જયન્તિએ જણાવ્યું

“ શું આટલો બધી વાત થઈ ગઈ છે ? ”

“ હા, તે આપનાથી ઓછું જ અજાણ્યું છે ! ”

“ ત્યારે શું ત્હમારૂં દીલ મહારી સાથે આવા સંબંધથી જોડાવાને
માટે ઉત્સુક થયું છે ? ”

“ હા, અને તેથી જ હું આપના પવિત્ર પ્રેમને માટે મરી
મથું છું ! ”

“ તે ત્હમે એમ શા માટે કરો છો ? પરણ્યા પ્હેલા પ્રેમની
“ વળી શી જરૂર છે ? ”

મહે વળી એક બીજો અજબ પ્રશ્ન કર્યો

“પ્રેમ હોય તો કરાર ન તૂટે તેટલા માટે-તહમારૂં મન ફરી ન
“ જાય તે માટે । ”

“ મહારૂં મન કંઈ એવું ફરી જાય એવું નથી । ”

‘ ના, મહેને એવું લાજે છે । ’

“ શાથી વારૂ । ”

“ કારણકે મહે સાબળ્યું છે કે તહમારે હજૂં એત્રણ વર્ષ સુધી
“ આવી લગ્નની ઉપાધિમા પડવા વિચાર ન્હોતો-પણ તહમારા
“ પિતાએ તહમને પરાણે ફરજ પાડી છે એટલે સ્વાભાવિક રીતે
“ હજૂં પણ તહમારૂં મન એ વિષયમા સંપૂર્ણ રસ ન લેતું હોય-
“ એટલે કહે કંઈ સંયોગો બદલાય કે તહમારા વિચારો ફરી જાય
“ તો મહારી કમળખતી થાય તે માટે હું આ ક્ષી રૂઢી છું ”

જયન્તિ એ જણાવ્યું

“ મહારા એવા કરારથી આપને સતોષ થશે ? ”

મહે પૂછ્યું

“ હા—પછી મહેને ચિંતા કરવાને કારણ ન રહે અને ધારે
“ કે આજે કરારે કર્યો અને વચન પણ આપ્યા છતાં મહારે ફરવું
“ હોય તો તહમે શું કરી શકો એમ છે ? ”

“ સાચા પુરુષો પોતાના વચન ભાંગેજ ફેરવે છે, એવો મહેને
“ વિશ્વાસ છે એટલે એની ચિંતા કરવાને કારણ નથી ? ”

જયન્તિએ જણાવ્યું

“હા, એ વાત ખરી—પણ કેટલીક વખત સયોગો અનુસાર વચ-
 “નનો ભગ પણ કરવો પડે છે—ભવિષ્યકાળમા કેવા સયોગો ઉપ
 “સ્થિત થશે એનો નિર્ણય અત્યારથી નહિ થઈ શકતો હોવાથી હું
 “હમેશા કરાર કરતા પહેલા બહુ સાવધ રૂંદ છું—માટે ગમે તહેમ,
 “વિચાર કર્યા પહેલા નિર્ણય કે કરાર ન થવા જોઈએ એવી ચ્હારી
 “સમજ છે ”

“એટલે એનો અર્થ તો એજ થાય છે કે આપનું દીલ હજૂ
 નહિ પરણવાના સબધમા મક્કમ છે ।”

જયન્તિ ફરીથી નિરાશ થઈ ગઈ હોય તહેવી જણાઈ

“હા, તહેમે એમ માનો તો એવું કંઈક ખરું ।”

હું આ શબ્દો સ્મિતહાસ્ય કરીને બોલ્યો.

“ત્યારે હું પણ ઉઠીશ અને ચ્હારે રસ્તે જઈશ ત્હમારી સાથે
 ચ્હારે બોલવું પણ ન જોઈએ ’ હું જહેમ જહેમ વધારે નરમ અને ગરજી
 બનું છું તહેમ તહેમ ત્હમારી મક્કમતા વધારે પ્રબલ થતી જાય છે
 એટલે એમા સાર કંઈજ ન આવે ।”

જયન્તિ આ શબ્દો બોલી રીસાઈ ગઈ એટલે મૌન થઈ ગઈ
 અને જાણે હમણા ઉઠીને રસ્તે પડશે એવો દેખાવ કરવા લાગી—પણ
 જ્હને ખાતરી હતી કે તે તહેની તાકાતની વાત નથી કે કોઈ બહારનો
 વ્યવહારિક અતરાય ઉપસ્થિત થયા સિવાય તે ચ્હારો બંડ છોડીને
 ચાલી જાય, એટલે એનો તે ચ્હારા પ્રતિનો પ્રેમ કે મોહ ।

હું સ્વગત બોલ્યો —

“ કારણ વિના કા થઇ પતંગ, સમજ્યા વિના હોમાય છે ?

“ આ વિષય અગ્નિમા બધા, આ પ્રેમ શો કહેવાય છે ? ”

“ શુ પ્રેમ એ પીડા નથી ? વ્યાધિ નથી ? બ્રમણ નથી ?

“ શુ એ વૃત્તિ માનવ જીવનને ત્રાસનુ કારણ નથી ? ”

જયન્તિ હજુ સુધી મૌન બેસી રહી હતી ઉઠીને ચાલ્યા જવાને
એનો દેખાવ હજુ સુધી ચાલુ હતો, છતાં છેવટે તે ધ્રુવ નહિ હોય
તાયે આ આવેશને લઇને પણ ચાલી જશે એ ભયથી મ્હે એને
ફરીથી બોલતી-હસતી કરવાને પ્રયત્ન કર્યો

“ ત્યારે ત્હમે હવે નહિજ બોલો ? ”

મ્હે પૂછ્યું

“ ના ” પ્રત્યુત્તર મળ્યો

“ જરાયે નહિ ? ”

“ ટૂંકડોયે નહિ ને ? ”

“ કારણ ? ”

“ આપનાથી અજાણ્યુ છે ? ”

“ ત્યારે હુ શુ કરે તો ત્હમે બોલો ' મ્હે ફરીથી પૂછ્યું ”—

“ આપનો અતિમ નિર્ણય જાહેર કરી હુ કુમારિકાનુ કૌમાર
“ આપના લગ્ન સંબંધથીજ બદલાય એની ખાત્રી આપ મ્હને આપો
“ તોજ હુ અત્યારે આપની સાથે બોલુ, બાકી નહિ ' મીઠી મીઠી
વાતોનો સંબંધ માત્ર આપના આટલા કરારથી સરશે—”

જયન્તિએ જણાવ્યું.

જયન્તિ સાથે આ વાદ કરતો હું બારી તરફ ગયો હતો ત્યાંથી પાછો ફર્યો અને ત્હેની પાસે આવીને કંઈક ઉપર બેઠો.

“હજી પણ શું આપના હૃદયમા મ્હારે માટે આટલી બધી “શકા રહી ગઈ છે કે?” મ્હે પૂછ્યું.

“હા, આપનું આવા પ્રકારનું વર્તન મ્હારી એ શકાને વધારે “મજબૂત કરે છે.” આપના દીલમા કોઈ પ્રકારની દગલબાજી ન હોય “તો, મ્હારા દીલમા આ શકા ઉપસ્થિત થવી સંભવિત નથી છતાં “એ ઉપસ્થિત થતી હોવાથી હું ખાત્રીથી કહું છું કે આપ મ્હારી “સાથે કંઈક આઠીઅવળી રમત રમી રહ્યા છો.” પ્રેમ અને લગ્ન “સમઘના ઘણા ઇતિહાસો મ્હે મ્હારી આ જીદગીમા અત્યારસુધીમા “વાચ્યા છે પરંતુ કોઈ માથુકે લગ્નને માટે પોતાના આશકને “આટલી બધી આજીજી કરી વિનવ્યો હોય એવું મ્હાગ રમરણમા “નથી-તો સ્વર્ગકુમાર” આપ ક્યા જમાનાનો, ક્યા પ્રકારનો અને “ક્યા કારણસર આ અજબ પ્રકારનો આવો પ્રેમ બતાવી રહ્યા છો ? “આ પ્રેમકથા વાચી કોઈ પણ મનુષ્ય આપને માટે આપ અતક- “છુના ઉદાર હતા એવો અભિપ્રાય તો નહિ જ આવે-”

જયન્તિ આટલું બોલી મ્હારા સામે હું એના આ શબ્દોનો શો પ્રત્યુત્તર આપુ છું તે સામળવા અત્યંત જીદાસુ થઈને બેઠી રહી.

‘શું ત્હમને મ્હાગ આ વર્તનમા ઉદારતાની ઉણપ લાગે છે?’

મ્હે પૂછ્યું.

“હા, આ ઉદારતા કંઈક છે ખરી પણ રૈતી મરતી છે-જાણે “આપ આ સમઘને આવી પડેલી વેઠ ન સમજતા હો.”

“ત્યારે હું શું કરું તો ત્હમારૂં દીલ રીઝે ?”

“મહારા પ્રેમનું સન્માન કરો !” પ્રત્યુત્તર મળ્યો !

“પ્રેમના સન્માન ! ! !” હું જાણે આશ્ચર્યચકિત થયો ન હોઈ
એવી રીતે બોલી ઉઠ્યો

“શું પ્રેમના સન્માન ન હોઈ શકે ?”

જયન્તિ મ્હને આચર્યચકિત થયેલો જોઈને મ્હને સમજાવવી
પૂછવા લાગી

“ના, મહારા સિદ્ધાંતો ઉલટા છે હું તો એમ જ માનું છું કે-

“પ્રશ્ન સા પ્રિયજનની શી ? કે શા સન્માન કરવાના ?

“સબંધી હોય જે સાચા, તે શી ભેટ મીઠવવાના ?

“નથી જ્યાં સ્નેહ સાચો ત્યાં, મયે દુનિયા બધી કરવા

“અરેરે ! બાલ્ય દેખાવો અને દીલ એમ છેતરવા-

“હૃદયમાની ખરી ઉણપ છૂપાવે આમ આ દુનિયા

“જગતની ભેટ સોગાદો બધા વ્યવહાર ઠગવાના

“ખરી પ્રીતિ ન પામે આ બધા આડબરો બહાલી !

“જગતને સોપી એ સધળું પ્રિયે ! તું યોજ આ નીતિ !”

* * * * *

હું આ શબ્દો ગાઇ જયન્તિ સામે જોઇ રહ્યો “અહોહો ! આપે
‘તો કોઇ અજબ સિદ્ધાંતો બતાવી દીધા ! ન આપવી પડે કોઈને
“ભેટ, કે ન લેવી પડે કોઈને માટે તકલીફ ! આપે તો આ જાણ
ગયે તો જાને દો, એવો આ લુપ્તો સિદ્ધાંત મ્હને તો સગવડીએ
“લાગે છે-દીલની સકુચિત વૃત્તિનું પ્રદર્શન છે ! પરંતુ એમા હૃદયના
“પ્રેમની ભેટ માટે પણ એવું જ સમજવાનું કે ?”

જયન્તિને આ શબ્દો બાદ ઘણું જ હસવું આવ્યું અને તે સ્પષ્ટ સ્વરે હસી પડી

“ના, ના, “હું પ્રત્યુત્તર આપતો બોલ્યો” એમા ત્હમારી “સમજકેર થાય છે કહેવાનું તાત્પર્ય એટલું જ છે કે જ્યાં હૃદય ‘સરખા હૃદયની ભેટ આપી દીધી ત્યાં પછી આપણા સાચા સખ “ધીને બીજા જડ પદાર્થોની ભેટ આપવાની આવશ્યકતા રહેતી નથી-એજ એનો સારાશ છે”

“સિદ્ધાંત સાચો તો ખરો, પણ સાથે સાથે દમવિનાનો પણ “ખરો બાલ્ય દેખાવો કરી જગત્ જગતને છેતરી રહ્યું છે એમ “ત્હમે પણ આ નવો સિદ્ધાંત બાધી મ્હારા જ્ઞેવી મોળી કુમારિકાને ‘કુનિયાથી જુદી રીતે છેતરવાનો એક નવો પ્રયોગ અજમાવી રહ્યા “છો, એટલો જ એનો અર્થ છે’ તોયે આપના સિદ્ધાંતને માન “આપીને હું, આપને અચારથી જ ખાત્રી આપુ છું કે પરબ્યા પછી “હું આપને નવી નવી ભેટો સાફ નહિ જ પગલુ-તે માટે નિશ્ચિત “રહેશે’ બાકી આપનો સિદ્ધાંત સાચો છે એમ તો હું કયુલ “નહિ જ કર’ આ એક જાતની ઉમદા નફટાઇ નથી તો બીજું “શું ? પહેલાથી જ રસ્તો સાફ કરી રહ્યા છો ?”

“પણ સાથે સાથે ત્હમારા સખધમા એટલું પણ સિદ્ધ તો “થાય છેજ કે ત્હમને પણ જગતના એ બાલ્ય દેખાવોમા એટલે ભેટો “આપવામા ને સ્વીકારવામા શ્રદ્ધા છે ખરી-અને તે ઉપરથી મ્હારો “સિદ્ધાંત આવો છે છતાં હું પણ ત્હમારા હૃદયની ખાતર ત્હમને “એટલી ખાત્રી આપુ છું કે હું પણ ત્હમને નવી નવી ભેટો આપી “ત્હમને લેવું અજીર્ણ ન થાય ત્યાંસુધી પાછો હઠીશ નહિ-બાકી

“ એવી ભેટો સ્વીકારી માત્ર એનાથી જ ખુશ રહેવાની ત્હમારી ચિત્ત
 “ વૃત્તિને હું ધણી અધમ સમજી છું-એમા કંઈ દમ જહેવુ નથી ”

હું આટલું બોલી મૌન રૂઢો.

“ ત્હમને યોગ્ય લાગે તો બા ! અમ્હારે કંઈ ત્હમારો એ સિદ્ધાંત
 “ કંઈ કષ્ટલ કર્યા વિના છૂટકો છે ? પરંતુ જીલમથી મનાવેલું જીલમ
 “ જ્યાં સુધી ચાલુ હોય ત્યાંસુધી જ ટકે હા ! ”

“ એટલે શું હું આ શબ્દો બોલી અગર તો આવા સિદ્ધાંતો
 “ રજી કરી ત્હમારા ઉપર જીલમ ગુળરી રૂઢો છું ? ”

મહે પૂછ્યું

“ જીલમ નહિતો જીલમનો ખાઈ ! ત્હેનો વિચાર આપ પોતે
 “ જ કરી લ્યો-ખાઈ આપને શું એ સ્મરણમા નથી કે -

“ કે જીલમથી ઉઠાડેલી આખો શરી મીચાય છે

“ કે જીલમથી સભારેલું, ફરી ભૂલી જવાય છે

“ કે જીલમથી જાણેલું તે સ્મૃતિ મહિ ના રહે

“ કે જીલમથી આરબેલા કામો બધા જાય છે ”

જયન્તિ બોલી

“ વાહરે વાહ ! ત્હમે પણ અડધા પડધા કવિ તો થઈ ચૂક્યા
 “ છો અને વાત કરતા કવિતા ગાવી તેતો ત્હમારી કવિત્વ શક્તિનું

“ મ્હોટામા મ્હોટું માપ ” હું જયન્તિને ગમ્મતમા ઉડાવવા લાગ્યો.

“ અમ્હે તે શાના કવિ ધૂળના ? કવિતો જે હોય તે હોમ-

“ અમ્હને તો એમા કશીયે ગમ ન પડે ! આતો ત્હમારા જહેવા

“ પાસેથી કંઈક સાબળી લીધેલું હોય તે પ્રસંગ આવ્યે પોપટની પેટ

“ બોલી બતાવીએ એટલું જ ”

જયન્તિ પોતાના હાથના અભિનય કરતી બોલી

“ કવિ નહિ તો છેવટે ગાનાર તો ખરાજ ! ”

“ અરે ! એમા તે શુ રાખ ગાયુ ? ચાર લીટીઓ બોલી
“ બતાવી એ તે કંઈ ગાન કહેવાય ! ”

“ પણ વહીબર માની લ્યો કે ચારને બદલે ચોવીસ લીટી બોલી
“ બતાવો તો તો ત્હમે ગાનાર ખરાજને ? ”

“ તોયે નહિ-સાહેબ ! એને માટે તો ધણી તાલીમ જોઈએ
‘ છે-માટે મ્હારી આવી નકામી મસ્કરી છોડી દધ હું જે મુદ્દાની
‘ વાત આપને પૂછી રૂઢી છું, ત્હને તો મ્હારા સરલ હૃદયનું સાચું
“ સમાધાન થાય એવી રીતે અને મ્હારૂં આશ્વાભર્યું અતકરણ રીઝે
“ એવી રીતે પ્રત્યુત્તર આપો જીએ મ્હારી બા હમણાં મ્હને
“ બોલાવશે અને મ્હારે જવું પડશે અગર તો આપની બહેન સ્વય-
“ મુધા આવી પહોચશે તો આપણું આ નાટક બધા વ્યક પડ્યા
“ અગાઉ પુરૂ થશે અને આપને તો જાણે દરકાર નહિ હોય પણ
“ આપ મ્હારી સાથે લમ કરશો કે નહિ ને જાણવાની મ્હારી ઉત્સુ-
“ કતા તો હાલ તરત મ્હારા મનમા જ સમાજે અને ત્યાર પછી તો
“ કાણ જાણે કે મ્હારે અને ત્હમારે આવી વાત કરવાનો યોગ્ય
“ પ્રસંગ પછીથી ક્યારેયે મળશે !-માટે આ અપ્રાસંગિક ચર્ચામા
“ ઉતરવાનું છોડી દો એવું હું આજીજીથી અરે ! ખોળો પાશરીને
“ માગી લઉં છું ! ” જયન્તિ અત્યંત દીન થઈને બોલી

“ જો એમ હોય તો એમ થવા દો-બાકી હું આ બધી વાતોને
“ મુદ્દાની જ સમજી છું એમા અપ્રાસંગિકતા જરૂર કંઈ જ નથી

“ મુદ્દા વિના વાતનો સબવ હોષ શકે નહિ એવું મ્હારૂં ચોકસ
“ માનવું છે । ” હું મ્હારા અભિપ્રાયોનું સમર્થન કરતો બોલ્યો

“ એવું માનવું હોય તો માન્યા જ કરજો-મ્હને એની ના નથી
“ પણ મ્હને હાલ તરત તો છેવટની એટલી ખાત્રી આપી જ હો કે
‘ જયન્તિ ’ મ્હારા અને ત્હારા પિતાએ પોતાની સમિતિથી યોજ્યો
“ આ લગ્ન સંબંધ મ્હને કમ્બુલ છે એક વખત નહિ પણ અનેક
“ વખત કમ્બુલ છે આજ દિવસ પૂરતો નહિ પણ આ જીવન પૂરતો
“ કમ્બુલ છે-અરે ! એટલું જ નહિ પણ યુગેયુગને માટે કમ્બુલ છે ”
“ મુદ્દાની વાત તો આ, બાકી બીજી મધી મરકરી ! અને આ
“ વાતમા આપ સમત થયા તો પછી આવી મીઠી મીઠી વાતો
“ કરવાને એક નહિ પણ અનેક વર્ષો છે-આવો એક પ્રસંગ નહિ
“ પણ અનેક પ્રસંગો ઉદ્ભવશે અને સ્વર્ગજયન્તિનું આ યુગ
“ આ જગત્ ઉપર પૂરા ઠાઠમાઠથી સ્વર્ગનો સાચો ઉત્સવ ઉજવશે
“ અને એ ઉત્સવમા અનેક સંબંધીઓ આનંદપૂર્વક ભાગ લેશે । ”

જયન્તિએ જણાવ્યું જયન્તિ આ શબ્દો અત્યંત આવેશમા
આવીને બોલતી હતી અને ત્હેના પ્રત્યેક શબ્દમા પ્રેમની ઉર્મીઓ
અને ભવિષ્યની રમ્ય આશાઓના ઉછાળા પ્રત્યક્ષ જણાતા હતા ।

હું પ્રત્યુત્તર આપતો બોલ્યો “ એની ખાત્રી હું ત્હને હમણા જ
“ આપુ છું-પરંતુ હું કુમારિકા ! તું મ્હારી સાથે લગ્ન કરવાને
“ આટલી બધી અધીરી ત્હેમ જ મક્કમ કયા કારણથી થઈ છે તે
“ મ્હને જણાવીશ ? ”

“ હા બધી જ ખુશીથી । ”

“ તો બોલ જોઈએ વાર ! ”

“ આ સબધમા વડીલોની સમતિ છે તેથી । ”

“ તદ્દન ભાડૂતી પ્રત્યુત્તર । ” હું તે તેથી વિશેષ આગળ બોલવા જાય તે અગાઉ વચ્ચે બોલી ઉઠ્યો

“ ભાડૂતી કેમ ? હું સાચું જ કહું છું ? એવો ભાડૂતી પ્રત્યુત્તર “ કેમ આપતા હોઈશું ? ”

“ મહેને તો ભાડૂતી લાગે છે-ભાડૂતી નહિ તો ખીજી શું ? ”

“ એમ કેમ કહેવાય ? આપણા હિંદુ સસારમા વડીલોની “ સમતિ વિના તે વળી લગ્ન સબધ જોડાય છેજ ક્યા ? ”

જયન્તિએ મહારી જેરસમજીત દૂર કરવા પ્રયત્ન કર્યો-“ પરતૂ હું “ જોઇ રૂલો છું કે વડીલોની સમતિથી જોડાતા આવા લગ્ન પ્રત્યેક “ કુમારિકાઓને કમ્બલ હોતા નથી કેટલીયે કુમારિકાઓ વડીલોના “ યોજેલા સબધમા પોતાના ભાવી પતિના ચારિત્ર્યનું લગ્ન પૂર્વે જ્ઞાન “ થયાથી એ લગ્નને ભાડૂતી સમજી અત કરજીથી ઠકળી એ સબ- “ ધમા જોડાવા ખુશી હોતી નથી તોયે વડીલોની ઇચ્છાને માન “ આપી પોતાના હાથે સળગાવેલી પોતાની આગમા પોતે ભસ્મીભૂત “ થાય છે સક્ષિપ્તમા વડીલોની ઇચ્છાને માન આપી પોતાના ભાવિ “ પતિને માટે લઈ થઇ જવું તે કુમારિકાઓને માટે કેટલીક વખત “ બહુ ભારે થઇ પડે છે, માટે જયન્તિ ' જો તું માત્ર વડીલોની “ ઇચ્છાને સમત રૂલેવાની ખાતરજ મહારી સાથે લગ્ન સબધમા “ પડવા અથવા મહારા ઉપર તલ્લીન રૂલેવા તૈયાર થઇ હોય તો હું “ ત્હને એતાવું છું કે ત્હારાથી બને તેટલો તું ત્હેનો વિચાર કરી લેજો

“ કે ત્હેમ થવાથી તે સબધમા પ્રાછળથી પસ્તાવાનુ ન રહે-કારણકે
 “ લમ સબધ તે કંઈ સાધારણુ ઝીજ જહેવો સોદો નથી । ”

લમ સબધમા મ્હે એક ન્હાનુ સરખુ ભાષણુ જાણે હું જય-
 ન્તિને ચેતાવતો ન હોઉ ઝીવી રીતે ઝુકાવી દીધુ અને ત્યારબાદ
 મૌન રૂઢો ।

“ પણ હુ કંઈ ઝોછી જ ઝેટલા કારણસર આપને ઠગ્છી
 “ રૂઢી છુ । ” જયન્તિ પ્રત્યુત્તર દેતી બોલી

“ ત્યારે શુ કંઈ ખીજ કારણો છે ખરા કે ? ”

“ હા, જી, એવા એક નહિ પણ અનેક છે ”

“ ત્યારે તે કહેશો ? ”

“ શામાટે નહિ । જુઓ એક તો આપ બહુ ભણેલા છો
 “ તેથી । આપની વિદ્વતા અગાધ છે । ”

જયન્તિએ ખીજી કારણુ દર્શાવ્યુ આનો હુ પ્રત્યુત્તર આપવા
 જઉ ઝેટલામા સ્વયસુધા તે ખડમા દાખલ થઇ અને મ્હને સંબો
 ધીને બોલી કે “ બહાલાભાઈ । પિતાજી, ત્હમને તરત જ બોલાવે છે
 માટે ત્યા આવી જઓ તાકીદે બોલાવે છે નાટે દીલ કરશે
 નહિ । ” સ્વયસુધાના કહેવા પ્રમાણે, હુ જયન્તિને છોડીને કંઈ પણ
 બોધ્યા સિવાય આસન ઉપરથી ઉઠ્યો અને ત્વરિત ગતિએ તે ખડ
 છોડીને પિતા પાસે ગયો

પ્રકરણ-૬

ત્રય પ્રયોગ.

હું મહારા પિતા પાસે આવ્યો તે વખતે તે ખડમા મહારા પિતા અને મહારા ભવિષ્યના શ્વસુર વીરમુખરાય સિવાય અન્ય કોઇ નહોતું જમન્તિની માતા મહારી માતા સાથે તે ખડ છોડીને નીચેના ભાગમા ગઇ હતી મહારા પિતા અને વીરમુખરાય કોઇ અગત્યની વાતોમા પડયા હોય તહેમ તદ્દલીન થઇને વાતચિત્ત કરતા હતા વીરમુખરાય મહારા પિતાની પથારી પાસે ઘોડેક દૂર પડેલી એક ગાદી ઉપર બેઠા હતા, જ્યારે મહારા પિતાજી પોતાની પથારીમા એક તકીયા ઉપર પોતાની પીઠ અને શીર્ષનો ભાગ ટેકવી, પગ લાખ્યા કરી, અર્ધા સુતા અને અર્ધા બેઠેલા એવી સ્થિતિમા પડયા હતા-હું ત્યા જઇ પહોચ્યો અને પિતાની પાસે પથારીમા બેસી ગયો આસન લીધા પછી મહે મહારા પિતાને સંબોધીને પિનયથી પૂછ્યું “કેમ પિતાજી તખીયત તો સારી છે ને ? મહેને કેમ બોલાવ્યો હતો ?” હું પ્રત્યુત્તરની રાહ બોધ રૂંચો

“હા, અત્યારે મહેને ઠીક છે-અત્યારની પ્રકૃતિ ઉપરથી મહેને “મહારી સ્થિતિ સુધરતી હોય તહેમ લાગે છે અત્યારે તહેને કારણસર “બોલાવ્યો છે માટે નિશ્ચિંત મને બેસ-એટલે હું કુહું.” મહારા પિતાએ પ્રત્યુત્તર વાળ્યો પિતાની શારીરિક સ્થિતિ સુધરતી જાય છે એવો તહેમનો પોતાનો જ અભિપ્રાય સાબળીને મહેને અત્યંત આનંદ થયો અને પિતાનું આરોગ્ય સુધારના માટે પરમાત્માનો અત કરણ-

પૂર્વક આભાર માનવા લાગ્યો. “હું નિશ્ચિત બેઠો છું-આપને જે
“કંઈ કહેવું હોય તે સુખેથી કહો.” મ્હે જણાવ્યું

“જે ત્યારે” મ્હારા પિતાજીએ બોલવું શરૂ કર્યું “આ ત્હારા
ભવિષ્યના શ્વસુર અને મ્હારા પરમપ્રિય મિત્ર વીરમુખરાય (મ્હારૂ
ધ્યાન લેમના (વીરમુખરાય) તરફ જે ચીને લેમણે આગળ ચલાવ્યું
“મ્હે જે વિવાહસંબંધ નક્કી કર્યો છે લેમના તું સમત થયો છે તે
“જાણી ખુશી થયા છે તે ત્હારી સાથે કેટલીક અગત્યની બાબતમા
“વાતચિત્ત કરવા માગે છે માટે જરા પણ શરમ રાખ્યા સિવાય
“લેમની સાથે વાતચિત્ત કર અને કેટલીક અગત્યની ગુણ બાબતમા
“ત્હારી સલાહ લેવા માગે છે તેા લેમને જોઈતી સલાહ યથાશક્તિ
“અને યથામતિ આપ. ત્હાગ ઉડા જ્ઞાનની કસોટી આજે જ થવાની
“છે. જે ચાર બાબતો ઘણી અગત્ય છે, એવું મ્હેને લાગ્યું.”

મ્હારા પિતા આટલું બોલી મૌન રૂઢા

પિતાની આજ્ઞા પ્રમાણે મ્હારૂ ધ્યાન વીરમુખરાય તરફ આકર્ષાયું.
મ્હે લેમના સામે દ્રષ્ટિ કરી, વિનયથી શીર્ષ નમાવી પ્રણામ કર્યો
અને બોલ્યો “પૂજ્યશ્રી. ત્હારા પિતાના કહેવા પ્રમાણે આપને
“જે કંઈ ચર્ચા કરવાની હોય તે પ્રસન્ન ચિત્તે, કંઈ પણ સંકોચ
“રાખ્યા સિવાય કરો. હું ત્હારી શક્તિ પ્રમાણે આપને પ્રત્યુત્તર
“આપીશ-હું કંઈ એટલો બધો વિદ્વાન નથી-પણ એવું અગત્ય શું
“છે?” મ્હેને કુતુહલ થવાથી હું બોલી ઉઠ્યો

“તે ખરેખર આશ્ચર્યકારક ઘટના છે અને તેનું રહસ્ય સમજ્યા
“વિના આપણને ચાલે લેમ નથી.” વીરમુખરાયે પ્રત્યુત્તર વાળ્યો.

મહારા પિતાજીએ પણ વચ્ચે ફેલું “સ્વર્ગકુમાર । વીરમુખરાય-
 “ભાઈએ મ્હને જે હકીકત સક્ષિપ્તમા કહી તે ખરેખર આશ્ચર્યજનક
 “છે-અને તેનું રહસ્ય વિજ્ઞાન કે તત્ત્વજ્ઞાન વિના થાય એવું નથી ।
 “માટે તેઓ જે કાંઈ કહે તે ધરાયગ દત્તધ્યાન રહીને સાભળજો
 “અને હેનો સંપૂર્ણ વિચાર કરી યોગ્ય માર્ગ સુચવજો ।”

મહારા પિતાજી આટલું બોલી શરીરમા અશક્તિ હતી તો યે
 પથારીમા ટકાર થઇને બેઠા મ્હે એમ્હને એવી સ્થિતિમા બેઠેલા જોઇને
 હેમને એ સ્થિતિમા બેસવું અનુકુળ થઇ પડે એ હંતૂંથી એક બીજો
 તકીયો હેમની પીઠ પાછળ લાવીને મૂક્યો અને ત્યારબાદ વીરમુખરાયને
 સંબોધીને બોલ્યો “ત્યારે એ હકીકત શરૂ કરી દો ।”

“તે હું કહું છું પણ મહારી એવી ઇચ્છા છે કે તમને આ ખડનું
 “દ્વાર બંધ કરી દો તો ઠીક-કારણ કે કોઇ ત્રાહિત આવી પહોંચે
 “તો આપણી ચર્યામા ઉપલ ઉપસ્થિત થાય એવું છે હેમજ આ
 “હકીકત ગુપ્ત રાખવા જહેવી છે ।” “જહેવી ઇચ્છા ” એમ કહી
 હું ફરીથી ઉઠ્યો ખડમા પ્રવેશ કરવાનું મુખ્યદ્વાર મ્હે બંધ કરી
 અદરથી સાકળ વાગી-અને તે ખડના પાછળના ભાગની બંધ
 રાખેલી બારીઓ ઉઘાડી નાખી, અને ત્યારબાદ નિશ્ચિત થઇને બેઠા
 વીરમુખરાયે મ્હને નિવૃત્ત બેઠેલો જોઇને મ્હારૂં અને મ્હારા પિતાનું
 ધ્યાન આકર્ષીને પોતાને જે કંઈ કહેવાનું હતું તે કહેવું શરૂ કર્યું-

“સ્વર્ગકુમાર ? મહારી સુશીલ પુત્રીનો વિવાહ સબંધ જે મહારી
 “અને આપના પિતાની સમતિ થવાથી આપની સાથે નક્કી થયો છે
 “ત્હેને આપ સમત થવાથી મ્હને અત્યંત આનંદ થયો છે, મહારી
 “સુશીલ પુત્રી નો સ્વીકાર કરવાથી આપની જીદગી ધણી સુખી

“ નીવડશે એમ હું ખાત્રીથી માનુ છું—પરમાત્મા તે સરળ કરે ? ”
 વીરમુખરાય આટલું બોલી મૌન રૂઢા પ્રત્યુત્તરમાં મહે ત્હેમને વિનયપૂર્વક
 નમન કર્યું

“ બીજી હવે હું મહારી પુત્રીની જીદગીમાં આ છેલ્લા ત્રણ વર્ષથી
 “ કેટલીક અદ્ભૂત ઘટનાઓ અવારનવાર ઉપસ્થિત થતી હોવાથી ત્હેનું
 “ સવિસ્તર વર્ણન કરી તે સમઘમાં આપની પાસેથી કેટલાક ખુલાસા
 “ મેગવવા ઇચ્છા રાખુ છું જે ઘટનાઓ ઉપસ્થિત થાય છે તે ખરેખર
 “ આશ્ચર્યકારક અને અગમ્ય છે એના ઉંડાણમાં કંઈક અજબ નિયમો
 “ પ્રવર્તે છે, પરંતુ ત્હેનું જ્ઞાન મહને ન હોવાથી હું ત્હેનું મહત્ત્વ સમજી
 “ શકતો નથી—પણ આપ વિદ્વાન, વિજ્ઞાન અને તત્ત્વજ્ઞાનના અભ્યાસી
 “ છો, તેથી આશા રાખુ છું કે આપણે તે મહત્ત્વ સમજી શકીશું—તેથી
 “ હું જે કંઈ ઘટના વર્ણવું તે સંપૂર્ણ ધ્યાન આપી શ્રવણ કરશો અને
 “ ત્યારબાદ ત્હેના ઉપર યુદ્ધિપૂર્વક વિચાર કરી મહારા મનનું સમાધાન
 “ કરશો ? ” વીરમુખરાય અત્રે અટક્યા

“ એને માટે આપ નિશ્ચિત રૂઢેશો મહારી મુદ્ધિ અનુસાર,
 “ તે ચાલશે ત્યાં સુધી હું એ અદ્ભૂત ઘટનાઓનું વૈજ્ઞાનિક અથવા
 “ તાત્ત્વિક સત્ય આપશ્રીની સમક્ષ જાહેર કરીશ અને એવી રીતે
 “ આપના મનનું સમાધાન કરીશ મહારી મુદ્ધિ જે વિષયમાં નહિ
 “ ચાલે ત્યાં હું મૌન રૂઢીશ માટે આપ તે ઘટનાઓ સંવિસ્તર કહી
 “ ખતાવો ? ” મહે પ્રત્યુત્તર વાળ્યો

ઘટના—૨

“ આજથી લગભગ અઢી ૪૫ અગાઉ જયન્તિ પોતાના ખડમાં
 “ સુતી હતી નિદ્રાધીન હતી રાત્રિના નવેક વાગ્યા હશે હું સુવાની

“તૈયારીમા હતો એટલામા મહારી પત્નીએ આવી ને મહેને ખખર
 “આપી કે જ્યન્તિ પોતાના પલગથી બે ત્રણ હાથ ઉઘે
 “વાતાવરણમા અદ્દર સુતેલી છે હું આશ્ચર્યચકિત થઈને ત્યાં ઢોડી
 “ગયો અને તપાસ કરતા મહારી પત્નીની હકીકત સાચી હતી તે
 “પલગથી ત્રણ હાથ ઉઘે જે સ્થિતિમા પલગમા ખેલા સુધ રૂઢી
 “હતી તે સ્થિતિમા હવામા અદ્દર સુતેલી હતી હું તહેના પલગ
 “પાસે ગયો તહેને ત્યાથી પલગમા લાવવા ઘણી કોશીષ કરી—તહેમ
 “તહેને બહુયે બોલાવી પણ તહેને ત્યાથી પલગમા લાવવાનું કે જાગૃત
 “કરવાનું બની શક્યું નહિ અમહે બને જણુ રાત્રે બાગ વાગ્યા સુધી
 “ત્યાના ત્યા બેસી રૂઢા છેવટે લગ્નમગ એક વાગ્યાના સુમારે તહેનું
 “શરીર ધીમે ધીમે પલગ તરફ ઉતર્યું અને છેવટે શય્યામા પડ્યું
 “અમહેએ તહેને ત્યાગ્યાદ જાગૃત કરી ઠંડુ પાણી પાચું બનેલી
 “હકીકત તહેને જાહેર કરતા તહેને પણ ભારે આશ્ચર્ય થયું અને
 “એણે તત્પરત્વે પોતાને ઠંડપણુ ખ્યાલ નથી એવું જાહેર કર્યું
 “ત્યાગ્યાદ અમહે સુધ રૂઢા આ હકીકત મહે અત્યાગસુધી ગુમ
 “રાખેલી તે આજે આપની સમક્ષ જાહેર કરું છું આપ આ ઘટનાના
 “સબબમા શું ધારો છો?”

વીગ્મુખરાય આટલું બોલી મૌન રૂઢા

મહે પ્રત્યુત્તર વાળ્યો “ઘટના ખરેખર આશ્ચર્યકારક અને ન
 “માની શકાય એની છે પરંતુ એકજ પ્રમગ ઉપરથી હું મહારા
 “અભિપ્રાય કે માધવાના નિર્ણય નહિ બાધી શકું માટે આવું
 “આવું જે કંઈ બન્યું હોય તે પહેલા પૂરેપૂરું જણાવી દો એટલે તે
 “બંધી ઘટનાએ એકત્ર કરી તહેમની વચ્ચેનો સબબ સમજી નક્કી

“કરી હોમની વચ્ચે કયા પ્રકારના નિયમો પ્રવર્તે છે તે સપૂર્ણતાયે
“સમજી આપને જાહેર કરું?”

ઘટના—૨

“એક વખત જ્યન્તિ અસ્વસ્થ શારીરિક પ્રકૃતિને લીધે મધ્યા-
“નહકાલે પોતાના ખડમા પથારીમાં પડી હતી તદ્વાતસ્થા જોઈવી
“સ્થિતિમાં હતી તહેવામાં બોલી ઉઠી કે “ઓ બા’ આ કોઈ સંકેદ
“દાદીવાળો યોગી મહારા સામે જોઈને હસ્યા કરે છે? તે કોણ
“છે?” અમ્હે ત્યા જઈ પૂછોઆ તહેને જાગૃત કરી તત્પરરવે પૂછા
“કરતા તહેણે તે સભ્ય કંઈ પણ ખ્યાલ ન હોવાનું જણાવ્યું ”
વીરમુખરાય અત્રે પાચેક મીનીટ મૌન રૂલા અને ત્યારબાદ હોમણે
ત્રીજી ઘટના જાહેર કરી -

ઘટના—૩

“એક પ્રાત કાળે જ્યન્તિ નિદ્રામાંથી ઉઠી અને થોડાક ગુલાબ
“ના તાગ કુલ અને એક સુવર્ણની નહાની સરખી ગણપતિની
“મુર્તિ લઈને હું અને મહારી પત્ની જે પ્રાત સ્નાનથી પરવારીને
“પૂજામાં બેઠા હતા ત્યા આગળ આવી અને તે બંને વાના અમ્હેને
“બતાવતી બોલી કે “હું રાત્રે મહારા ખડના બારી બારણા વાસીને
“સૂતી હતી અને પ્રાત કાળે જાગી ત્યારે આ ચીજો મહારી પથારીમાં
“મહારી પાસે પડી હતી જાગૃત થતા આ બંને વાના જોઈને મ્હેને
“ભારે અજાયબી થઈ ‘પિતાજી’ કોણ મૂકી ગયું હશે?” હું અને મહારી
“પત્ની બંને ભારે આશ્ચર્ય પામ્યા ગણપતિની મુર્તિ મહારી પૂજામાં
“છે અને તે શુદ્ધ સુવર્ણની છે ગુલાબનો ઉપયોગ પણ તે ગણપ-

“તિની પૂજા જ થયો મુર્તિ પ્રત્યક્ષ જોવી હોય તો કાલે આવજો
“આ વાત જો હજી સુધી ગુમ રાખી છે ”

ઘટના-૪

‘જયન્તિ કહે છે કે તે છેલ્લા છ માસથી તે પોતે એકાન્તમાં
“બેઠી હોય છે ત્યારે જાણે કોઈ વ્યક્તિ તહેને બોલાવતી ન હોય
“તહેમ ‘ કેમ બેઠા’ જયન્તિ! મળમા તો છે ને ?” એવા સ્પષ્ટ
“સ્વરો કોઈ ત્યાં હોતુ નથી તોયે સમજાય છે

ઘટના-૫

“જયન્તિ એમ પણ કહે છે કે ” પ્રત્યેક પુર્ણિમાએ છેલ્લા ત્રણ
“માસથી સધ્યાકાળે તે ગમે તે સ્થળે હોય છે તોયે “પુનરપિ
“જન્મમ્ પુનરપિ મરણમ્, પુનરપિ જનનિ જઠરે શયનમ્-મજ્જો-
“વિદમ્ મજ્જોવિદમ્ મજ્જોવિદમ્ મૂઢમતે ” શ્રીમચ્છંકરાચાર્યની
“સુપ્રસિદ્ધ ચર્પટ પંજરિકાની એ કઠીઓ નુદર સરોદે અને સ્પષ્ટસ્વરે
‘ગવાતી સમજાય છે અને તહેની સાથે કોઈ આ જગત ઉપર કોઈ
“કાળે નહિ જોયેલો એવો શ્વેત પ્રકાશ-કે તે કેવા પ્રકારનો છે તહેનુ
“વર્ણન તે કરી શકતી નથી તહેવો-વિનુતતા ચમકાગની પેઠે દેખા
“છને અદ્રશ્ય થાય છે-પેલુ સંગીત પણ તહેની સાથે બધ થઈ જાય છે”

વીરમુખરાય આટલું બોલી મૌન રૂઢા

હું આ ઘટનાઓ જહેમ જહેમ સામળતો જતો હતો તહેમ
તહેમ આશ્ચર્યથી દિગ્મૂઢ જહેવો થઈ જતો હતો-તહેમ તહેમ આ બધી
ઘટનાઓનું રહસ્ય જાણી લેવાની જીવાસા અને તન્મયતા વધતી જતી
હતી ! જયન્તિના જીવનમાં આટલાટલી અદ્ભૂત ઘટનાઓ પરિણમે

છે તે જોધને હું ઉંડા વિચારમા ગાડા નહેવો થઇ ગયો છતાં યુદ્ધિને સ્થિર, હૃદયને મક્કમ અને ચિત્તને સાવધ રાખી હું મ્હારી મુળસ્થિતિ ઉપર આવ્યો. મ્હારા પિતાજી પણ આ વાતો સાંભળીને કંઈ ઉંડા વિચારમા તક્ષીન થઇ ગયા હોય ત્હેમ નિષ્ક્રિય નહેવી સ્થિતિમા બેસી રૂઢા હતા-છતાં ત્હેમનું ચિત્ત આ અદ્ભૂત વાર્તાઓ સાંભળીને એક પ્રકારની ઉરકેરણીથી લેબલ થઇ ગયું હોય ત્હેમ ત્હેમના અશક્ત શરીરમા પણ એક પ્રકારની સ્ફુર્તિ આવી હોય ત્હેમ ત્હેમણે પોતાની પાસે પડેલા તકીયાને ખસેડી નાખ્યા-અને એક સશક્ત મનુષ્યની પેઠે ટદાર બેઠા વીરમુખરાય પણ આ અદ્ભૂત ઘટનાઓનું વર્ણન કરતા કોઇ જોર પ્રકારનો એટલે આશ્ચર્ય, ભય અને રહસ્યજાસા ભિશ્રીત આનંદ અનુભવતા હોય ત્હેમ ત્હેમની મુખમુદ્રા ઉપરથી સ્પષ્ટ જણાવુ હતું-

જયન્તિની સાથે પ્રેમવિનોદની મ્હારી વાતો અધૂરી મૂકી હું અહિં આવ્યો. ને વખતે મ્હારા હૃદયને દુખનો ઘણુ થયું હતું પિતાનું આમત્રણ મ્હને તે પળે યમદૂતના આમત્રણ નહેવું લાગ્યું હતું, પરંતુ ત્યાં આવ્યા પછી જયન્તિના અદ્ભૂત જીવનની ઘટનાઓ સાંભળવાનું બની આવવાથી મ્હારું એ દુખ ભૂની જવાયું અને મ્હને પ્રિયાની આવી વાતોમા વધારે રસ પડ્યો. હિંદુવર્મશાસ્ત્ર ગ્રંથાણે આ બધી અદ્ભૂત ઘટનાઓ કોઇ એક ખાસ નિયમને લાઘવે પ્રવર્તે છે અથવા તે સર્વ કંઈ નિયમબદ્ધ છે એવો વિશ્વાસ હું તે પળે ધરાવતો હતો અને હજીપણ ધરાવુ છું-છતાં વાચક! મ્હારે આ અને એની બીજી અદ્ભૂત ઘટનાઓનું રહસ્ય ત્હાગ મનનું સંપૂર્ણતાએ સમાધાન થાય એવી રીતે ત્હને સમજાવવા વિચાર છે-માટે હું ત્હાગ મનનું સમાધાન

ન કરે ત્યાસુધી તુ ત્હારી બુદ્ધિ અનુસાર ખોટી કલ્પનાઓ કરીને કે આ વાતોને દુરાગ્રહથી અમાન્ય રાખીને ત્હારા અનત આત્માને છોતરીશ નહિ-જો મ્હારો મગીન પ્રયત્ન હોવા છતાં પણ હું ત્હારા મનનું સમાધાન ન જ કરી શકું તો પછી ત્હારે આ વાતોને કે કથાને રમ્ય કલ્પના-રમ્ય જુઠાણું કે એવું એવું જે કંઈ કહેવું હોય તે સુખેથી કહેજો-પરંતુ કોઈ પણ વિષયનો નિર્ણય કરવામાં ઉતાવળો થઈશ મા' નહિ તર તુ ત્હારા અનત આત્માને ગુમાવી દેશે'

x   x   x   x

જેટલી ઘટનાઓ વીરમુખરાયના મુખે સાબળી તેટલી ઘટનાઓ મ્હે બૂલી ન જવાય તે હેતુથી મનન કરી કરીને પણ સંપૂર્ણતા યે સ્મરણમાં રાખી જયન્તિ અને સ્વયંસુધા મ્હારા આવ્યા પછી તે ખંડમાં રુ કરતા હશે તે જાણવાની સ્વાભાવિક ઇચ્છા મ્હને થઈ આવી આથી હું વીરમુખરાયને સંબોધીને “હું પાણી પીને આવું છું-” એમ કહી આસન ઉપરથી ઉઠ્યો અને દાર ઉઠાડી હું અને જયન્તિ પહેલાં જે ખંડમાં બેઠા હતા તે ખંડમાં ત્વરિત ગતિથી ગયો. ખંડમાં પ્રવેશ કરતાં જોયું, તો જયન્તિ અને સ્વયંસુધા પ્રસન્ન ચિત્તે બહુ જ તદ્દલીન થઈને એક કાંચ ઉપર બેસી વાર્તાવિનોદ અને હાસ્ય વિનોદ કરતા હતા મ્હને ત્યાં આવેલો જોઈને બનેજાણું ધ્યાન મ્હારા પ્રતિ આકર્ષાયું જયન્તિ, શરમાઈ ગઈ સ્વયંસુધા હસી પડી અને બોલો “બાલા ભાઈ! બાપુજી ને ત્હમે અદર બધ બારણે શી વાત કરો છો? શું ધાર્યું છે” “વાતો” મ્હે ટૂંકામાં પતાવ્યું “શાની?” સ્વયંસુધાએ ફરીથી પૂછ્યું હું નિરંતર રૂબો સ્વયંસુધા આથી મ્હાગ ઉપર ચીડાઈ હોય ત્હમે બોલી ઉઠી “પણ શાની વાતો “કરો છો? આ ભાભી સાહેમની તો નહિ ને?”

“ ત્યારે ખીજ કોની ? ” હું ઉતાવળમાં હતો તેથી તે વિનોદમાં વધારે વખત ભાગ લઇ શકું ત્હેમ નહોતું-આથી હું વિશેષ એક પક્ષ શબ્દ બોલ્યા સિવાય પાછો ફર્યો પણ જતા જતા ખેનને જણાવ્યું કે “ ખેન ! આ તૈયાર કરજો-બહુ બહેલી નહિ-અર્ધા કલાક પછી તૈયાર થાય ત્હેમ ” હું નીચે ગયો શિનલ જલનું પાન કરી એક લોટો ભરી ઉપર પિતાનું ખંડમાં ગયો વીરમુખરાય ત્હેમ જ પિતાજીને ઠાંકું પાણી આપ્યું અને ત્યાગ્યાદ દ્વાર બધે કરી દત્તપ્રાન થઇ વીરમુખરાયની વાતો સાંભળવા લાગ્યો વીરમુખરાયે પાણી પી શાન્ત થયા પછી એક વિશેષ વરના કહેની શરૂ કરી —

‘ એક દિવસ જયન્તિ પોતાના ખંડમાં એકલી સુતી હતી ગાદ નિદ્રામાં હતી રાત્રિના ત્રણેક વાગ્યા હશે ચાંદની રાત હતી અને આકાશમાં અમીમય ચંદ્ર પ્રકાશિતો હતો ખંડના એક સિવાય તમામ બારીબાજણ બધું હતા જે વાતાયન ખુલ્લું હતું તે મહારા મનનના આગળના ભાગમાં પડતી અગાસી તરફ હતું અને અગાસીના રસ્તે મહારા ખંડમાં થઇને હતો મહારા ખંડનું દ્વાર બધું હતું અને હું ત્યાં સુતેલો હતો હું નિદ્રાપીન હતો પણ ઓચિતો જાગૃત થઇ ગયો તૃષા લાગવાથી પાણી પીને ફરીથી પથારીમાં પડ્યો પણ અર્ધા કલાક સુધી નિદ્રા ન આવનાથી ફરીથી ઉભો થયો અને મહારા ખંડમાં દબા પદર મીનીટ સુધી આમ ત્હેમ આટા મારવામાં ગુ થયો ત્હેમ કરતાં જે નિદ્રા ઉઠી ગઇ હોય ત્હેમ જણાયું અને હવે અમુક સમય સુધી નહિ આવે એવું ધારી થોડોક સમય અગાસીમાં જઇ બેસવાનો સહજ વિચાર થયો વિચારને તરત જ અમલમાં મૂકી હું મહારા ખંડમાં આવેલા ત્યાં જવાના દાદરને રસ્તે અગાસી તરફ આવ્યો અગાસીમાં

આવી શાન્ત જગત અને સ્વચ્છ આકાશપ્રદેશ અવલોકવામા તતલીન થઇ ઉભો રહો-અગાસીમા પડતુ જયન્તિના ખડનું એક વાતાયન ખુલ્લુ હતુ મહારી દ્રષ્ટિ તે વાતાયન તરફ ખેચાઇ અને સ્વાભાવિક રીતે મહારી દ્રષ્ટિ અદર ગઇ ખડમા સર્વત્ર અધકાર હતો, કાગળ કે પત્તી નહોતી પરતુ એવા અધકારમા યે મહે એક અદ્ભૂત દ્રવ્ય જોયુ

કોઇ આસમાની પ્રકાશથી ઝળહળી રહેલી એક આકૃતિને મહે જયન્તિના પલગની નજીક ઉભેલી જોઇ તે આકૃતિ સ્થિર હતી પરતુ તે જે પદાર્થની બનેલી હતી તે પદાર્થ ગતિમા હોય ત્હેમ ચમકતો હતો અને ત્હેના તમામ અવયવ એક મનુષ્ય શરીર જહેવા સ્પષ્ટ હતા પરતુ તે આકૃતિનુ પોતાનુ કોઇ વિશિષ્ટ વ્યક્તિત્વ ન હોય ત્હેમ તે કોણ છે તે સમજવુ અત્યંત દુર્ધટ હતુ હુ આશ્ચર્યમા અર્ધો ગાડા જહેવો થઇને તે અદ્ભૂત દ્રવ્ય આખો ફાટી રાડીને જોઇ રહ્યો-હુ ધાર છુ કે તે સ્થિતિમા હુ અર્ધો એક ઝલાક રહ્યો હોઇશ, એવામા તે આકૃતિએ નિદ્રામા પડેલી જયન્તિના શરીરના કોઇ અવયવને સ્પર્શ કરવા પોતાનો હાથ લખાવ્યો હાથ લખાયો અને ત્હેણે જયન્તિના કોઇ અવયવને સ્પર્શ કર્યો તે ચેષ્ટા મહે જોઇ જયન્તિના શરીરને ત્હેને સ્પર્શ થતા જયન્તિ જે અધકારને લીધે મળેને દ્રષ્ટિ ઝોચર નહોતી થઇ, તે દ્રષ્ટિઝોચર થઇ અને તે પલગમા જે સ્થિતિમા પડી હતી તે સ્થિતિમા જણાઇ તે ગાઢ નિદ્રામા હતી ત્હેવુ મળેને ત્હેની મીચેલી આખો ઉપરથી લાગ્યુ તે આકૃતિએ ત્હેના વામહસ્તને પકડયો હતો તે મહે જોયુ વામહસ્તને પકડીને ત્હેણે ત્હેની કરપણ વીના મણ્ડીબધને નીચા નમીને ચૂમ્યો અને તરત જ તે આકૃતિ વિદ્યુ-લના ચમકારાની પેઠે અદ્રવ્ય થઇ ગઇ જયન્તિ મળેને દેખાતી બધ

થઇ મહાર્ આશ્ચર્ય એકદમ વધી પડ્યુ જીઝાસા ઉશ્કેરાઇ અને મહે
જયન્તિને જગૃત કરી લેના ખડમા જવાનો નિશ્ચય કર્યો-હુ ખુબ મારી
ઉઠ્યો “ખહેન ! જયન્તિ ! જયન્તિ !” એક બે અવાજ થતા જયન્તિ
જગી ઉઠી હોય તહેમ અદરથી અવાજ આવ્યો “કોણ ?”

“એ તો હુ !” મહે પ્રત્યુત્તર વાળ્યો “કોણ પિતાજી !”
જયન્તિ પથારીમાંથી બેઠી થઇ દાર તરફ આવતી બોલી “હા”
ઉઘાડ, જો !” “અત્યારે કેમ ?” કામ છે ” જયન્તિએ દાર ઉઘાડ્યું
અને તે બહાર આવી અને મહેને જોઇને બોલી “કેમ ! પિતાજી !
“અત્યારે શુ કામ પડ્યુ ? શુ હજૂ જગો છો ?” “હા આજે ઉધ
“ન આવવાથી ઉપર અગાસીમાં આવ્યો ત્યા તહારા ખડમા એક
“અજબ બેલ જોતા તહને જગાડવી પડી ! જા અદર બત્તી કર !”
મહે પ્રત્યુત્તર વાળ્યો જયન્તિએ ખડમા જઇને બત્તી કરી-અને હુ
અદર જઇને એક આરામ ખુરશી ઉપર પડ્યો જયન્તિ મહારી જોડે
એક ખુરશી ઉપર બેઠી આસન લીધા પછી મહે પૂછ્યુ “જયન્તિ !
“તુ અત્યારે શુ કરતી હતી” “ઉઘતી હતી” “મહે તહને બોલાવી
“તે વખતે તું જગૃત હતી કે નિદ્રાધીન ?” “ગાઢ નિદ્રામાં !”
“તહારા ખડમા તહને કોઇ વ્યક્તિના આગમન-ગમનનો કંઈ
“ભાસ થયેલો ?” “ના જરાએ નહિ ! અહિ કોણ આવે ?” “ત્યારે
મહે શુ જોયુ” “આપે શુ જોયુ ?” જયન્તિ કંઈક આશ્ચર્યચકિત
અને બય પામતી બોલી “ખહેન ! ખહીશ નહિ હો ! હુ તહને આશ્વા-
સન આપતા બોલ્યો “મહે કંઈક એવુ જોયુ તેથી તહને પૂછવુ પડે
“છે બય જહેવુ નથી કંઈક અજબ બેલ છે ?” “એવો શો
અજબ બેલ ? આપે શુ જોયુ ?” જયન્તિ આશ્ચર્યચકિત થતી બોલી

“ તે ફેડુ હુ છુ-પણુ તે અગાઉ હુ ત્હને જે કંઈ પૂછુ તે પરાયર
 “ યાદ કરી કરીને ફેડો-વાડ ત્હને કોઈ વ્યક્તિના હસ્તનો સ્પર્શ થયો
 “ હોય ત્હેવુ જણાયેલુ ? ” ના જરાએ નહિ ? ”

જયન્તિના બધા પ્રત્યુત્તર નંદાગમા મળતા જોઈને મ્હારૂં તે દ્રવ્ય
 પરત્વેનું આશ્ચર્ય વધતું ગયું અને ત્હેની વૃદ્ધિ સાથે ત્હેનું રહસ્ય
 જાણી શેવા સંબંધીની જાણાસા પણ ઉત્તરોત્તર વધતી ગઈ-મ્હે જય
 ન્તિને ફરીથી પૂછ્યું “ ત્યારે ત્હને ત્હારી આ નિદ્રાવસ્થામા કંઈ સ્વપ્ન
 “ જણાયેલુ ખરૂં ? ” હા કંઈક સ્વપ્ન હતું પણ બરાબર સ્મરણમા
 નથી ” જયન્તિએ પ્રત્યુત્તર વાળ્યો “ તો જરા યાદ કરી જો જો ”
 મ્હે સુચના કરી જયન્તિએ સ્વપ્ન, સ્મરણમા લાવવા પ્રયત્ન કર્યો
 થોડાક સમયમા ત્હેને તે સ્વપ્ન, સંપૂર્ણતા યે સ્મરણમા આવ્યું હોય
 ત્હેમ તે બોલી “ હા હવે યાદ આવ્યું-પિતાજી ” એ સ્વપ્ન ધણું જ
 “ બચકારક હતું ” જયન્તિ ડર પામતી હોય ત્હેમ બોલી “ એવું
 “ શું બચાવક હતું ? ” મ્હે પૂછ્યું “ કોઈ રાક્ષસ જેવો કાળો કાળો
 “ મનુષ્ય ત્હને એક પત્થરની શીલા ઉપર બેસાડીને એની બિહામણી
 “ લાલચોળ આખો નડે ડરાવતો હતો અને તે શીલા તરફ પોતાનો
 “ એક હાથ લખારી જાણે જાડું ન કરતો હોય ત્હેમ તે શીલાને
 “ નાચ ” મ્હી નચાવતો, “ કુદ ” મ્હી કુદાવતો “ ઉડ ” મ્હી ઉડા-
 “ વતો અને “ દોડ ” મ્હી દોડાવતો હતો એક વખત શીલા કુદી
 “ બીજી વખત નાચી ત્રીજી વખત ઉડી અને ચોથી વખત દોડી તે
 “ અહીં બન્ને નીચે ઉપર થઈ ગયા શીલા ત્હારી છાતી ઉપર પડી
 “ અને હુ ગભરાઈ ગઈ-શુભ માંડ તો યે બોલાય નહિ-હમણા મરી
 “ જઈશ એવો બચ પામું પેલા ગણસને દયા કરવા વિનવું તો યે દયા

“ તો શી બતાવે પણ દૂર ઉભો રહીને આપણું મગજ ફરી જાય
 ‘ અને કાન કુટી જાય એવા ભયકાગક સ્વરે ઉભો ઉભો અટ્ટહાસ્ય
 ‘ કરે-હુ બહુ જ ગભરાઈ-“ ગાઈ ! ઓ ગાઈ ! ” એવું યે થયું-એવામાં
 “ આપે મળે ખૂબ પાડી જાગૃત કરી-પણ કોણ જાણે કે આવા ભય-
 “ કાગક સ્વપ્નમાંથી જાગૃત થયા પછી મળે એ સ્વપ્ન કે ભયનો ડરો
 “ ખ્યાલ પણ નહિ રહેલો-પણ આપે જ્યારે મને સ્વપ્ન યાદ કરવા
 “ કહ્યું ત્યારે આટલું યાદ આવ્યું-એટલી અજાયબી ! બાકી મળે
 “ જ્યારે જ્યારે આવા ભયના સ્વપ્ન આવેલા અને હું જાગૃત થાઉં
 “ ત્યારે મહારો એ સ્વપ્નનો ભય અને ત્રાસ ઓછામાં ઓછો બે ત્રણ
 “ કલાક સુધી રહે અને તેટલો વખત બસ એ જ વિચાર અને એ
 “ જ સ્મરણ ! આમાં માત્ર સ્વપ્ન ભય કર વધારે, પરંતુ એના સમ્કાર
 “ જાગૃત થતાની સાથે લુપ્ત થઈ ગયા એટલી એની અદ્ભૂતતા ! ”

જ્યન્તિ આટલું બોલી મૌન રહી હું પણ ત્હેના પ્રત્યુત્તરમાં
 કંઈ પણ બોલ્યા સિવાય ત્હેને તે ખડમાંથી મહારી સાથે મહાગ ખડમાં
 લઈ ગયો મહે એની માતાને જાગૃત કરી અને ત્હેને ત્હેની માબોડે
 સુવાડી અને ત્યારમાદ હું સુઈ રહ્યો પરંતુ પેલા અદ્ભૂત દ્રવ્યના
 વિચારમાં પ્રાતઃકાળ સુધી નિદ્રા પામી શક્યો નહિ “ સક્ષિપ્તમાં જય
 ન્તિના જીવનમાં આવી આવી અનેક ન્હાની મહેટી ઘટનાઓ પરિણમે
 છે અને હું ત્હેમાંની કોઈ પણ બાબતનું રહસ્ય સમજી શકતો નથી
 અને મહારા મનમાં શુચરાયા કરે છું-છેવટે મહે આજે આ બધી
 હકીકત આપની સમક્ષ જાહેર કરી છે અને આશા રાખું છું કે આ
 સંબંધમાં આપ યોગ્ય તપાસ કરી અથવા નિર્ણય કરી મહારા મનનું
 સમાધાન કરશે ” વીરમુખરાય આટલું બોલી મૌન રહ્યા આ વિષ-

યનો ઉડો. અભ્યાસ કર્યા સિવાય કે ત્હેમ કર્યાબાદ તત્પરત્વે યોગ્ય નિર્ણય બાધ્યા સિવાય હું વીરમુખરાયના મનનુ સમાધાન કરી ન શકું એ દેખીતુ હતુ જે જે ઘટનાઓનુ સ્મરણ જયન્તિને હોય તે પરત્વે જયન્તિનો અભિપ્રાય અને અનુભવ પણ મ્હારે ત્હેના મુખે સાબળવો જોઈએ, એમ મ્હે નક્કી કર્યું, કારણકે તે વિના વીરમુખરાયની કહેલી વાતો કેટલે અશે સત્ય છે ત્હેનો નિર્ણય કરી શકાય નહિ અગર તો ત્હેમનુ કહેવુ સર્વાંશે સત્ય હોય તોયે ત્હેવા અનુભવ જ્હેને થયા છે અથવા જ્હેની જીદગીમા પરિણમ્યા છે ત્હેની પાસેથી પણ તત્પરત્વેની સવિસ્તૃત હકીકત સાબળ્યા સિવાય એનુ રહસ્ય અવગત કરવાનો માર્ગ સરલ થઈ શકે નહિ મ્હે આ ઉપરથી આ તમામ ઘટનાઓના સમ્બંધમા જયન્તિ સાથે ખૂબ ચર્ચા કરવાનુ નક્કી કર્યું, પરંતુ તે વાત અત્યારે બનવાનો સંભવ ન્હોતો, તેથી ત્હેને મ્હે ભવિષ્ય ઉપર મુલતવી રાખ્યુ તોયે વીરમુખરાયના મનનુ થોડુધણુ પણ સમાધાન કરવા અને તત્પરત્વેની ત્હેમની જાણસા તમ્મ કરવા ત્હેમને સંબોધીને જણાવ્યુ કે -

“ પૂજ્યશ્રી ! આ ઐહિક સુખવાદના જમાનામા આપણે આપણા “ પાપભર્યા આચરણોથી આપણા અનત આત્માની મૂળભૂત અનત “ વિભૂતિઓને ગુમાવી રૂલા છીએ તેથી આવી આવી ઘટનાઓને “ ચમત્કાર ” “ શુભ ભેદ ” ઇત્યાદિ ઇત્યાદિ વિશેષણોથી સંબોધીને “ ત્હેને અગમ્ય માની, આપણે એનાથી દૂર રૂહીએ છીએ તેથી તે “ પણ દૂર થાય છે આપણા આ વર્તમાન જીવનના ઉડાણમા જે “ એક બીજુ સાચુ અને મૂળ જીવન વૂઠે છે=જીવે છે-તે વર્ણુ જ “ પ્રતિભાભર્યું અને આપણી તમામ પ્રવૃત્તિનુ મૂળ કારણ છે-તે જીવન

“ પ્રતિની આપણી બેદરકારીએ આપણને જડપૂતળા જહેવા બનાવ્યા
 “ છે અને તેને લીધે આપણે આવા આવા બધા વ્યવહાર આપણી
 “ પોતાની શક્તિના ખેલ હોવા છતાં તેને કંઈક જુદું અને નવું
 “ સમજીએ છીએ પણ વાસ્તવિક રીતે તે તેમ નથી-તે બધી ઘટ-
 “ નાઓ પણ આપણા આ અનત જીવનના એક પ્રકારના ન્હાના
 “ ન્હાના ખેલ છે પ્રત્યેક મનુષ્ય તે ખેલ ખેલી શકે છે ”

“ એટલે ? ” વીરમુખરાયને મ્હારા કથનનું તાત્પર્ય ન સમજાયું
 હોય તેમ તે વચ્ચે ખોલી ઉઠ્યા

“ એવી ઘટનાઓ પણ કુદરતી નિયમોને વશ રહીને પરિણમે
 “ છે મનુષ્ય તે તમામ શક્તિઓનો ઉત્પાદક છે, માલીક છે ”

મ્હે પ્રત્યુત્તર વાળ્યો

“ એટલે આપના કહેવાનો અર્થ એવો થાય છે કે આ બધી
 “ ઘટનાઓ જન્મિત પોતાના પ્રભાવથી ઉપજીવી રહી છે ? ” વીરમુ-
 ખરાયનું આશ્ચર્ય વિશેષ પ્રમાણમાં વધી ગયું હોય તેમ તે આ
 પ્રશ્ન પૂછીને મ્હારા સામે આપો રાહીને જોઈ રહ્યા

“ ના, તેનામાં તે પ્રભાવ અત્યારથી ઉત્પન્ન થયો હોય તેમ
 “ માનવા જહેવી વસ્તુસ્થિતિ આમાં નથી પણ તે ધારે તો આવી
 “ શક્તિઓનો વિકાસ કરી શકે એવું મ્હને આ ઉપરથી જણાય છે
 “ પણ તે બધી તો ભવિષ્યની વાત હાલ તરત તો મ્હારા કહેવાનું
 “ તાત્પર્ય એવું છે કે આ ઘટનાઓ જે પરિણમી છે, તે મનુષ્ય
 “ જીવનનો ખેલ છે અને આના ઉઠાણમાં કંઈક અજબ બેદ છે । ”

“ તે તો હું પણ માનું છું કે એના ઉડાણમાં કંઈક ભેદ છે
 “ પણ તે ભેદ શોધી કહાડવામાંજ બધું છે આ વાત મને તો અત્યંત
 “ કષ્ટસાધ્ય લાગે છે-”

“ પણ મને શ્રદ્ધા છે કે હું આનું રહસ્ય ટુંક સુદૃઢમાં સમજી
 “ શકીશ-પણ ત્હેને માટે મ્હારે બારે તૈયારીઓ કરવી પડશે ત્રણ
 “ સાધન એકત્ર કરવા પડશે ”

મ્હે જણાવ્યું

“ તો હું પણ આપને તે સબધમાં જોઈતી તમામ પ્રકાગ્ની
 “ સહાય આપીશ-પરંતુ કોઈ પણ રીતે આપે આ તમામ અદ્ભુત
 “ ઘટનાઓ ઉત્પન્ન થવાનું કાગળ, તે શા માટે ઉત્પન્ન થાય છે ત્હેનો
 “ હેતુ, અને એમાં કયા કયા કુદરતી નિયમો પ્રવર્તી રહેલા છે તે
 “ નિયમ, મને મ્હારા મનનું સમાધાન થાય ત્હેવી રીતે બતાવી દેવા
 “ જોઈએ-બોલો ત્હેમ કરી શકશો ? ”

વીરમુખરાયે પ્રશ્ન કર્યો

“ હા, હું માગું એટલા સાધનો મને આપની પાસેથી મળી
 “ રહે તો હું આ કામ કરવાને આજ ધડીથી તૈયાર થઈ જઈ અને
 “ આપે જાહેર કરેલી આપની જાણસા તૃપ્ત થાય ત્હેમ તે બધા
 “ વાના આપને પ્રત્યક્ષ બતાવી શકું । ”

મ્હે મ્હારો તત્પરત્વેનો નિશ્ચય ત્હેમજ વિશ્વાસ અને મક્કમ રીતે
 જાહેર કર્યો

“ તો કામ શરૂ કરી દો અને ત્હેમાં જોઈતા આવશ્યક સાધનો
 “ મ્હારી પાસેથી માગી લ્યો-આપને ત્હેમાં શું શું જોઈશે ? ” વીર-

મુખરાયે મ્હને તે કામમા પોતાનાથી થતી તમામ પ્રકારની સહાય આપવાનું વચન આપ્યું હતું પ્રસન્નચિત્ત બન્યો અને કોઠપણું ઉપાયે આ રહસ્ય અવગત કરી લેવાનો નિશ્ચય બની ગયો.

“ આપને મ્હને આ કામમા કયા પ્રકારની સહાય કરવાની છે
 “ તે સક્ષિપ્તમા જણાવવાની રજા લઉ છું કે “ મહારાથી એકાદ
 “ અઠવાડીયુ આપની પુત્રી સાથે આપને ત્યાં સાથેને સાથે રહેવાનું
 “ બની શકે એવી અનુકુળતા, અમ્હારા લગ્ન પહેલાં કરી આપવી
 “ જોઈએ-બીજી વાત એ કે હું જેટલો સમય આપને ત્યાં રહું
 “ તેટલો વખત મ્હારી બહેન સ્વયંસુધા પણ અમ્હારી સાથે આપને
 “ ત્યાં રહે. ”

મ્હારા પિતાજી જે અત્યારસુધી અમ્હારી વાતચિત્ત સાંભળતા મૌન હતા તે બોલ્યા “ પણ સ્વર્ગકુમાર ! આ અદ્ભૂત ઘટનાઓનું
 “ રહસ્ય અવગત કરવામા સ્વયંસુધાની શી જરૂર પડશે ? હું તે વાત
 “ સમજી શકતો નથી ” “ ના, પિતાજી ! સ્વયંસુધા, બહુ જ ઉપયોગી
 “ થઈ પડશે-તહેના વિના તો મહારાથી આ બેઠ પૂરેપૂરો સમજી
 “ શકાય એવું નથી, મ્હારી આ માંગણીઓ આપને ગાડી અને ગેર-
 “ વ્યાજબી લાગશે, પરંતુ પિતાજી ! ત્હેમ કરવામા મ્હારો હેતુ શુદ્ધ
 “ અને આપણા જીવનને અત્યંત ઉપયોગી છે એટલે મ્હારે ત્હેમ કર્યા
 “ સિવાય છૂટકો નથી હું આશા રાખું છું કે આપ મ્હને આ સંબંધે
 “ ક્ષમા આપશો. ”

મ્હો પિતાજીનો માનસિક વ્યાપાર સમજી લઈ મના મનનું સમાધાન કર્યું પિતાજી મ્હારા કથનનું રહસ્ય સમજી “ બલે, ચારે,

“તહારી ઇચ્છા હોય તહેમ કર-પણુ બેટા ! જે કરે તે વિચારીને
 “કરજો અને હું, તું તહારા આ કાર્યમાં વિજયી થાઓ, એવી આશીષ
 હું છું ” એટલું બોલી મૌન રૂલા વીરમુખરાય મહારી માગણીઓ
 સાબળી લીધા પછી પ્રસન્નચિત્તે પ્રત્યુત્તર આપતા બોલ્યા -

“આપ આપની બહેન સાથે અમુક દિવસ સુંરી મહારે ત્યા
 “રૂહેશા તો હું ધણો જ ખુશી થઇશ-આતે કંઈ માગણી છે ? મહે
 “તો ધાર્યું કે આપ મહારી પાસેથી કેણુ જાણે કે કેવાયે ભારી
 “સાધન માગશો ! આતો કંઈ જ નથી ! પણ આપ ત્યા આગળ
 ક્યારથી આવશો ? ”

“પિતાશ્રીની આજ્ઞા થાય કે તરત જ ! હાતમા એમ્હની શારી
 “રિક સ્થિતિ ખરાબર નથી, એટલે તહેમને આવી સ્થિતિમાં મુકીને
 “અમ્હે બને ભાઇબહેન કંઈ ત્યા આગળ આવી શકીએ નહિ-તહે-
 “મની તપ્પીયત સુધારા ઉપર આવે કે તરત જ આપના ત્યા
 “મહેમાન ! ” હું સ્મિત કરીને બોલ્યો “આપના જહેવા મહેમાન તો
 “બહુ મીઠા લાગશે ! ”

વીરમુખરાયે જણાવ્યું

“એ આપના સહભાવનું પરિણામ છે ! ”

હું આટલું બોલી વીરમુખરાયને વિનયથી નમ્યો અમ્હારી
 આટલી વાતચિત સાબળી રૂલા પછી મ્હાગ પિતાએ જણાવ્યું કે
 “સ્વર્ગકુમાર ! મહારી શારીરિક સ્થિતિ આજે જહેવી છે તે ઉપરથી
 “તો મ્હને લાગે છે કે હવે હું બે ત્રણ દિવસમાં સારો થઇ જઇશ-
 “એટલે તમે બને ભાઇ બહેન હવે સારવારમાં નહિ હો તો યે

“ ચાલશે તહાર દીલ જ્યારે થાય તે પળે તું મહને કંઈ પણ પૂછ્યા વિના
 “જન્મે-આન્મે જવુ હોય તો આન્મે અને કાલે જવુ હોય તો કાલે-”

બસ થઇ ચૂક્યું પિતાની આવી આસા થતા મહાર હૃદય હર્ષથી ઉછળવા લાગ્યું અને મહે ધર્મસ્ય ત્વરિતા ગતિ એ સૂત લક્ષ્મી રાખી વીરમુખરાયના ત્યા અમૂક દિવસો પછી નહિ પરતુ આવતી કાલથી જ જવાનો નિર્ણય કર્યો, અને તે નિર્ણય વીરમુખરાયને જણાવી દીધો મહારો એ તાત્કાલિક નિર્ણય સાબળીને તેઓ પ્રસન્ન થયા અને મહને આવતી કાલે પ્રાત કાળે સ્વય સુધા સાચે તહેમને ત્યા આવી જવાની આસા કરી અને મહે કયુલ કર્યું એટલામા અમહારા ખડના દ્વાર ખખડ્યા હુ સમજી ગયો કે સ્વયસુધા મહા તૈયાર થઇ હશે તે આપવા આવી હશે મહે દ્વાર ઉઘાડ્યું સ્વયસુધા, જયન્તિ, મહા-લક્ષ્મી અને મહારી માતા તે ચારે જણ ખડમા દાખલ થયા સ્વય-સુધા અને જયન્તિના હાથમા મહા અને તહેને પીવાના સાધન હતા સર્વે યે આસન લીધા બાદ મહાને ઇન્સાફ આપ્યો અને પાનસોપારી લીધા પછી એ ત્યાપાગમાથી મુક્ત થયા

x

x

x

x

x

સ્વયસુધા અને સ્વર્ગકુમાર આવતી કાલથી અમૂક દિવસ માટે આપણે ત્યા રહેવા આવશે તે વાત વીરમુખગણે પોતાની પત્નીને અને જયન્તિને જાહેર કરી જયન્તિ આ આનંદદાયક સમાચાર સાબ-ળીને અત્યંત હર્ષ પામી હોય તહેમ તહેની મુખમુદ્રા ઉપરથી જણાયું સ્વયસુધાને પણ કોઇ પ્રકારનો આનંદ થઇ આવ્યો હોય તહેમ તે વારે વારે રિમત કરી જતી હતી મહારો માતાએ આ નવિન પ્રકારના સમાચાર સાબળીને તેના સબધમા કેટલીક પૂચ્છા મહારા પિતાને

અને વીરમુખરાયને કરી-જેનું યોગ્ય સમાધાન હોમણે પ્રત્યુત્તર આપીને કર્યું-જયન્તિની માતાએ પણ અગ્નિ પોતાને ત્યાં જોવાનું થઈ આવવાના સપ્તધર્મા પોતાના સતોષ અને આનંદ પ્રદર્શિત કર્યો અને હોમ કરવા પોતાના તરફથી ખામ આગ્રહ કર્યો આવી રીતે અર્ધો એક કલાક વાર્તાવિનાદ ચાલ્યા પછી વીરમુખરાયે ઘેર જવાની રજા લીધી તેઓ ઉભા થયા હોની સાથે મહારા પિતા સિવાય અમલે સર્વે જણ ઉભા થયા વીરમુખરાય, જયન્તિ અને મહાલક્ષ્મીને હું, બહેન અને માતા નીચે સૂધી મૂકી આવવા ગયા વીરમુખરાયની ગાડી, નીચે મહારા ઘરની સામે થોડેક દૂર ઉભી હતી હોમા બેસીને તેઓ ધૂટા પડ્યા પણ હોમને જતા જતા પણ હે ગારીની ખારીમાથી જયન્તિની સૌંદર્યભગ, તેજસ્વી અને પ્રેમના હર્ષથી-પ્રકુલિત થઈ ગયેલી મુખ-મુદ્રા અને મને જોવાને તલસતી હોની દૃષ્ટિ જે મહારી તરફ ખેંચા-યેલી હતી તે એક વખત ઝેંઘ લીધી અને હોમ થવાથી હું ત્યાં ઉભો ઉભો પણ તે સૌંદર્ય અને સદ્ગુણો ભરી દેવીની પાછળ આઠ પંજીથી ધાયલ થયેલા મન વડે વસડાયો' અને તે પ્રેમપ્રતિમા સાવ દેખાતી બધ થઈ ત્યારે “ તે ગઈ ” એમ બોલી નિરાશ હૃદયે અને ધીમી ગતિએ મહારા ખડ તરફ ગયો અને આખું જીવન દારી ગયો હોઈ એમ ભ્રમિત જોવા ચિતે એક કૌચ ઉપર પડ્યો.

પ્રકરણ—૭

નવું જીવન.

પ્રેમ અને મમતાના આકર્ષણથી જ્યન્તિ ઉપર મુગ્ધ થયેલો હું મ્હારા માનસિક જીવનનું પરિવર્તન થતું જોઈને ભારે આશ્ચર્ય પામ્યો. માયા અને તેના મોહપાશની પ્રત્યક્ષતાએ મ્હને દીન બનાવ્યો હતો અને હું, અદ્વયચર્ચનની મ્હારી મક્કમતા ધીમે ધીમે શિથીલ થતી જોતો હતો. “તે ગઈ અને મ્હારું હૃદય લેતી ગઈ” આશંકોના એ સ્વાભાવિક નિશ્વાસ મ્હને સાચા સાચા અને હું તે મનોવેદના ભોગવતો ત્હેવા નિશ્વાસ જ્યન્તિના ગયા પછી મ્હારા આરામગૃહમાં નાખવા લાગ્યો.

“તું સાચી કે પ્રીતિ સાચી, આ શી મમતા માયા ?

“તહે બ્રમણ આ સગલ હૃદયમાં શે ઉપજીવી આઆ ?

“આમ અરે ! મન મુગ્ધ કરી તું કયા કયા ખેંચી જાશે ?

“આ આકર્ષણમાં અટવાતા શો છે લાભ ઉભયને ?”

x   x   x   x

એના પ્રેમની મસ્તીએ મ્હને ઉન્મત્ત બનાવ્યો હતો અને તેના જીવનમાં પરિણમતી અદ્ભૂત ઘટનાઓએ મ્હને મુગ્ધ બનાવ્યો હતો. ઉન્મત્તતા અને મુગ્ધતા, એ બમણી મમતામાં મ્હારા જીવાસુ અને સરલ હૃદય ગોથા ખાતું હતું !

*   x   x   x

જયન્તિ અને વીરમુખરાયના ગયા પછી મ્હને એ અદ્ભુત ઘટનાઓનું રહસ્ય બનતી ત્વરાયે જાણી લેવાના અનેક વિચાર આવવા લાગ્યા “ જયન્તિના ઉપર કેાઇ યોગીપુરુષનો આ તત્ત્વપ્રયોગ તો નહિ હોય ? અથવા જયન્તિના સુક્ષ્મ શરીરનો સમઘ સ્વાભાવિક રીતે અદ્રશ્ય સૃષ્ટિ સાથે તો નહિ જોડાઈ ગયો હોય ? અથવા આ વાનો માત્ર બ્રમણ જાહેરી તો નહિ હોય ? ” એવા એવા અનેક પ્રશ્ન મ્હારા મને મ્હારી શોધકબુદ્ધિને કર્યા પરંતુ વિષય ગંભીર, ગહન અને આ જીવનથી પરતો હોવાથી તે બુદ્ધિએ કંઈ પણ નિર્ણય આપ્યો નહિ. એક તરફ આ જીજ્ઞાસા અને તહેવું ચિત્તન અને બીજી તરફ જયન્તિના માનસિક અને શારીરિક સૌંદર્યનો મોહ ? પ્રેમ એટલું નિર્મલતા, વિષયી હૃદયના નીચ સંકલ્પ, સ્વલ્પ શરીરના ઉપરનો અનુરાગ, મીઠી પરંતુ ઝેરી બ્રમણ અને આ માની અધોગતિનો માર્ગ, એવા એવા વિશેષણો વાપરી અત્યાર સુધી તે વૃત્તિ અને વ્યાપાર તરફ ધિક્કાર અને તિરસ્કારની દૃષ્ટિથી જોનારો હું, આજે એક શરીરથી સુદૂર બનેલી, અને મીઠી મીઠી વાનો દરનારી છોકરી માટે આટલો બધો ઉન્મત્ત કેમ બન્યો હતો ? અથવા એના ગયા પછી એની પાછળ કેમ જોયાતો હતો ?

+ + + +

મ્હારા પ્રેમ જીવનના આરંભની મ્હારી આ ઉન્મત્તતા મ્હને એક પણ મ્હાગ હૃદયની નિર્મલતા ભારી અને એક પણ એક તરફ મ્હારા જીવનની વાસ્તવિક મીઠાશ લાગી. જતા એ અનુભવમા કયી વાત સાચી હતી ત્હેનો નિર્ણય હું કરી શક્યો નહિ. લક્ષ્મ અને પ્રેમ એ માનવ જીવનના સ્વાભાવિક વલણ હોવાથી ત્હેમા પડવું એ ક્રિયા

પાપ થાય છે એ વાત મહને આ પળે હમના જહેરી લાગી અને
હું એવા વિચારોમા ધીમે ધીમે કેટલીએ ખોટી માન્યતાઓમાથી મુક્ત
થઈ ગયો અને મહને અને મહારા હૃદયને પ્રેમ અને લગ્નનો સાચો
સાક્ષાત્કાર થયો ।

+ + + +

આવા વિચારો કરવામા અને ઉપર વર્ણવેલો સાક્ષાત્કાર અનુ-
ભવવામા હું તે ખડમા એકાદ કનાક બેસી રહ્યો હોઈશ અને જો
સ્વયંસુધા મહને ખોલાવના ન આવી હોત તો હું ધાર છું કે મહાસી
એ સ્થિતિ આપી પણ વધારે લગાઈ હોત, પરંતુ એમ ન બન્યું.
સ્વયંસુધાએ ત્યાં આવીને મહને જાગૃત કર્યો અને મહને સંબોધીને
ખોલી કે “બહાનામાઈ ! ખાતાનું તૈયાર છે-માટે ચાલો ।” હું “ચાલ
આવું છું” એમ ટૂંકી ઉમો થયો અને બીજી કંઈ પણ બોલ્યા
સિવાય એની સાથે નીચે ગયો

+ + + +

બોજનથી નિવૃત્ત થયા પછી અમહે બધા પિતાજી પાસે ઉપર
આવ્યા અને તહેમની પાસે બેઠા

“પિતાજી ।” સ્વયંસુધાએ આસન લીધા પછી પિતાજીને
સંબોધીને બોલતું શરૂ કર્યું “મહારે પરુ બહાનામાઈ સાથે કાલે સર-
સુખરાયને ત્યાં જવાનું છે ? બાનીને બદલે ખાઈ સામરે જાય એ વાત
“ગમ્મત ભરેની છે । આનો ઉત્તરી ગતિ થઈ ।” સ્વયંસુધાએ
વિનોદમા કહ્યું

પિતાજીએ આ શબ્દોના પ્રત્યુત્તરમા વિનોદમા જણાવ્યું કે
“જહેન સયનુમા ! આ જમાનામા આપણી પ્રવૃત્તિ અને ચત્તિનું

“એક ધોરણ રૂઢું નથી અને રૂઢેશો નહિ વ્યવહારે નક્કી કરેલા પૂરાણઃ
 “જમાનાના નિયમો પલટાવા લાગ્યા છે અને નવા જમાનાના નવા
 “વ્યવહાર અમલમા આવ્યા છે, એટલે તે પ્રમાણે એ વ્યવહારની
 “દરેક ગતિ અમલમા રૂઢેશો’ એટલે એમા આશ્રય’ પામવાને કદ
 “પણ કારણ નથી આ વસ્તુસ્થિતિ પણ તમારી ચાલુ કેળવણીએ
 “હિપસ્થિત કરી છે ને ?”

પિતાજી આટલું જણાવી ગમ્મતમા હસી પડ્યા “પણ પિતાજી’
 આ નવા વ્યવહાર અમલમા રૂઢેવાથી આપણા સમાજને લાભ છે કે
 એલાભ છે એનો નિર્ણય આપ નહિ કરી શકો? આપણા પુરાણા
 જમાનાના સનાતન વ્યવહારો મહારી બુદ્ધિ પ્રમાણે તો વધારે હક-
 પણ ભરેલા હોવા જોઈએ.”

સ્વયંસુધા બોલી

“એ વાન ખરી-પણ એ હાપણ પણ પૂર્વકાવના રૂઢેવાતા
 હાપણ પૂરતું જ હાપણે પણ દુનિયા દોડી રહી છે એવી રીતે
 પ્રગતિ કરી છે એટલે એનો નિર્ણય કરવાની વાત મુશ્કેલ થઈ
 મડી છે.”

પિતાજીએ પ્રત્યુત્તર વાળ્યો સ્વયંસુધા આ ચર્ચાને આગળ ન
 લખાવે એવી મહારી ઇચ્છા હતી તેથી હું વચ્ચે બોલી હઉંયો “એટલે
 ‘તે વાત સ્પષ્ટ થાય છે કે આપણી ચાલુ પ્રવૃત્તિ સાચી છે કે ખોટી,
 “મૂર્ખતા ભરેલી છે કે હાપણ ભરેલી છે તેનો નિર્ણય આપણે આ
 વર્તમાનકાળમા નહિ કરી શકીએ આપણે આ કેસ તો ભવિષ્યકા-
 ળના ન્યાયાધીશોની કોર્ટમા રજુ થશે અને જે ઇન્સાફ થવાનો હશે
 તે લાજ થશે.”

હું આટલો બોલી મૌન રૂઢો અમ્હારી આ વાતચિત્ત ચાલતી હતી ત્હેવામા મ્હારા એક પડોશીની પુત્રી કોઇ કારણથી ગભગાયેલી અને બ્હાવરી ન બની ગયેલી હોય ત્હેવી રીતે, અમ્હારા બહુમા દાખલ થઇ અને મૂજતી મૂજતી અમ્હારી પાસે બેસી ગઇ આસન લીધા પછી પણ ત્હેનું શરીર મૂજતું હોય ત્હેવું જણાતું હતું અને ત્હેની મુખમુદ્રા ભય અને ત્રામને લીધે ભેવાઇ ગઇ હોય ત્હેવું સ્પષ્ટ જણાતું હતું ઉર્મીલાના પિતા મોહનરાય મ્હારા નજીકના પડોશી હતા અને તેઓ કઇ અગત્યના કામ પ્રમગે ઉર્મીલાને એકની મૂકીને બહારગામ ગયા હતા ઉર્મીલાની માતા સ્વર્ગસ્થ હતી અને તે ત્હેના મકાનમા આવી રીતે એકલી હતી ઉર્મીલાનું લામ સુગતના એક પ્રતિષ્ઠિત પુરુષના યુવક પુત્ર સાથે થયું હતું પરંતુ તે યુવક વેદક વિધાના વિશેષ અભ્યાસને અર્થે ઇંગ્લેન્ડ ગયો હતો અને ત્હેને ત્યાંથી પાછા ફરવાને હજુ એક વર્ષની વાર હતી ઉર્મીલા આવા કારણસર પિતૃગૃહે રૂઢેતી હતી અને ભવિષ્યના સુખોની કલ્પનામા પોતાના દિવસો વ્યતિત કરતી હતી પોતાના મકાનમા એકલી અને યુવાન ઉર્મીલાને આવી રીતે ગભગાયેલી દોડી આવતી જોઇને મ્હને અને મ્હારા બધા કુટુંબી જનોને આશ્ચર્યની સાથે દ્રુખ થયું બધાનું ધ્યાન ત્હેના તરફ આકર્ષાયેલું રૂઢું-સ્વયંસુધા પોતાના આમન ઉપરથી ઉઠીને ત્હેની નજીક ગઇ અને ત્હેને મૂજતી જોઇને ત્હેને શાન્ત કરવા ત્હેની પીઠ ઉપર પોતાનો હસ્ત રાખી બોલો ‘ કેમ બ્હેન ઉર્મીલા ’ આજ કેમ મૂજ રૂઢી છે ? આટલો બધો ગભરાટ શાનો ? ” પ્રત્યુત્તરમા ઉર્મીલા નિરતર રૂઢી સ્વયંસુધા ત્હેની નજીક બેસી રૂઢી ઉર્મીલાને નિરતર રૂઢેલી જોઇને હું બોલ્યો “ ઉર્મીલા બ્હેન ’ એવું શું છે ? ત્હે આટલા બધા કેમ ગભરાયા છો ? શાન્ત થાઓ અને ત્યારબાદ શું બન્યું

છે ને સવિસ્તર જાહેર કરો' ત્રાસનું કાગળ જાણ્યા મિવાય અમ્હે શુ
 સમજી શકીએ ?" મ્હે પૃથુ સ્વયંસુધાએ ઉર્મીલાને પાણી પાચુ
 અને નિશ્ચિત ચિતે બેસવા સલાહ આપી મ્હારા માતાપિતાએ પણ
 ઉર્મીલાને આશ્વાસન આપી શાન્ત થવા અને ગમગાટ દૂર કરવા
 જણાવ્યું ઉર્મીલા ઉપર આ બધા આશ્વાસનોની અમર થઇ હોય
 તેમ તે ધીમે ધીમે શાન્ત થતી ગઇ અને કંઇક સ્ફુર્તિમા આવી
 સ્ફુર્તિમા આવ્યા પછી તેણે પોતાના ગમગાટનું કારણ જાહેર કરતા
 જણાવ્યું કે "હું મ્હને ખાવાની રચિ ન હોવાથી ઉપરના ખડા
 " મ્હા બતાવીને પીવાની તૈયારીમા હતી, એવામા મ્હે પૂર્વે કદી પણ
 " નહિ સાંભળેયો એવો મ્હારા કાનના પડદા પણ તોડી નાખે એવો
 " એક ભયકારક અવાજ માંભળ્યો એ અવાજ એટલો બધો સખત
 " અને ત્રાસજનક હતો કે મ્હારા રોમાય ખડા થઇ ગયા અને હું
 " જે સ્થિતિમા બેઠી હતી તે સ્થિતિમા અચેતન જાહેવી બેસી રહી.
 " આ અવાજ વટના જાહેરો હતો અને તેનો રણરણાટ અમૂક
 " મ્હનીટા મુંડી મ્હારા કર્ણોમા ચાલુ રહ્યો અવાજનો રણરણાટ ચાલુ
 " હતો તેવામા મ્હારા તે ખડની એક દિવાલની નજીક મ્હે એક
 " ભયકારક રાક્ષસ જાહેવી આકૃતિ જોઇ અને તે રાક્ષસી કૃષ્ણવર્ણી
 " આકૃતિ ધીમે ધીમે મ્હાન તન્ન ખસી-હું આ બીજી દ્રવ્ય જોતા
 " એટની બધી ગમગાઇ ગઇ કે ત્રાસને લીધે મ્હારું હૃદય હમણા જ
 " તૂટી જરો એવું મ્હને લાગ્યું પરંતુ મ્હારું આયુષ્ય અવશેષ હશે
 " અને પરમાત્માની દયા હશે કે હું એકદમ હિમતમા આવી અને
 " મ્હારાથી બની શક્ય એટલા બળે હું એકદમ નીચે ઉતરી આવી
 " ન્હાએ ઉતર્યા પછી પણ તે આકૃતિ મ્હને નીચે જણાવાથી હું આ
 " તરફ દોડી આવી અને અહિ આવ્યા પછી જ મ્હને શાન્ત

“ મળી ! મહારા ગભરાટનું કારણ આ છે અને તહેમો માની શકશો ‘ કે મહારો આ ગભરાટ વાસ્તવિક અને સ્વાભાવિક છે । ’ ” ઉર્મીલા આટલું બોલી મૌન રૂઢી આ આશ્ચર્યકારક વાત સાંભળીને બધાને આશ્ચર્ય થયું અને તહેમો મહારી માતા અને સ્વયંસુધાનું આશ્ચર્ય વધારે પ્રમાણમાં હતું સ્વયંસુધા તો દિગ્મુદ જાહેરી થઇ ગઇ હતી અને વારે વારે ઉર્મીલા તરફ જોતી હતી જયન્તિની અદ્ભૂત ઘટના બોલી વાતોનું આશ્ચર્ય તો હજી કાયમ હતું તહેવામાં ઉર્મીલાની આ એક વાતે વધારો કર્યો, તે જોઇને પિતાની તત્પરત્વેની એટલે આ બધી ઘટનાઓનું ગદ્ય જાણી લેવાની જગાસા વધારે પ્રમળ થઇ હોય તહેમ મહેને તહેમની મુખમુદ્રા ઉપરથી લાગ્યું—

“ સ્વર્ગકુમાર ! ” પિતાજીએ મહેને સંબોધીને કહ્યું “ આ પશુ ‘ એના જાહેરી જ કથા ’ મહારી તો ખુદ પશુ હેગન થઇ ‘ જાય છે । ’ ”

“ પ્રથમ દશને એવું લાગે છે “ હું પ્રત્યુત્તર આપતો બોલ્યો ” “ પશુ આ ઘટના કયા કારણોને લઇને ઉત્પન્ન થઇ તે કારણો તપાસી “ નક્કી કરવાથી તે પરત્વેનું આગળ આશ્ચર્ય દૂર થઇ જાય એમાં ‘ શકા નથી—પિતાજી ’ મહારે ઉર્મીલા જાહેરની આ ઘટનાનું રહસ્ય ‘ પશુ સમજવું પડશે । ’ ”

ઉર્મીલા હવે શાન્ત થઇ ગઇ હતી એના હૃદયનો ગભરાટ, માત્ર ગભરાટના સંસ્કાર સિવાય, દૂર થઇ ગયો હતો—સ્વયંસુધા હજી પશુ એને આશ્વાસન દીધા કરતી હતી અને તેઓ બંને ધીમે ધીમે વાતો કરતા હતા ઉર્મીલાએ મ્હા પીધેલી ન હોવાથી સ્વયંસુધાએ નીચે જઇને મ્હા તૈયાર કરી અને તે ઉર્મીલાએ પીધી સૂચિસ્ત થઇ

ગયો હતો અને રાત્રિનો અધકાર ધીમે ધીમે પ્રસરતો હતો અધકાર દૂર કરવા સ્વયં સુધાએ દીવો કર્યો અને ત્યારમા જ નિવૃત્ત થઈને અમ્હે બધા વાતોમા પડયા “ ઉર્મીતા બહેન ! ” હું મૌનનો ભગ કરીને બોલ્યો “ ત્હમોએ આજે જે દ્રવ્ય જોયું તે દ્રવ્ય ત્હમને સાચુ લાગે છે કે માત્ર ભ્રમજનક ? ” મ્હે આ દ્રવ્ય ભ્રમજનક હોય તો તે સંબંધમા ઊઠી તપાસ કરવી અનાવશ્યક છે એમ સમજી રહેની સત્યતા પરત્વે અગાડ્યી ખાત્રી કરવાનો નિર્ણય કર્યો

‘ એમા ભ્રમ જહેલુ કંઈ નથી મ્હે જે નાસ્તિક રીતે અનુ-
“ ભવ્ય છે તે જ મ્હે વર્ણવ્યું છે । ” ઉર્મીલાએ પ્રત્યુત્તર વાળ્યો.
ઘટના ભ્રમજનક નથી એવી ખાત્રી આ ઉપરથી થઈ ” અગાડ
આવું દ્રવ્ય ત્હમોએ કોઈ વખતે જોયેલું ખરૂં કે ? ” મ્હે બીજો
પ્રશ્ન કર્યો

“ ના, કદી પણ નહિ ! આ ખેંચો જ અનુભવ ! ”

ઉર્મીલા બોલી

હું વિચારમા પડી ગયો

“ આવા દ્રવ્યથી ત્હમારે આટલું બધું ગભરાવાની જરૂર નથી
“ ભવિષ્યમા આવા અનુભવ થાય તો આટલો બવો ત્રાસ ન પામતા-
“ ત્હમને આ બધા દ્રવ્યો કયા કારણથી ઉત્પન્ન થાય છે તે તપાસ
“ કરીને ત્હમને સમજાવીશ, પરંતુ આવા અનુભવ મ્હેને જાહેર
“ કરના રહેજો-પણ એટલું ધ્યાનમા રાખજો કે આવી વાતો
“ બહારના જગતમા જાહેર કરશે નહિ-અનતા સુધી
“ ગુપ્ત રાખશે ”

મ્હે જણાવ્યું

“હું આપના કહેના પ્રમાણે વર્તીશ-પણ મહેને તો આવા દ્રબ્ય
 “જેવા ન જ મળે તો સાર-કારણ કે આવા દ્રબ્ય અનુભવવામા કંઈ
 “લાભ હોય તહેવુ જણાતુ નથી-ઉલટો ત્રામ વધે છે.” ઉર્મીલાએ
 દ્રબ્યની ભય ક્રાંતાને લીધે એવા દ્રબ્ય અનુભવવામા ન આવે તો હીક
 એવો પોતાનો વિચાર વ્યક્ત કર્યો પરંતુ તે કંઈ ક્રોધના હાથમા
 નહોતું-જે કારણને લીધે આ ઘટના ઉપસ્થિત થઇ હશે તે કારણ દ્વર
 ન થાય ત્યા સુધી ઉર્મીલાના એ વિચાર સરલ થાય તહેમ નહોતા-
 તહેમ જ જયન્તિના જીવનની પેઠે એને પણ ભવિષ્યમા આવા બીજા
 અનુભવો થવાના હશે કે નહિ તહેની કંઈ ખાતરી નહોતી તે બહુ
 પરમાત્માને હાથ.

“હું પણ એવું જ ધન્ય-પણ ઉર્મીલા બહેન’ જે કારણને
 “લાઈને આ દ્રબ્ય હશે તે કારણ આપણે જમા મુધી શોધી
 “ન ક્ષણીએ ત્યા મુધી આપણે તહેનો ઉપામ કરી શકીએ
 “તહેમ નથી.”

હું આટલું બોલી મૌન રહ્યો.

“તો તે કારણ શોધી ક્ષણે અને મહેને આ ત્રામમાથી મુક્ત
 “કરો હું એમ થશે તો આપનો યાવજીવન ઉપકાર ભૂતી શકીશ
 “નહિ.” ઉર્મીલા મ્હાગ સામે જોઈ રહી

“તો હું મ્હારી ફરજ જરૂર બજાવીશ-પણ મહે અગાઉ જે
 “જે સુચનાઓ કરી છે તે તે સુચનાઓ પ્રમાણે આ વાતો ગ્રામ
 “રાખશે મ્હારી તો એવી સલાહ છે કે આ વાત હું ના કહું, ત્યા
 “સુધી ત્હમારા પિતાને પણ જણાવશે નહિ’ પણ ત્હમાગ પિતાજી
 “ક્યારે આવશે?”

મહે' પૂછયુ

“હજુ બે ચાર દિવસ સુ'ની પાછા ફરે એવુ નથી-એવુ તહેમના
“ગઈ કાલના પત્ર ઉપરથી જણાય છે-”

ઉર્મીલા આટલુ બોલી આસન ઉપરથી ઉઠી અને પોતાના ઘેર જવા તૈયાર થઈ મહારા પિતાએ ઉર્મીલાને આજની રાત અમ્હારે ત્યા સુવાની સુચના કરી અગર તહેને પોતાને ત્યા સુવુ હોય તો સ્વય-સુધાને સાથે લઈ જવા આજા કરી ઉર્મીલાએ સ્વયસુધાને સાથે પોતાને ઘેર સુઈ જવાનો નિર્ણય જાહેર કર્યો, પિતાજીએ એની એ કૃષ્ણા કબુલ રાખી અને સ્વયસુધાને તહેની સાથે મોડલી આવી રીતે સ્વયસુધા અને ઉર્મીલા ત્યાથી ગયા

x x x x x x

ઉર્મીલા અને સ્વયસુધાના ગયા પછી મહારી માના પણ ત્યાથી ઉઠી અને ગૃહકાર્યની વ્યવસ્થા કરવા નીચે ગઈ જયન્તિના સદગુણોની જાણ મહારા પિતાના અન કરણ ઉપર આપાદ પડી હોય તહેમ તેઓ તહેની વાર વાર તારીફ કરતા હતા અને એના જીવનની અદ્ભુત ઘટનાઓ સાંભળ્યા પછી તો તહેમની આ તારીફનુ પ્રમાણ વધતું જતુ હતું-તહેમણે આવી રીતે મહેને એકબે જોઈને બોલવુ શરૂ કર્યું —

“સ્વર્ગકુમાર’ હુ ધારુ છુ કે જયન્તિ સાથે ત્હારુ લગ્ન થવાથી
“તહેને ત્હારા આ જગતમા અનેક પ્રકારના લાભ ઉપલબ્ધ થશે
“જયન્તિની પાત્રના દિવસે સ્ત્રિસે વધતી જાય છે ? વીરમુખરાયની
“જયન્તિ વિષેની વાતો સાંભળીને હુ તો દિગ્મૂઢ જહેવો થઈ ગયો
“છુ ? આવુ આવુ શુ થતુ હશે ?”

પિતાજીએ પૂછયુ

“પિતાજી ! એ વાતો અથવા ઘટનાઓ સ્વાભાવિક હોવાથી
 “આશ્ચર્ય પામવાને કંઈ મારણ નથી-છતા મહને આ ઘટનાઓ
 “જરાક ભેદ ભરેલી લાગે છે અને તહેવું તમામ રહસ્ય અવગત કરતા
 “કેટલોક વખત જશે અને મહને તહેમ કરવામા કેટનાક સાહસો
 “પણ ઉઠાવવા પડશે-છતા મહને હિમત છે કે હું વિજયી
 “તો થઈશિ !”

મહે જણાવ્યું

“હું પણ એ જ ઇચ્છુ છું પણ બેટા ! આ તપામ કરવામા કે
 “એવું રહસ્ય સમજવામા જે સાહસ બેડે તે બહુ વિચાર કરીને
 “બેડજે, નહિ તર કારણ વિના હેગન થઈશ આવા જંગા માર્ગોમા
 “હિતરતા કે પ્રવેશ કરતા બહુ સાવચેતી રાખવાની આવશ્યકતા છે,
 “તે મ્હારે નવેસગથી કહેવાની જરૂર નથી-હિમત ન હોય, માર્ગ
 “કઠિન હોય અને મરતો સાફ ન હોય તો આખો મીચીને દોડી
 “જવાની જરૂર નથી એવી મ્હારી સલાહ છે !”

પિતાજીએ શિખામણ આપી

“હું તે માનુ છું અને હું જે કંઈ કરીશ તે બહુ વિચાર
 “કરીને કરીશ-એની આપને ખાત્રી આપુ છું-યોગ અને તત્ત્વવિદ્યાના
 “મુળતત્ત્વ મ્હારાથી જ્ઞાત છે એટલે મહને કાંઈ જ્ઞાતની ગુચ્ચવણ
 “નથી !” મહે પિતાજીના મનનુ સમાધાન કર્યું

“યોગ અને તત્ત્વવિદ્યાના મુળતત્ત્વ વું સિદ્ધાંતની રૂપે સમજતો
 “હોઈશ પરંતુ એ વાતને આચારમા મૂકતા તો બહુજ મુશ્કેલી છે
 “એ કાંઈ ત્હારાથી અજ્ઞાત નહિ હોય ! એના આચરણમા
 “સાધારણ પ્રમાદ થવાથી મનુષ્યને લાભને બદલે હાનિ

“ થાય છે મ્હે આત્મા કેટલાક દાખના જેવા છે તેથી શરી ફરી
“ ચેતાવુ છુ । ”

“ તે આપની દયા છે, પરતુ હુ કોઇ પણ આગતમા પ્રમાદ
“ નહિ કર એની પણ ખાત્રી આપુ છુ વસ્તુસ્થિતિનો વિચાર કર્યા
“ સિવાય હુ કોઇ પણ આગતમા ઝપલાઉ એવો ઉતાવળાગે નથી । ”

“ ત્યારે હુ સવુષ્ટ છુ અને ત્હને તે કાર્યમા પડવાની રજા
“ આપુ છુ પણ ખેટા ! યોગ અને તત્ત્વ વિધાના મુજબત્ત્વ હું કયી
“ કોટિએ સમજ્યો છે તે મ્હને જણાવીશ ! હુ તે ત્હારી પાસેથી
“ સાબળુ તો મ્હાગ મનનુ સપૂર્ણતાયે મમાધાન થાય અને મ્હને
“ કોઇ પણ પ્રકારની ચિંતા ત્યાર પછી ન રહે । ”

“ તો તે હુ આપને જણાવુ છુ મનુષ્ય શરીરના એક એક
“ અણુમા વ્યાપ્ત રહેલી શક્તિનો વ્યવહાર અને વિચારમા સાક્ષાત્કાર
“ કરી તે શક્તિદ્વારા પ્રાપ્ત કરવા યોગ્ય પદાર્થો અને અનુભવવા
“ યોગ્ય શક્તિનો અનુભવ લેવો એ યોગવિદ્વાનો મૂળ આદેશ । આ
“ યોગથી સમસ્ત જગત્તી મૂળમૂળ શક્તિઓ સાથે મનનો, હૃદયનો
“ અને શરીરનો સબધ જોડાય છે—આત્માનો અનંત પરમાત્મા
“ સાથે યોગ થાય છે અને માનવ જીવનની વિન્નાતક અને ભ્રમમા
“ દોરી જનારી વૃત્તિઓ ઉપર અકુશ મેળવી શકાય છે યોગ સમાન
“ કોઇ પણ પ્રકારનુ અન્ય બળ નથી, યોગ જ્ઞેવુ કોઇ ઐશ્વર્ય
“ નથી । ”

હુ આટલુ બોલી મૌન રૂઢો

“ એક એક અણુમા છૂપાઇ રહેલી શક્તિનો સાક્ષાત્કાર કરવો
“ એ કંઈ જ્ઞેવુ ત્હેવુ સરલ કાર્ય નહિ હોય ? એને માટે પરિશ્રમ,

“ ઉત્સાહ અને મનની મક્કમના પણ બારે પ્રયજ્ઞ જોડે ’ યોગમાં
 “ મૂળે પણ ઘણી મહા હતી, તે માર્ગે જવા મહે પણ કેટલાક
 “ પ્રયત્ન કરેલા પરંતુ અમુક નિયમો ન પળાવાથી હું નિષ્ફળ નીવ
 “ હોયો અને છેવટે વ્યવહારના કર્મયોગથી સંતુષ્ટ રહી આ સ્થિતિએ
 “ પહોંચ્યો છું ત્હારી આ મક્કમના જોઈને મૂળે સંતોષ થયો છે
 “ અને તું યોગ માર્ગમાં વિજયી થાય એવું ઇચ્છી એવો આશિર્વાદ
 “ આપું છું-પણ સ્વર્ગ કુમાર ! તત્રવિદ્યા વિષે તું શું ધારે છે ? એ
 “ વિદ્યા મૂળે બ્રમજનક જણાય છે । ”

“ ના પિતાજી ! તે બ્રમજ્ઞ નથી તત્રવિદ્યા એ યોગવિદ્યાનું
 “ એક અંગ છે યોગનો માયિક વ્યવહારો સુધારવાનો અને તે દ્વારા
 “ અનેક પ્રકારના સ્થુલલાભ પ્રાપ્ત કરવાનો એક માર્ગ છે પરંતુ
 “ તત્રવિદ્યાનો ઉપયોગ એના શુદ્ધ સ્વરૂપમાં ન થતો હોવાથી કેટ-
 “ લીક વખત એને બીધે વ્યવહારની વિષમતા ઉત્પન્ન થાય છે અને
 “ મનુષ્યો ધર્મને બદલે અધર્મ બેઠારી લે છે સક્ષિપ્તમાં તત્રવિદ્યા
 “ સારી પેઢે જીવવાય તો મનુષ્ય જીવનને ઉપયોગી છે મ્હારો તો
 “ એવો અભિપ્રાય છે કે તત્રવિદ્યા એટલે યોગનું મુર્તસ્વરૂપ । ”

હું આટલું બોલી મૌન રહ્યો.

“ ત્હારૂં આવું જ્ઞાન જોઈને મૂળે અત્યંત આનંદ થાય છે
 “ અને સાથે સાથે ઇચ્છા રાગુ છું કે તું મૂળે આ જ્ઞાનનો પરિચય
 “ કરાવશે જયન્તિ અને ઉર્મીલા એ અનુભવેલી ઘટનાઓનું વાસ્ત
 “ વિક રહસ્ય નક્કી કરી મૂળે ત્હેમાં પ્રવર્તી રહેલા નિયમો જરૂરથી
 “ ખતાવશે-મ્હારી આ વૃદ્ધાવસ્થામાં યોગની ક્રિયાઓ મૂળે અપૂર્વ
 “ જ્ઞાન્તિ આપશે-મૂળે હવે નિદ્રા આવે છે માટે હું હવે સુઈ રહી

“ શ ” પણ ભાઈ ! તું સુઈ રહેતા અગાઉ સ્વયંસુધા અને ઉર્મીલાની
 “ ખબર કંદાડી આવજો ઉર્મીલાએ ભયકારક દ્રવ્ય જોયું છે અને
 “ તે હકીકત સ્વયંસુધાએ સાબળી છે, તેથી તેઓ અને ત્યાં આગળ
 “ ભય ન પામે ? ”

“ હુ ત્યાં તપાસ કરી આવ્યા પછી તેઓ ભય રહિત થઈને
 “ નિશ્ચિત થઈને સુતા હશે તોજ આવીને સુઈ રહીશ અને હજી
 “ પણ ભયમા હશે તો આશ્વાસન આપી-શાન્ત કયા પગીજ પાછો
 “ ફરીશ ! ”

હુ આટલું બોલીને ત્યાંથી ઉઠ્યો પિતાજી શ્રમને લીધે તરતજ
 થયારીમા પડ્યા મહે ખડના બારી બાગણ, હેમના અશક્ત શરીરને
 ખુશી હવા હેરાન ન કરે એ હેતુથી બધ ક્યાં અને પગીથી નીચે
 મળ્યા મ્હારી માતા ગૃહકામથી પગવારીને નીચે એક બે પડોસની
 બીઓ સાથે વાતચિત્ત કરતી બેવી હતી મહે તહેને “ પિતાજી સુઈ
 રહ્યા છે ” એમ જણાવી ઉર્મીલાના ગૃહ તરફ ગમન કર્યું ઉર્મીલા
 અને સ્વયંસુધા બંને જણ તે મકાનના નીચેના ખડમા બેઠા બેઠા
 વાતચિત્ત કરતા હતા મહે ત્યાં જઈને હેમની સામે એક કોચ ઉપર
 આસન લીધું અને સ્વયંસુધાને સબોનીને બોલ્યો “ કેમ બહેન ! અ-
 હિયા તમને ડર નહેવું તો નથીને ? ” પિતાજીની આગાથી હુ ખબર
 ઠાઠવા આવ્યો છું ! ”

“ નારે ભય શાનો ? ” સ્વયંસુધા પ્રયુક્તર આપતી બોલી
 “ અહિયા ભય નહેવું કેમજ નથી-અમહે નિશ્ચિત થઈને સુઈ
 “ રહીશુ-શીકર કરશે નહિ-” સ્વયંસુધા આટલું બોલી મૌન રહી
 “ પણ એ તો તું કહે છે કે ભય નથી ! આ ઉર્મીલા બહેને
 “ જે ભયકારક દ્રવ્ય જોયું છે તહેને લીધે હેમનો ભય તો કાચ

“ નથીને ? તેઓ બચરહિત થયા હોય તોજ મ્હાર ચિત્ત નિશ્ચિત
“ થાય ! ”

ઉર્મીલાએ એના પ્રત્યુત્તરમા જણાવ્યું “ ના, હું હવે નિ-
“ શ્ચિત છું સ્વયમુધા મહારી સાથે છે એટલે કોઇ જાતની ચિંતા
“ નથી જો એકલી હોત તોતો નિરાતે ન ઉધી શકત ! ”

‘ આ વાત ખાત્રીથી કહો છો ? ’ મ્હે ફરીથી પૂછ્યું હા,
“ અમહારી જરાયે ફીકર કશો નહિ ? થોડોક વખત વાનચિત્તની
“ ગમ્મત કર્યા પછી સુખ રૂચીશું ? ”

ઉર્મીલાએ પોતે બચરહિત છે એવી ચોક્કસ ખાત્રી આપી ત્યારે
“ હું જાઉં ? ” હું કોંય ઉપરથી ઉભો થતો ત્હેમની રજા માગતો
બોલ્યો.

“ જવું હોય તો આપની ખુશી—અને જો થોડોક વખત અત્રે
“ વાનચિત્તમા બેસો તો વળી ત્હેમારો મ્હોટો ઉપકાર ! શું આપને
“ નિદ્રા આવી છે ? ”

ઉર્મીલા મ્હને ત્યાં આગળ થોડોક વખત બેસવા આગ્રહ કરતી
બોલી સ્વયમુધાએ પણ ઉર્મીલાના એ વિચારને અનુમતિ આપતા
જણાવ્યું કે “ જ્હાલા માઇ ! ઉર્મીલા કહે છે તે પ્રમાણે થોડોક
“ વખત બેસો તો વળી વધારે સારી શી ઉતાવળ છે ? હજી તો
“ નવે નથી થયા ! ”

“ ત્યારે જ્હેવી ત્હેમારી ઇચ્છા ! ” એમ કહી હું ફરીથી કોંચ
ઉપર બેસી ગયો.

“ મ્હા મૂકું ? ” ઉર્મીલા એ મ્હને આસન લીધા પછી પ્રશ્ન
કર્યો “ નારે ના, વારેવડીએ મ્હા શી ? મ્હા વિના સત્કાર થતો નથી
“ એવું માનના હો તો તે બલ છે ? હમણા તો પીધી છે ! ” મ્હે
જણાવ્યું.

“ યોડી પીએ ! ” ઉર્મીલાએ ફરીથી જણાવ્યું .

“ ના જી, એ વાત રહેવા દો ! નહિતર હું ઉઠીને આવ્યો
“ જમણ રહાના આવા જીલમથી હું કટાણી ગયો છું ! ”

“ ત્યારે જેવી આપની ઇચ્છા ? ” ઉર્મીલાને મહેને રહ્યા બતાવી
પાવાની તીવ્ર ઇચ્છા હતી તોયે મક્કમ વિચાર જોઈને તેણે તે વાત
જતી કરી

“ બહાલાભાઈ ! ” સ્વયંસુધા મહેને સંબોધીને બોલી “ આ
“ ઉર્મીલા બહેને જે દ્રવ્ય જોયું તે દ્રવ્ય ધારો કે અત્યારે પરિણમે
‘ તો આપણે બધા ભય પામીએ ખરા ? ’

“ એમા ભય શાનો ? હું પોતે તો ભય ન પામું-પરતુ તુ તો
“ અવશ્ય હડી જાય ! બીજાઓના દીલની વાતનો નિર્ણય તો હું શી
“ રીતે કરી શકું ? ”

“ પરતુ તે દ્રવ્ય આપણે બધા જોઈ શકીએ ખરા ? ”

“ ના, એતો જહેના જીવન સાથે પરિણમતું હોય તહેજ તહેનો
“ અનુભવ થાય ! સર્વે જણ એણા જ અનુભવી શકે છે ? ”

મહે પ્રત્યુત્તર વાળ્યો

“ ત્યારે એ બધું શું હશે ? એક જાતની માનસિક નિર્બલતા
“ તો નહિ હોય ? ” સ્વયંસુધાએ ફરીથી પૂછ્યું

“ ના, આવા દ્રવ્યો, માનસિક નિર્બલતાને લીધે ક્ષતિપ્રત્યય થયેલી
“ જમણાને લીધે હોતા નથી-આમા તો કંઈ ઉઠા નિયમો અને
“ છૂપા ભેદો પ્રવર્તતા હોય છે ! આપણને એનો અનુભવ ન હોવાથી
“ એનું કારણ સમજી શકતા નથી ! ” પરતુ એનો અનુભવ જહેને
“ થાય તે તહેનો નિર્ણય ન કરી શકે ? ”

“જરૂર કરી શકે, પણ તે પોતે ભય ન પામે તો જ’ ઉર્મીલા
 “જેન ભય ન પામ્યા હોત તો તેનું કારણ સમજી શકત’
 “ભય આવ્યો એટલે વસ્તુસ્થિતિ નક્કી કરવાનું મુશ્કેલ થઈ
 “પડે છે.”

ઉર્મીલાએ વચ્ચે કહ્યું “પરંતુ એવી સ્થિતિમાં નિર્ભય રહેવું
 “એ પણ કંઈ જાહેવું છેવું કામ નથી—હિંમતવાળા પુરૂષો પણ જ્યાં
 “નાસીપાસ થઈ જાય ત્યાં મહારા જાહેવી એક નિર્ભય બી ભય પામે
 “એમાં શી શકા?”

“પણ ઉર્મીલા જાહેન’ ત્હમે આ આખતનું કંઈ વ્યવહારિક
 “કારણ જાણ્યું છે? સાધારણ ભય ઉત્પન્ન થાય એવી વ્યવહારિક
 “ઘટના ત્હમારા જીવનમાં ઉપસ્થિત થઈ છે ખરી?” મહે આ
 પ્રશ્ન સ્વાભાવિક રીતે કર્યો, પણ આ પ્રશ્નની અસર ઉર્મીલા ઉપર
 કંઈ વિપરિત રીતે થઈ હોય એવો અનુભવ મહેને થયો તેની મુખ-
 મુદ્રા શીકી પડી ગઈ અને તે એક બે મીનીટ સુધી મહારા સામે ધારી
 ધારીને જોઈ રહી સ્વયંસુધાને પણ એની આ એટલા જુદા પ્રકારની
 લાગી તે મહારા પ્રશ્નથી જીવલણમાં પડી ગઈ હોય ત્હમે દરેક મીનીટ
 સુધી પ્રત્યુત્તર આપી શકી નહિ તોયે છેવટે ધીમે સ્વરે બોલી
 “એટલે?” આ ઉદ્દગાર કહાડી તે પુનઃ વિચારમાં પડી

“આ ભયકારક દ્રવ્ય અગાઉ ત્હમને કોઈ પણ પ્રકારની
 “વ્યવહારિક મુશ્કેલીઓ હતી થઈ છે ખરી? ત્હમને બહારના
 “જગત્માંથી કોઈ પણ પ્રકારનો ત્રાસ અનુભવવો પડ્યો છે ખરો?”
 મહે, હું શું પૂછી રહ્યો છું, તે વાત તેને વધારે સ્પષ્ટ શબ્દોમાં

સમજવી એની માનસિક સ્થિતિ આ ખુલાસાથી વધારે ખગમ થયેલી જોઇને મહેને આશ્ચર્ય થયું અને તહેમ તહેમ મ્હારી તે રહસ્ય જાણવા પરત્વેની જાણાસા પણ વધવા લાગી “ એટલે કયા પ્રકારનો ત્રાસ ? ” ઉર્મીલાએ પૂછ્યું

“ જહેવો આ દ્રવ્ય સૃષ્ટિનો અનુભવ તહેવો બહારના જગતનો ! ” મ્હારા આ પ્રશ્નો સરલ હતા, પરંતુ એને માર્મિક લાગ્યા. તેથી તે બોલી “ પણ આપ આવું શું પૂછી રહ્યા છો, તે હું સમજી શકતી ” નથી બહારના જગતનો મહેને શો ત્રાસ હોય ? ” કંઈ હોય તો- ન હોય તો કંઈ નહિ ? ” મહે જણાવ્યું- “ હું તો સ્વાભાવિક પ્રુકુ “ છું અને એનો હેતુ આપે જોયેલા એ અદ્ભુત દ્રવ્યનું રહસ્ય “ જાણવા પૂરતો છે ” હું આટલું બોલી મૌન રહ્યો. એની માનસિક સ્થિતિ ઉપરથી હું સ્પષ્ટ જોઈ શક્યો કે એના જીવનમાં કંઈક એવો બાહ્ય ત્રાસ પણ હતો, પણ તે તે વાત જાહેર કરવા કોઈ કારણને લીધે ગુચવાતી હતી. સ્વયંસુધાને પણ એવું લાગ્યું તેથી તે ઉર્મીલાને સંબોધીને બોલી “ ઉર્મીલા ! મ્હારા ભાઈ પૂછી રહ્યા છે એવો કોઈ બાહ્ય ત્રાસ ત્હને હોય તો ગુચવાયા સિવાય સ્પષ્ટ જણાવી દેજે એ ત્રાસ જાણવાથી તેઓ તે દૂર કરવા પ્રયત્ન પણ કરી શકશે ? ”

“ પણ- ” તે એથી વિશેષ બોલતા અટકી

“ ગુચવાય છે શા માટે ? ” જે કહેવાનું હોય તે સ્પષ્ટ કહી દે “ ને ? આપણા જીવનમાં એવું શું હોય કે જે જાહેર કરતા શરમ “ રાખવી પડે ? ” સ્વયંસુધાએ એને ગુચવાતી જોઈને કહ્યું સ્વયંસુધાના આ શબ્દો સાંભળ્યા પછી ઉર્મીલાની ગુચવણ કંઈક દૂર થઈ હોય અને તે તમામ વાત સ્પષ્ટ કહી દેવાનું મન થઈ આવ્યું હોય

તહેમ ત્હેની મુખમુદ્રા ઉપર એક પ્રકારનો આવેશ ઉભરાયો અને ત્હેને લીધે, બધી વાત હમણા જ ક્કી દેશે એવું પ્રત્યક્ષ થયું છતાં તે ત્હેવા આવેશમાયે દશેટ મીનીટ સુધી મૌન બેસી રહી

“કદ ગુમ રાખવા જહેવું છે? અમદને જાહેર કરવાથી ત્હમને “કોઇ પણ પ્રકારની હાનિ થાય એવું છે?”

મ્હે એને મૌન બેઠને બીજો પ્રશ્ન કર્યો

“નારે ના, એવું તો કદજ નથી-છતાં હું જે વાત કરે તે કૃપા

“કરીને ગુમ રાખજો?—ત્હેમજ આપની સમક્ષ એ વાત કરતા મ્હને ‘શરમ આવે છે?’”

ઉર્મીલાએ જણાવ્યું

સ્વયં સુધા વચ્ચે બોલી ઉઠી “પણ એવું શું છે કે ત્હને શરમ

“આવે છે? ગાડી છે કે શું?”

“તે તો ક્કીશ ત્યારે જણાશે-પરંતુ જ્યારે ત્હમારો આટલો

“આગ્રહ છે તો હું તે વાત હવે કોઇ પણ જાતથી શરમાયા સિવાય

“ક્કીજ દઇશ ‘યોગ્ય ઇન્સાફ ત્હમે કરશો?’”

“એને માટે ગમરાવું નહિ-હું આટલો આગ્રહ કરી રહ્યો છું

“ત્હેમા મ્હારે કદ પણ સ્વાર્થ નથી જે ભયકાન્ક દ્રવ્ય ત્હમોએ

“બેસ્યું છે ત્હેનું કારણ જાણવાના કાર્યને સહાયક થઇ પડે એ હેતુ

“થીજ હું આ પ્રયત્ન કરી રહ્યો છું અને હું ત્હમને ખાતરી આપું

“છું કે ત્હમે જે જે વાત જાહેર કરશો ત્હેનો હમેશા

“સંપૂર્ણપણે જ થશે.”

મ્હે એની માનસિક ગુચવણ દૂર કરવા મક્કમ દીલનું સાત્તું

આત્માસન આપ્યું અને ત્હેની વાત સાંભળના દત્તધ્યાન થઇ રહ્યો.

સ્વયં સુધા પણ જીરાડી થઇને બેઠી ઉર્મીલાએ મ્હારા આ અભિનિ

અપોથી શકા રહિત થઇને સ્પષ્ટ રીતે બધી વાત જાહેર કરવી
ચર કરી —

“ મહારો વિવાહ સભ્ય જે યુવક સાથે થયેલો તે યુવક મહાર
“ લમ થઇ જાય તે અગાઉ ખરાબ વર્તણૂકનો નીકળવાથી મહારા
“ પિતાએ વસ્તુ સ્થિતિનો વિચાર કરીને તે વિવાહ સભ્ય ફેક
“ કર્યો અને મહાર લમ બીજી જગોએ કર્યું આ વાર્તા ત્હમે જાણો
“ છો, પરંતુ એનું શું પરિણામ આવ્યું તે ત્હમારાથી અજાત છે
“ મહાર લમ અન્ય સ્થળે થયું તે વાત તે યુવકને ત્હમ જ ત્હેના
“ અગત સભ્યોએને ન રૂચી અને તેથી મહારા અને ત્હેમના
“ કુટુંબ વચ્ચે એક પ્રકારનો દ્વેષ ફેલાયો છુપી રીતે તેઓ અમહાર
“ અનિષ્ટ અને અપકીર્તિ થાય એવા માર્ગ શોધવા લાગ્યા અને
“ શોધેલા માર્ગ અમલમાં મૂકવા લાગ્યા મહારા સભ્ય મ્હા ત્હેમણે
“ કેટલીક કપોલ કલ્પિત ખરાબ વાતો ત્હાના સમાજમાં ફેલાવી અને ”
હું અપાત્ર કન્યા છું તે કારણથી અમ્હેએ પોતે આ વિવાહ ફેક
કર્યો છે “ એવું જણાવી પોતાનો ખોટો બચાવ કરવા લાગ્યા પરંતુ
“ ત્હેવી રીતે કંઈ મહારી કે મહારા કુટુંબની અપકીર્તિ પ્રચાર પામે
“ ત્હેવો સભવ ન્હોતો તોયે ત્હેનું પરિણામ થોડું ઘણું પણ વિષમ
“ આવ્યું અને તે કારણથી મહારે કેટલુંક સોસવું પડ્યું છે મહારે શું
“ શું સોસવું પડ્યું તે હકીકત ત્હમારી સમક્ષ ન્હેના મારી જીભ ઉપડતી
“ નથી, માટે આશા ગણુ છું કે ત્હમે મ્હને ક્ષમા કરશો ? ” ઉર્મી
લાએ પોતાના ત્રામજનક અનુભવોની સવિસ્તર કથા જાહેર કરવા
ક્ષ્મગ દર્શાવ્યા છતાં પાછળથી ત્હેને ત્હેમ કરતી અટકતી જોઇને
મ્હને આશ્ચર્ય થયું અને ત્હેને ત્હેમ કરવા દીલ ન હોવાથી મ્હે

તત્સબધી વધારે આગ્રહ કરવાનો વિચાર માઠી વાળ્યો અને તહેમની રજા લાઇને ત્યાથી ઉઠ્યો અને કંઈ પણ ભય પામ્યા સિવાય નિશ્ચિત ચિત્તે સુષ્પ રહેવાની સુચના કરી હું મ્હારે ઘેર આવ્યો અને ઉર્મીલા તહેમ જ જયન્તિના જીવનમા ઉદ્ભવેલી અદ્ભૂત ઘટનાઓ સબધે વિચાર કરતા નિદ્રાધીન થયો

પ્રકરણ-૮

પ્રેમનો અતિથિ

સ્વયસુધા અને હું બંને બીજે દિવસે પ્રાતઃકાળે વીરમુખરાયને ત્યા જવાની તૈયારી કરવા લાગ્યા પિતાજીએ મ્હને જયન્તિના જીવન સબધની તે અદ્ભૂત ઘટનાઓ પરત્વે તપાસ કરવાના સબધમા કેટલીક અગત્યની સુચનાઓ કરી તે મ્હે અતઃકરણની લાગ-ણીથી શિરસાવધ ગણી સ્વયસુધાને પણ તહેમણે કેટલીક વ્યાખ્યાના મ્હારી સભાળ લેવાનું કહ્યું વીરમુખરાયે અમ્હને લેવાને મોકલેલી ગાદી નીચે ઉભી હતી માતાને પ્રણામ કરી અમ્હે બંને ભાઇ ખેન નીચે ઉતર્યા અને ગાડીમા બેસીને વીરમુખરાયના ઘર તરફ ગયા વીરમુખરાયનું ઘર આવી પહોંચ્યું પ્રેમપાત્રી જયન્તિના સુદર મ્હેરાનું દર્શન થશે એ રમ્ય કલ્પનામા હું મસ્ત હતો છેવટે અમ્હે ગાડીમાથી નીચે ઉતર્યા વીરમુખરાય અમ્હને લેવાને સામે આવ્યા હતા તહેમને વિનયપૂર્વક પ્રણામ કરીને હું તહેમની સાથે સાથે ખેનને લાઇને તહેમના બબ્બ મકાનમા દાખલ થયો મકાનના આગળના ભાગમા આવેલા

દાદરવાટે અમ્હે ઉપરના ભાગમા ગયા અને એક અત્યંત સુદર અને પૂરા ઠાઠમાઠથી શણગારેલા ખડમા દાખલ થયા આ એક વિશાળ ખડ હતો અને તે ખડ વીરસુખરાયનુ આરામ ગૃહ હતું અપ-દુ-ડેટ ફર્નીચર અને વિધ વિધ પ્રકારના ચિત્રકામથી ત્હેની સુદરતા અને મોહકતા ધણુ પ્રમાણમા વધારી દેવામા આવી હતી બોયનળીયે બિછાવવામા આવેલા ગલીચો કિમતી, અને ઉચામા ઉચી ઇટાલીયન બનાવટનો હતો અને ત્હેના ઉપરના ભાગનુ ફુલ, વેલ, ખુટ્ટા વિગેરે સુચણીનુ કામ ઉમદા કારીગરીનુ હતું તે ખડની ચારે દિવાલો ઉચા પ્રકારના જખા આસમાની રંગથી રંગવામા આવી હતી અને દીવાલની નીચેનો ચાર પાચ હાથ જેટલો ભાગ છોડી દધને ખાડી રહેલી દીવાલ ઉપર ઉત્તમ પ્રકારના ચિત્રકારોને હાથે કેટલાક સસ્કૃત નાટકોની વસ્તુઓના અસુક પ્રસંગોના દ્રષ્ય ઉત્તમ પ્રકારની કલાથી ભાવના ભરી રીતે ઉતારવામા આવ્યા હતા અને તે દ્રષ્યો આખા ખડની ઝોભામા અને મોહકતામા અગત્યનો ભાગ બજવતા હતા કેટલાક દ્રષ્યો ઉત્તમ ચિત્રકળાના સુદર આદર્શ હતા અને તે દ્રષ્યોનુ અવલોકન કરતા તે તે દ્રષ્ય જે જે પ્રસંગનુ હતુ તે પ્રસંગ આપણા અભિષ્કમા તરી આવતો અને ભૂતકાળની કથાઓ મુર્તિમત કરતો જે ચાર કિમતી છબીઓ, હિંદુસ્તાન ત્હેમ જ પાશ્ચિમાત્ય દેશોના મ્હોટામા મ્હોટા ચિત્રકારોના હાથની સુદરમા સુદર કારીગરીના નમુના હતા અને તે જોતા મ્હાર હૃદય અત્યંત હર્ષ પામ્યુ આરામગૃહમા દાખલ થયા પછી અમ્હેએ આખા ખડનુ આવી રીતે અવલોકન કરવુ શરૂ કર્યું પુરૂ અવલોકન થઇ રહે તે અગાઉ વીરસુખરાયે અમ્હેને આસન લેવા સુચના કરી તે ઉપરથી અમ્હેએ એક કોચ ઉપર આસન લઇ લીધુ વીરસુખરાય પણ અમ્હારી નોડે કોચ ઉપર બેઠા—

“આપ અહિ રહો ત્યા સુધી આ ખડ આપને માટે છે—આપને જે
 “જે પ્રકારની અનુકુળતા જોઈએ તે તે પ્રકારની અનુકુળતા અહિ
 “મળી રહેશે—મહે તે દરેક બાબતની વ્યવસ્થા કરી છે—છતા કેાંઈ બાબ-
 “તની ઉણપ જણાય તો કેાંઈ પણ પ્રકારની શરમ રાખ્યા સિવાય
 “મહેને સુચના આપી દેજો—એટલે હું તરત જ તહેનો બદોબસ્ત કરી
 “આપીશ.”

“અહિયા પ્રતિકુળતા શાની ?” હું પ્રત્યુત્તર આપતો બોલ્યો.
 “આ કંઈ ઝોઝી અનુકુળતા છે ? અને તે આપની મીઠી મમતાહું
 “પરિણામ છે ? આપના આવા સદ્ભાવ માટે હું આપનો આભારી છું ?”

હું આટલું બોલી મૌન રહ્યો અને પુનઃ તે ખડની સુદરતાનું
 અવલોકન કરવામા ગુ થાયો જ્યન્તિ, અમ્હારા આવી ગયા છતા
 પણ હજૂ ત્યા આની નહોતી તે જોઈને મહેને ખેદ થયો—એના જહેવી
 પ્રેમભર્યા હૃદયથી ઉછળતી કુમારિકાને આ પ્રસંગે અદ્રશ્ય જોઈને હું
 પ્રેમના અંગે ઉત્પન્ન થતી સ્વાભાવિક ગુચવણમા ગુચવાયો મ્હારી
 જહેન સ્વયંસુધા પણ જ્યન્તિની ગેરહાજરીને લીધે હજૂ રકુર્તિમા
 આવી નહોતી—

“હું આવું છું” એમ ફહીને વીરમુખરાય અમહેને તે ખડમા
 મૂકીને નીચેના ભાગમા ગયા—હું અને જ્યન્તિ એકલા પડયા—સ્વય-
 સુધા, વીરમુખરાયના ગયા પછી પાચસાત મીનીટ પછી મહેને સંજો-
 ધીને સ્મિતહાસ્ય કરતી બોલી “ઘાલાભાઈ ? ત્હમારા પૂજ્યથસુદે
 “ત્હમારા માટે કંઈ ઝોઝી વ્યવસ્થા કરી નથી ? જમાઇનું સાસરામા
 “જે સન્માન થાય છે તે અવધિ છે ? છે કશી ઉણપ ? સસ્કૃત
 “કવિએએ ક્યું છે તે વાસ્તવિક છે કે અસુર ગૃહનિવાસ
 “સ્વર્ગતુલ્ય નરાણામ્.”

“પણ કંઈ આ ખંડને હજુ ખરેખર સ્વર્ગ માની શકાય
“ નહિ-સ્વર્ગનો આત્મા હજુ ગેરહાજર છે ? ” મહે મીઠા કટા
ક્ષમા ક્ષુ”

સ્વયંસુધા મહારા આ કટાક્ષનું રહસ્ય સમજી ગઇ અને પ્રત્યુ-
ત્તર આપતી બોલી “ તે આત્મા, આપના સત્કારને માટે હજુ વધારે
“ સુદર ખનવાને માટે શુ થાયો હશે અને તે જ કારણથી ગેરહાજર
“ છે પણ જે પહે તે નહર થશે તે પછે ત્હમે ત્હેના પ્રકાશમા સુગ્ધ
“ થઇ જશો-” મહેને તો એટલા સુધી શકા છે કે ત્હમે અમૂક
“ પછો સુધી અચેતન થઇ જશો ? ” સ્વયંસુધા હસી પડી-હુ પણ
તે નિર્દોષ વિનાશમા હસ્યો અને કૌંચ ઉપરથી ઉભો થઇને ખડમા
આમ ત્હમ ફરવા લાગ્યો એકે એક ચિત્ર અમ્હોએ અને ભાષ બહેને
સાથે ફેરી ફેરીને સમજી સમજીને જોઇ લીધું ટેપલ, ખુરશીયો, કૌંચ,
કપાટ, ગાદી તકીયા વિગેરે દરેકે દરેકે પદાર્થ ઉપર અમ્હોએ અમ્હારી
દ્રષ્ટિ નાખી લીધી બે ત્રણ કપાટમા પુસ્તકોનો સારો સંગ્રહ હતો તે
જોઇને તો વળી મહારા આનંદનો અવધિ જ ન રહ્યો ખડનું સંપૂર્ણ
અવલોકન પતાવી અમ્હો પાછા કૌંચ ઉપર બેસી ગયા અને વાતોમા
પડયા, એવામા જયન્તિની માતા મ્હા લઇને ઉપર આવી મહે અને
સ્વયંસુધાએ ત્હમને વિનયપૂર્વક પ્રણામ કર્યા અને ચાદીના કપ રક-
ખીમા ઉંચા પ્રકારની સ્વાદ ભરી રીતે બનાવવામા આવેલી મ્હા પીધી
ઉપરથી પાન સોજારી અને એલચીને પણ ઇન્સાફ આપ્યો જયન્તિની
માતા ગઇ અને ઘડીયાળમા જોયું તો તે વખતે સવારના નવ વાગ્યા હતા
રાહ જોઇ હૃદય અઠગાયું પણ જયન્તિ ન આવી. હું કૌંચ ઉપરથી
ઉભો થયો અને ત્યા આગળ આમ ત્હમ આટા મારવા લાગ્યો મહારા

હૃદયમાં પ્રેમનો આવેશ, પ્રમળતા ધરતો મહારા શરીરના એકેએક અણુ, ગળવી મુકતો હતો સ્વયંસુધા પથ્ય એની રાહ જોતી એને માટે તલસતી હતી આબુઆબુના ખડોમાં સહજ અવાજ ચતા હુ ચમકી ઉઠતો અને “ઓ આવી ! ઓ આવી ” એવી આશામાં સ્તબ્ધ થઈ દાર તરફ જોઈ રહેતો—આવુ આવુ બેચાર વખત બન્યું પથ્ય જયન્તિ ન આવી તે ન જ આવી હું કંઈક ચીડાયો જયન્તિનું આવુ વર્તન મને મારું અપમાન લાગ્યું અને હવે આવે તોયે ન બોલાવુ એવો મક્કમ થઈને કૃત્રિમ બેદરકારીનો ભાવ સુખ-સુદા ઉપર દર્શાવતો હું કોચ ઉપર જઈને પડયો સ્વયંસુધાને મે મહારા કોચની નજીક પડેલી એક ખુરશી ઉપર આસન લેવા સૂચના કરી સ્વયંસુધા ત્યા જઈને બેઠી મે ત્રેને આસન લીધા બાદ જણાવ્યું કે “ સ્વયંસુધા ! તું પથ્ય આમ કેમ જડ જહેવી બેસી રહી છે ? ” ત્હારી બહેનપણીના પોનાના ધરમાં તુ જાણે અણુજાણી ન હોય “ એવી સ્તબ્ધ કેમ થઈ ગઈ છે ? ત્હારે તો આખું ઘર ફરી વળવું ” “ જોઈએ ? ? ” હું, બહેન ઉપર ચીડાઈને બોલ્યો “ એમ શા માટે ? ” સ્વયંસુધા મહારા આ કથનનું તાત્પર્ય સમજી ગયેલી છતાં મને વધારે ચીડાવવા કટાક્ષમાં બોલી

“ અવલોકન માટે—આમ મુગી મુગી એક ખડમાં નજર “ કેદીની પેઠે બેસી રહે તે તે કંઈ રીત છે બસા ? આ આવીશાન “ મકાનનું અવલોકન તો કરી લે ? ”

“ પથ્ય મ્હારે શા માટે અવલોકન કરવું જોઈએ ? મ્હારે શું “ લેવા દેવા ? અને ત્રેમ છતાં પથ્ય મકાનમાં શું જોવાનું હતું ? મ્હારે “ કંઈ નવાઈ નથી—હુંતો આહિ ઘણી વખત આવી ગઈ હું—પહેલ-

“વહેલા તો ત્હને આવ્યા છો એટલે ત્હનું અવલોકન તો ત્હમારે
 “કરી લેવું જોઈએ ? અને વળી મ્હને તો આ મકાન જોઉં છું ત્યારે
 “એમ જ થાય છે કે આ પાય છ કુટના માણસને માટે આવડુ
 “મોટું મકાન શા માટે જોઈએ ?” સ્વયં સુધા, આ શબ્દો ઠાપકું
 મ્હો રાખીને બોલી પરતુ પાછળથી સ્મિતહાસ્ય કરી ગઈ

“આજોટવા ?” હું ઓડાઈને બોલી ઉઠ્યો “શી મ્હોટી રીલ
 “સુઝ ! સ્વાભાવિક વાતને કયે રસ્તે ઘસડી જાય છે ?”

“એમા ખોટું શું છે ? આવડા મ્હોટા મકાનની મનુષ્ય જાતને
 “લાખી જરૂર હોય એવું મ્હને લાગતું નથી ?”

“તે કદાચ સાચું હશે, તોયે જ્યારે છે ત્યારે તો આપણે એનું
 “અવલોકન કરી લેવું જોઈએ ?” હું બોલ્યો

“તો કરી લ્યો—આપને સંપૂર્ણ સ્વતંત્રતા છે—બાકી મ્હારે કંઈ
 “એનું અવલોકન કરવાનો મોહ નથી—ત્હમ જ ત્હેની આવશ્યકતા
 “નથી ? હા, બાકી ખીજી કંઈ તપાસ કરી આવવાનું કહેતા હો તો
 “તે કરી આવવા તૈયાર છું ! મુદ્દાની વાત ક્હોને કે મ્હારો આ
 “વિચાર છે !”

સ્વયં સુધા હસી પડી મ્હાગ દીલની વાત ત્હેના સમજવામા
 હતી એટલે મ્હારે કૃત્રિમ દેખાવ કરવાની જરૂર નહોતી તોયે મ્હે જે
 દેખાવ કર્યો હતો તે નિષ્ફળ નીવડવાથી મ્હે એને મ્હારી ધ્રુષ્ટા
 સ્પષ્ટ શબ્દોમા જાહેર કરી કે “હું કંઈ ત્હને આ મકાન જોવાનું
 “કહેતો નથી—મકાનમા શું ધૂળ જોવાની છે ?” હું તો ત્હને એમ
 “કહું છું કે પેલી ત્હારી લાડકવાયી બહેનપણી કેમ દેખાતી નથી ?
 “આપણે આવ્યા છીએ છતાં તે ક્યા ભરાઈ બેઠી છે તે તો તપાસ

“કરી લાવ અને પતો લાગે તો અહિ આણુ તો વાતચિત કરવાની
 “ગમ્મત આવે ?” હું આટલું બોલી મૌન રૂઢો ત્યારે આ વાત
 ‘સીધી રીતે જણાવી હોત તો અત્યાર સુધીમા તો મ્હે ત્હેને શોધી
 “પણ કહાડી હોત’ ગમ્મત તો જુઓ કે કાર્ય કમ સાધવાતુ હોમ
 “છે છતાં દુનિયાના બોઠો ટેખાવ કમ કરે છે ?” સ્વયંસુધા હસતી
 હસતી ઉભી થઈ મ્હે પણ એના એ હાસ્યમા ભાગ લીધો સ્વય-
 સુધા ખડમાથી બહાર ગમ્મ અને જયન્તિ ક્યા છે ત્હેની તપાસ કર
 વામા ગુ થામ અને હું એકલો પડેલો એક ખૂણામા પડેલા એક સુદર
 ટેબલ પાસે જઈ બેઠો ટેબલ ઉપર કાગળ, ખડીયો કલમ વિગેરે
 લખવાના સાધનો હાજર હતા મ્હે હૃદયમા ઉભરાયેલા પ્રેમના આવેશ
 કાગળ ઉપર ઉતારવા માડ્યા અને એમાથી એક સુદર કાવ્ય પરિણમ્યુ -

“આ સ્નેહનો સત્કાર કરવા કેમ ઉત્સુક ના રૂહે ?

“કા દીલ આવી થાય છે કારણુ વિના વહાલી પ્રિયે’

“ઉભરાય શુ નહિ સરલ હૈયુ સ્નેહ સાચો શોધવા ?

‘આવી પ્રિયા પ્રીતિ ભરી સુદર પળો ગુમાવ ના’

x   x   x   x

આવેશોનું પ્રમાણુ નિયમમધ્ધ હોય છે ત્યાં સુધી એ આવે-
 શોમા ક્રિયાશક્તિ કાયમ રૂહે છે અને એમાથી સુદર પરિણામ જન્મ
 પામે છે, પરંતુ ત્હેના પ્રવાહ વધારે સખલ થતા અને પ્રમાણુ નિયમ
 બદ્ધ ન રૂહેતા આવેશોમાથી સમાધિ અથવા અક્રિયસ્થિતિ ઉત્પન્ન થાય
 છે મ્હારા સખધમા પણ આવુ બન્યુ કાવ્ય સુદર બન્યુ પણ તે
 જે આવેશને લઇને જન્મ પામતુ હતુ તે આવેશ અત્યંત પ્રબલ
 થઇ જવાથી મ્હારી ક્રિયાશક્તિ મદ થઇ ગઇ અને કાવ્ય અપૂર્ણ

રૂઢું અને ત્હેની સાથે સ્વયસુધા પણ પુન તે ખડમા આવી અને
મ્હારી નજીક ટેમલ પાસે આવીને ઉભી રૂઢી-

“ બહાલાભાઈ ! આખરે મ્હે એનો પતો મેળવ્યો ખરો ! ”
હું હર્ષના આવેશમા ચમક્યો “ તે ક્યા છે ? ”

“ હું કહેતી હતી તે પ્રમાણે આપની દ્રષ્ટિમા સુદર દેખાવાને
“ ત્હેમ જ આપને પ્રસન્ન કરવાને વચ્ચલકારથી તૈયાર થાય છે । ”
“ એમા વળી તૈયાર શુ થવું ? શુ એને દેખાવ કરવા પડે છે । ”

હું બોલ્યો

“ હાસ્તો-તે જે કંઈ કરે છે તે કંઈ ત્હેના પોતાને માટે
“ થોડું જ કરે છે । એના એ વ્યવહારમા આપની પ્રસન્નતાનો શુદ્ધ
“ હેતુ હોય છે । ”

“ ધૂળને રાખ ! મ્હને આવા દેખાવોની કંઈ કિમત નથી-
“ અને એવા દેખાવોમા શુદ્ધ સૌદર્ય અગર તો ભાવના દૂષપાત્ર જાય
“ છે । ? એવું મ્હારું સંજ્ઞા માનવું છે । ”

“ પણ સાથે સાથે આવો વ્યવહાર એ સૌદર્યને ઉત્તેજન આપી
“ એની મહત્તા વધારે છે, એટલે આ વ્યાપાર સાવ નિર્ધર્ક જાય
“ છે એવું તો નથી જ- તે આવશે ત્યારે આપને જણાશે કે તે કેવી
“ સુદર બની છે । ”

સ્વયસુધાએ જયન્તિના સૌદર્યની તારીફ કરી

હું મૌન રૂઢો અને જયન્તિના આવવાની રાહ જોવા લાગ્યો.
અમ્હાર મૌન બે ત્રણ મીનીટ લખાયું હશે એટલામા ઉર્મીવાનો
વિચાર થઈ આવતા મ્હે જયન્તિ આવી પૂહોએ તે અગાઉ સ્વય-
સુધાને ગતરાત્રિના સંબંધમા કેટલીક પૃચ્છા કરવી શરૂ કરી -

“સ્વયં સુધા ! મહારા ગયા પછી ઉર્મીલાને ત્હારી વચ્ચે કંઈ
“વાતચિત્ત થઈ હતી કે ત્હમે બધા ઉધી ગયા હતા ?”

“ના, ત્હમારા ગયા પછી તો અમ્હેએ લગભગ એ ત્રણ
“ઠ્ઠાક વાર્તાલાપ કર્યો હતો ! એને શુ શુ સોસલુ પડ્યું હતું ત્હેની
“કથા તે આપની હાજરીમા ક્હેવાને શરમાતી હતી-પરતુ આપના
“ગયા પછી તો એણે તે બધા ઇતિહાસ મ્હને સવિસ્તર ક્હી
“સભળાવ્યો અને તે સાંભળાને તો હું આશ્ચર્યચકિત થઈ ગઈ અને
“મ્હને ત્હેની એ સ્થિતિ ઉપર રડવું પણ આવ્યું !”

સ્વયં સુધાએ જણાવ્યું

“તે એટલું બધું એવું શુ હતું ?” હું વિચારમા પડી ગયો

“એના ઉપર પડેલા અને થયેલા જીલમ કંઈ ઓછા નથી
“પણ વ્હાલા ભાઈ ! તે છોકરી પાકી હિંમતવાળી તો ખરી ! એની
“શક્તિની કિંમત કંઈ જાહેવી ત્હેવી ક્હેવાય નહિ !”

સ્વયં સુધાએ ઉર્મીલાની હિંમતની તારીફ કરી

“પણ એને એવું એવું તે શુ વીત્યું હશે !”

મ્હે એ ઇતિહાસ જાણવા જીજ્ઞાસા દર્શાવી

“તે હું ત્હમને નિરાતે મ્હીશ-કારણ કે અભારે તે ક્હી શકાય
“એટલો સમય નથી-જો કે ત્હેણે તો ત્હેમ કરવા મ્હને મના કરી
“છે, પરતુ વ્હાલા ભાઈ ! એ ઇતિહાસના એક પાત્ર તરીકે આપનું
“નામ કેમ આવે છે ?” સ્વયં સુધાએ પૂછ્યું

“મ્હારું નામ !” હું ચમકીને બોલી ઉઠ્યો મ્હારું તત્પરતવેનું
આશ્ચર્ય એકદમ વધી પડ્યું હું વિચારમા પડી ગયો

“હા, આપતું નામ અને તે પણ એક અગત્યના પાત્ર
“તરીકે! શું તે હકીકત સાચી હશે?”

સ્વયમુષા આ પ્રશ્ન કરીને મ્હારા સાચુ જોષ રૂઢી

“તે હું એમને એમ શી રીતે કહી શકું? કથાનો સવિસ્તર
“ઇતિહાસ જાણ્યા સિવાય એમ ચલુ અસંભવિત છે”

હું આટલુ બોલી મૌન રૂઢો

“ત્યારે આપણે આ વિષય અવકાશે છોડીશું તે વખતે તમામ
“હકીકત જાણ્યા પછી આપ તે સંબધમા યોગ્ય તે ખુલાસો કરી
“શકશો! પણ હજૂ જ્યન્તિ ન આવી.” સ્વયમુષા બોલી

“પણ સ્વયમુષા!” હું સ્વયમુષાને પુનઃ જ્યન્તિને બોલાવવા
જતી અટકાવી ત્હેને સંબોધીને બોલ્યો “પણ ગત રાત્રે ત્હમારા
“સુવા પછી ઉર્મીલાને કંઈ વિષમ અનુભવ થયેલો ખરો કે?” હું
પ્રશ્ન પૂછી ત્હેની સામે જોષ રૂઢો

“ના, એવું કંઈ ખાસ જાણ્યું નહોતું બન્યું નથી-પણ મ્હે
“પોતે એક બાબત અજાણ જોષ!” સ્વયમુષા ખડ બહાર જતી
પાછી ફરી મ્હારી નજર આવી અને ટેબલ ઉપર બેઠી આ વાતથી
વળી મ્હારા આશ્ચર્યમા ઝોર વધારો થયો

“એવું વળી શું?” હું વચ્ચે બોલી ઉઠ્યો

“તે હું કહું છું” સ્વયમુષાએ આગળ ચલાવ્યું “અમ્હારા
“સુષ રૂઢા પછી ઉર્મીલા પથારીમા નિદ્રાધીન પડેલી પણ ધ્રુજતી
“હતી અને ત્હેના રોમાય ખડા થતા હતા” મ્હે વળી એને કેટલાક
“અસંબધ શબ્દો નિદ્રાવસ્થામા પણ ઉચ્ચારતી જોષ અને ત્હેનો વામ
“હસ્ત હવામા આમ ત્હેમ ડોલતો-મ્હેને ભય તો લાગ્યો પરંતુ

“ પરમાત્માની દયા ક્રૂરો કે કષ્ટ ક્રૂરો પણ મ્હારો ભય વધારે
 “ પ્રમાણુમા વધ્યો નહિ અને હું શ્રી અખાતું નામ સ્મરણ કરી
 “ પાય દશ મીનીટમા તો નિદ્રાધીન થઇ ગઇ તે છેક સવારે જાગી-
 “ પ્રાત કાલે જાગૃત થતા અમ્હેા બને યે એક બાબત એ જોષ કે
 “ અમ્હારી પથારીની નજીક કોઇ મનુષ્ય પ્રાણીના કાળા રંગના ત્રણ
 “ ચાર સ્પષ્ટ પગલા પડ્યા હતા । ”

સ્વયંસુધા આટલું બોલી મૌન રૂઢી

હું આ વાત આશ્ચર્યચકિત દ્રષ્ટિએ સાબળી રૂઢો હું ખુરશી
 ઉપરથી ઉભો થયો અને તે ખડમા આમ ત્હેમ આટવા મારવા લાગ્યો
 વચ્ચે હું સ્વયંસુધાને સબોધીને બોલ્યો ”

“ સ્વયંસુધા ! ઉર્મીલા અને જયન્તિ તે બને કષ્ટક નિરાશા
 “ જીવનના મનુષ્ય પ્રાણી હોય ત્હેવુ બાસે છે ત્હેમના સબધની
 “ આ અસામાન્ય ઘટનાઓ સાબળીને મ્હારૂ તો મગજ હેરાન થઇ
 “ નાંચ છે, ડગલે અને પગલે એકાદ નવી વાત તો ખરી ! ત્હે વળી
 “ આ નવું સુણાવ્યું । ”

હું ફરીથી નીચે બેઠો સ્વયંસુધાએ મ્હારા આ શબ્દોના પ્રત્યુ-
 ત્તરમા જણાવ્યું કે “ હા, એવું તો કષ્ટક ખરૂં-પણ આ કષ્ટ ત્હેમના
 “ જીવનની ઉત્કાન્તિમા કારણ નથી-ઉર્મીલાએ જણાવ્યું છે તે ઉપ-
 “ રથી હું ત્હેના સબધમા એટલું તો ખાતરીથી સ્ત્રી શકુ છું કે આ
 “ બધી ઘટનાઓ ત્હેમની આકૃતિનું કારણ છે અને હજી પણ જો
 “ ત્હેનો યોગ્ય ભચાવ કરવામા નહિ આવે તો ત્હેમને ભવિષ્યમા
 “ ધણું સહન કરવાનું થશે-હું તો આપને આજીજી પૂર્વક જણાવું
 “ છું કે ત્હેમારે કોઇ પણ રીતે આ બનેના જીવનની આ અદ્ભુત

“ઘટનાઓના ભેદ શોધી કાઢવા ઘટે છે અને વસ્તુ સ્થિતિ વિધનભરી
“હોય તો ત્હેને સુધારી લેવી ઘટે છે.” સ્વયં સુધાએ જણાવ્યું—

“તે હું અવશ્ય કરીશ-મહારી સર્વે પ્રકારની શક્તિઓનો વ્યય
“હું એની પાછળ કર્યાં સિવાય જ પીશ નહિ અને આશા રાખુ છું
“કે છેવટે તો સફલ થઈશ.”

હું આટલું બોલી મૌન રૂઢો

* * * * *

આખરે અમ્હે જહેની રાહ જોતા બેસી રૂઢો હતો તે જયન્તિ
મહારા હૃદયનું પ્રેમ અને સૌદર્ય અર્થુ સત્ત્વ-તે ખડમા દાખલ થયું.
અને ત્હેમ થતા શું થયું? હું હર્ષ અને પ્રેમના આવેશમાં સ્તબ્ધ
જહેવો થઈ ખુરશી ઉપર બેઠો બેઠો તે સુદર કુમારિકાના દર્શન કરવા
લાગ્યો સ્વયં સુધાએ ખરૂં કહ્યું હતું કે તે સુદર બનતી હતી. નિરી-
ક્ષણ કરતા જણાયું કે તે સૌદર્યભર કન્યાએ પોતાના શરીરના સૌદ-
ર્યને વસ્ત્રાલંકાર વિગેરે સાધનોથી ખૂબ ખીલાવ્યું હતું અને તે સૌદ-
ર્યના ઉઠાણમાં એના પ્રેમાળ હૃદયના પ્રેમનું સૌદર્ય સ્વચ્છ દીપી
ઉઠતું હતું. હું એક સામઘ્ય ત્રણ પ્રકારના સૌદર્યથી આકર્ષાઈને
એની કિંમત આકતો હતો. હું અત્યંત પ્રસન્ન થયો. મ્હને તે
કુમારિકા એક દેવી જહેવી લાગી અને એની દિવ્યતામાં હું અપૂર્વ
શાન્તિ અનુભવતો હતો. જયન્તિ-એક મુગ્ધ કુમારિકા-પોતાના પવિત્ર
કૌમારને પ્રેમના અમી અને સ્નેહના વારિ સીંચતી આદર્શ બનાવતી
હતી-એના મુગ્ધ હૃદયમાં ઉત્પન્ન થયેલો મહાગ ઉપરનો મોહ અથવા
મમતા એના મળિષકમાં રમ્ય કલ્પનાઓ અને મીઠા મનોરથ ઉત્પન્ન
કરતી હતી અને એણે પ્રકટ કરી ખીલવેલું એનું સર્વ પ્રકારનું

સૌંદર્ય એ એના પ્રત્યક્ષ પ્રમાણુ હતા ' હું એની સુદર પ્રતિમાનુ પૂરે-પૂરે અવલોકન કરી લઉં તે અગાઉ તો મ્હારી બહેન સ્મિતહાસ્ય કરતી બોલી ઉઠી ' ' બાપ, જંગો, માબી પધારે છે ' કાઠ તો " જુઓ ' " હું આ શબ્દોથી સ્વાભાવિક રીતે ચમક્યો હું મૌન રહ્યો સ્વયં સુધા પોતાના આસન ઉપરથી ઉઠી અને જયન્તિને લેવા દ્વાર તરફ સામે ગઈ જયન્તિ અને સ્વયંસુધા અગ્રસ્પર્શ સ્મિત કરી ગયા હું હજુ સુધી મૌન હતો હું તો માત્ર તે દેવી જહેવી કુમારિકાના સૌંદર્યનું આનંદ પાન કરતો એની પ્રશંસા કરતો હતો ' તે કેવી હતી ' ' "

જહેવું શરીર તહેવો સ્વભાવ અને શરીરનો જેટલો વિકાસ તેટલી શારીરિક અને માનસિક શક્તિ અને જેટલી અને જહેવી શક્તિ તહેવું અને તેટલું શરીરનું સૌંદર્ય, એ માનવશાસ્ત્રના મિદ્ધાતો હું સાચા માની તે મિદ્ધાતોની સત્યતા પ્રત્યેક સ્થાનમાં પ્રત્યક્ષ કરવા હું પ્રયત્ન કરતો હતો જયન્તિનું દબાવ્યા ભરેલું સૌંદર્ય જોઈને મ્હને આ મિદ્ધાતો એકદમ સાચા લાગ્યા અને મ્હારો અતગામી પ્રભાવ થયેલ તે દેવી જહેવી કુમારિકાને મ્હે અતરૂના પ્રેમથી વધારી લીધી ' જયન્તિનું વય જો કે પંદરેક વર્ષનું હતું પરંતુ એનો શારીરિક વિકાસ કોઈ પણ અતરાય નહિ નડેલો હોવાથી એટલી વયે આપણા સમાજની સામાન્ય કુમારિકાઓના શારીરિક વિકાસની સરખામણીમાં ધણી વધારે પ્રમાણમાં હતો અને તે વિકાસ નિયમબદ્ધ અને યોગ્ય સંઘટનમાં હોવાથી એમાંથી અપ્રતિમ સૌંદર્ય પ્રકટ થતું હતું ' એના

શરીરનો વર્ણુ ગૌર અને કંઈક રતાશ પડતો હતો અને એ વર્ણુ હપર એક પવિત્ર કૌમારનું સાસ્વિક તેજ ચળકતું હતું એની મુખ મુદ્રા પ્રતિભા ભરેલી, શાન્ત, મૃદુ, સૌમ્ય અને મુગ્ધતા ભરેલી હતી, અને એના ઉડાણુમા ભાવિ જીવનના રમ્ય મનોરથોના આન્તરિક ભાવનો ઉગ્ચ આનંદ ઉભરાઈ રૂહો હતો એના ખીડેલા ઝાણમા સ્મિતની છાયા હતી અને એની પ્રેમના અમી ભરેલી આખોમા મોહ-ક્રતા, વશીકરણુ અને ચચલતા હતા—અને વળી સાથે સાથે એમા લગ્ન પણ એટલી હતી કે તે આખો અર્ધો ખીડાયેલી જહેવી હતી—

જયન્તિ કેવી સુદર હતી અને વસ્ત્રાલંકારથી કેવી સુદર બની હતી તેના વર્ણુનની આવશ્યકતા, જેઓ આત્માના સૌંદર્યને પુરો છે રહેમને માટે હોય નહિ અને તેથી હું તે આકૃત્તિના વર્ણુનમા પડી રહેને વાયકોની દ્રષ્ટિ સમક્ષ લાવવાનો પ્રયત્ન હાલ તરત છોડી દઉં છું અને વાયકોને તે આકૃત્તિ સ્વયં કદંબી લેવાની સુચના કરૂં છું જયન્તિ જહેવી આદર્શ કુમારિકા, જહેના અનંત આમાનો વૈભવ વિપુલ છે અને જહેનું હૃદય અપરિમિત છે, તેને “ તે એટલે આવી ” એટલી પરિમિત સીમામા મર્યાદિત કરી બતાવવી અનુચિત લાગે છે, તેથી હું તેના, આત્માને અને હૃદયને, સ્થુલ શરીરનો ચિતાર ખડો કરી તે પિજરામા નહિ પુરૂં આ મહારો ખાસ આગ્રહ છે અને તેને માટે વાયકો ક્ષમા કરશે !

જયન્તિને જોતા મહારા હૃદયમા પ્રેમનું એક નવું મથન જાગ્યું —

“ પ્રિયે ! આ પ્રિયતા તે શી ?
 “ પ્રિયા ! આ પ્રેમ આશા શી ?
 “ જીવે જીવન વિમલ પથે
 “ નવી આ વાત જામી શી ?
 “ પ્રભૂએ આ મૃદુ હૈયું
 “ બનાવ્યું પહાવર કેવું ?
 “ પ્રિયા તે આ, પ્રિય તે આ
 “ નિયમ આવા બનાવ્યા કા ?
 “ હૃદયે જોતા હૃદય મ્હારું
 “ ધડકતું એ ધ્વનિ શાનો ?
 “ મ્હને જોતા તું મલકાતી
 “ ભલા એ સ્મિત શાના છે ?

* * * *

“ કહે છે, પ્રેમ, શુદ્ધિ છે
 “ હૃદયના આત્મ જીવનની
 “ પછી વ્યવહાર મૂકી કેમ તે
 “ વિહ્વલ ચક્ર મરતો ?
 “ નથી જ્યાં તું, નથી જ્યાં હું
 “ પડે ત્યાં પ્રેમની છાયા
 “ છતાં રહેના ઉપર સાથે રૂઢી
 “ ભલા શા ચિત્ર ઉપજાવ્યા ?

* * * *

“ જયન્તિ જહેમ સાધુ ચિત્ત
 “ ગાડાઇ ધરી મરતુ
 “ ગણે ગાડાઇને પ્રીતિ
 “ નિયમ આના અજળ નહિ શુ ?

* *

“ માનવ પ્રીતિમા આ મન જહેવુ જીવન ધરીને રે’ છે
 “ તહેમ તહેના સ્થુલ વૈભવોમા રસિક હૃદય મરે છે
 “ પ્રીતિની પોષક કલા એ રસિકતા છે ઉજળી
 “ પણ હુ રૂઢુ તુ જોજો એની ગતિ વળે ના અવળી’

* * * *

‘ આવો, પધારો, આજ તો કમ્પક ખૂબ બની આવ્યા છો । ”
 સ્વયંસુધા જયન્તિને ખડમા પ્રવેશ મરતા, પોતાના આસન ઉપરથી
 ઉભી થઈને તહેની સામે જતા, તહેના શરીર ઉપર દ્રષ્ટિ ફેરવીને, હર્ષોન્મત
 થતા બોલી ઉઠી ।

જયન્તિ, પ્રત્યુત્તરમા મૌન રૂઢી જયન્તિ અને સ્વયંસુધા સાથે
 સાથે ખડમા આગળ વધ્યા અને ઠેક એક ખુણામા પડેલા ટેમલ પાસે
 પડેલા એક ડોચ ઉપર બેસી ગયા । જયન્તિની દ્રષ્ટિ આટલો વખત
 મહારા તરફ ખેંચાયા કરતી હતી અને એના પ્રેમાગ હૃદયનો પ્રેમ
 જહેમ જહેમ ઉભરાતો જતો હતો તહેમ તહેમ તહેના શરીર ઉપરનું
 સૌંદર્ય પણ અવનવું થતું જતું હતું ।

રમ્પતા તે આનું નામ । ક્ષણે ક્ષણે નવિન લાગે તે રમ્પતાનું
 એક સરકૂત કવિએ જાહેર કરેલું લક્ષણ મ્હને તે પળે સાચું લાગ્યું ।
 જયન્તિ આવી રીતે રમ્પ હતી અને ક્ષણે ક્ષણે વધારે વધારે રમ્પ

થતી જતી હતી ' અને હું તે રમ્યતાનો અભ્યાસ કરતો જતો જતો ' !

“ તું રમ્ય હૃદય ધરનારી
 “ તારી રમ્ય પ્રતિભા આશી ?
 ‘ શુદ્ધ સત્ત્વભર અણુઓમાથી
 “ ત્હે તે હૃદ ઉપન્નવ્યુ
 “ ક્ષણે ક્ષણે જે અધિક વિવસતા
 “ પ્રકટે સ્વત્ત્વ રમાતુ — તું ૦

* * * * *

“ પણ આ સુદરતા શાને છે ?
 “ રમ્ય હૃદયમા રસ શાને છે ?
 “ આ ઉર્મીઓ પણ શાને છે ?
 “ આ મદભર મનનુ બળ શાને ?

x x x x x

જયન્તિ અને સ્વયંસુધાને એક તરફ વાનો કગ્તા છોડી હું મહારા મનો વ્યાપારમા જ રોકાયો સ્વયંસુધાની હાજરીમા જયન્તિ સાથે એના પિતૃગુહે આ પહેલી પળે બોલવાનું સાહસ મહને તે મળે ધોળ્ય ન લાગ્યું મનમા એમ કરવાની મક્કમતા હોવા છતાં મહે તે વિચાર તે મળે માઠી વાલ્યો પરતૂ મહારા મનોવ્યાપારમા શુ થાયેલો હું ત્હેની વાતચિતો સાંભળી રૂલો હતો!

“ શુ આટલી બધી વાર લગાડી તે આને માટે ? આટલા
 “ બધા સુદર ન બન્યા હોત તોપણ મહારા ભાઈ કંઈ અહિંથી
 “ નહાસી ન જાત-તેઓ તો હવે બધાઈ ચુક્યા છે-માટે આવી

“ મોઘવારીમા આવી નિર્જીવ બાબત માટે આટલો બધો સમય વ્ય-
 “ તિત કરવો સલામતી ભરેલું નથી ? ”

જયન્તિ ઉપર સ્વયંસુધાએ માર્મિક પ્રહાર કરવા શરૂ કર્યા

“ તે મહે એટલું બધું શું કરી નાખ્યું છે કે તું આવી રીતે
 “ મમલા ચરણમા જ મ્હને ઉડાવવાની વાત કરે છે । શું શરીર
 “ ઉપર વસ્ત્ર પણ ન પહેરે । ત્હને આમા નવિન શું જણાય છે ? ”

જયન્તિએ પ્રત્યુત્તર વાળતા જણાવ્યું

“ મ્હને તો આ બધું નવિન જ લાગે છે । આવા સુદર વસ્ત્રાલંકાર
 “ ર આટલી બધી ટાપટીપથી આ અગાઉ ત્હે કોઈ દિવસ પહેર્યા
 “ હોય ત્હેવું મ્હારા સ્મરણમા નથી । પણ હોય બા । આજનો અણ
 “ મોલા મ્હેમાન છે ને ? ”

સ્વયંસુધા હસી પડી

“ એમ તો એમ । બોલ, મ્હારી ઇચ્છામા હોય ત્હેમ હું કર
 “ એમા ત્હારે કંઈ ચાલવાનું હતું । સ્વયંસુધા ? આ જ તો ત્હે મ્હને
 “ મમમા જ ઉડાવવા માડી છે । પણ આ સાર ન ફેલાય । ” જય-
 ન્તિ કંઈક ચીડાઈ હોય ત્હેમ જણાઈ

“ લે ત્યારે નહિ બોલું । ત્હને ન ગમતું હોય તો હું કંઈ બોલ-
 “ બોલ કરવાને નવગી નથી । ઘેર આવેલા મ્હેમાન સાથે વિનય તો
 સારો બતાવવા માડ્યો છે । ”

સ્વયંસુધા આટલું બોલી મૌન થઈ રહી

+ + + + +

મ્હારા વિચારોમા મગ્ન રહ્યો હું આ બંનેની વાતચિત પણ
 સાંભળી રહ્યો હતો તે તેઓને મૌન જોઈને, મ્હારા વિચારોની એકા-

અતાનો ત્હેમની વાતચિત્તથી ઉત્પન્ન થતો સાધારણ અવરોધ દૂર થવાથી ઉંડા વિચારોમા ઉતરી પડ્યો—વિચારોની તલ્લીનતા એટલી બધી વધી પડી કે હું ત્યાં એકા એકા સમાધિષ્ટ જાહેરો થઈ ગયો અને મ્હારા મનની એવી સ્થિતિમા મ્હે તે ખડમા એક અદ્ભુત દ્રવ્ય જોયું —

“ જયન્તિ અને સ્વયંસુધા મૌન એકા હતા, ત્હેમની સમીપ “ મ્હે એક સ્વેતવસ્ત્રથી અલકૃત એક, વૃદ્ધ સાધુ પુરુષને ઉભેલો “ જોયો આ વૃદ્ધ પુરુષ જયન્તિના શીર્ષ ઉપર પોતાનો, એક હસ્ત “ ગાખી કંઈ શબ્દોચ્ચાર કર્યે જતો હતો અને ત્હેમ ત્હેમ ત્હેના તે “ હસ્તમાથી વિદ્યુતના જાહેવા એક પ્રકારના પ્રકાશનો પ્રવાહ ઉત્સર્જ “ થઈ જયન્તિના શીર્ષમા (મણિષ્ઠ) મા પ્રવેશ કરતો હતો. ” આ “ ક્રિયા હું ધારૂ છું કે દરેક મીનીટ ચાલુ રૂઢી હશે ત્હેવામા એક “ ખીજી પિત્તવર્ણના વસ્ત્રોથી અલકૃત એક સાધ્વી સ્ત્રી જયન્તિની “ નજીક આવી અને ત્હેની છાતીના એક ભાગ ઉપર પોતાનો વામ “ હસ્ત રાખી કંઈ શબ્દોચ્ચાર કરવા લાગી તે શું બોલતી હતી “ તે ધ્વનિ મ્હારા સામળવામા સ્પષ્ટ આવતો નહોતો, પરંતુ ત્હેના “ ઓષ્ટ હાલતા હોવાથી મ્હે માન્યું કે તે કંઈ બોલતી હતી—ત્હેના “ શબ્દોચ્ચારની સાથે ત્હેના વામહસ્તમાથી કેસરી રંગના ચક્ર “ ક્રિત પ્રકાશનો પ્રવાહ ઉત્સર્જ થઈ જયન્તિના હૃદયમા પ્રવેશ કરતો “ હતો—હું આ દ્રવ્ય જોતો દિગ્મૂઢ થતો હતો ત્હેવામા તો વળી એક “ નવું દ્રવ્ય જાણાયું—

“ સાધુપુરુષ અદ્રવ્ય થયો અને સાધ્વી જયન્તિની સમીપ નીચે “ બેમી ગમ્મ ત્હેવામા એક રક્તવર્ણના વસ્ત્રોથી અલકૃત, શરીરે કૃષ્ણ “ વર્ણનો એક યુવાન અને નગ્ન પુરુષ જયન્તિની નજીક હાજર થયો.

“તેના એક હસ્તમા એક મ્હોટું બચકારક ત્રિશુલ હતું અને તે
 “ત્રિશુલ ઉપર સિદ્ધના સાત ચાંદલા કમવામા આવ્યા હતા તેના
 “બીજા હસ્તમા એક અપ્પર હતું અને તેમા કોઇ મનુષ્ય પ્રાણીનું
 “શ્વીર હોય ત્હેમ સ્પષ્ટ જણાતું હતું આ દ્રવ્ય જોના હું કંઈક
 “અશે બચ્ચિન થયો તોયે હિ મન રાખી જોતો રૂહો એણે આવીને
 “પોતાના ત્રિશુળ વડે જ્યન્તિના શીર્ષ ઉપર ધા કર્યો અને હું બચ
 “અને ત્રાસમા ચમકી ગયો-પણ મહારાથી જ્યન્તિની મદદે ત્યાથી
 “હોતે જઈ શકાયું નહિ-કોણે જાણે કે મ્હે વણીયે મહેનન કરી
 “પણ કંઈના વળ્યુ-છેવટે નિરૂપાય થઇને જે બને તે જોયા કર્યું.
 “ત્રિશુલનો જખમ જ્યન્તિના શીર્ષમા ઉઠેા ગયો હશે એવી કલ્પના
 “મ્હે કરી અને તે સાચી હતી, કારણ કે તે ત્રિશુલ એના મગ્નિ
 “જમા ઉઠું દાખલ થઇ ગએલું હોવાથી પેલા કૂર પુરૂષને પોતાના
 “હાથમા પકડી રાખવાની જરૂર રૂહી નહોતી.” ત્રિશુલના ધાની સાથે
 “જ્યન્તિના શીર્ષમાથી ઉણ્ય રૂધીરનો પ્રવાહ વૂહેવા લાગ્યો અને જોન-
 “જોતામા તો એનું આખું શરીર અને એણે ખૂબ ઠાઠમાઈથી પહે
 “રેલા વસ્ત્રાલંકાર લોહીથી ખરડાઇ ગયા-રૂધીર જ્હેમ જ્હેમ નીક
 “ળતું જતું હતું ત્હેમ ત્હેમ પેલો કૂર પુરૂષ આનંદિત થતો નાચતો
 “હતો અને રૂધીરને ઝીલી શકાય તેટલું પોતાના અપ્પરમા ઝીલતો
 “હતો-રૂધીર વૂહી જશે અને જ્યન્તિ હમણા મરી જશે એ બચથી
 “હું તે સ્થિતિમા ખે બાકજો અને દિવાના જ્હેવો થઇ ગયો મ્હારૂ
 “હૃદય ફાટવા લાગ્યું અને હું બે બાન થવા લાગ્યો પરંતુ આ
 “દ્રવ્ય જોતા મ્હારા અવશેષ રૂહેલા જીવનને બચાવી લેવાની પરમા-
 “ત્માની ઇચ્છા હતી ત્હેમ દ્રવ્યનો રંગ બદલાયો-પેલો વૃદ્ધ પુરૂષ

“ થોડી વારમા ત્યા પુત્ર આવ્યો અને તરત જ પેસો કૂર પુરૂષ
 “ પોતાનું ત્રિશુલ જયન્તિના શીર્ષમાથી ખેંચી કાઢીને નળે તે સાધુ-
 ‘ પુરૂષથી તે અત્યંત ભય ન પામતો હોય ત્હેમ ન્હાસી ગયો-પણ
 “ જતા જતા ત્હેના ખપ્પરમાનું ઉણ્ણુ રૂધીર મ્હારા શરીર ઉપર
 “ ફેંકતો ગયો અને તરત જ હું મ્હારા નગ્ન મનની મૂળ સ્થિતિ
 “ ઉપર આવ્યો અને જોયું તો જયન્તિ, સ્વયંસુધા અને મ્હાગ
 “ સિવાય ત્યા આગળ કોઇ પણ નહોતું’ હું ભ્રમમા પડી ગયો’
 “ આખો શાહી ફાડીને હું તે દ્રવ્ય અને આ નગ્ન વ્યવહારની તૂંપના
 “ કરવા લાગ્યો મ્હે નિર્ણય કર્યો કે તે એક અદ્ભૂત દ્રવ્ય હતું-
 “ કંઈક સ્વપ્ન જાહેવું હતું-જયન્તિના જીવનમા પરિણમતી ઘટનાઓ
 પૈકીની આ એક એવી ઘટના હતી’ હું આસન ઉપરથી ઉભો થયો
 અને જયન્તિ અને સ્વયંસુધા બેઠા હતા ત્હેમની નજીક ગયો તેઓ
 આનંદથી વાતચિત્ત કરતા હતા મ્હે ત્હેમને ધારી ધારીને જોયા
 જયન્તિના શીર્ષ ઉપર મ્હે હાથ ફેરવી જોયો સ્વયંસુધાને ત્હે-
 મ જ જયન્તિને મ્હારી આ ચેષ્ટાઓ નવિન પ્રકારની લાગી ત્હેમણે
 મ્હને તત્પરત્વે અનેક પ્રશ્ન કર્યા, પણ મ્હે કંઈ પ્રત્યુત્તર ન આપ્યો તેથી
 ત્હેમના આશ્ચર્ય અને જીજ્ઞાસા વધતા ગયા હું હજી મ્હારી સંપૂર્ણ નગ્ન
 સ્થિતિમા આવ્યો નહોતો-મ્હારી આવી સ્થિતિ વિષે ત્હેમને કોઈ પ્રકારને
 ભય અને ચિંતા પણ ઉત્પન્ન થયા હોય ત્હેમ જાણતા હતા-પણ મ્હે
 એમ્હની આવી ચિંતાની વિશેષ દરકાર કરી નહિ ત્હેવામા નીચેથી
 જયન્તિની માતા અમ્હને બોજન માટે બોલાવવા આવી અમ્હે બધા
 નીચે ગયા વીરમુખરાય સાથે બેસી બોજનને ઇન્સાફ આપી નિવૃત્ત
 થયા બાદ હું ઉપર આવ્યો જયન્તિ પણ અડધા કલાક પછી ઉપર

આવી સ્વયંસુધા પરાસમા કોઈ ખીજી બહેનપણીને મળવા ગઈ હતી જયન્તિ અને હું એકાન્તમા હતા કલાકેક ખીજી વાતો કર્યા પછી મહે કહ્યું “શુ હું બહુ ભણેલો છું તેથી જ ત્હમે મહારા ઉપર આવો પ્રેમ “રાખો છો પણ હું ત્હમને પૂછુ છું કે — “હું બહુ ભણેલો છું” “એ શબ્દોથી ત્હમે શુ મહેવા માગો છો ? ત્હમને ખબર છે “કે આ જમાનામા જેઓ ભણેલા કહેવાય છે તેઓ કેટલીક “બાપતોમા માધારણ મનુષ્ય કળા અમૂક પ્રકારની આવડતમા ઢ “હોય છે ” મહે મહારો નવો સિદ્ધાંત રજુ કર્યો

“અરે ! એમ તે હોય ! આ વાત તે કંઈ માનવા નહેવી છે ?

“ભણેલો એવકુદ્દ હોય તો પછી તે ભણેલો જ શાનો ?”

જયન્તિ, મહારો સિદ્ધાંત નાકમુલ કરતી જણાઇ

“ત્યારે આ જમાનાની એતો ખૂબી છે ! આપણુ આજનુ

“હુણપણુ આવી અનેક ત્રુટિઓથી ભરેલું છે અને એ જ કારણથી

“આપણા દેશની સર્વદેશીય પ્રગતિનો રોધ થઈ રહ્યો છે ।”

મહે મહારો સિદ્ધાંત વધારે આગ્રહ પૂર્વક ભાષામા રજુ કર્યો

મહારા આ શબ્દો સાંભળીને જયન્તિ કંઈક ગુચવાઈ હોય ત્હમ જણાઇ, “હું આ વાત બરોબર સમજી શકતી નથી, તો જરા

“વધારે સ્પષ્ટ શબ્દોમા કહો તો ઠીક ।”

“હકીકત એમ છે કે આપણા આ સમાજમા નહેમને ભણેલા

“કહેવામા આવે છે તેઓ મહોટા ભાગે માત્ર ચોપડીના કીડા

“નહેવા હોય છે પાઠશાળાઓની પરીક્ષાઓમાથી પ્રસાર થવા માટે

“વાચનનુ રહસ્ય સમજ્યા સિવાય આખો મીઝી ગોખી મારેલી

“વાતો જગતમા જ્યા ત્યા અને પોતાના જે તે વ્યવહારમા જાહેર

“ કરતા ફેર છે જ્ઞાન પ્રાપ્ત કરવા ગયેલા બેવકુશી બેહારી ઘેર પાછા
 “ ફેર છે શરીરની શક્તિ અને છાતીની હિંમત કંભેજેમા ગીરો મૂકી
 “ નાળુક પ્રકૃતિ અને તરંગી મન સાથે તેઓ જગતના મેદાનમાં
 “ નીકળી પડે છે પાશ્વિમાત્ય સુધારાનું પુછડું પકડયું હોય તેતો વળી
 “ જુદું ? ચારિત્ર્ય અને નીતિનો નાશ એ નફામાં ? મ્હોટા ભાગે
 “ આપણા સમાજના યુવકોની આ સ્થિતિ હોય છે તો મુર્ખ
 “ જયન્તિ ! હું તે બધામાનો એક જાહેના ઉપર તું આટલી બધી
 “ આસક્ત થઈ ગઈ છે, ત્હેની સાથે લગ્ન સંબંધથી જોડાવાથી શો
 “ લાભ મેળવીશ વાર ? કારણ કે હું પણ તે સર્વેમાનો એક હોઈ
 “ મ્હારી પણ મ્હે વર્ણવી એવીજ સ્થિતિ હશે ! અને લગ્નને માટે
 “ આવો એક પતિ શોધી કાઢવો એમાં તો મ્હને ત્હારી મૂર્ખતા
 “ પ્રત્યક્ષ દ્રષ્ટિગોચર થાય છે ? ”

હું, જયન્તિની માગણી પ્રમાણે મ્હારા વિચારો વધારે સ્પષ્ટ
 ભાષામાં જાહેર કરી મૌન રૂંદો પ્રત્યુત્તરમાં જયન્તિ બોલી “ પણ
 “ કદા બધા ભણેલા એવા જ થોડા હોય છે ? અને જે બધા ભણુ-
 “ વાથી એજ સ્થિતિને પ્રાપ્ત થતા હોય તો આપણા સમાજ એટલો
 “ બધો મૂર્ખ નથી કે આ બધી પાઠશાળાઓને ચાલના દે-એ બધાને
 “ ખભાતી ન વાસે ? ”

“ પણ મ્હોટો ભાગ તો એવો ખરોજને ? ” મ્હે પૂછ્યું “ તે
 “ હું માનું છું—” જયન્તિ બોલી

“ તો ત્હારે સાથે સાથે એમ પણ માનવું જોઈએ કે હું પણ
 “ તે મ્હોટા ભાગમાનો જ હોઈશ ? ” હું સ્મિત કરીને બોલ્યો
 “ એમ શા માટે ? કદા કારણ ? ”

“સ્પષ્ટ છે જુઓ, આપનું શરીર સશક્ત છે આપની હિમત
 “અન્યથા છે આપનું ચારિત્ર્ય નિષ્કલક છે વિદ્વતા અને વિચાર-
 “રની આપની પ્રતિભા પ્રશ્નસાપાત્ર છે—સક્ષિપ્તમા આપ, આપે
 “વર્ણવી એવી કોષ પશુ પ્રકારની બેવકુફી વ્હોરીને ઘેર આવ્યા હો
 “તેવું જણાતું નથી—અને વધારામાં વળી આપનું હૃદય, અત્યંત ઉદાર
 “અને વિશાલ છે એટલે આપે એ જ્ઞાન પ્રાપ્ત કરવામાં કશુંયે ગુમાવ્યું
 “નથી એટલે મ્હારે કશી ચિંતા કરવા જણેવું નથી—”

જમન્તિએ પોતાનો નિર્ણય જાહેર કરી, મ્હારી પ્રશ્નસા કરી
 “જમન્તિ ? તું મ્હારી આ વૃથા પ્રશ્નસા કરે છે તહે મ્હને જણેવો
 “વર્ણવ્યો તેવો તો હું નથી જ—માત્ર મ્હારા ઉપરના ત્હારા મમ વે
 “મ્હને આટલો બધો ઉમદા માની લીધો છે મ્હારા શરીરના બાહ્ય
 “દેખાવ ઉપરથી તું મ્હને સશક્ત સમજતી હોય તો તહેમા ત્હારી
 “ગભીર ભૂલ થાય છે છેલ્લા ત્રણ વર્ષથી વેવો અને ડોક્ટરોની દવા
 “ઓના ડૉઝ પી, પીને મ્હારી જઠર પોતે એક ન્હાતું સરખું દવા
 “ખાતું બની ગયું છે એ જઠરમાં એક સાદા ચુર્ણથી માડીને વસત
 “માલતી જણેવી બરમના પડીકા હોમવામાં આવ્યા છે કવીનાઈ
 “નથી માડીને ટાંનીક સીરપ સુધીના ખાટલાઓ એમા ખાલી
 “કરવામાં આવ્યા છે આ ઉપરથી ત્હને ખાત્રી થશે કે મ્હારું શરીર
 “કેટલું સશક્ત છે ? અને છાતીની હિમત એ પદાર્થ જે આ જીવ-
 “નમાં અસ્તિત્વ બોગવતો હોત તો હું નથી ધારતો કે આપણા સમા
 “જમા થઈ રહેલા અત્યાચારોને હું મુગે મ્હોએ અને શાન્ત દ્રષ્ટિએ
 “જોઈ રૂંઘો હોત ? ત્હને દૂર નહિ કરી શકવાની મ્હારી નિર્મલ્યતા
 “મ્હારી આ હિમત કેવા પ્રકારની છે ત્હને સજ્જડ પૂરાવો છે ?

“વળી સાધારણ બાબતમા પણ મહારી હિમત તો એટલી બધી છે
 “ કે ગામ છોડી બહારગામ જવું હોય તો સાથે એક બે સાથીઓ
 “ રાખવા પડે ? એટલે મહારામા શી હિમત છે તે મહાર પોતાનું
 “ મન જ જાણે છે અને હું વિદ્વાન છું, એવું તું જે કહી રહી છે
 “ તે વાત તો વળી તદ્દન અસત્ય છે ? શેક્સપીયર કે કાઉપરની
 “ કવિતાઓ ગાંધી બતાવવી તે કંઈ વિદ્વતા નથી કાલીદાસ કે ભર્તૃ-
 “ હરિના શ્લોકો રાગડા તાણી ગાવા તેટલો જ કંઈ વિદ્વતાનો અર્થ
 “ નથી—મહારા જેટલું શીખેલા અને મહારા જેટલી પરીક્ષાઓ ઉત્તીર્ણ
 “ થયેલા અનેક યુવકો આ ગામમા વસે છે ? પરમાત્મની વાત છોડી
 “ દુષ્ટએ તોયે આપણી માતિમા પણ એવા અનેક પડેલા છે એટલે તે
 “ હિંસાએ મહારામા કંઈ વિશેષતા નથી, તો પછી ત્હારો આવો
 “ મોહ મહારા ઉપર હોવો, એ ત્હારો દેખીતો પ્રમાદ છે ? ” હું
 “ આટલું બોલી મૌન રહ્યો મહે, જ્યન્તિની ગેરસમજ્યુત દૂર કરવા
 “ મહારાથી બની શક્યું એટલી કોટિએ પ્રયત્ન કર્યો—

“ જો કે હું માનની નથી તોયે ઘડીભર માની લઉં કે આપની
 “ આ બધી દલીલો વ્યાજબી છે, તોયે એક બાબત તો આપનામા વિશેષ
 “ જ છે અને તે એ છે કે આપનું જીવન નિષ્કલક અને પવિત્ર છે
 “ અને હું માનું છું કે તે વિરૂદ્ધ આપ કંઈ પણ રહી શકો હોમ
 “ નથી—”

જ્યન્તિના આ શબ્દોએ મહેને દશેક મીનીટ સુધી ગુચવણમા
 “ નાખ્યો મહારા જીવનની બધી ઉણપો હું જાહેરમા મૂકી શકું ઉણપો
 “ ન હોય તો એ ઉપજીવી શકું પરંતુ આ ચારિત્ર્યના પ્રશ્નમા ન તો
 “ કંઈ કરિપત કલક ઉત્પન્ન કરી શકાય કે ન તો ચારિત્ર્યના બળ

વિરૂદ્ધ કંઈ દલીલ કરી શકાય-કારણકે વિદ્યા, કલા અને જ્ઞાન કરતા ચારિત્ર્યની કિંમત આ જગતમાં સૌથી વધારે છે અને તે ચારિત્ર્ય કલકિત કરવા કે કલકિત છે એવું મનાવવા હું કિંમત નજ બીડી શકું છતાં પણ મહે દલીલની ખાતર વળી એક નવો માર્ગ શોધ્યો—

“હું નથી માનતો કે મહાર ચારિત્ર્ય કલકિત હોય, તહેમ નથી
 “ધમ્મજો કે તે તહેવુ થાય-તોયે તે તહેવુ કયા કારણથી હશે અથવા
 “રૂહેશે તહેની તહેમને ખાતરી છે ? મહારા સખધમાં વૃદ્ધાનારી
 “પતિવ્રતા જહેવો તો ખેલ નહિ હોય ? જો કે હું પોતે તો કંઈજ
 “કહી શકતો નથી ?”

“એટલે ? ” જયન્તિએ સમજણ ન પડવાથી ફરીથી પૂછ્યું —

“એટલે મહેને પાપમાં પડવાના કે પાપ કરવાના સયોગો જ
 “નહિ મળ્યા હોય તેથી તો એવું નહિ હશે ? કારણકે કેટલીક વખત
 “એવું બને છે ખરૂં ચોરી કરવી એ ભયકર પાપ છે, કુદરત ધર્મ
 “વિરૂદ્ધ છે એવું સમજી ચોરી નહિ કરનાર-ચોરી કરવાથી સરકા
 “રમાં દડ મળે છે એવું સમજી ચોરી નહિ કરનાર-ચોરી કરવાથી
 “સમાજમાની પોતાની પ્રતિષ્ઠાને હાનિ પહોંચે છે એવું સમજી ચોરી
 “નહિ કરનાર-તહેમ જ ચોરી કરવાની દીલમાં ધમ્મજા હોવા છતાં
 “ઘાટ-પ્રસંગ કે મોકખો નહિ મળવાથી ચોરી નહિ કરનાર, તે
 “અધા મનુષ્યો દેખીતા પ્રમાણિક (શાહુકાર) છે પરંતુ તે અધા
 “પ્રમાણિકોમાં ખરો પ્રમાણિક કયો છે, એનો નિર્ણય કરવાનું કામ
 “હું તહેમને જ સોંપુ છું સક્ષિપ્તમાં આ દલીલનું તાત્પર્ય એટલું જ

“ છે કે મ્હારૂં ચારિત્ર્ય નિષ્કલક રૂઠું છે તે ખરેખર શું મ્હારી
 “ અત કરણી સાચી પવિત્રતાને લઇને જ હશે ? અને જો ખરેખર
 “ એમ જ હોય તો જ મ્હારૂં ચારિત્ર્ય ખરૂં અને હું ચારિત્ર્યવાન
 “ ખરો-અને હું ખરેખર એવો જ છું, એવી ત્હમને ખાત્રી થતી હોય
 “ તો જ મ્હારા ઉપર આટલું બધું મમત્વ રાખજો, નહિતર નહિ ”

હું આટલું બોલી મૌન રૂઢો.

“ ત્યારે તે મળધનો મ્હારો નિર્ણય હું જાહેર કરી દઉં ?
 “ વધારે શબ્દોમા નહિ, પરતૂ માત્ર થોડા જ શબ્દોમા હું હિમતથી
 “ જાહેર કરી શકું એમ છું કે, આપનું ચારિત્ર્ય ઉચ્ચ કોટિનું અને
 “ પ્રથમ પકિતનું છે કુદરતના કાનુનોને માન આપીને ત્હમ જ
 “ સમાજની વ્યવસ્થાના સત્કાર કરીને આપ આપનું જીવન પવિત્ર
 “ રાખી રૂઢા છો-અને ત્હને લીધે જ હું આપના જીવનને કિમતી
 “ સમજી ત્હના ઉપર આટલું મધુ મમત્વ ધરાવું છું મ્હારૂં એ
 “ મમત્વ અને મોહ આ જીદગી સુધી કોઇ પણ ઉપાયે ટાળ્યા
 “ ટળશે નહિ ” જયન્નિએ મ્હારા ચારિત્ર્ય વિષેનો પોતાનો અતિમ
 “ નિર્ણય જાહેર કર્યો એ ત્હમારો ઉપકાર ! પણ જયન્નિ ? હજૂ
 “ પણ ત્હમારે મ્હારા જીવનની વધારે ખાત્રી કરતી ઘટે છે કોઇ
 “ કારણસર આકસ્મિક ઉપત્તિ થયેલો મોહ, એક મૂર્ખ મનુષ્યમા
 “ પણ જ્ઞાનનો બહાર જીએ છે એક બેડોળ શરીરમા પણ
 “ સૌંદર્યનો ખજાનો માતી લે છે-એક પાપ ડી દુરાત્માને મહાત્મા
 “ સમજી નમસ્કાર કરે છે-રખેને ત્હમારૂં હૃદય એ બ્રમણમા ત્હમારો
 “ ભાવિજીવનને ભયમા, આ નિયમો પ્રમાણે નાખી ન દે તે વિચા-
 “ રજો ઉપર વર્ણવ્યો એવો મોહ મનુષ્યને પક્ષપાતી બનાવે છે અને

“ જો ચીજ જહેવી ન હોય તહેવો તહેનો બાત કરાવે છે ”
મહે જણાવ્યું

“ એનો વિચાર મહે કરી જોયો છે આપની આ ચેતવણી
“ માટે હું આપનો અત કરણપૂર્વક આભાર માનું છું અને હું આશા
“ રાખું છું કે આપનું ઉદાર અને વિશાલ હૃદય એનો સ્વીકાર
“ કરશે । ” જયન્તિ બોલી

“ મહારૂ હૃદય ઉદાર અને વિશાળ છે ત્હેની ખાત્રી વળી
“ ત્હમને શી રીતે થઈ ? મહારી ઉદારતાનો અર્થ ત્હમે શો
“ કરો છો ? ”

“ એતો આપ ઉદાર છો એટલે ક્હેવાની જરૂર નથી ઉદારતા
“ જહેના અમૂલ્ય સદ્ગુણની વ્યાખ્યા મહારૂ જહેની એક નાદાન
છોકરી શી રીતે કરી શકે ? ”

“ તો પછી તે છોકરી મ્હને ઉદાર પણ શી રીતે ક્હી શકે ?
“ જો સદ્ગુણનો સિદ્ધાંત ત્હમે સમજી શકતા નથી તે સદ્ગુણ
“ અમૂક મનુષ્યમા અસ્તિત્વ ધરાવે છે એવો નિર્ણય ત્હમે શી રીતે
“ કરી શકો છો ? કોઈ પણ પદાર્થના જ્ઞાન મિવાય ત્હેની પ્રશ્ન સા
“ કરની અશક્ય છે । પછી આખો મીચી ગાડું જ હાકો છો । ”
હું આ છેનટના શબ્દો સહ જ હસીને બોલ્યો

“ સદ્ગુણોના સિદ્ધાંતો નક્કી થયા ત્યાં સુધી મનુષ્ય જીવનનું અસ્તિત્વ
“ ત્વ ન્હોતું એવું તો આપના ડથનનું તાત્પર્ય નથી ને ? કુફરતના
“ કેટલાએક કાયદાઓ અને ભેગોનું જ્ઞાન મનુષ્યને હમણા જ થવા
“ લાગ્યું છે એ ઉપરથી શું એમ કહી શકાય એમ છે કે કુફરતના

“ કાયદા અમલમાં નહોતા ? ઉદારતાની વ્યાખ્યા હું આપને જાહેર
 “ ન કરી શકું તેથી શું હું ઉદારતા અમૂક પ્રકારનો સફળ છે એ
 “ હું ન સમજી શકું ? કાયદાનું જ્ઞાન એ જીંદગી મીઠું છે અને એનો
 “ અમલ અનુભવ એ જીંદગી મીઠું છે ? ” જ્યન્તિએ જણાવ્યું.

“ તે હું માનું છું—પરંતુ મારે કયા પ્રકારનું આચરણ અને
 “ કયા પ્રકારની વૃત્તિઓને ત્હમે “ ઉદારતા ” ના નામથી સમોધો
 “ છો તે મ્હને સમજાવશો ખરા ? એટલું જણાવો તો યે આપણે
 “ તત્પરત્વેનો ઝંખો પતી જાય ”.

“ તે હું સમજી શકું છું એટલું હું આપને કહીશ હું માનું
 “ છું કે ઉદારતા એ અત કરણના આશિર્વાદ છે ઉદારતા તે કુદરતની
 “ તમામ પ્રકારની શક્તિઓને મનુષ્ય હૃદયમાં રમણ કરવા આની
 “ શકે તે નાટે રાખેલું સિ હૃદય છે આરા, ઉત્તાહ અને આત્મ
 “ વિશ્વાસ એ ઉદારતાના પ્રત્યક્ષ પ્રમાણ છે સાચા ઉપગતી પ્રીતિ અને
 “ સત્યનો સહકાર કરવાની વૃત્તિ એ ઉદારતામાંથી ઉત્પન્ન થયેલી વિશુતિ
 “ છે, ઉદાર હયુ પગમાં માનું સિ હાસન છે અને કુદરતની અધિષ્ઠાત્રી
 “ દેવી તે હૃદયમાં પોતાના તત્ત્વમાં અધિકારથી વિગળે છે ઉદારતા
 “ એ આત્માનું આકર્ષણ છે અને પ્રેમની પૂજાનો પ્રથમ છે, હૃદયની
 “ ઉદારતા વિના પ્રેમ એ સ્વાનવત્ છે—પ્રેમના સાચા ઝરણુ તો ઉદાર
 “ હૃદયમાંથી જ ઉભગય છે ઉદારતા મનુષ્યને સદનશીલ, સત્યનો અને
 “ સમાજનો સાચો સેવક બનાવે છે ઉદારતાની ગેરહાજરી તે હૃદયનો
 “ સકોચ અને હૃદયનો સકોચ તે, એક મનુષ્યની સ્વાર્થપટ્ટના આ
 “ સ્વાર્થપટ્ટના લીધે મનુષ્યો મ્હોટા અને સાચો સ્વાર્થ ગુમાવી ન્હાની

“ ન્હાની બાગતોમા પોતાના અમૂલ્ય જીવનને વખેરી નાખે છે ઉદા-
 “ રતાને લીધે ત્હેના જીવનને જે લાભ મળ્યો હોત તે લાભ ત્હેના
 “ ક્ષત્રિય કોચને લીધે ત્હેનાથી સદાને માટે દૂર થાય છે અને એવું જીવન
 “ ખોલો કુંગર અને કાઢ્યો ઉદર ” એવી જાતના પરિણામને
 “ ભોગવે છે ” જયન્તિને આ શબ્દો ખોલતા ત્હેના કેમળ મુખને
 વધારે પ્રમાણુમા શ્રમ પડ્યો હોય ત્હેમ, એને આથી પણ કંઈ
 વિશેષ ક્હેવાનું હોય એવું જણાતું હતું તો યે શ્રમિત થઇને મૌન
 રૂઢી ગઈ હતું બોલ્યા ચાલ્યા વિના તે મુઘ્ધ કુમારિકાની એ ચેષ્ટાઓ
 જોઈ રૂઢો હતો તો યે અતિમમા મૌનનો ભગ કરીને બોલ્યો ‘ હું
 “ ધારૂ છું કે આ ભાષણ કરવામા ત્હેમે થાકી ગયા હશે એ શ્રમ
 “ ત્હમારી મુખમુદ્રા ઉપર પ્રત્યક્ષ જણાય છે ઉદારતાની આટલી બધી
 “ સુદર વ્યાખ્યા કરી તે પહેલા તો એમ જ કહેતા હતા કે ઉદાર-
 “ તાના સદ્ગુણની ચર્ચા કરવાની મ્હારા જ્ઞેવી નાદાન છોકરીમા કંઈ
 “ પણ શક્તિ ન હોય તે પણ ત્હમારો અજબ ખેલ છે હું તો માનું
 “ છું કે આવી સુદર વ્યાખ્યા હું પોને પણ ન કરી શકું ઉદારતા
 “ સબધી ત્હમારે આથી કંઈ વિશેષ ક્હેવાનું છે ? ” મ્હે પૂછ્યું
 “ હા, જરાક થાક ખાવા લો રડ્યું મ્હારું મ્હે તો થાકી જ ગયું । ”
 જયન્તિએ શ્રમના ઉદ્દગાર કહાડયા

“ તો આપણને ઉતાવળ નથી—ખેઠા છીએ—આવું સુદર
 “ ભાષણ સાંભળવાનો લાભ આ જીવગીમા કંઈ વારે વારે મળતો
 “ નથી એવું સમજી નિશ્ચિતતા છે । ”

“ હશે, હવે મરકરી ના કરો એમ માને તો એમ—પણ
 “ અમ્હને જે યોગ્ય લાગશે તે વિચારો અમ્હે અમ્હારી ગાડીધેલી

“ભાષામા જાહેર કર્યા વિના રહીશું નહિ—અને કદાચ ભુલ થશે તો
 “યે અહિ કોઇ ખીજી ઓછું જ છે કે અમહને ખનાવી જશે । ”

“ત્યારે થવા દો ? ત્હમારી ઇચ્છાને માન આપવું તે પણ
 “અમહારી કરજ છે । ” હું આટલું બોલી જયન્તિના ઉદારતા પર-
 ત્વેના વિશેષ ઉદ્દેશો સામજવા તત્પર થઇ રહ્યો “ઉદારતા”
 જયન્તિએ ઉદારતા સમ્બંધી પોતાનું અવશેષ રૂઢેલું ભાષણ શરીરના
 અભિનય સાથે પુરા દાદથી અને પ્રતિભા ભરી પરતુ મૂઠું અને મોઢ-
 કવાણીદ્વારા સમાપ્ત કરવા શરૂઆત કરી જણાવ્યું “આત્મત્યાગની
 “જન્મદાતા માતા છે અને તે દ્વારા ઉત્પન્ન થયેલ આત્મત્યાગ મનુષ્ય
 “ને મનુષ્ય તરીકે જીવી લેવાનો અધિકાર આપે છે, અને જ્યાં જ્યાં
 “આત્મત્યાગનો આનિર્ભાવ છે, ત્યાં ત્યાં એક મનુષ્ય, જગત્તા બધ-
 “નોમાથી મુક્ત થઇ સ્વતંત્ર થાય છે સદ્વિષ્ણુ ઉદારતા વિના
 “આત્મત્યાગ નથી અને આત્મત્યાગ વિના સાચી સ્વતંત્રતા નથી
 “અને મહે સામજ્ય છે એમ વેદાન્ત જહેને સાચી મુક્તિ ફેર છે તે
 “આ સાચી સ્વતંત્રતાનું ખીજું નામ જ છે કોઇ પણ મુક્ત મનુષ્ય
 “કદી પણ પરત્ર હોતો નથી તે વતિ આ સિદ્ધાન્ત સમર્થન કરે
 “છે આપનામા સાચી સ્વતંત્રતાનો પ્રેમ મહે જોયો છે, તેથી હું
 “માનું છું કે આપ આત્મત્યાગી છો અને જો આપ આત્મત્યાગી
 “છો, એવું નિયમથી સિદ્ધ થવું હોય તો આપનું હૃદય ઉદાર અને
 “વિશાળ છે તે એની મેળે સિદ્ધ થાય છે, અને આપના આવી
 “વસેલા અનેક સદ્ગુણો આવી રીતે નક્કી કરી શકાય છે, એટલે પછી
 “હું આપના ઉપર જે મમત્વ રાખી રહી છું, મહારૂ તે મમત્વ અ-
 “સ્થાને નથી એની મહારૂ ખાત્રી છે અને જ્યાં અત કરણનો નિર્ણય

“થયો ત્યા પછી જગત ઉપર પ્રભાદ થાનો ? અને પસ્તાવો થાનો ?”
 જ્યન્તિએ પોતાનું આ ન્હાતું સરખું ભાષણ સમાપ્ત કર્યું અને એની
 સમાપ્તિના માનમાં એણે પોતાની હરિણસમી મુદ્દર આપો, મુગ્ધપ્રેમની
 ખુમારીથી ઉન્મત્ત થયેલી આપો અને અત કરણના આદર્શની પાછળ
 ખલાવરી ખની ગયેલી આપોએ મહારા સામે પાએક મીનીટ સુધી એકાગ્ર
 દષ્ટિએ જાણે હું એનો વિધેય હોઉં અને તે મહારી વિધાયક હોય
 ત્હેમ જોઇ રૂઢી એ આપોની આકર્ષક પ્રતિભાએ મહારા નયનો
 પર ભાર અસર કરી એની એ દષ્ટિમાં અત કરણની કીર્તિઓ, પ્રેમની
 મસ્તી અને મોહનો નિશા હતો અને તે બધા વાના તે દષ્ટિદ્વારા
 મહારા શરીરમાં પ્રવેશ કરી મહારા આત્માને હલમલાવી મૂકતા હતા
 હું જાણે મુર્છિત ન થઇ જતો હોઉં ત્હેમ મહારી આપો ભારે જણાવા
 ભાગી અને કોણે જાણે કે કયા અદસ્યસત્ત્વ નીચે મહારા મનનો,
 તનનો અને પુદ્ગિનો અકુશ હું ગુમાવી રૂઢો હતો—ત્હેનો નિર્ણય
 મહારાથી મહારી આવી ડામાડોળ સ્થિતિમાં થઇ શક્યો નહિ । હું
 એક યુવક અને જ્ઞેના અત કરણમાં વસી રૂઢા છે બ્રહ્મચર્યના મહા
 વ્રત—અને તે પળાયેલા વ્રતોમાંથી જ્ઞેને પ્રાપ્ત થઇ છે, મનની અને
 તનની પરમપ્રતિભા, જ્ઞેતુ શરીર નિરોગી અને જગતના કુદ્ર વિષ
 થેની લાલસામાંથી મુક્ત છે—માત્ર થોડાક સમય ઉપર જ જ્ઞેનામાં
 ઉત્પન્ન થયો છે થોડોક જ મુગ્ધ અનુરાગ । ત્હેના ઉપર એક પદર
 વર્ષની છોકરી પોતાનો અજબ જાડુ અજમાવી રૂઢી છે, તે શુ ઝોઝા
 આશ્ચર્યની વાત છે । તે હતી એક મુગ્ધ કુમારિકા, પરંતુ એમાં એના
 આ શરીરના આકર્ષણો શા ? વિધાતાએ એને સૌંદર્ય આપ્યું હતું
 પરંતુ તે સૌંદર્ય જાડુ બન્યું હતું । ત્હેની મુદ્દ વાણીમાં પણ કોઇ

જાતની અજળ્ય પ્રતિભા હતી ' અને એની મુગ્ધ આખોમા પણ જીરવી શકાય એવી ઉમતા હતી ' અને એના શબ્દે શબ્દમા સ્ફુરતાં સ્મિતહાસ્ય મ્હને એની સમક્ષ નૃત્ય કરાવતા હતા ' શરીરના સૌંદર્યને વળી એા પ્રમાણમા દીપાવવા ત્હેના શરીર ઉપરના વસ્ત્રાલકારે પણ અગત્યનો ભાગ ભજવતા હતા ' પ્રેમના પ્રવાહને ઉત્તેજન મળે અને એના આકર્ષણને વધારે પ્રમાણમા વધારી શકાય એ હૈતૃયીજ જાણે ત્હેણે ગુલાબી રંગની કર્ચી કિનારવાળી અને વચ્ચે વચ્ચે લીલા રંગની વેણુટાવાળી સાડી પરિધાન કરી હોય ત્હેમ તે માડી ત્હેના સુદર શરીર ઉપર ઘણી જ સુદર જણાતી હતી ' અને તે સાડી પરિધાન કરવાની ક્રિયામા પણ કલાને રચાન આપવામા આવ્યું હતું જે પ્રત્યક્ષ જણાતું હતું '.

એક દરે તે જ્ઠેમ સુદર હતી ત્હેમ વસ્ત્રાલકારની ટાપટીપથી પણ સુંદર બની હતી '.

x   x   x   x

“ ત્યારે ત્હમારો આ નિર્ણય અંતિમ છે એવું સમજી મ્હારે
 “ પણ તે નિર્ણયને વશ થવું જોઈએ, પરંતુ જયન્તિ ! આ ઐહિકસુખ-
 “ વાદના જમાનામા મનુષ્યોને હમણે અને પગલે દ્રવ્યની આવશ્યકતા
 “ રૂહે છે આપણા સાદા અને સરલ જીવનમા કલ્પિત જરૂરિયાતો
 અને ઉપરનો આડખર વધી પડ્યો છે અને તે પણ એટલા બધા
 “ પ્રમાણમા કે જ્ઠેની ગણતરી થઈ શકે નહિ ' વળી આપણી આ
 “ દૂકા જીદગી તે બધી જરૂરિયાતો પ્રાપ્ત કરી શકાય તે અગાઉ
 “ નાશ પામે છે—આપણું જીવન જાણે એને માટે સૃજાયેલું ન હોય
 “ ત્હેમ આપણે એ મીઠી કલ્પનાઓની પાછળ દિવસે જમતમા અને

“ રાત્રે સ્વપ્નમા ભગ્યા કરીએ છીએ—અને તે ભ્રમણામાથી કાઠી પણુ રીતે
 “ દ્રવ્યને ઉપાર્જન કરવાની ઇચ્છાનો જન્મ થાય છે કલ્પિત જરૂરી-
 “ થાતો બહુ વધારી મૂઠવાથી દ્રવ્યની લાલસા પણુ વધારે પ્રમાણુમા
 “ પ્રત્યલ થાય છે અને જો દ્રવ્ય મળતુ નથી તો તે જરૂરીયાતો પૂરી
 “ પડી શકતી નથી અને તે જરૂરીયાતો પૂરી ન પડવાથી આપણા
 “ મનને દુઃખ થાય છે, ત્હારા પિતાશ્રી ધનિક હોવાથી તુ સુખ અને
 “ આરામમા ઉછરેલી છે અને ત્હેમ હોવાથી સ્વાભાવિકરીતે જ ત્હારી
 “ કલ્પિત જરૂરીયાતોનુ પ્રમાણુ પણુ વધારે પ્રમાણુમા જ હશે મ્હારી
 “ કે મ્હારા પિતાજીની સ્થિતિ ત્હારી તે બધી જરૂરીયાતોને પૂરી પાડી
 “ શકે ત્હેવી નથી અને મ્હારી સાથે લગ્ન થયા પછી મ્હાગ ગરીબ
 “ ઘરમા ત્હારી કેટલીએ જરૂરીયાતો પૂરી નહિ પડે અને ત્હેમ નહિ
 “ થશે તો ત્હે જે સુખ અનુભવ્યુ છે તેથી ત્હને એ સ્થિતિમા દુઃખ
 “ વધારે લાગશે ત્હે પ્હેરી છે એવી આ ગુલાબી ગગની કિ મતી
 “ સાડીઓ મ્હારા ગરીબ ઘરમા ચૂહેગવાને મળવી મુશ્કેલ છે—મ્હારૂં માન
 “ કેમ્હારી વિદ્વતા ત્હારી આવી જરૂરીયાતોને માટે ઉપયોગી થઇ શકશે
 “ નહિ—અને ત્હારૂં હૃદય એ દુઃખથી દુઃખી રૂહેશે માટે હુ ત્હને
 “ હજુ પણુ ચેતાવુ છુ કે મ્હારામા અન્ય પ્રત્યેક વસ્તુઓ ત્હને મળી
 “ રૂહેશે, પરંતુ આ ઐહિક સુખવાદના જમાનાની પ્રધાન વસ્તુઓ
 “ જે દ્રવ્ય, અને ત્હેના વડે સાધ્ય થઇ શકતી નાના પ્રકારની જરૂરી
 “ થાતો, તે બંને વાનાનો તો હમેશા ટોટો જ રૂહેશે માટે આ
 “ પ્રધાનપદ્ધતિને માટે ત્હારે મ્હારી સાથેનો લગ્ન સમયથી જોડાવાનો
 “ વિચાર સદાને માટે બધ રાખવો જોઇએ આવી મ્હારી
 “ સલાહ છે । ”

હું આટલું બોલી જ્યન્તિ સામે જોઈ રહ્યો.

“એટલે આપને શું મહારા આ વચ્ચે કારના ઠાઠમાઈથી એમ
 “જાણાય છે કે મહાર હૃદય આ ઐહિક સુખવાદના જમાનાના
 “પ્રાધાન્ય પદાર્થોનું પરમ ઉપાસક છે ? જો આપે એવું અનુમાન
 “બાધ્યું હોય તો કૃપા કરીને દૂર કરી દેશો મહારો આ બાલ દેખાવ
 “છે તહેવું મહાર હૃદય એવું જ લાલચુ છે તે વાત માનશો નહિ હું
 “સુખમા ઉછરી છું તે વાત ખરી પણ મહે મહારી પ્રકૃતિને નાજુક
 “કે શરીરને એશઆરામી બનાવ્યું નથી-મહારો આ બાલ ઠાઠ મહાર
 “ખાસ શોખની ખાતર કે ઇરાદાપૂર્વક નથી-પરંતુ મહારા પિતાની
 “સ્થિતિ સારી હોવાથી સ્વાભાવિક રીતે મહારે એમહની પ્રતિષ્ઠા પૂરતો
 “આટલો દેખાવ રાખવો પડે છે અને એમાયે મહારે આજનો દેખાવ
 “તો ફક્ત આપને જ માટે છે મહને આવી સ્થિતિમા જોવાથી આપનું
 “હૃદય ખુશ થાય એટલો જ એનો હેતુ છે ?”

જ્યન્તિ આ ઉપરાંત કંઈ વિશેષ બોલવા જાય તે અગાઉ હું
 વચ્ચે બોલી ઉઠ્યો “એટલે શું ત્હમે મહને આવા બાલ આકર્ષણોથી
 ‘મુગ્ધ બનાવવા માગો છો ? ત્હમારા આ શબ્દોનો અર્થ તો માત્ર
 “આટલો જ થાય છે ?”

“નાજી” જ્યન્તિ પ્રત્યુત્તર આપતી બોલી “આપનું એ
 “સમજવું ભૂલભરેલું છે-મહારા શબ્દો ઉપર આપ વિચાર કરી જોશો
 “તો આપને અવગત થશે કે આપે મહારા શબ્દોનો અર્થ જુદો
 “રાતે ક્યો છે આકર્ષણ અને પ્રસન્ન કરવું એ બંને ક્રિયાઓ ભિન્ન
 “ભિન્ન છે મહારો આ ઠાઠ આપની પ્રસન્નતા માટે છે, આકર્ષણ
 “માટે નહિ-આપના હૃદયને માટે છે, આપની આખોને માટે નહિ-

“આપના જહેવા મહાનુભાવ પુરૂષની સમક્ષ મ્હારે આપનું ચિત્ત
 “પ્રસન્ન થાય એવા દેખાવમા જ આવવું જોઈએ—આવા દેખાવ એતો
 “હૃદયના દાન અને ઉપહાર છે, અને પ્રત્યેક કુમારિકાના હૃદયમા
 “આવી હોશ હોમ છે પરંતુ આપે એનો આવો અર્થ કરી મ્હારા
 “હૃદયને દુઃખ ન કરવું જોઈએ ?”

મ્હારા શબ્દોથી જયન્તિના હૃદયને કંઈક આઘાત પહોંચ્યો હોય
 ત્હેવું ત્હેના આ શબ્દો ઉપરથી મ્હને લાગ્યું આથી મ્હે એનો એ
 આઘાત દૂર કરવાનો પ્રયત્ન કર્યો

“તે ગમે ત્હેમ હો,” હું બોલ્યો “પરંતુ સાદાઈ અને સરલતા
 “તે બે વાના મ્હને વધારે ગમે છે ત્હમારો આ ઠાઠમાઠ મ્હારી
 “આખોને આજી નાખે છે, પરંતુ મ્હારા હૃદયમા એની કૃત્રિમતા
 “પ્રત્યક્ષ થાય છે ? આપણા સમાજમા ત્હમારા વયની કુમારિકાઓ
 “આવા બાહ્ય દેખાવોને અથવા શરીરની આવી ટાપટીપને સૌંદર્યનું
 “સાધન સમજે છે, પરંતુ આના કૃત્રિમ દેખાવો તે સૌંદર્ય નથી—
 “સાચું સૌંદર્ય તે જુદી ચીજ છે આ હૃદય અને આત્માની પ્રતિભા
 “વિના કોઈ સૌંદર્ય કદીયે દીપે છે ખરું ? અને હૃદયમા સૌંદર્ય
 “ન હોય તો કોઈ પણ સ્ત્રીના શરીર ઉપર સૌંદર્ય પ્રકટ થઈ શકે
 “છે ખરું ?”

“ના, કદી પણ નહિ—સૌંદર્યની વ્યાખ્યા આપણા સમાજમા
 “ઉલટી રીતે થવા લાગી છે—અને હું તે માનું છું, તોયે આપને પુછું
 “છું કે હૃદય અને આત્મામા સૌંદર્ય હોય અને ત્હેને લીધે શરીર
 “દીપી ઉઠતું હોય, ત્હેને આવી આ બહારની ટાપટીપથી કંઈક વધારે
 “ઉત્તેજન મળે ખરું કે નહિ ? આ વસ્ત્રો અને અલંકારો તે શરીરને

“વધારે પ્રમાણુમા ખીલવી શકવા સમર્થ થાય કે નહિ ?”

“જયન્તિએ પૂછ્યુ—

“ઉત્તેજન મળે ખરૂં, પરંતુ એમ કરવાની જરૂર રહેતી નથી—
 “અને વળી મ્હારૂં તો એવું ધારવું છે કે એમ કરવામા પોતાની કંઈ
 “શારીરિક અપૂર્ણતા ઉપર ઢાંક પીછાડો કરવાનો હેતુ હોય છે—
 “જહેવી રીતે દુર્મલ શરીરનો મનુષ્ય પોતાની દુર્બલતા છુપાવવા
 “વધારે પ્રમાણુમા વસ્ત્રો પહેરે છે એવું.” હું આ શબ્દો બોલીને
 “હસી પડ્યો અને હસતો હસતો બોલ્યો “હશે, તે ગમે
 “હોમ હો, પરંતુ આપણે મુદ્દાની વાત છોડી આવી
 “નકામી ચર્ચામા ઉતરી પડ્યા એ હીક નહિ—હવે મ્હારો
 “પ્રશ્ન એટલો જ છે કે ત્હમારી આવા પ્રકારની જરૂરીયાતો પૂરી નહિ
 “પડે તો ત્હમારા હૃદયને દુખ નહિ થાય ?” હું શો પ્રત્યુત્તર મળે
 છે તે સામળવા જીતાસુ બન્યો.

“ના, જરાયે નહિ, કારણ કે હું મ્હારી એ જરૂરીયાતો બોધી
 “કરી શકું એટલી શક્તિ ધરાવું છું અને આપના જહેવા જાનયુક્ત
 “સમર્થ મનુષ્યના આશ્રમે આવ્યા પછી, મ્હને એવા પ્રકારનું દુખ
 “પડશે એ વાત હું માની શકતી નથી—”

અમ્હારી આ ચર્ચા આથી પણ વધારે લાભાઈ હોત પણ એટ-
 લામા, સ્વયંમુખા અને જયન્તિની માતા તેઓ બનેએ તે ખડમા
 પ્રવેશ કર્યો—માતાને જોઇને જયન્તિ એકદમ શરમાઇને બેઠી હતી
 ત્યાથી ઉભી થઇ ગઇ—અને તેઓ બંનેને લેવા સામે ગઇ—હું પણ
 કંઈક એવી અસરમા લેવાયો અને આડી દ્રષ્ટિ રાખી બીજી તરફ
 જોઇ રહ્યો.

સ્વયં સુધા મહારી નજીક આવીને હસતી હસતી બોલી “ કેમ
“ વ્હાલાભાઈ ? તખીયત તો મગ્નમા છે ને ? હું તો પેલી મનોરમાને
“ ત્યાં જઈ આવી ? ત્હમે શું કરતા હતા ? ”

પ્રત્યુત્તરમા હું મૌન રૂઢો. પણ સ્વયં સુધા મહારા મૌનથી મ્હાત
થઈને મૌન રૂઢી જાય ત્હેરી ન્હોતી ! ત્હેણે મ્હને મૌન જોઈને આગળ
ચલાવ્યું “ પણ ત્હમે ઠરી કેમ ગયા છો ? કંઈ બોલો તો ખરા કે
“ અમ્હે અહિં આ કરતા હતા ! મ્હેતો વગર પૂછ્યે ક્હી દીધું કે
“ હું કયા જઈ આવી ! ”

“ તે ત્હારો મ્હોટો ઉપકાર ? હું અહિં બેઠા કંઈ વાચન, કંઈ
“ વિચાર અને કંઈક મનનમા પડ્યો હતો ? ” મ્હે દૂકામા પતાવ્યું
“ સાડ ? ” સ્વયં સુધાએ માર્મિક ઉદ્ગાર ક્હાડ્યો અને મૌન રૂઢી
સ્વયં સુધા ત્યારમાદ મહારી પાસેથી ખસી અને મહાલક્ષ્મીને સામે
લેવા ગયેલી જયન્તિ, મહાલક્ષ્મીની સાથે મહારી તરફ આવતી હતી,
ત્હેનો એક હાથ પકડીને એક મારી પાસે ખેંચીને લઈ ગઈ આવી
રીતે જયન્તિ અને સ્વયં સુધા તે ખડમા એક બારી પાસે જઈને ઉભા
રૂઢા અને હસતા હસતા વાતો ઢગવા લાગ્યા-ત્હેમની કોઈ પણ વાત
ધીમે સ્વરે થતી હોવાથી મહારા સાબળવામા આવી નહિ, માત્ર ત્હેમના
હસવાનો અવાજ મહારા કાન ઉપર વારંવારે અથડાનો હતો. મહા-
લક્ષ્મી મહારી પાસે આવીને ઉભા રૂઢા અને મ્હે આસન લેવા સુચના
કરી તોયે ઉભા ઉભા બોલ્યા “ કેમ, તખીયત તો મગ્નમા છે ને ? ”
“ મ્હે કંઈ “ હા, હમણાં છેલ્લા છ માસથી મહારા શરીરની સ્થિતિ
“ સારી રૂઢે છે, જે ત્હમારા જાણવામા છે-પણ ત્હમે ઉભા રૂઢો એ
“ ઠીક નહિ, આ સામેની ખુરશી ઉપર બેસી જાઓ તો સાડ-”

મહેં એમ્હને ફરીથી આસન લેવા સુચના કરી

“ના, હું તો હમણાં બહાર જઈ છું એટલે એમવાની જરૂર નથી—હું તો માત્ર આપની પાસે આપની કુશલતા તહેમજ આપને અહિં ગમશે કે નહિ તે પૂછવા આવી હતી—હા, પણ એક વાત “સ્મરણમા તાજી થઇ આવી છે તે હું પૂછી લઉં છું” વાર, જય-કિશોરનો મુઆઇથી હમણાં કંઈ પત્ર હતો ખરો?” મહા-લક્ષ્મીએ પૂછ્યું

“ના, છેલ્લા ત્રણ માસથી હું અનેક પત્ર લખીને થાક્યો, પરંતુ “તેના તરફથી તેનો કંઈજ પ્રત્યુત્તર નથી—તહેમજ લખેલા પત્રો “પાછા પણ ફરતા નથી, એટલે તેને પત્રો તો મળે છે, પરંતુ તે ‘ઠરાઈપૂર્વક પ્રત્યુત્તર આપતો નથી તહેમ સિદ્ધ થાય છે? કોણ “જાણે કે તે આમ કેમ કરતો હશે? મ્હને પણ એની વણી ચિતા રૂઢા કરે છે?”

“એના ઘેર પણ આવું જ છે એની માતા ઉપર પણ ત્રણ “ચાર મકિનાથી એનો એક પણ પત્ર નહિ આવતો હોવાથી તે “મિચારી હમેશા ચિતાતુર રહે છે—આપને અહિં આવેલા સાબળી “તેણે આ સમાચાર ખાસ પૂછાવ્યા છે, પણ આપના ઉપર પણ “હજૂ પત્ર નથી, તે સાબળીને તો બિચારીના હૃદયનું દુઃખ ધણુંજ “વધી પડશે? આ પુત્ર ખરો કે વૃદ્ધ માતાના હૃદયની પણ દયા ન “રાખે” તે આમ કેમ કરતો હશે?” મહાલક્ષ્મીએ કહ્યું

“તે તો પન્માત્મા જાણે—પણ જયકિશોર! એટલોબધો નિષ્ઠુર “નથી કે તે ખાસ કારણ સિવાય પત્રવ્યવહારના સંબંધમાં આવી “બેદરકારી બતાવે? પછી તો એના હૃદયની વાત એના હૃદયમાં?” મહેં જણાવ્યું

“ ત્યારે આપ એમ ન કરો ? ” મહાલક્ષ્મીએ પૂછ્યું
 “ શું ? ”

“ આપનો કોઇ વિશ્વાસુ અગતમિત્ર મુખામુખા હોય ત્હેની માર-
 “ ફતે ત્હેના સબધમાં તપાસ કરાવી તે આજકાલ સા શું કરે છે
 “ ત્હેમજ કયા કારણસર પત્ર લખી શકતો નથી, ત્હેના સત્તાવાર
 “ સમાચાર મેળવવાની ગોઠવણ ન કરો ? આટલું થાય તો એની
 “ માતાની ચિંતા ઓછી કરી શકાય ? ”

“ તે કામ, હું તરતજ કરી દઇશ મહારા એક બે અગત
 “ મિત્રો સા છે, ત્હેમને હું આજે ને આજે લખી દઇશ અને આશા
 “ રાખુ છું કે તે સમાચાર મ્હને બે ચાર દિવસમાં મળી જશે-
 “ સમાચાર મળી જવાથી આપણે ત્હેની માતાને મળી ત્હેના હૃદયને
 “ આશ્વાસન આપી શકીશું । ”

“ ત્યારે તે જરૂર કરો-લ્યો હું જાઉં છું-નીચે મ્હે મ્હા તૈયાર
 “ કરવા જણાવ્યું છે તે પ્રમાણે હમણા આવી જશે-મહારે જરા
 “ તાકીદનું કામ હોવાથી હમણાને હમણા બહાર જવાનું હોવાથી
 “ જાઉં છું-છતા ત્હેમા અવિવેક થતો હોય તો માફ કરશો-”

“ એમા અવિવેક શાનો ? ખુશીથી જાઓ-” મ્હે જણાવ્યું
 મહાલક્ષ્મી ત્યારમાઠ તે ખડ છોડી ચાલ્યા ગયા

x x x x x

પ્રકરણ ૯

જન્મન્તિનું જીવન.

જન્મન્તિની માતાના ગયા પછી, જન્મન્તિ અને સ્વયંસુધા બારી પાસેથી ખસીને મહારી નજીક આવ્યા અને મહારી સામે એક કોચ ઉપર બેસી ગયા—મહે તહેમનુ “બેસો” એ શબ્દો બોલીને સ્વાગત કર્યું—જન્મન્તિ અને સ્વયંસુધા પ્રસન્ન ચિત્ત હતા અને વારેવારે અરસ્પરસ સ્મિત કરી જતા હતા, તહેમની એ ચેષ્ટામા મહેને પણ એક પ્રકારનો આનંદ મળ્યો અત્યારસુધી મહે જન્મન્તિના જીવનમા પરિણુમતી અદ્ભૂત ધરનાઓનું રહસ્ય જાણી લેવાનો કંઈ જ પ્રયત્ન શરૂ કર્યો નહોતો, તે વાત મળિષ્કમા તાજી થઈ આવી, આથી મહે ખીજી બધી વાતો છોડીને શરૂઆતમા આ સંબંધમા તપાસ કરવાનો નિર્ણય કર્યો—અને તહેનો અમલ પણ તરત જ કર્યો

“સ્વયંસુધા !” મહે બોલવું શરૂ કર્યું “આપણે અહિયા જે મુખ્ય કારણસર આવ્યા છીએ તહેના સંબંધમા આપણે હજી કંઈ “પણુ કરી શક્યા નથી ! જે અત્યારે બે વાતો છે અને ત્રણ ચાર “ક્ષણ પછી સુર્યાસ્ત થશે વળી રાત્રિ આવશે અને એવી રીતે “દિવસો પૂરા થશે, અને જે વાત ખાસ અગત્યની છે તે આગળ “લખાશે, માટે મહારો એવો વિચાર છે કે આપણને અત્યારે જે “એકાત મળી છે તહેમા ખીજી બધી વાતો છોડીને એ જ વાત ઉપર “લક્ષ્ય આપીએ તો વધારે સારું બોલ, ત્હારો શો વિચાર છે ?” મહે સ્વયંસુધાનો અભિપ્રાય માગ્યો.

“હું તે વાતમા અત્યારે પણ સમત છું-ત્હમારે તે તપાસ જે
 “રીતે શરૂ કરવી હોય તે રીતે શરૂ કરી દો-જયન્તિ પણ તૈયારજ
 “છે ?” સ્વય સુધાએ જણાવ્યું.

સ્વય સુધાની સમતિ મળી જવાથી મહે જયન્તિને સંબોધીને
 પૂછ્યું “જયન્તિ ! ત્હમારા જીવનમા કેટલીક અસામાન્ય અદ્ભૂત
 “ઘટનાઓ પરિણમે છે અને ત્હમાની કેટલીક અદ્ભૂત ઘટનાઓને
 “ઇતિહાસ મહે ત્હમારા પિતાદ્વારા જાણ્યો છે-ત્હમારા પિતાએ આ
 “ઘટનાઓ કયા કારણથી ઉપસ્થિત થાય છે અને ત્હેનું શું પરિણામ
 “આવશે તે જાણી લઇ ત્હમને જાહેર કરવાની ફરજ મ્હારા ઉપર
 “નાખી છે, અને મ્હાર તથા સ્વય સુધાનું અમૂક દિવસો માટે અત્રે
 “આવવાનું મુખ્ય કારણ આ છે-હવે જ્યારે આ ફરજ મ્હારા ઉપર
 “આવી પડી છે અને મહે તે ભેટો શોધી કાઢવાનું વચન આપ્યું
 “છે, તો મ્હારે તે સંબંધમા યોગ્ય તપાસ કરવી જોઇએ અને ત્હેની
 “શોધના સંબંધમા ત્હમારી પાસેથી આવશ્યક સહાય મ્હને મળવી
 “જોઇએ-હું આશા રાખું છું કે ત્હમે તે વિષયમા ત્હમારાથી બનતી
 “સહાય મ્હને અવશ્ય કરશે ?”

હું આટલું બોલી મૌન રૂંધો

“શામાટે નહિ ? હું આપની આજ્ઞાને આધિન છું, પરંતુ મ્હને
 “આશ્ચર્ય એજ થાય છે કે આપ આ સંબંધમા કયા પ્રકારે તપાસ
 “કરવાના છો ? આ કંઈ એવી જગત્ત વ્યવહારની ઘટનાઓ નથી
 “કે જે આપ સાધારણ પ્રયત્નથી શોધી શકો ? આ તો કંઈક માયાવી
 “ઇંદ્રજાળ જેવું છે !”

જયન્તિએ જણાવ્યું

“ મહારી તપાસના માર્ગો લઈને મહારા પ્રયોગો નોંધને એની
 “ મેળે અવગત થશે—અને આવી બાબતો ન્યારે અસાધારણ છે,
 “ તો મહારો પ્રયત્ન પણ અસાધારણ અને અવિશ્રાન્ત જ હશે—
 “ એટલે તે સંબંધમાં કંઈ ચિંતા નહેવું નથી—” મહે જયન્તિને
 તે રહત્ય જાણી સેવાના મહારા પ્રયત્નો કેવા અવિશ્રાન્ત હશે તેની
 ખાત્રી આપી “ તો આપને યોગ્ય લાગે તે રીતે પ્રયત્ન શરૂ કરી
 દો—હું મહારા અગત અનુભવો જોઈલા સવિસ્તર નોંધતા હશે
 તે પૂર્વ પાડીશ—” જયન્તિ આટલું બોલીને ત્યાંથી ઉઠી અને
 નીચે ગઇ—

જયન્તિ નીચે કેમ ગઇ હતી તેવું કારણ હું અને સ્વયં સુધા
 સમજી ગયા હતા એટલે અમ્હેએ તેને નીચે જતા કોઇ પણ પ્રકાર
 ની પૃચ્છા કરી નહિ થોડીવારમાં તો તે પાછી ફરી સાથે મહારાજ
 ચ્હા લઇને ઉપર આ યો હતો જયન્તિના હાથમાં એક રેશમી રૂમાલથી
 બાંધેલું મોટું પોટકું હતું અને તેની અંદર તેણે સાચવી રાખેલા
 કોઇ અગત્યના કાગળો હોય તેવું જણાતું હતું જયન્તિ અને સ્વયં-
 સુધાની સાથે મહે ચ્હાને ઇન્સાફ આપ્યો અમ્હેએ ચ્હા પી લીધા
 બાદ મહારાજ નીચે ગયો જતી વખતે જયન્તિએ મહારાજને સુચના
 કરી કે ગતના સાત આઠ વાગ્યા સુધી કોઇ પણ મનુષ્ય મહેને મળવા
 મહારી પાસે ઉપર આવે તો આવવા દેશે નહિ માતા પિતાને પણ
 કુદેશો કે અમ્હે ત્રણે જણ એકાન્તમાં કંઈ અગત્યની બાબતના
 વિચારમાં છીએ માટે ઉપર જશે નહિ—મહારાજ એ સુચનાને મ મત
 થયો અને કોઇ પણ મનુષ્ય પોતાની હાજરીમાં ઉપર નહિ આવી
 શકે એવી ખાત્રી આપીને ચાલ્યો ગયો અને ત્યારમાઠ અમ્હે ત્રણ જણ

એકાનમા પડ્યા જ્યન્તિએ તે આરામગૃહનું મુખ્ય દ્વાર બંધ કરી દીધું અને ત્યારબાદ નિશ્ચિત થઇને કોચ ઉપર બેઠી સ્વયંસુધા પણ એની જોડેજોડ બેઠી—હું જે પોટકા સામે જીઝાસુ થઇને જોઇ રહ્યા હતા, તે પોટકું જ્યન્તિએ બેચાર મીનીટમા છોડ્યું અને મહાર્ તથા સ્વયંસુધાનું ધ્યાન તે તરફ બેસાયું—

જ્યન્તિએ પોટકું છોડ્યા પછી બોલવું શરૂ કર્યું

“ મહારા જીવન સંબંધની જે હકીકત આપ જાણવા માગો છો
 “ તે આ પોટકામાના મહારા ઉપરના અમૂક પત્રો, તહેમ જ મહારી
 “ નોંધ ઉપરથી આપને જાણવાનું સરલ થઇ પડશે મહારી બારવર્ષની
 “ ઉંમરે એક વખત હું મહારા આરામગૃહમા સુતી હતી તે વખતે
 “ એક અપરિચિત વ્યક્તિએ એક પત્ર મૂકે આપ્યો—આ પત્ર મહે
 “ તે સમયે પૂરેપૂરો વાચી લીધેલો, પરંતુ તે સમયની મહારી સાધા
 “ રણુ બુદ્ધિને લીધે હું તે સમજી શકેલી નહિ, પરંતુ ત્યાર પછીના
 “ વર્ષોમા તે પત્ર પુનઃ પુનઃ વાચીને તહેનો અર્થ સમજી શકી છું,
 “ જે વ્યક્તિએ તે પત્ર મૂકે આપ્યો હતો તે વ્યક્તિ ત્યાર પછીના
 “ વર્ષોમા મૂકે સ્વપ્નમા તહેમ જ જાહેર જગતમા અવારનવાર જોવામા
 “ આવી છે, પરંતુ તે પોતે કોણ છે તહેની કંઈ પણ સવિસ્તર
 “ હકીકત મહારી પૂછ્યા અને જીઝાસા હોવા છતાં જાણવામા આવી
 “ નથી—માત્ર તહેણે પોતાનું નામ “ વિશુદ્ધાનંદ ” તરીકે જાહેર
 “ કરેલું છે ” અને તે વિશ્વવિભૂતિનો શિષ્ય છે ” જ્યન્તિ
 “ આટલું બોલી મૌન રહી સ્વયંસુધા અને હું આ એની
 “ અદ્ભુત જીવનની ઘટનાઓની પ્રારંભ કથા શરૂ થયેલી જોઈને આશ્ચર્ય
 “ ચકિત થવા લાગ્યા અને સાથે સાથે જીઝાસા પણ ઉરકેરાવા લાગી.

“ જુઓ ત્યારે તે પત્ર હું આપને વાચી સમજાવુ છુ તે
 “ સર્પુર્ણ ધ્યાન આપીને સમજશે. કારણ કે મહારા જીવનમાં
 “ પરિણમતી તમામ અદ્ભુત ઘટનાઓના આરમ્ભ આ પત્રથી
 “ શરૂ થયો છે. ”

“ જ્યન્તિએ આટલુ બોલીને તે પત્ર પોટકામાંથી બહાર કાઢ્યો.
 અને અમ્હાર ધ્યાન ખેંચીને વાચવો શરૂ કર્યો—

“ કુસુમભાલતી

“ તું કદાચ સમજતી થઇ છે, એવુ સમજીને સમજદાર ત્હારે
 “ ત્હારે આ સમસ્ત જીવન વ્યતિત કરવાનું છે, તે સમજણના પદાર્થ
 “ પાઠ મ્હારે ત્હને શીખવવા પડશે ત્હારે શુ સમજવાનું છે, ત્હેને
 “ નિર્ણય ત્હારાથી ન થઇ શકે, પરંતુ અમ્ક સત્યો સમજવા જ્હેવા
 “ છે, તે વાત તો તું સારી પેઠે સમજી શકીશ મનુષ્ય જીવનની
 “ અત્યંત ગુણ અને ઉપયોગી બાબતો મ્હને ત્હારા ઉપર અતરૂને.
 “ પ્રેમ, સહબાવ અને ત્હેને લીધે ખાસ પક્ષપાત હોવાથી હું ત્હને
 “ આ પત્રદ્વારા સમજાવીશ પણ ત્હને પ્રશ્ન થશે કે હુ તે કોણ ?
 “ હુ એવો કોણ છુ કે જ્હેને ત્હારા ઉપર આટલો
 “ અતરૂનો પ્રેમ અને એના અંગે આવો પક્ષપાત રાખવો પડે છે ?
 “ અથવા મ્હારો આ પ્રેમ ત્હારા જ્હેવી નાદાન કુમારિકા માટે કેવા
 “ પ્રકારનો છે ? આ પત્ર જે સમયે ત્હને મળશે તે વખતે ત્હારામાં
 “ આ હકીકતો સમજી લેવાની શક્તિ નહિજ હશે અને ત્હેમ હોવાથી
 “ વિના અધિકારી કુમારિકાને આવો પત્ર લખવો એ પણ પ્રથમ
 “ દર્શને સામાન્યણુદ્ધિ પણ કબુલ કરી શકે એવો પ્રમાદ છે—છતા
 ૨૧ ૧૩

“ હું ત્હારા સરલ અને કાચા મગજ ઉપર આટલો બધો બોલો નાખી
 “ રહ્યો છું, એ પણ ન સમજી શકાય એવો પ્રશ્ન છે છતાં તે હેતુ
 “ શુન્ય નથી—એમ કરવામા પણ મ્હારો ખાસ હેતુ છે, પરંતુ અત્રે તે
 “ હેતુ હું વ્યક્ત કરતો નથી—સયોગો અનુકુળ હશે અને તું ધીમે
 “ ધીમે વિચાર કરી જોઈશ તો તે હેતુ ત્હને ક્રમે ક્રમે સમજાયા વિના
 “ નહિ રહે—પછી તો ત્હારી જાહેરી પાત્રતા ! હું પોતે એક એવી
 “ વ્યક્તિ છું છે મ્હને ત્હારા જીવનને ઉચ્ચ પ્રકારનું બનાવવાનો ખામ
 “ મોહ છે અને જે સિદ્ધાંતો અને નિયમો મ્હે હિમગિરિના એકાન્ત
 “ પ્રદેશોમા નક્કો કરી લીધા છે, તે નિયમો સાચા છે કે ખોટા ત્હના
 “ પ્રયોગ કરી જોવા માટે મ્હે ત્હને મ્હારા પાત્ર તરીકે સ્વીકારી છે—
 “ ત્હને મ્હે મ્હારા જીવનની શિષ્યા કરી છે । । ।

“ તે ઉપરાંત હું જાહેર જગત્તા નિયમ પ્રમાણે ત્હારો એક
 “ સ બધી છું અને ત્હારું નામ “ જયન્તિ ” હોવા છતાં મ્હે ફક્ત
 “ મ્હારા ઉપયોગને માટે ત્હારું નામ “ કુસુમલાલતી ” પાડ્યું છે ।
 “ મ્હારા પ્રયોગો ત્હારા ઉપર શરૂ થશે, ત્હારે ત્હને ત્રિધવિધ પ્રકારના
 “ અમામાન્ય અનુભવો થશે, માટે એવી સ્થિતિમા તું કોઈ પણ પ્રકારે
 “ ભયભિત થઈશ નહિ અને તું ત્હારા સમસ્ત જીવનનું સર્વ દેશીય
 “ કૃત્યાણુ ધૃજ્જતી હોય તો ત્હારા તે અનુભવો કે આ પત્ર બહારના
 “ જગત્તા થોડા સયોગો પ્રાપ્ત થયા સિવાય પ્રકટ કરીશ નહિ ।

x   x   x   x   x

લી૦

વિશ્વવિભૂતિ.

જયન્તિ પત્ર વાચી રૂઢા પછી મૌન રૂઢી ઉશ્કેરાયેલી જીસાસા હજુ પણ વધારે પ્રમાણુમા ઉશ્કેરાશે, એવી મ્હારી કલ્પના ખોટી નીવડી-કારણ કે આ પત્રમા તે હકીકત સ્પષ્ટ હતી કે જયન્તિના જીવનમા આવી અહંભૂત ઘટનાઓ પરિણમવાનુ કયુ કારણ હતું ? રહસ્યની શોધ કરવાને વીરમુખરાયે મ્હને ખાસ આગ્રહ કરીને પોતાને ત્યા ખોલાવ્યો હતો, તે ગૃહસ્ય માત્ર આ પત્ર વાચનથી સ્પષ્ટ અવગત થાય એવુ હતું એટલે પછી મ્હારે માટે કયુ પણ રહેતુ નથી એવુ સમજી હુ નિરાશ થઇ ગયો-મ્હારો ઉત્સાહ ન મ પડી ગયો અને તદ્વિષયક મ્હારો ઉશ્કેરાયેલો રસ ઉડી ગયો. જયન્તિએ મ્હારી આ માનસિક સ્થિતિ અનુભવી લીધી હોય ત્હેમ પાંચ સાત મીનીટ પછી મ્હને સંબોધીને બોલી “આપે ધારી લીધુ એમ માત્ર આજ પત્રથી આ “બધી ઘટનાઓનુ રહસ્ય સમજી જવાય છે એવુ નથી-કારણ કે ત્યાર “પછીની તો કેટલીક વસ્તુસ્થિતિ એટલી બધી બદલાઇ જાય છે કે “તે સાબળીને આપ આશ્ચર્યચકિત થશો અને ગુચવણુમા પડી જશો. “કે આ બધી ઘટનાઓ ઉપસ્થિત થવાનુ ખરૂં કારણ કયુ ?” જયન્તિના આ શબ્દોએ મ્હારા ઉપર જીદી અસર કરી-મ્હારી નિરાશા દૂર થઇ ગઇ અને હુ પુનઃ મ્હાગ મૂળ ઉત્સાહમા આવ્યો.

“શુ એમ છે ?” હુ ચકિત થઇ બોલ્યો.

“હા, તે આપ સાબળશો ત્યારે જણાશે-જીએ. એના સમ-
“ર્થનમા હુ કેટલાક પત્ર વાચી સંભળાવુ છુ, આ બધા પત્રો મ્હને
“પોષ્ટ મારફતે મળેલા છે.”

આટલુ બોલીને જયન્તિએ પત્રો વાચવા શરૂ કર્યા —

“કુસુમબાલતી.”

“ આ પત્ર મળશે તે વખતે ત્હારૂ વય તેર વર્ષનું હશે એટલે
 “ આ પત્ર હું ત્હને બરોબર એક વર્ષ પછી લખુ છું ગઇ વખતના
 “ મ્હાગ પત્ર પ્રમાણે ત્હને કેટલાક અસામાન્ય અનુભવો થયા હશે-
 “ પણ મ્હારે જે રીતે કામ શરૂ કરવાનું હતું તે રીતે તો મ્હે કશું જ
 “ શરૂ કર્યું નથી અને ત્હેનું કારણ એ છે કે મ્હારા ગુરૂ તાર્કથી હાલ
 “ તરત હેમ કરવાની મના થઇ છે-એટલે હવે ત્હને મ્હારા તરફથી
 “ એવા અસામાન્ય પ્રકારના અનુભવો થશે નહિ-છતા હું ત્હારા
 “ જીવનનો વિકાસ તો ધ્રુવ છું અને હેમ થવા અહોનિશ શ્રી
 “ પરમાત્માને અમૂક સમય પ્રાર્થના કરું છું મ્હે ત્હને હજૂ જોઇ નથી
 “ છતા હું ત્હને અહિં આટલે દૂર બેઠા કેવી જોઉં છું ત્હેની મ્હારી
 “ આન્તરૂ દષ્ટિ સમક્ષ આવતું ચિત્ર, પીછી દ્વારા એક કામળ ઉપર
 “ ઉતારી મોકલુ છું, તે ઉપરથી ત્હને ખાત્રી થશે કે હું ખરેખર ત્હારે
 “ માટે કંઇક કરી રહ્યો છું ”

લી૦

વિશ્વવિભૂતિ.

જ્યન્તિએ આ પત્ર વાચી રહ્યા બાદ અમ્હારી માગણી ઉપર
 રથી “ વિશ્વવિભૂતિ ” એ હિમાલયના પ્રદેશોમા એટલે દૂર રહે સ્વયં
 કમ્પનાથી દોરેલુ ત્હેનું ચિત્ર અમ્હને લાવીને બતાવ્યું ચિત્ર ખરેખર
 ઘણુંજ સુંદર હતું અને ત્હેમા કળા હતી અને જ્યન્તિની શરીર
 આકૃતિ સાથે ત્હેની સામ્યતા ભરીશે હતી હું તે જોઇને ચકિત થઇ
 ગયો-અને “ વિશ્વવિભૂતિ ” ની અજબ શક્તિઓની પ્રશંસા કરવા
 લાગ્યો-સ્વયં સુધા પણ આ સર્વે હકીકતો સાબળીને દિગ્મુદ થઇ ગઇ
 હતી અને જોઇ જોઇને ધરાતી ન હોય ત્હેમ “ વિશ્વવિભૂતિ ” ની

ખીંછીથી ચીત્રાયેલું (આલેખાયેલું) જન્યન્તિનું ચિત્ર વારંવારં જોયા કરતી હતી

“ બહાલા ભાઈ ! ” સ્વયંમુધા એ સ્થિતિમાથી જાગૃત થઈ મહને સંબોધીને બોલી “ મહને તો આ બધું જોઈને જાણે હું કેમ “ જુદા જગતમાં ન હોઉં એવો ભાસ થાય છે ? અહિં તો બધી “ અલૌકિક વાતો જ નીકળ્યા કરે છે ! હુંનો અર્ધો ગાડા જહેવી થઈ ‘ ગઈ છું ? ’ જન્યન્તિને જોયા સિવાય વિશ્વવિભૂતિ ” ખરેખર એના “ જહેવું જ ચિત્ર શી રીતે દોરી શક્યો ? શું આ વાત માનવા “ જહેવી છે ! મહને તો હદ ઉપરાંતનું આશ્ચર્ય થાય છે ? ” સ્વયં-મુધાએ પૂછ્યું

“ તહેમ તહને અવશ્ય થશે-કારણ કે આ બધી ઘટનાઓ “ આપણા આ જીવનથી પર હોવા છતાં તે જન્યન્તિના જાગૃત જીવ “ નમા પરિણમે છે કુદગતના નિયમો અને યોગવિજ્ઞાન આ વાતોને “ સંભવિત ગણે છે, પરંતુ આપણને તહેવી હાડી બાબતો જોવાનો, “ અનુભવવાનો અને માનવાનો પરિચય ન હોવાથી આપણને “ માનવા જહેવી લાગતી નથી અથવા અતઃકણ્ય કણુલ કરે છે, તે “ આપણી સામાન્ય બુદ્ધિ તે વિષયમાં ગુચવાય છે ! પણ હું તહને “ મહારો અભ્યાસ પૂરો થયે આ પ્રત્યેક હકીકત તહારી બુદ્ધિ “ કબુલ કરે અને તહારા મનનું સંભાધાન થાય એની રીતે સમજવી “ પણ હાલ તરત તો જન્યન્તિ જે જે હકીકત આપણને જાહેર કરે “ તે સંપૂર્ણ ધ્યાન દઈને સાંભળ ! ”

સ્વયંમુધાને પ્રત્યુત્તર વાળી મહે જન્યન્તિને પોતાની હકીકત

આગળ ચલાવવા સરા કરી જયન્તિ કષ્ટ પણુ બોલ્યા સિવાય
ચોતાની પ્રવૃત્તિમા આગળ વધી -

“ જુઓ, હવે આ એક ત્રીજો પત્ર જો મહને પેલા “ વિશુ-
“ હાનદ ” સાથે હાથોહાથ મળ્યો તે વાન્દી ખતાવુ છુ આ પત્ર મહને
“ બીજો પત્ર મળ્યા પછી બરોબર ત્રણ મહિને મળ્યો હરો ”—
પત્ર સબધી થોડી મીમાસા કર્યા પછી જયન્તિએ તે પત્ર વાચવો
શરૂ કર્યો —

“ બહેન કુસુમભાવતી !

“ ત્હારા જીવનને મહે અત્યંત પ્રિય ગણ્યુ છે અને ત્હેમ હોવાથી
“ ત્હેના તરફ મ્હારો ખામ પક્ષપાત હોવાથી હુ આ ત્રીજો પત્ર લખી
“ અમુક મહિનાઓને માટે મ્હારા ગુરૂ સાથે ત્હેમના તદ્દન એકાન્ત
“ આશ્રમ તરફ જઈ છુ એટલે ત્હારા તરફ હવે મ્હારો એક પણુ
“ પત્ર અમૂક મહિનાઓ સુધી નહિ આવે-પણુ તેથી તું ત્હેમ સમ-
“ જીવ નહિ કે હુ ત્હને બહી ગયો હોયશ ’ હુ તો ત્હને હમેશા
“ યાદજ કરતો રૂહીશ ’ મ્હારૂ એક આજઠિને લીધેલુ તપ પુરૂ થયેથી
“ હુ પાછો બહારના જગતમા આવીશ અને ત્હારા આત્માના કંટ્યા-
“ થુને માટે થાય તે કરી ચૂકીશ-પરંતુ એક વિષય ઉપર મ્હારે ત્હને
“ ખાસ ચેતવણી આપવી પડે છે કે મ્હારા એક ગુરૂભાઈએ મ્હારી
“ પેઠે ત્હારા જીવનને કિમતી ગણેલુ હોવાથી ત્હેનો ત્હારા તરફ ખાસ
“ પક્ષપાત થયો છે અને તે ત્હારા માનસિક જીવનને વશ કરવા માગે
“ છે ! એના આ વિચારો મ્હુ જાણ્યા છે અને હુ તે ઉપરથી ધારી
“ શકુ છુ કે ત્હેને માટે અમૂક સમયમા તે પ્રયત્ન શરૂ પણુ કરો
“ દેશો-ત્હેનો આવો વિચાર જાણ્યા છતાં પણુ મ્હારે ગુરૂઆચારને વશ

“ થકને એકાન્ત આશ્રમમા જવું પડે છે અને ત્યાં હું એવા કામમા
 “ રોકાવાનો છું કે જહેને લીધે હું તે પુરૂષને વશ ત્હારૂં માનસિક
 “ જીવન પડતું અટકાવવા કદાચ પણ પ્રયત્ન કરી શકીશ નહિ-તે પુરૂષ
 “ પણ મહાસમર્થ થોગી છે, પરંતુ ત્હેનો ત્હારા તરફનો પક્ષપાત
 “ મ્હારા કરતાં નિરાળા પ્રકારનો અને જુદા ધ્યેય ઉપર હોવાથી મ્હને
 “ ત્હારા જીવનની અલ્પતા ચિંતા રૂઢા કરે છે, છતાં લાગ્યાર-ગુરૂ
 “ આજ્ઞાને વશ થયા સિવાય છૂટકો નથી-છતાં આ પત્ર લાવનાર
 “ મ્હારો શિષ્ય “ વિશુદ્ધાનંદ ” ત્હાગ જીવનના ઉદ્ધારને માટે થાય
 “ તે કરી ચુકશે, છતાં પેલો પુરૂષ મહાસમર્થ હોવાથી વિશુદ્ધાનંદ
 “ એમા નહિ શકી શકે તો છેવટે હું જ્યારે બહારના જગતમા
 “ આવીશ, ત્યારે ત્હારે માટે અવશ્ય કદાચ કરીશ-પરંતુ તે વચન
 “ આપતાની માથે ત્હને ત્હારા પોતાના સરક્ષણનો તું પોતે અજમાવી
 “ શકે એવો એક માર્ગ એ બતાવું છું કે તું હમેશા નીચેની એક શબ્દ
 “ રચના (મંત્ર) સવાર સાજા એકસો એકત્રીસ વખત રટયા કરજો -

વીરિહુ વીરિના વીરહિ વીરહિ

સ્વમલૌ સ્વમલૌ સ્વરહી સ્વરહી

ધરહી ધ્વમમા મદિર યદિર

સ્વરહે સ્વરહે સખીરિમ્ સખીરિમ્

“ આ પ્રથમ દર્શને અર્થશુન્ય લાગતો મંત્ર, (જહેમા ભાષા
 “ નથી, ભાવ નથી કે અર્થ નથી) તોયે ત્હેના ઉપર સંપૂર્ણ અદ્વા
 “ રાખી દર્શાવેલી વિધિ પ્રમાણે એનો જપયજ્ઞ કરજો એટલે ત્હેને
 “ ખીજી ગમે તેટલું વીતશે પણ ત્હારૂં માનસિક જીવન કે આત્મા
 “ જગત ઉપરની કોઈ પણ વિધાતક શક્તિને કદી પણ વશ નહિ

“ થાય અને તું ત્હારી સ્વતંત્ર ધૃત્વશક્તિ ઉપર કામ કરી શકીશ-
 “ એક દિવસ પણ એનો પાઠ ભૂલીશ નહિ । ”

લી૦

વિધિવિભૂતિ.

“ વીરિહીરીના ” નો મત્ર શ્રવણ કરતા સ્વયંસુધાને બહુ જ રમુજ આવી હોય ત્હેમ એક વખત ખૂબ દસી રૂલા બાદ બોલી
 “ બાલાભાઈ ! જોઈ આ મળ ? મત્ર તો આવું નામ કે જ્ઞેનો
 “ કંઈ અર્થજ નહિ-છતા ત્હેમા અદ્ભુત સામર્થ્ય હોય ત્હેમ ”
 વિધિવિભૂતિ “ એની તારીફ કરે છે ? આપણુ ખેલ છે ને ? બાલા-
 “ ભાઈ ! હવે આ પ્રકરણ અમૂક સમય સુધી બંધ રાખવામા આવે
 “ તો સાર નહિ તર મ્હને ભય રહે છે કે હું આ બંડી અલૌકિક
 “ અને જગત્ પરની વાતો સાબળીને હમણા ને હમણા ગાડી થઈ
 “ થઈશ । ” વીરિહીરીના “ જયન્તિના માનસિક જીવનને પરવશ
 “ થતુ અટકાવતા પહેલા મ્હારા જીવનને પરવશ બનાવી દેશે । ”

સ્વયંસુધા આ શબ્દો બોલ્યા આસન ઉપરથી ઉભી થઈ અને
 અમ્હારાથી થોડે દૂર એક બારી પાસે ઉભી રૂડીને પોતે પોતા
 નામા છે કે કેમ ત્હેનો નિર્ણય કરી લેવા બહારના જગત્નું અવલોકન
 કરવા લાગી

સ્વયંસુધાના હૃદય ઉપર આ નવિન વાર્તાએનો બોલો અસહ્ય
 થતો જતો હતો તે જોઈને મ્હે તે પ્રકરણને તે પથો પુરતું બંધ કરવા
 જયન્તિને સૂચના કરી, જયન્તિએ મ્હારી સૂચનાને અનુમતીને પોતાનું
 પોટકું બાંધી લીધું અને એક કબાટમા સુકી આની સ્વયંસુધા
 ચદર મીનીટ બાદ મ્હારા બોલાવવાથી પાછી કરી અને પોતાના મૂળ

સ્થાને બેઠી ત્હને આસન ઘીંધા બાદ જયન્તિ ત્હને સંબોધીને બોલી
 “સ્વયં સુધા ! આમા ગભરાવા જાહેવું કંઈ નથી—આવી બાબતો
 “ત્હારું હૃદય ન જીરવી શકે, એટલી એની નિર્બીજતા જ ગણાય,
 “છતાં તે વિષય વધારે લાગે વખત ચલાવવાથી ત્હારા હૃદયને
 “હું ખૂબ ચિંતિત જાઉં, એ કારણથી અમોઘ એ તે પ્રકરણ હાલ તરત
 “બધ રાખ્યું છે, બોલ, હવે ત્હારી શી દૃષ્ટિ છે ?”

જયન્તિએ જણાવ્યું—

“આપણે હવે કંઈક વ્યવહારિક વિનોદ કરીએ કે જાહેની
 “અસગ્મા પેલી ત્હારી ન જીરવી શકાય એવી સાબળેલી વાતો સારી
 “પેઠે પચી જાય ? તુંને ત્હારું જીવન તો બહુ જમરું ? પણ હવે
 “મ્હને એ પ્રશ્ન થાય છે કે ત્હારા જાહેલી છોકરીને પરણીને મ્હારા
 “ભાઈનું શું રક્ષાશે ? ત્હારા ઉપર તો મ્હોટા મ્હોટા યોગીઓની
 “અસર છે ? કોણ જાણે કે કયો યોગી ત્હને કયી પળે આવીને
 “હિંચકી જશે !” જયન્તિને સંબોધીને આટલું બોલ્યા બાદ સ્વયં-
 સુધાએ મ્હારી સામે જોયું અને કહ્યું કે “વહાવા ભાઈ ! આ
 “લગ્નનો સોદો કરવા જાહેવો નથી નહિતર પેલા યોગીઓ ત્હમને
 “સુખે જીવવા દેવાના નથી !” અત્યાર સુધીની સાબળેલી હકીકતમાંથી
 “તો આજ અર્થ નીકળે છે ! આ છોકરી ત્હમારાથી જીવનાય એવી
 “નથી !” સ્વયં સુધા પાછળથી ખુબ હસી

હું પ્રત્યુત્તર આપવા જાઉં તે અગાઉ જયન્તિએ બોલવું ચરૂ
 કર્યું “વાહ ! વાહ ! ત્હારા ભાઈને સલાહ તો સારી આપે છે કે વળી
 “આ માડમાડ ઠેકાણે આણેલું ચકકર ફરી જાય ! મૂળમાં તો એમ્હને
 “લગ્ન સંબંધમાં પડવાનો મોહ નથી અને ત્હારા તરફથી આવી

“ સલાહ મળે એટલે મ્હારી તો બધી મહેનત પાણીમા જાય ’ સખી
 “ કૃત્ય તો સાર કરના માણ્ય છે ? મગજ તો ઠેકાણું છે ને ? ”

જયન્તિ સ્વયંસુધા ઉપર ચીડાઇ ગઇ હોય ત્હેવી જણાઇ
 “ હું એમા ખોટું શું કહું છું ? ત્હારા જહેવી ઝોકરીને પગણવા કરતા
 “ કૌભાર અવસ્થા હજાર દરજ્જે સારી ’ ત્હારી આ દપ્પીકતો ઉપ
 રથી ” રૂપવતી બાર્યાં શત્રુ “ એને મળતો જ અનુભવ મ્હારા ભાઇને
 “ થાય ’ જ્યારે ત્યારે પરવશ થનાને સરજાયેલી કુમારિકા સાથે લગ્ન
 “ કેવું ! મુરકેલીનો જ સોદો ! બાકી, મ્હાર મગજ તો ઠેકાણું છે અને
 “ હું જે કંઈ કહું છું તે યુદ્ધિપૂર્વક જ કહું છું ? ”

સ્વયંસુધા આટલું બોલી મૌન રહી

સ્વયંસુધાના આ શબ્દો “ યુદ્ધિપૂર્વકના છે ” એવું સાબ
 ળાને જયન્તિ એકદમ શીકડી પડી ગઇ એને ભય એ લાગ્યો કે જે
 હું સ્વયંસુધાની દલીલોને સાચી માની લઉં તો હું તે શબ્દોના ખલાસ
 નીચે આ કરારમાથી છૂટો થઇ જઇશ અને ત્હેનો મ્હારા પ્રતિનો
 અત કરણનો સાચો પ્રેમ નિષ્ફળ થશે એને આ ચિંતાનું દુખ
 અત્યંત લાગ્યું અને ત્હેની પ્રકૃષ્ટિત મુખમુદ્રા પળવારમા તો બ્હીવાઇ
 ગઇ એવું એ દુખ વરી ન જાય એ હેતુથી હું ત્હેને આશ્વાસન
 આપતો બોલ્યો “ જયન્તિ ! સ્વયંસુધાને ત્હે હમણાં નિર્જળ હૃદયની
 “ છે એવું જણાવેલું, પરંતુ વારનવિક્ક જેતા ત્હેના કરના ત્હાર
 “ હૃદય વધારે નિર્જળ છે એના મરકરીના સાધારણ શબ્દોને ત્હે
 “ ખરા માની લીધા અને તે ઉપરાંત તે વાત હું માની લઉં તો હું
 “ ત્હારી સાથે લગ્ન સખધથી જોડાતો અટકી જઉં, એવી મિથ્યા
 “ કલ્પનાઓ અને ચકાઓ કરવામા ત્હે ત્હારા હૃદયની ધીરજ

“ ગુમાવી દીધી છે, તે ત્હેનો સન્નજડ પૂગવો છે । અધીરી છોકરી,
 “ ત્હારા જહેવી ખરા અત કરણની પ્રેમાળ કુમારિકાને આ જગત
 “ ઉપર એવો કોણ હૃદયહીન રાક્ષસ પુરુષ હોય કે આટઆટલો
 “ ગાઢ સખધ થયા છતા તિગ્ગરાર કરીને છોડી દે । તે વાત બનવી
 “ જ અસભવિત છે, માટે સ્વયસુધાના આ વિનાદને ખરોમાની,
 “ ત્હેમાથી મિથ્યા શકાઓ કે ચિતાઓને ઉપસ્થિત કરી કારણ વિના
 “ હેરાન થઇશ નહિ—”

મ્હારા આ શબ્દો સાચા અત કરણના હતા, તેવી જ્યન્તિ
 ઉપર ત્હેની ધારી અસર થઇ ત્હેના હૃદયની ચિતા દૂર થઇ અને
 ત્હેનો વ્હીલયેલો મ્હેરો ધીમે વીમે પ્રકુલ્લિત થવા લાગ્યો સ્વયસુ-
 ધાને પણ એના હૃદયની દયા આવી તેથી ત્હેની એ મનક છોડી
 દઇને ત્હેનું આશ્વાસન કરતી બોલી “ જ્યન્તિ ? તુ તો બા । બહુ
 “ જાગી કે પણ પણ વાગમા વ્હીલાઇ જાય । ઘડી ગમત કરતા
 “ પણ ત્હારા શ્વાસ ગુગળાયા કરે, ત્હારા એ હૃદયને તે હું શાની
 “ ઉપમા આપુ ? આ મ્હારા ભાઇ ત્હારા છે અને તુ હવે ગમે ત્હેવી
 “ હોઇશ પણ તે ત્હારો હાથ છોડવાના નથી । અને હવે તો હું
 “ વચ્ચે છું એટલે ત્હેમારો આ સખધ કોઇ કાળે છૂટવાનો નથી—
 “ પણ શમ્ભતને ખરી માની લે । તેતો ત્હારી દેખીતી મૃર્ખતા । હું
 ‘ તો બાકી આ સખધને અત કરણની સુખારકબાદી આપી એમ કહું
 “ છું કે —”

“ આ ભાઇને આ ભાભીની પ્રીતિ કાયમ રહેજો

“ પ્રેમ બધાં એ પૂનિત હૈયા હરદમ સુખમા વ્હેજો

“ એક જ હૈયું જાણે જીવે એવી નાડ ધમકંજો

“આ તો તે છે, આતો હુ હુ, એવો બેદ ભૂલવળે ”

સ્વયંસુધા આટલું બોલીને મૌન રૂઢી

મહારા આશ્વાસન છતા જયન્તિના હૃદયમા બાકી રૂઢી મયેલી પ્રસન્નતા અને નિર્ભયતા તો સ્વયંસુધાના આ પ્રેમભર્યા શબ્દોથી આવી તે હવે સપૂર્ણ પ્રસન્નચિત્ત બની અને ત્હેની મુખમુદ્રા સર્વાંશે પ્રફુલ્લ થઇ હુ તે જોઇને ખુશ થયો અને બોલ્યો “ બસ, હવે તો “ નિશ્ચિત થયા ને ? સાધારણ વાનમા આવા માદા થઇ જશે તો “ આજ ગતતા હોકો ત્હમારી આ એટા ઉપર હસી પડશે ? આવુ “ તે કરતા હોઇશુ ? પણ હવે અમ્હારી એક વાન સાબળશે ? ” મ્હે પૂછ્યુ

“ શી ? ”

“ મ્હે એતુ સાબળ્યુ છે કે ત્હમે સુર રીતે ગાઇ શકો છો “ અને વળી અમ્હે ત્હમારા મ્હેમાન છીએ ? સ્વયંસુધા પણ પેરી “ અજબ વાતો સાબળીને તર્કવિતર્કમા મ્હડી ગઇ છે વળી તે “ ઉપરાંત આપણે મધા એકલા છીએ તો એકાદ સુદર ગીત ગાઇ “ ન ભળાવશે ? અમ્હાર આતિથ્ય તો ત્હમારે કરવુ જ જોઇએ— “ બાકી તે વિના અમ્હને અહિ નજ ગમે ? જો એમ કરતા ત્હમને “ કોઇ કારણસર શરમ આવે તો અમ્હે આખો મી ચીને બેસી રૂઢીએ “ એટલે કામ નિર્વિધિ ચાલશે અને અમ્હે આખો મીચીશુ તોયે “ આપની સુદર ચીજ તો સાબળી શકીશુ એટલે વાધો નથી ? ”

હુ આ શબ્દોના અતિમ ભાગ પછી હસી પડ્યો સ્વયંસુધા પણ ગમ્મતમા હસી અને જયન્તિ પ્રત્યુત્તરમા કંઇ બોલે તે અગાઉ મહારા શબ્દોનુ સમર્થન કરતી બોલી “ જરૂર એમ થવુ જ જોઇએ

“તહારા પિતાએ આતિથ્ય કર્યું, તહારી માતા પણ કરી ગયા પણ
 “આ પહેલા દિવસનું તહારે સ્વાગત હજૂ નોયુ નથી પહેની પળે
 “તો અમ્હે આવ્યા છતા તું તહારી ટાપટીપમાથી ન પરવારી,
 “એટલે ખરે જોતા તો એમ કરવામા તહે અમ્હારે અપમાન કર્યું”
 “છે, એટલે તહારે આ મ્હાગા બાઇએ સુચવેલું સ્વાગત તો કેમ
 “જબરદસ્ત અને મ્હોટા પાયા ઉપર હોયુ જોઇએ” ત્હને બ્હેન
 “પણી તરીકે તો મ્હે ગાતા સાબળી છે, પણ આજે ભાભી તરીકે
 “ગાતી સાબળવામા એર મન્ન આવશે ? માટે કશે પણ વિચાર
 “કર્મો અગાઉ શરૂ કરી દે” હું પણ જોઉં તો ખરી કે બાઇની
 સમક્ષ ભાભી કેવું ગાતી હશે ?”

જયન્તિ, સ્વયંસુધાના આ શબ્દો સાબળીને કંઈક ગુચવણમા
 પડી, પરંતુ સ્વયંસુધાનો અને મ્હારો વારંવાર આગ્રહ થતા તે
 લજ્જાની અસરમાથી મુક્ત થઇ, મક્કમ દીલ રાખી, અતકરણની
 સાચી ઉર્મીથી એક સુદરગીત ગાવા લાગી—જે અમ્હેએ અત્યંત
 તસ્લીન રૂહીને સાબળ્યુ તે મધુર કંઠે ગવાતું ગીત નીચે
 પ્રમાણે હતું —

- “દર્દી હૈયાના તહે દર્દ, પ્રિયતમ ! શે હર્યારે ?
 “ધાયલ જીગના તહે ધાતો કેમ જ રજવારે ? દર્દી°
 “નિત્ય ખિમાર રૂહી રકનાર (૨)
 “કેમ સતેજ થયુ દીલ મ્હાર (૨)
 “આખા તહે તે કેમ ઓષધ ઉત્તમ પ્રાણના રે ? દર્દી°
 “જે ભયભિત રૂહી ભમનાર (૨)
 “નિર્ભય કેમ થયુ ચિત્ત મ્હાર ? (૨)

“શાથી સ્પૂર્તો એમા એતન આવા અવનવારે ? દર્દીં

“બ્રષ્ટ થતા રસ શુષ્ક થયેલુ (૨)

“ભાન જતા અતિમૂઢ થયેલુ (૨)

“આવી એની બુદ્ધિ શી રીતે નિજ સ્થાનમા રે ? દર્દીં

આ ભાવભર્યા મધુર સંગીતે તે ખડમા અજબ આદોલન ફેલાવી દીધા અને હૃદયમા થતનો અતુલવ થયો આનંદ, પેમ અને શાન્તિની રેલછેલ થઇ રૂહી સ્વયંસુધા અને હુ અમૂક પળો સુધી આ આત્મસંગીતના ગુજનમા સ્વર્ગપ્રાપ્તિ જવા લાગ્યા તે સંગીતનો પ્રાતઃપ્રાણિ મારા હૃદયમા વારંવાર જાગવા લાગ્યો કે—

“શાથી સ્પૂર્તો એમા એતન આવા અવનવા રે ?”

આ લીટીઓમા જાણેલા પ્રશ્નોનો પ્રત્યુત્તર હુ જાણે ન આપતો હોઉં હૈમ આ મધુર સંગીતનું પાન કરી, ઉન્મત્ત થએલુ મહાર હૃદય અતઃકરણથી ગાવા લાગ્યુ કે—

“એ છે તારો પ્રેમ, પ્રિયા ! એ છે તારી દયારે

“જહેને લીધે જાગ્યા આવા જીવન પ્રેમના રે એ છે

“તુ તારી પોતે રક્ષક થઇ (૨)

“પ્રેમ રસાયન પીછવતી રૂહી (૨)

“તારા પ્રેમે તારા પ્રાણ અજબ આવા કર્યા રે એ છે

x x x x

હૃદય એટલુ બધુ ભાવનામય થઇ ગયુ હતું હતું કે આ કાવ્ય ગાતા રસમિધુમા ડુબી ગયુ અને હૈમ થતા જાગૃત જીવનની સપા-ટીથી ઉઠાણમા ઉતરી ગયા પછી સ્વભાવિક ક્રિયા બધ થઇ જાય

છે એ નિયમ પ્રમાણે આગળ એક પણ લીટી વધારે સ્કુરી નહિ
અને હું ઉડાણમાં ફરવા લાગ્યો.

x x x x

ધીમે ધીમે આ સરકારો નિર્મળ અન્યા અથવા ક્રોધ કે અનત
આત્માના ઉડાણમાં ધૂપાત્ર ગયા, તહેમજ સાથે સાથે બહાગના જગ
તનો અવરોધ ઉત્તન થયો અને હું મહારી મુળ સ્થિતિ ઉપર આવવા
લાગ્યો. સ્વયં મુધાએ મહેને બોલાવ્યો અને હું જાગૃત અવસ્થામાં આવી
ગયો, સ્વયં મુધા બોલી “ વહાલાભાઈ ? સગીત તો આનુ નામ કે
“ આણુ આણુ હાલી ઉઠે ! અને ભાભી તે આનુ નામ કે ભાષના હૃદ
“ યતી મોગલી થાય ! ખરેખર ! જયન્તિને પહેનપણી તરીકે સાભ-
“ જવામાં જે મગ્ન આવી હતી તહેના કરતા આજે ભાભી તરીકે સાભ
“ જવામાં હજાર ધણો આનંદ પ્રાપ્ત થયો છે ! ધન્ય છે એના ઉન્નત જીવનને
“ હવે કદાચ આટલી બધી પ્રશંસા કરવાની જરૂર નથી હું તો જાણું
“ સ્વર્ગમાંથી ન કિતરી પડી હોઉં એવી રીતે તહેમે વાતચિતમાં મૃદને
“ હોઉં તે કરતા વધારે પ્રમાણમાં વર્ણુરી બતાવો છો ? અથવા પછી
“ કાતો મગ્નકમાં ઉડાવો છો પણ તહેમ કરવાનો તહેમને હક્ક હોવાથી
“ હું મુઝે મોઢે સાભળી રહી છું અને ઇચ્છુ છું કે આવો આનંદ
“ વિનોદ હરહ મેશ કાયમ રહે પણ સ્વયં મુધા પહેન ? તહેમારા જહેવા
“ નણુદ તો બહુ જખરા ! તહેમને તો નજ પૂહોચાય ! ”

જયન્તિ બોલી

તહેમનો આ વિનોદ લખાયો હોત પરંતુ મહાર્ ધ્યાન પાછું
જયન્તિના ચોટકા તરફ ગયું-એના જીવનની બાધી રહી ગયેલી પેલી

અલૌકિક વાતો સવિસ્તર જાણી લેવાનો મહેને મોડ હતો, તેથી મહે વાતોનો વિષય અદલતા જણાવ્યું

“સ્વયંસુધા ! હું ધાર છું કે તું હવે ત્હારી મુળ સ્થિતિમાં આવી હોઈશ એટલે ત્હારી આ ભાભીના પેલા પોટકામાની અલૌ-
કિક વાતો આગળ સામળવાને માટે શક્તિમાન થઈ ગઈ હોઈશ-
“હું નથી માનતો કે હવે તે પ્રકરણ પાંચ શરૂ કરીએ તો ત્હને
“ગાડી થઈ જવાનો ભય લાગતો હોય ? હવે તો બેચાર વાતો જ
“સામળવાની રૂઢી હશે !”

મહે તે પ્રકરણ આગળ ચલાવવા પ્હેલ વહેલી સ્વયંસુધાની સમર્થતા માગી લીધી-

“ના, હવે મહેને ગભરાટ જહેવ લાગતું નથી હું હવે સંપૂર્ણ
“સ્ફુર્તિમાં છું, માટે ભાભીનીએ અજબ કથની આગળ ચાલવા દેશો
“તો વાંધો નથી ?” સ્વયંસુધાએ પોતાની સમર્થતા આપી સ્વયં-
સુધાની સમર્થતા મળતા જયન્તિ આસન ઉપરથી ઉભી થતી બોલી
પણ હવે ગભરાઈશ તો નહિ ને ? નહિતર કાલ ઉપર રાખીએ ?
જયન્તિએ મળકમા પૂછ્યું

“નારે ના ? ત્હારી વાતો સામળીને હું શાની ગભરાઉં ?
“તું ત્હારે ત્હારી કથની ચલાવ્યા કર ને ? હું પણ સંપૂર્ણતાયે
“જાણું કે જયન્તિયા કેવા ?”

સ્વયંસુધાએ પણ મળકમા પ્રત્યુત્તર આપ્યો—

જયન્તિ પ્રત્યુત્તરમાં હસતી હસતી પોટકું લેવા કબાટ
તરફ ગઈ અને પોટકું લઈને પાછી ફરી આસન લીધા પછી

એણે પોટકુ છોડ્યું અને ત્હેમાથી એક પત્ર ફૂલાડયો અને અમ્હાર ધ્યાન ખેંચીને વાચવેા શરૂ કર્યો

“ પ્રિય સ્વયંપ્રદા ? ”

આ નવું સંબોધન સાંભળીને અમ્હે ભાઈ ખડેન ચમક્યા અમ્હારી આ ચમકેલી જીભાસા શાન્ત કરવા જયન્તિ પત્રવાચનનું કામ બધ રાખી પ્રસંગોચિત્ત વિવેચન કરતી બોલી “આ પત્ર વિશ્વવિભૂતિના નથી “ પણ જે દિવસે મ્હારી પથારી નીચેથી ગુલાબના તાજા ફુલ, અને “ સુવર્ણની ગણપતિની મુર્તિ નીકળી હતી, તે દિવસે ત્હેની સાથે આ “ પત્ર હતો ગુલાબના ફુલ અને ગણપતિની મુર્તિની વાત મ્હે “ મ્હારા પિતાને ક્હી પરંતુ આ પત્ર છૂપો રાખ્યો હતો, જે ગ્રાજ “ રોજ હું આપની સમક્ષ વાચી સંભળાવું છું હું ધારું છું કે તે વાત “ મ્હારે નવેસરથી જાહેર કરવાની આવશ્યકતા નથી કે આ પત્ર “ વિશ્વવિભૂતિ ” એ પોતાના છેલ્લા પત્રમા જાહેર કરેલા પેલા બીજા “ સમર્થ યોગી નરહતો છે અને ત્હેણે મ્હારું નામ પણ સાથે સાથે “ બદલ્યું છે એણે વળી મ્હારું નામ “ સ્વયંપ્રદા ” રાખ્યું ? એ પણ “ એના મગજના રંગ ’ હું ધારું છું કે હું હવે બીજા ચર્ચામા ન “ ઉતરતા તે પત્ર પૂરો કરીશ એટલે તે ઉપરથી આપને અવગત “ થશે કે આ યોગીના શા વિચાર છે ’ ’

સ્વયંપ્રદાએ આટલું બોલી આગળ ચલાવ્યું —

“ જે શક્તિ “ વિશ્વવિભૂતિ ” ધરાવે છે, તે શક્તિ હું પણ “ ધરાવું છું અને અમ્હે બને એકજ ગુરૂના શિષ્ય છીએ-છતાં “ અમ્હારા જીવનના ધ્યેય ભિન્ન ભિ ન છે-વળી ત્હેની પેઠે હું ત્હારા સ્વ ૧૪

“ જીવનને કિમતી ગણું છું અને ત્હને હું આત્મ જીવનના ઉચ્ચ
 “ શિખરે લઇ જવા માગુ છું-પણ વિશ્વભૂતિની પેઠે હું આટલે દૂર
 “ રૂંદે રૂંદે ત્હમ કરવા ઇચ્છતો નથી-ત્હારે કાતો મહારા આશ્રમમા
 “ આવવું જોઇએ, કાતો મહારે ત્હારી પામે આવવું જોઇએ હું પોતે
 “ આટલી ઉચ્ચ સ્થિતિએ પહોંચેલો સમાજ વ્યવહારની જાળમા
 “ આવીને ત્હારા આત્મ જીવનનો ઉદ્ધાર કરૂં તે વાત બનતી અસ
 “ ભવ છે, માટે મહારો વિચાર એવો છે કે તું મહારા આશ્રમમા
 “ આવવાનો વિચાર ચોક્કસ કરજે અને ચોક્કસ નિર્ણય થયેથી
 “ અતઃકરણપૂર્વક ” જે પછે એમ કહીશ કે “ મ્હને લાઇ જાઓ ”
 “ તે પછે હું ત્હને મહારા આશ્રમમા લઇ જઇશ, અને આવો
 “ નિર્ણય તારકાગ્રિક કરી લેવાની ત્હને મહારી સલાહ છે-ત્હને મહારા
 “ આશ્રમમા મહારે રક્ત ત્રણજ મહિના રાખવાની છે અને મહારી
 “ સાથે રહેવાથી ત્હાગ જીવનનું ધણુજ કંયાણુ થશે-ત્હને અનેક
 “ વિભૂતિઓ પ્રાપ્ત થશે, માટે ત્હારે જરા થણુ ગમરાયા સિવાય
 “ મહારી આ ઇચ્છાને સ્વાધીન થવું નહિતર તું ત્હારા આ જીવનના
 “ અનેક લાભ કારણ વિના શુભાની દૃષ્ટિ અને મહારી આજ્ઞાનું
 “ અપમાન કરવા બદલ અનેક પ્રકારની વિપત્તિઓમા આવી પડીશ-

“ ત્હને મહાગ આશ્રમમા સાથે ગળવામા મહારો એકજ સ્વાર્થ
 “ છે અને તે એ છે કે ત્હારા પદરમા વર્ષની આખરમા અને સોળમા
 “ વર્ષની શરૂઆતમા ત્હાગ માથે મૃત્યુનો જે ભય છે તે મહારે દૂર
 “ કરવો છે અને ત્હારી સંપૂર્ણવસ્થા ત્હારા આ જીવનમાજ પ્રાપ્ત
 “ થાય એવો પ્રબલ કરવાનો છે-ત્હમ છતાં તું ત્હાગ મનની મક્કમ
 “ તામા કાયમ રૂઢીશ તો હેરાન થઇને પદરમા વર્ષની આખરે આ

“ દેહ છોડી દઇને નરી ઉપાધિમા પડીશ અને ત્હારો આ ચાલુ
 “ વિકાસ અટકી પડશે-માટે આ બાબત ઉપર સારી પેઠે વિચાર
 “ કરી લેજે-એ જગત્મા ત્હને અસારે જે આનંદ હશે, ત્હેના
 “ કરતા અનેક ઘણો સાચો આનંદ ત્હને અહિ પ્રાપ્ત થશે અને
 “ ત્હને જીવનનું સાચું ધોય અહિજ સમજાશે —

“ અહિયા સ્વર્ગ સમીપે પાસે

“ ઇશ્વર પ્રભૂ પશુ પાસે પાસે

“ સત્ય સદ્ગતિ જીવનની જે

“ એના વેગજ પાસે પાસે—

“ આ અતિ રમ્યભૂમિ છે જહુમા

“ રોજ હૃદય રસભર રૂઢી રમશે

“ આ અતિ દિવ્યભૂમિ છે જહુમા

“ નિત્ય નવિન વિભૂતિ મળે—

“ પ્રારબ્ધના જે પાપ છે તે ક્ષીણુ

“ અહિ સમયે થશે

“ ત્હારા જીવનના આવરણો

“ આવીશ તો ઉડી જશે ।’

x

x

x

x

x

“ આ સાચેના ગુલાબના તાગ કુવ, મહારો ત્હારા ઉપરનો
 “ સદ્ભાવ કેવો છે તે દર્શાવવા પૂરતા છે અને આ સુવર્ણની ચમક
 “ પતિની પ્રતિમા ત્હારા પૂજન માટે છે ત્હેનું પુજન ત્હાર કલ્યાણ
 “ કુશળ, માટે ત્હેની પૂજા અનન્ય આવે કગજે-ત્હારા નિર્ણયની સહ

“હું છ મહિના સુધી જોઈશ, અને તહેમ છતાં તું મહારા આશ્રમ
 “તરફ આવવાનો વિચાર માઠી વાળીશ તો તહેમા મહાર અપમાન
 “થયું છે એવું સમજીને હું તહારા તરફ જે મમતા ધગવું છું તે
 “છોટી દર્શશ અને તહારા ઉપરનો મહે વણવિલો પેલો મૃત્યુનો ભય
 “કાયમ રહેશે ?”

ત્રી०

યોગેન્દ્ર.

વિશ્વવિભૂતિ કરતા યોગેન્દ્રના વિચારોની સ્વતંત્રતા વધારે પ્રમા-
 ણમા હતી અને તે સ્વતંત્રતામા મનની મક્કમતા ઓતપ્રોત હતી
 જ્યન્તિ આ પત્ર વાચીને મૌન રૂઢી એટલે મહે પૂછ્યું “તો પછી
 “તહમે એ આશ્રમમા જવા તૈયાર ન થયા ? આટલી બધી મમતા
 “રાખનાર યોગી પુરૂષની ઇચ્છાને માન આપ્યું હોત તો વધારે
 “સારું હતું ? તહમને હાનિ કરતા લાભ વિશેષ હતા-અને ત્યાં પણ
 “ક્યા આખું જીવન વ્યતિત કરવાનું હતું ? તે લખે છે તે પ્રમાણે
 “માત્ર ત્રણજ માસ અને તહેમા તો તહમને ધણુ જાણવા, જોવાનું
 “અને શીખવાનું મળત-આમા તહમે ગભીર ભૂલ કરી છે, તે મહેને
 “સ્પષ્ટ જણાય છે । । ।”

“હું જાત ! પણ વિશુદ્ધાન દને આ સંબંધમા પૂછતા તહેણે
 “સાર ના કૂઠી “જ્યન્તિ પ્રત્યુત્તર આપતી બેલી” એણે એમ કહ્યું
 “કે” તે તહેમારો જીવનનું તે લખે છે તે પ્રમાણે કટ્યાણુ તો કરશે,
 “પણ તે પોતાના આશ્રમમાથી તહમને પાછા નહિ આવવા દે”
 “અને તે ઉપરથી મહે મહારો વિચાર માઠી વાળ્યો ।”

“ તો ત્યા કાયમને માટે રહેવા જવું હતું ! આ જગતમા રહે-
 “ વાથી શો લાભ છે ? યોગના અભ્યાસની અનુકુળતા થાય, એવી
 “ તે કંઈ ખીજ મળ છે । ”

મહે જયન્તિએ ગુમાવેલા લાભ બદલ મહારો ખેદ પ્રદર્શિત
 કર્યો ! મહારા આ શબ્દોના પ્રત્યુત્તર જયન્તિ વાળે તે અગાઉ સ્વયં-
 સુધા જે અત્યાર સુધી મૌન હતી તે વચ્ચે બોલી ઉઠી “ તો વ્હાલા
 “ ભાઈ ! આજે આપણે આ વાર્તાવિનોદ પણ શાના કરતા હોત !
 “ જયન્તિ જો આ જુદા જગતમા ઉતરી પડી હોત તો હું નથી
 “ ધારતી કે તે મહારી ભાભી થઈ હોત । ”

“ પણ એથી શું ? એના આત્માનું તો કલ્યાણ થયું હોત ને ?
 “ મહારા જહેવા એક સામાન્ય મનુષ્ય સાથે લગ્ન સંબંધ જોડાવાથી
 “ એનું એવું કલ્યાણ તો નાહજ થાય ! આતો બધી માયાવી જાણો
 “ જહેમા આપણી પ્રગતિના હાથ પગ ગુચવાય છે । ”

મહારા એ શબ્દોના પ્રત્યુત્તરમા જયન્તિએ કહ્યું ”

“ સમાજ સેવા એ સર્વસ્વ છે, તોયે હિમાલયના અરણ્યોમા
 “ એકાન્ત આશ્રમોમા ચાલ્યા જવું એ મહેને તો મનુષ્ય ધર્મ વિરુદ્ધ
 “ જણાય છે પ્રેમ અને સમાજ સેવાને અગે જો આપણા પોતાના
 “ ધર એના યોગીઓના આશ્રમો થતા હોય તો પત્ની એવી પ્રત્ય-
 “ તિમા પડવાની જરૂર નથી-અને હું પણ પડીબર માની લ્યો કે
 “ તેજ કારણથી ન ગઈ હોઉં તો એમ બનવું સંભવિત છે । ”
 “ પણ ત્હમે સારા કે મહેને ત્યા પરાણે કાઢવા માગો છો ? યોગેન્દ્રનું
 “ ધ્યેય ગમે તે હશે પણ મહારૂ ધ્યેય તો નક્કી છે અને હું ત્હને
 “ પાછળ દોડું છું અને એની પાછળ દોડવામા મહેને મહારો ઇષ્ટ

“પદાર્થ પલ્લુ પ્રાપ્ત થયો છે.” હુ શુ કહી રહી છું એનો અર્થ
 “આપ સમજી શક્યા ને ?” જયન્તિએ છેવટના શબ્દો સ્મિત કરી
 ઉચ્ચાર્યા ?

“હા, હુ તે સમજી શકુ છું અને ત્હેને માટે ત્હમને સુમારક
 “બાદી આપુ છું.” મ્હે ગભીર પ્રશ્નને જયન્તિના પ્રેમાળ હૃદયને
 વચ્ચે થઈ એની ઇચ્છા પ્રમાણે પ્રેમના વિનોદમાં ફેરવી નાખ્યો અને
 છેવટે સ્મિત કરી ગયો ?

અમ્હે આટલી વાનચિત કરતા હતા ત્હેવામાં ખડતુ દાર બધ
 હોવા છતા એક યોગીપુરુષ જ્હેને જયન્તિએ “વિશુદ્ધાનંદ” કહીને
 સન્માન્યો તે આશ્ચર્યજનક રીતે એકા એક ત્યા દાખલ થયો અને
 અમ્હારી ત્રણે જાણુની પાસે આવી એક ખુરશી ઉપર બેસી ગયો-
 મ્હાર અને સ્વયંસુધાનુ આશ્ચર્ય અત્યંત પ્રમાણમાં વધેલું હોવાથી
 અમ્હે બંને જાણુ ત્હેના તરફ ધારી ધારીને બેઠા રહ્યા વિશુદ્ધાનંદનું
 વય પચ્ચીસેક વર્ષનું હતું અને ત્હેના શરીરનો બામો પુષ્ટ અને
 પ્રતિભા ભર્યો હતો-એની આખોમાં યોગની ઉચ્ચતા હતી અને શીર્ષના
 કેશ લાંબા, અને વીખરાયેલા અબ્ધવસ્થિત હતા ત્હેના કપોલ પ્રદે-
 શમાં ભસ્મનું લેપન હતું અને આખોના પોપચા નીચે કોઈ પ્રકારનું
 કાજળ લગાવેલું હતું શરીર ઉપરના ત્હેના વસ્ત્રો સફેદ પલ્લુ રેશમી
 હતા અને તે પલ્લુ માત્ર ઢીંચણુ સુધી પ્હોચે એવી કક્ષી અને એક
 ઘોલીયુ, એમ બેજ હતા શરીરનો વર્ણ રતાશ પડતો કાળો, હોવા
 છતાં ત્હેના ઉડાણમાં સુદરતા હતી અને મુખમુદ્રા ઉપર આનંદ અને
 સતોષની તિવ્ર છાયા હતી-ખુરશી ઉપર દમામ ભરી રીતે આસન
 લીધા બાદ બેઠો “જયન્તિ” ત્હે ત્હારી આ ગુપ્ત કથા ત્હાંગ

“ આ ભાવિ પતિને સંવિસ્તૃત મૂંહી દેવામા ગભીર ભૂલ કરી છે-આ
 “ ભુલ ત્હને અત્યારે નહિ જણાય પણ ત્હને! જેરલાભ ત્હને પ્રાપ્ત
 “ થશે ત્યારે તું તે સમજીશ અને ત્હને માટે પસ્તાઈશ-મ્હાગ ગુરૂ
 “ વિશ્વવિભૂતિ હજૂ છ માસ સુધી જાહેર જગતમા આવી શકશે
 “ નહિ અને તેટલી મુદતમા તો કેટલાક આશ્ચર્યજનક ફેરફાર થઈ
 “ જશે-યોગેન્દ્ર ત્હાગ ઉપર ગુસ્સે થયો છે અને તે ત્હારા પ્રેમ-જીવ-
 “ નની બંધી બાજી ઉંધી વાળશે-માટે મ્હારી સલાહ એવી છે કે
 “ ત્હમારે બનેયે આ પ્રેમલક્ષ્મીના સબધ માટી વાળવો અને ગુરૂ
 “ જાહેર જગતમા આવે ત્યાર બાદ ત્હમારૂ લગ્ન કરવા તૈયાર હોય
 “ તોજ આ લગ્ન કરવા-પછી તો ત્હમારી મરજી ” વિશુદ્ધાનંદ
 આટલું બોલી મોન રહ્યો “ એમ કરનાતું કંઈ કારણ ? અમ્હારા
 “ જહેવા નિર્દોષ પ્રેમીઓ ઉપર યોગે દ્રને ગુસ્સે થનાતું કંઈ કારણ ? ”
 જયન્તિ વિશુદ્ધાનંદની વાત સાંભળીને કંઈક દુઃખી તો થઈ,
 પરંતુ દિ મત રાખીને બોલી

“ યોગેન્દ્ર એમ માને છે કે જયન્તિ એના આશ્રમમા એજ
 “ કારણથી ન આવી શકી કે તે એક પુરૂષમા પ્રેમ અને મોહ
 “ ધરતી થઈ છે અને સસારના સાધારણ પ્રેમને સર્વસ્વ માને છે ? ”
 “ પણ તેથી ત્હમને એમ શા માટે થવું જોઈએ ? મ્હારા
 “ જહેવી એક જગતના સુખોમા ઉગ્રેલી કન્યકા યોગ્ય સ્થળે લગ્ન
 “ વિધિથી જોડાવા ઉત્સુક હોય તે આ સસારનો સાધારણ ક્રમ છે ?
 “ એને માટે મ્હાગ ઉપર આવો રોષ શો ? મ્હારા જીવનને એમ્હણે
 “ જેરજીવમથી કંઈકે લેવાનો આગ્રહ શા માટે રાખવો જોઈએ ? ”
 જયન્તિ ગભરાતી ગભરાતી બોલી

“ના, જો કે હું યોગેન્દ્રના ધ્યેયનો વિરોધી છું તોયે એટલું
 “તો કબુલ કરું છું કે એનો હિંદુશ એવો તો નથી કે તે ત્હારા
 “જીવનને જોરબુલમથી કમજો લે-પરંતુ એનો એક ખાસ સ્વભાવ
 “એવો છે કે તે પોતે જો કંઈ કરતો હોય તે વિચારને તે પોતે
 “પ્રમાણે તે મનુષ્યે વશ થવું જોઈએ અને એવી રીતે એના સર્વ
 “પ્રયોગો સફળ થવા જોઈએ ત્રણ મહિના માટે તે ત્હને ત્યા
 “બોલાવતો હતો ત્હેમા પણ ત્હેનો એક પ્રયોગ હતો અને ત્હને
 “પત્ર લખ્યા પછી ત્હેજે તું ત્યા અવશ્ય આવીશ એવું સમજા કેટ-
 “લીક તૈયારીઓ પણ કરવા માઠી હતી-પરંતુ તું તો ન આવી
 “એટલે તે ત્હાગ ઉપર નાગજ થયો કે અને ત્હારી હકને માટે
 “ત્હને કંઈક શિક્ષા આપવા માગે છે ત્હારૂં મૃત્યુ પદ્મમા વર્ષના
 “અતમા અને સોળમા વર્ષની શરૂઆતમા થશે એવી જો આગાહી
 “ત્હેણે કરેલી છે તે ત્હેના રોષને લીધે છે, કારણ કે વાસ્તવિક રીતે
 “એવું થવાનું નથી મ્હારા ગુરૂએ આપેલા પેલા મત્રના જપમંત્રને
 “લીધે વળી તે ત્હારા જીવન ઉપર કોઈ પણ પ્રકારે અકુશ મેળવી
 “શકે ત્હેમ નથી, પરંતુ ત્હે આજે એક મહત્ત્વ ભૂલ કરી છે,
 “તેથી મ્હને ડર રૂઢે છે કે તે ત્હને નહિ તો છેવટે આ સ્વર્ગ
 “કુમારને પણ હેરાન કરશે-ત્હેનું ધ્યેય જીવું છે પરંતુ ત્હેના યોગની
 “ઉચ્ચતા બહુ ભારે છે? અમ્હારા ત્યાના આટલા બધા આશ્રમોમા
 “એના જાહેરો એક પણ સમર્થ યોગી હાલ તરત નથી?”

વિશુદ્ધાનંદે યોગેન્દ્રની યોગીક શક્તિઓની પ્રશંસા કરી

“તો પછી અમ્હે એના આ રોષમાથી શી રીતે બચી
 “શકીએ?”

“ આપ કંઈ ઉપાય બતાવી શકો છો ? ”

જયન્તિએ પૂછ્યું—

વિશુદ્ધાનંદ, પ્રત્યુત્તરમાં મૌન રહ્યો, પરંતુ મૌન રહીને પણ કંઈ ઉપાય શોધતો હોય તદ્દમ ત્રિચારમાં હતો—

જયન્તિએ ફરી પૂછ્યું “ કોઈ ઉપાય છે કે જેથી અમ્હારું “ ઉભયનું રક્ષણ થાય ? ”

પ્રત્યુત્તર સાંભળવા જયન્તિ બહુજ અધીરી થઈ રહી હતું અને સ્વયં સુધા પણ એટલાજ આતુર હતા

‘ દે, પણ તહેને તદ્દમે અમલમાં નહિ મૂકી શકો ? ’

વિશુદ્ધાનંદે જણાવ્યું

“ એમ શા માટે ? અમ્હારા રક્ષણનો ઉપાય અમ્હે પોતે અમ

“ લમાં ન મુકીએ તે વાત બનતી અમલમાં છે ? ”

જયન્તિ એવી

“ અસમ્ભવ તો નથી-છતાં અસમ્ભવ થશે-હું ખાત્રીથી કહું છું ? ”

“ પણ તે આપ જણાવો તો ખરા-કે તદ્દમ બનવું વાસ્તવિક

“ રીતે અસમ્ભવિત છે કે અભવિત તે અમ્હે નક્કી કરી શકીએ ? ”

જયન્તિએ તે ઉપાય જાણી લેતા આગ્રહ કર્યો

“ તો તે જાહેર કરવામાં મ્હને કોઈ પણ પ્રકારનો વાધો નથી.

“ એનો ઉપાય માત્ર એટલોજ છે કે તદ્દમારે આ સ્નેહ સંબંધને

“ હ મેશને માટે જતો કરવો-તદ્દમારે અસ્પર્શ નામ વિસ્મરણ કરી

“ હેવું ” હ મેશને માટે ન બની રાકે તો છેવટે અમૂક સમયને માટે

“ પણ આ કરવું-આ વાત મ્હે અગાઉ પણ જાહેર કરેલી છે, છતાં

“ તદ્દમારા લાભની ખાતર હું ફરીથી કહી બતાવું છું-યોગ્ય લાગે તો

“ કરો, નહિ તર તદ્દમારી મરજી ’ ”

વિશુદ્ધાનંદ આટલું બોલીને મૌન રૂંથે।

જયન્તિ અને વિશુદ્ધાનંદ વચ્ચે ચાલતી વાતચિત્ત હું અત્યાર સુધી એક શબ્દ પણ બોલ્યા સિવાય મૌન રૂંથીને સાભળી રૂંથે। હતો-પરતુ વિશુદ્ધાનંદના આ છેલ્લા શબ્દો સાભળ્યા પછી મહે ત્હેની સાથે દલીલોથી વિવાદમાં ઉતરવાનું નક્કી કર્યું-જયન્તિ, વિશુ-દ્ધાનંદના આ શબ્દો સાભળી કંઈક નિરાશ થઈને ઉઠી ચિતામાં ઉતરી ગઈ હતી એટલે મહે આગળ ચલાવ્યું—

“આપ જે કંઈ છો તે કદાચિત્ત અમહારા લાભનું હશે, એમ “હું માનું છું-પરતુ મહારી પુદ્ધિ એજ કયુવ કરી શકતી નથી કે “યોગેન્દ્ર જહેવા વિરક્ત યોગીને આની ધમાલમાં પડવાની શી જરૂર “છે ? પ્રેમલગ્નના કરારને માટે શું જગતના પ્રાણીઓને એની “મનુરી લેવાની હોય છે ? મને ખારે આશ્ચર્ય થાય છે ।”

આ શબ્દો મહે આ બધી ઇન્દ્રિયોનું સત્ય સ્વરૂપ સમજી લેવા માટે કંઈક કટાક્ષ ભરી રીતે ઉચ્ચાર્યા

“આપનો આ પ્રશ્ન, “વિશુદ્ધાનંદ એકાદ મિનીટ મહારી સામે ધ્યાનપૂર્વક જોઈ રૂંથા પછી મને સમોધીન પ્રત્યુત્તર આપતો બોલ્યો “આની વસ્તુસ્થિતિમાં એક મનુષ્યને થાય એવો હોવાથી “સ્વાભાવિક છે અને એનો સંતોષકારક ખુલાસો ન થાય ત્યાં સુધી “પ્રત્યેક મનુષ્યના મનને આ બામતની ગભીરતા સમજાય નહિ તે “પણ ખરૂં છે, છતાં હું પણ જે સલાહ આપું છું તે પણ વ્યાજબી “છે અને ત્હમારે તે માર્ગે જવાની અનિવાર્ય આવશ્યકતા છે ? “યોગેન્દ્ર, વિરક્ત યોગી છે અને તે આની ધમાલમાં પણ ન પડે “એવો સ્વતંત્ર અને બેદરકાર છે પરતુ અમૂક ચોક્કસ કારણો કે

“જે પૂરેપૂરાં તો હું પણ સમજી શકતો નથી, છતાં થોડા વણા જે
 “કંઈ હું જાણવા સશક્ત થયો છું, તે ઉપરથી હું એમ મૂંઝી શકું
 “છું કે આ ખાસ પ્રેમ સંબંધને માટે યોગેન્દ્રની મંજુરીની જરૂર
 “છે, નહિતર ત્હમારો આ સંબંધ અનિષ્ટમા પશિલુમશે ।”
 વિશુદ્ધાનંદ આટલો પ્રત્યુત્તરવાળી પોતાના આસન ઉપરથી ઉભો થયો
 અને તે ખડમા આમ ત્હેમ આટા મારવા લાગ્યો—

મહારા શબ્દોથી ત્હેના મંજિષ્ઠ ઉપર કંઈ જુદા પ્રકારની
 અસર થઈ હોય ત્હેમ તે વારે વારે સ્વગત હસતો હતો—પાય સાત
 મીનીટ આમ ત્હેમ આટા માર્યા બાદ ત્હેણે હું કંઈ બોલવા જઈ
 તે અગાઉ તે જયન્તિને સંબોધીને બોલ્યો “જયન્તિ ! હું હવે
 “મહારી ફરજ અદા કરીને મ્હારે રસ્તે પડું છું—પણ મ્હે જે જે
 “કંઈ કહ્યું છે તે ઉપર સંપૂર્ણતાયે વિચાર કરી જોશો—ત્હેમ જતા
 “જો ત્હમારે આ શબ્દો અમાન્ય રાખવા હોય તોયે ।વશ્વવિભૂતિના
 “પેલા મંત્રનો જપયજ્ઞ ચૂકતા નહિ ? હું હવે જમ્મશ ।”

આટલું બોલી વિશુદ્ધાનંદ દ્વાર તરફ આગળ ધસ્યો અને દ્વાર
 ઉઘાડી ખડ બહાર નીકળ્યો અને દાદગવાટે થઈ રસ્તે પડ્યો હું,
 જયન્તિ અને સ્વયં સુધા એની પાછળ પાછળ નીચે સુધી ગયા—અને
 તે જ્યારે દૂર નીકળી જઈ દ્રાષ્ટએ દેખાતો બંધ થયો ત્યારે પાછા
 ફર્યા—મધ્યદારે ખડમા એના એકાએક આગમને મ્હને મુગ્ધ કર્યો
 હતો અને ત્હેના એ આગમન સંબંધના ભેદપરત્વે મ્હને અનેક તર્ક
 વિતર્ક થયા કરતા હતા, જતી વખતે તે એક સામાન્ય મનુષ્યની
 રીત પ્રમાણે રસ્તે પડ્યો ત્યારે તે મહારા તર્કોનું પ્રમાણ વધી પડ્યું
 અને મ્હને ત્હેના ઉંડાણમા કંઈક આશ્ચર્યકારક ન સમજી શકાય

એવો ભેદ લાગ્યો-છના મહે તે પરત્વે તે સમયે કંઈ પણ પૃથ્થા જયન્તિને કરવી યોગ્ય માની લઇ—

વિશુદ્ધાન દના ગયા પછી અમ્હો શરીથી અમ્હારા ખડમા આવી મૂળ પ્રમાણે બેસી ગયા-અને પુન વાતે ચઢયા જયન્તિએ આરભ કરતા જણાવ્યું “ તે ગમે તહેમ હો-વિશુદ્ધાન દ કહે છે તે પ્રમાણે “ આપણે ગમે તે ત્રામમા આની પડીએ, પણ આપણે આ મીઠો “ સબધ હમેશને માટે તો શુ પણ એક મીનીટને માટે ન બૂઝી “ શક્તિએ ? ફોણ જાણે છે કે આ બધા શબ્દો સાચા હશે ? પરમા “ તમાની ઇચ્છા હશે તહેમ થયા કરશે ? ”

જયન્તિ આટલું બોલીને મૌન રહી ।

જયન્તિને આસી રીતે નિર્ભય અને મક્કમ થતી જોઈને મ્હારું હૃદય અત્યંત પ્રસન્ન થયું અને હું નિર્ણયને સમત થતો બોલ્યો “ આજ નિર્ણય ખરો છે આ ઉર્મિપુરમા બેઠા આપણને હિમાલ- “ યમા અમક યોગીઓ આપણે માટે શુ ધારે છે અથવા આપણને “ કયા પ્રકારની આરાઓ કરે છે તે આપણે જોવાનું નથી-યોગીક “ શક્તિ ઓમા મહને શ્રદ્ધા છે અને હું તહેના પ્રભાવને માનું છું- “ પરંતુ પ્રેમલગ્ન દે તહેના ધર્મ ઉપર જગતના કોઇ પણ વિજ્ઞાનની “ સત્તા ન ચાલતી હોવાથી આપણને કશો પણ ભય પામવાને “ કારણ નથી-અને આ વિશુદ્ધાન દના આવી ગયા પછી મહને તો “ કેટલીક બાબતો એવી શક પડતી લાગે છે કે આપણને આ બધા “ શબ્દો માનવાને ખાસ પ્રયોજન નથી-યોગના પંથના નીચે કેટ- “ લેક સ્થળે પ્રપચો ચાલના હોવાથી પ્રત્યેક બાબત કમુલ કરતા “ પહેલા બહુ સાવધ રહેવું જોઈએ-જો કે તહેમારું પ્રકરણ અને ઘટ

“ નાઓ એટલી બધી આશ્ચર્યકાંક છે કે મહને કોઇ કોઇ બાબતમાં
“ જે જે સદેહ ઉત્પન્ન થાય છે, તહેનો પણ નાશ થઇ જાય છે, છતાં
“ પણ મહને યોગની સાથે કંઈક ઈંદ્રનાગ જહેવુ પણ લાગે છે ? ”

મહે મહારે અભિપ્રાય વ્યક્ત કર્યો

મહારા આ અતિમ શબ્દોએ જયન્તિ અને સ્વયંસુધા ઉપર
કંઈ જુદા પ્રકારની અસર કરી નાખી-સ્વયંસુધા તો એકદમ બોલી
ઉઠી “ શુ વ્હાલાભાઈ ! આના ઉડાણમાં કંઈ માયાવી ભેદ છે ?
“ શુ આ અદ્ભૂત ઘટનાઓ પ્રપચ ભરેલી છે ? ”

“ એમ ઉતાવળી ન થા-મહારા ફહેવાનો અર્થ તહારા સમજ-
“ વામાં ન આવ્યો-આમાં એવું નથી કે આ સર્વ કંઈ ઈંદ્રજાળના
“ ખેલ છે, પરંતુ જયન્તિના જીવનમાં એક યોગ પ્રભાવ કંઈ ઉચ્ચ
“ ઉદ્દેશાનુસાર, અને એક માયાની ઈંદ્રજાળ, કંઈ ભલિન અથવા નીચ
“ ઉદ્દેશાનુસાર કોઈ બે ભિન્ન ભિન્ન વ્યક્તિઓ તરફથી ખેલવામાં
“ આવે છે, તેટલોજ તહેનો અર્થ છે ? અને તે પણ મહારા અનુ-
“ માન છે, એની સત્યતા તો પ્રસંગે સિદ્ધ થશે । ” મહે સ્વયં-
સુધાના ઉદ્દગારોના પ્રત્યુત્તર વાળ્યો

“ પણ આપે આવા અનુમાન કયા કારણો ઉપરથી માખ્યા તે
“ આપ જાહેર કરી શકશો ? ”

જયન્તિએ મહારા શબ્દો સાંભળી લીધા બાદ પૂછ્યું

“ હા, ઘણીજ ખુશીથી-પણ તે હાલ તરત નાહ-મહારે હજી
“ આ પ્રકરણના સંબંધમાં ઘણો અભ્યાસ કરવાનો છે અને મહારો
“ તે અભ્યાસ સંપૂર્ણ થયેથી હું તે સર્વ કંઈ તહમને વગર પૂછ્યો
“ જાહેર કરીશ । ”

“ પણ તહેમ થતા કેટલો વખત લાગશે ? ”

જયન્તિએ અધીરી થઇને પૂછ્યું

“ માત્ર દશ બાર દિવસ-અને જે દિવસે હું તે હકીકત સમજી
“ લાઇશ તે દિવસે તહમને જાહેર કરી મહારે ઘેર જવાની રજા
“ લાઇશ-હું આશા રાખું છું કે વસ્તુસ્થિતિ સારી પેઠે નક્કી કરવા
“ આટલી મુદત તહેમે અવરથ ધીજી રાખશે ! ”

“ જોવી આપની મરજી-બાકી મહારે દીલ તો અત્યારેજ
“ તલપાપડ થઇ રૂલું છે ? ” જયન્તિએ જણાવ્યું
“ અને મહારે પણ એમજ ? ” સ્વયં સુધા જે મોન હતી તેણે
પણ ઉદ્દગાર કહાડ્યા-હું નિરંતર રૂલો

પ્રકરણ ૧૦

પ્રિયા માટે પદર દિવસ.

જયન્તિ, સ્વયં સુધા અને હું ત્રણે જણુ દિવસનો મોટો ભાગ
સાથે રહેતા રાત્રિએ પણ વાર્તાવિતાદ આલે ત્યાં સુધી એમજ બનતું-
માત્ર હું સુવા માટે પથારીમાં જઈ પડું ત્યારેજ મહેને એમનું
મળતી અને તે એકાન્તને હું સહુપયોગ કરી લેતો ત્રણ દિવસ પૂરા
થયા પછી, એથા દિવસે સુવાની તૈયારી કરતો હતો તે વખતે મહે
એક નવિન આશ્ચર્યકારક ઘટના મહાગ સુવાના ખડમા જોઇ બારી
બારણા બંધ હોવા છતાં મહે વિગુહાનદને કોઇ ભેદ ભરી રીતે તે
ખડમા દાખલ થયેલો જોયો-હું એકદમ ચમકીને બોલી ઉઠ્યો
“ કોણ ? ” દાખલ થનાર વ્યક્તિ વિગુહાનદ છે એવી ખાતરી મહેને

હતી છતા મહે વધારે ખાત્રી કરવાના હેતુથી એ પ્રશ્ન કર્યો “એ
“તો હું વિશુદ્ધાનદ” વિશુદ્ધાનદ મ્હારી પથારી તરફ આવતો
બોલ્યો અને છેક સમીપ આવી મ્હારી જોડે જોડે પથારી ઉપર બેઠો
“અત્યારે ક્યાથી ?” મહે એના તરફ એકાગ્ર દ્રષ્ટિથી એ ત્રણ
મીનીટ જોઈ રહ્યા પછી પ્રશ્ન કર્યો

“કારણસર આવ્યો છું” અને કામ પણ એટલુંજ એવું
“અગત્યનું છે ?” વિશુદ્ધાનદે મ્હારી જીતાસા હિરકેરતા કહ્યું અને
આગળ વધ્યો

“તે હું કહું છું-તો ધ્યાન દબ સામળશો યોગેન્દ્ર આજ
“રોજ આ શહેરના નજીકના પેના નદી કિનારે આવેલા આશ્રમમાં
“આની પૂછ્યો છે અને આપને તહેમજ જયન્તિને ખાસ અગત્યના
“કારણસર ત્યાં બોલાવે છે” જો આપ આવશો તો અગત્યનો
“લાભ થશે ? એના મસર્ગમાં આવવું લાભદાયક છે”

“અત્યારેને અત્યારે ?” મહે કંઈક ગુચવાઈને પૂછ્યું

“હા,”

“કાલે સવારમાં મળીયે તો કેમ ?”

“ના, ત્રણ ચાર કલાક પછી તો તે રતે પડી જશે”

“પણ અત્યારે એવું શું કામ હશે ?”

“એ તો હું જાણતો નથી-પણ કંઈક એવું અગત્યનું હશે
“ત્યારેજ બોલાવતો હશે ને ?”

વિશુદ્ધાનદે પ્રત્યુત્તર વાળ્યો

વિશુદ્ધાનદના સંબોધમાં મહે મ્હારો સંપૂર્ણ વિશ્વાસ તો ન
મૂક્યો-પરંતુ આ બધી ઘટનાઓના ઉડાણમાં શો ભેદ છે તે જાણી

લેવાની જીગ્રાસા ખાતર મહે વિશેષ પૃચ્છા કર્યા સિવાય તહેની સાથે એકલાપઠે જવાનો નિર્ણય કરી લીધો અને ત્યારબાદ બોલ્યો “ તો “ હું આવું-પરતું હું એકલોજ જયન્તિને સાથે નહિ લાવી શકું- “ કારણ કે આટલી રાત્રિએ એના જહેની એક કુમારિકાને સાથે લઇ “ જવી મહને યોગ્ય નથી લાગતું-તહેમજ તહેમ કરવાની તહેના માતા- “ પિતા સમતિ ન આપે-તોપણ બે એની હાજરીની ખાસજ “ જરૂર હશે તો અત્યારે હું એકલો આવી કારણ અવગત કરી “ આવતી કાલે તહેને સાથે લઇ આવીશ-અને તે પૂરતું અત્રે થોભી “ જવા તહેમને વિનવીશ ? ”

મહે જણાવ્યું

“ તો તહેમ કરો-એમા મહને વાધો નથી પરતુ ઢીલ કરશે “ નહિ-આવવું હોય તો એકદમ તૈયાર થઇ જાઓ । ”

વિશુદ્ધાનંદ પથારીમાથી ઉભો થતો બોલ્યો હું પણ તહેની સાથે પથારીમાથી ઉભો થઇ બનતી ત્વરાએ સુવાની તૈયારી માટે કાઢી નાખેલા વસ્ત્રો પરિધાન કરી તૈયાર થઇ ગયો-અને ધરમા કોઇને પણ કશી ખબર આપ્યા સિવાય વિશુદ્ધાનંદની પાછળ પાછળ ચાલ્યો વીરમુખરાય, મહાલક્ષ્મી, સ્વયંસુધા, જયન્તિ અને ધરના બીજા નોકર ચાકરો વિગેરે સર્વે જણ નિદ્રાધીન હતા,-ખડમાથી બહાર નીકળી દાદરવાટે નીચે ઉતરી મહે દાદરગું દ્વાર મધ કરી મહારથી તાણુ લગાવ્યું અને કોઇ ન જાણી શકે એવી રીતે વિશુદ્ધાનંદ સાથે નદી તરફ જવા લાગ્યો-રાત્રિ ચાદની હતી અને રાત્રિના બેએક વાગ્યાનો સુમાર થયો હતો, તે વખતે હું એક જીગ્રાસાને સંતોષવા

પેલા પુરૂષની સાથે સાથે તે જ્યાં લઇ જાય ત્યાં જઈ રહેો હતો ।

એકાદ માઇલનો રસ્તો પઢાવી અમ્હે નદીની નજીક આવી પહોંચ્યા અને ત્હેના એક તરફના કિનારે કિનારે દૂર જવા લાગ્યા. રસ્તે ચાલતા હું વિશુદ્ધાનદને અનેક પ્રશ્ન કરતો અને ત્હેનો ખુલાસો મ્હને તરતજ મળી જતો. આવી રીતે યોડોડ રસ્તો કાપ્યાબાદ અમ્હે એક અરણ્યના વૃક્ષોથી ભરપૂર એવા એક ગાઢા ભાગમાં દાખલ થયા વિશુદ્ધાનદ માર્ગદર્શક થઇને મ્હને કોઈ પણ પ્રકારે કશી હરકત ન પડે એવી રીતે સરલ માર્ગે દોરતો હતો-જહેમ જહેમ આગળ જતા હતા ત્હેમ ત્હેમ અરણ્ય વધારે ગાઢું થતું જતું હતું, પરંતુ એના નૈસર્ગિક દેખાવો મ્હાગ હૃદયને ખુશ કરતા હતા-અને મ્હારા ચાલવાનો શ્રમ ઉતરી જતો હતો-છેવટે એક સુંદર આશ્રમમાં આવી પહોંચી અને અમ્હે ત્હેમા દાખલ થયા-અને દ્રષ્ટિ કરતાં જોયું તો ત્હેની નજીકમાં એક બેઠા ઘાટનું એક મકાન જોવામાં આવ્યું મકાન તરફ આગળી કરી મ્હારૂં ધ્યાન ખેંચી વિશુદ્ધાનદ બોલ્યો “હું જે “આશ્રમ” હું છું તે આજ અને યોગેન્દ્ર અત્યારે તે આશ્રમમાં છે ?” મ્હે તે આશ્રમનું અવલોકન દૂર રહે શરૂ કરી દીધું પણ એટલામાં તો અમ્હે ત્હેની છેક નજીક પહોંચી ગયા-આશ્રમની ચારે બાજુ સુંદર ફુલઝાડ અને છોડવા ઉછેરવામાં આવ્યા હતા અને કોઇ કોઇ ભાગમાં કેટલાક લતામડપ ઉભા કરવામાં આવ્યા હતા ફુલછોડ અને વૃક્ષ ઉપરના વિધ વિધ પ્રકારના સૌગંધિક ફુલોનો પરાગ વાતાવરણને મધુર અને શિતલ બનાવી રહેો હતો ગુલાબ, મોગરા વિગે રેની સુવાસ મ્હારી ઘ્રાણેન્દ્રિયને ખુશ કરવા લાગી અને મ્હારૂં મગજ શિતલ થઇ ગયું આશ્રમનું મકાન ઇંટિયુનાથી ચણવામાં આવ્યું હતું,

અને ત્હેમા પ્રવેશ કરવાને માટે એક મુખ્ય દાર હતું-હું અને વિશુ-
દ્ધાનદ તે દાર વાટે અદરના ભાગમા દાખલ થયા-અદરના ભાગમા
થોડેક દૂર પૂહોઆ પછી એક બીજુ દાર આવ્યુ તે બંધ હોવાથી
વિશુદ્ધાનદે ત્રણ ચાર ટકોરા કરીને ખખડાવ્યુ અને તરતજ તે દાર
ઉધડ્યુ અને અમ્હે અદર દાખલ થયા-તે ખડમા દાખલ થતા મ્હે
જેયુ તો તે ખડ એક વિશાળ ખડ હતો અને ત્હેની સુદરના અને
સ્વચ્છતા પ્રશ્ન સનિય હતી બીજુ બારીક અવસોઠન કરવા જાઉં તે
અગાઉ તો મ્હારી દ્રષ્ટિ તે ખડના એક ભાગ ઉપર એક મૃગચર્મ
ઉપર પદ્માસન લગાવી બેઠેલા એક ભવ્યયોગી તરફ ગઇ-ત્હેના
શરીરનો દેખાવ રૂઢ પુષ્ટ અને પ્રતિભા ભર્યો હતો-વિશુદ્ધાનદે ત્હેની
નજીક જઇને ત્હેને પ્રણામ કર્યા એટલે મ્હે પણ તે પ્રમાણે કર્યું અને
ત્હેમની સચા થતા સામે પડેલા એક લાખા વ્યાધ્યચર્મ ઉપર બેસી
ગયા-આસન લીધા પછી વિશુદ્ધાનદે મ્હારે ઓળખાણ કરાવતા રૂઢિ
કે “સ્વર્ગકુમાર તે આજ અને આપની આરા પ્રમાણે ત્હેમને
“બોલાવી લાવ્યો છુ-રાત્રિ હોવાથી જમન્તિ નહિ આવી શકે,
“એવી એમ્હની ઇચ્છા થવાથી મ્હે તે પરત્વે વિશેષ આગ્રહ કર્યો
“નહિ ? એટલે તે આવી નથી ”

“જ્હેવી એમ્હની ઇચ્છા ? બાકી આવી હોત તો સારું હતું ?”

તે યોગીએ પ્રત્યુત્તર વાળતા જણાવ્યુ—

મ્હારી પૃચ્છા ઉપરથી વિશુદ્ધાનદે “યોગેન્દ્ર તે આ પોતે ”
એમ જણાવી મ્હારા મનનુ સમાધાન કર્યું અને હું કંઇક નિશ્ચિત
થઇને બેઠો જો કે મ્હારા સંદેહના અનુમાનો પ્રમાણે હું પોતે કેવા
પ્રધારનુ સાહસ ખેડી રૂઢો હતો, તે જાણતો હતો એટલે તે નિશ્ચિ-

તતાના ઉડાણમા પશ્ચ બચ તો હતો જ-મ્હારી જીઝાસા, યોગેન્દ્ર હવે શુ કહે છે તે જાણવા માટે વધારે તિવ્ર બની હતી અને તે, તે વિષય ક્યારે છેડે તે જાણવા તલપતી હતી યોગેન્દ્રનું વય મ્હને ત્રીસેક વર્ષનું યુવામયું લાગ્યું-ત્હેના શીર્ષ ઉપરના કેશ ઘણાજ આછા અને રોજ તેલ નાખી ઝોળવામા આવતા હોય ત્હેવા કુમાસ પડતા, ચક્રચક્રિત અને સુવ્યવસ્થિત લાગ્યા-એની આખો કપકપ ખુમારી ભરેલી છના શાન્ત જણાતી હતી અને કપોલ પ્રદેશ ઉપર સિદ્ધરત્ન ત્રિપુંડ હતું કઠમા રૂદ્રાક્ષની માળા અને એક લગોટી સિવાય ત્હેનું તમામ અંગ નગ્ન હતું શરીરનો વર્ણ રયામ અને ત્હેના ઉપર ભરમ લગાવવાથી આવેલી સફેદી વિચિત્ર જણાતી હતી ?

“ જયન્તિ આવી હોત તો સાફ હતું ” યોગેન્દ્રના એ શબ્દોના પ્રત્યુત્તરમા હું બોલ્યો “ પણ મહાપુરુષ ! હવે મ્હને કૃપા કરીને “ આપ કહેશો કે મ્હને અહિં શા માટે બોલાવવામા આવ્યો છે. “ જેથી હું તે હકીકત જાણી તરત જ પાછો ફરી જાઉં-”

હું ઘર આગળ કોઇને કશી પણ ખબર આપ્યા સિવાય ગુપ્ત-ચુપ ચાલ્યો આવ્યો હતો તેથી મ્હારો વિચાર, આવ્યો હતો ત્હેવો રાત્રિના જ અમલમા ઘેર પહોંચી જવાનો હતો, તેથી બનતી ત્વરાએ કામ પતી જાય એવો પ્રયત્ન કરવા લાગ્યો.

જે ખડમા અમ્હે બેઠા હતા તે ખડમા એક ભાગ ઉપર એક ઘંટ માટીથી ચણેલી એક ન્હાની બેઠક બનાવવામા આવી હતી અને તે બેઠક ઉપર કોઇ સ્ત્રીનું ચિત્ર હોય એવું મ્હને દૂરથી લાગ્યું ચિત્ર દિવાલને અઢેલીને બેઠક ઉપર ગોઠવવામા આવ્યું હતું અને ત્હેની સમીપમા એમ્ પિત્તળની મ્હોટી દીવીમા ધીની દિવો ચક્રચક્રિત રીતે

બળતો હતો અને તહેનો પ્રકાશ તે આખા ખડમા ફેલાતો હતો-
 બેઠકની નજીક બોયતળીએ એક યસવેદી બનાવેલી હતી અને તહેમા
 અમૂક સમય ઉપર હોમવામા આવેલા, ધૂત, જવ, વિગેરે દ્રવ્યોના
 અવશેષ હજી પણ બળી રહ્યા હોય તહેમ તહેમાથી પણ પળે પળે અગ્નિની
 જ્વાળા બહાર ભલુકી આવતી અને બળી રહેતા દ્રવ્યોના ધુત્રદારા
 તહેની સુવાસ આખા ખડમા ફેલાઈ રહી હતી-આ સિવાય બીજા
 કેટલાક ચિત્ર તે ખડની દિવાલો ઉપર એક બીજાથી થોડે થોડે દૂર
 લગાવેલા હતા, પરંતુ તહેમની સખ્યા ગણીગાઈ હોવાથી એવડા
 મોટા વિશાળ ખડમા એમને દેખાવ ખાસ ધ્યાન બેસતો નહોતો,
 છતાં મહે તે બાબતો પણ દૂરથી જોઈ લીધી હુ આ બધા અવશેષો
 કનમા હતો તહેવામા યોગેન્દ્ર પદ્માસનનો ત્યાગ કરી ઉભો થઈ ગયો
 અને તહેની સાથે હું અને વિશુદ્ધાનંદ પણ ઉભા થઈ ગયા અને
 યોગેન્દ્રની સાથે સાથે પેલી બેઠકની નજીક ગયા યસવેદીની નજીક
 ઉભા રહીને યોગેન્દ્રે મ્હારું ધ્યાન બેસીને જણાવ્યું ” “ સ્વર્ગકુમાર !
 “ આ સામે ચિત્ર છે તે કોનું છે તે તહે જ્ઞેયુ ? ” “ નાજી, હું જ્ઞેયુ
 “ તો કંઈ શક કે તે કોનું છે ? પણ તહેમ કગ્વા આપની આરા
 “ મળવી જોઈએ ? ”

હું આટલું બોલીને યોગેન્દ્રની આરા થવાથી બેઠક ઉપર ચઢી
 ગયો અને ચિત્રને ધારી ધારીને જોવા લાગ્યો મ્હારા આશ્ચર્ય વચ્ચે
 મહે જ્ઞેયુ તો તે ચિત્ર મ્હારી પ્રિયતમ જયન્તિનું હતું અને ધાતુંજ
 સુદન હતું પ્રિયતમ જયન્તિને આમેલુબ રીને આ ચિત્રમા ચિત્રાચેલી
 જોઈને મ્હારું અતઃકરણ અત્યંત પ્રસન્ન થયું પરંતુ યોગેન્દ્રના આ
 આવામમા “ જયન્તિનું ચિત્ર તો મારું ? ” એ પ્રશ્ન મ્હારું મગજ

પ્રી ગયુ અને હું અનેક તર્ક વિતર્કમા ચઢી ગયો ? હું દસ પદર મીનીટ ચિત્રને ધારી ધારીને જોવામા અને તદ્વિષયક અનેક તર્ક કરવામા મૂઠ જહેવો ઉભો થઈ રહ્યો મહારી આ સ્થિતિ જોઈને યોગેન્દ્રે પૂછ્યુ “ કેમ હવે તું કહી શકીશ કે આ ચિત્ર કોનું છે ? ”

“ હા, તે ચિત્ર જન્મન્તિનુ છે પણ તે અહિ શી રીતે ? ”

મહે પ્રત્યુત્તર વાળીને સાથે સાથે પ્રશ્ન કર્યો

“ એ જુદો પ્રશ્ન છે અને તે હું ત્હને જણાવીશ ત્હને અહિ “ બોલાવવાનું પ્રયોજન પણ તેજ છે ? પણ સ્વર્ગકુમાર ! આવી “ સુદૃઢ અને નિર્દોષ કુમારિકાને તું જગતની ઉપાધિમા નાખીને “ એના આત્મજીવનનુ સત્યાનાશ વાળવા શા માટે તૈયાર થયો છે ? “ એને હજુ સંપૂર્ણ થવા દે અને ત્યાર બાદ ત્હારી ઇચ્છા હશે તે “ હું ત્હને પરજાવીશ હાલ એને મુક્ત કરવા દે તો સાર ! ”

યોગેન્દ્રે જણાવ્યુ હું યોગેન્દ્રના આ શબ્દો ધ્યાન-પૂર્વક સામજી રહ્યો હતો, પરંતુ પ્રત્યુત્તરમા હું કંઈજ ન બોલ્યો છેવટે અમ્હે બેઠક પામેથી ખસીને મૂળ સ્થાન ઉપર આવી પોતપોતાને સ્થાન બેસી ગયા—

“ મહે જે ક્ષુ તે વાત ત્હને સમજાય છે ? ”

યોગેન્દ્રે આસન લીધા બાદ મ્હને ફરીથી પૂછ્યુ

“ હા, સંપૂર્ણ રીતે અને એના આત્માનુ કલ્યાણ થતું હોય “ એવા ઉપાયો યોગ્યતા હોય તો ત્હેમા મહારી સંપૂર્ણ સમાત છે, “ પણ યોગીરાજ ! એક બાબત હું જરા પણ સમજી શકતો નથી કે “ જહેમા મહારી કંઈ પણ કસુર ન હોય તે બાબતમા મ્હને શા

“ માટે ગુન્હેગાર ઠરાવવામા આવે છે ? ” મહે પ્રત્યુત્તર વાળી એક બીજો પ્રશ્ન કર્યો

“ એટલે ? ” યોગેન્દ્ર મહારા કથનતુ તાત્પર્ય સમજી શક્યો નહિ “ જયન્તિને લગ્નની ઉપાધિમા હું પોતે નાખી રૂઢો છું એવું “ જે કહેવામા આવે છે તે ભયકર અસત્ય છે તે પોતે પોતાના “ નિર્ણયથી આ ઉપાધિમા પડે છે, એમા હું શું કરું ? ઉલટું યોગી- “ રાજ ! આમા તો એવું બની રૂઢું છે કે તે પોતે મરુને આ “ ઉપાધિમા નાખી રૂઢી છે ? ” “ બાકી ત્હેનો પ્રેમ મહારા તરફ “ વળ્યો છે તેજ મહારો ગુન્હે ? ” આટલું જણાવી મહે મહારા અહ્યાર્યના વ્રતની મક્કમતા અને ત્હેના મક્કમ પ્રેમના અરસપરસ સુદ્ધનો ઇતિહાસ સક્ષિપ્તમા ફેલી સભળાવ્યો અને ત્હેની આ મક્કમતા અને પ્રેમવૃત્તિ કોઈ પણ રીતે ચલિત વા કર્તવ્ય બ્રષ્ટ થાય એની નથી ત્હેની પણ ખાત્રી આપી દીધી—

“ તો તે ત્હેના આત્મજીવનને ગુમાવશે ? ”

યોગેન્દ્રે ઉદ્ગાર ક્રદાડ્યા પ્રત્યુત્તરમા હું બોલ્યો “ એ વાત “ ખરી, પણ સાથે સાથે ત્હેના દીલને ગમ્મુ તે પણ ખરૂં-પરતુ “ યોગીરાજ ! હું આપને એ પૂછવાની ગ્ગ લઉં છું કે તે ન્યારે “ આવી રીતે પોતાના ઇષ્ટ ધ્યેયની પાછળ દોડે છે તો આપે હવે “ એની આટલી બધી દરજાર શા માટે કરવી જોઈએ-એને એમ “ ગમે છે તો એને એના આ ઇષ્ટ વા અનિષ્ટ માર્ગે સ્વતંત્રતાથી “ જવા દો-અને આપ આપના પ્રયોગોને માટે કોઈ બીજી કુમારિડા “ શોધી કહાડો-તે જયન્તિજ હોય એવો આગ્રહ શા માટે હોવો “ જોઈએ ? આવો મહારો નમ્ર અભિપ્રાય છે, પણ તે શબ્દો

“ ઉચ્ચારવામા જો કોઇ પ્રકારનો અવિવેક થતો હોય તો ક્ષમા
“ કરશો ? ” હું આટલુ ખોલી મૌન રૂઢો

“ એમા અવિવેક જહેલુ કંઇજ નથી-તહાડે કયન અક્ષરશ સત્ય
“ છે, પણ એના ઉડાણમા કેટલાક ખાસ કારણો છે જે હું આ પહેલી
“ પળે તહારી સમક્ષ જાહેર કરવા ઇચ્છતો નથી એટલે મહારો આગ્રહ
“ ખરો છે કે ખોટો તહેનો નિર્ણય તહારાથી નહિ થઇ શકે-વળી કંઇ
“ આ જયન્તિ જહેવી કુમારિકાઓ ધરેધર ઉત્પન્ન થતી નથી-”

યોગેન્દ્ર આટલુ ખોલી મૌન રૂઢો બાદ વળી કંઇ વાત રમરણમા
તાજી થઇ આવતા મ્હને સંબોધીને પૂછવા લાગ્યો “ પણ સ્વર્ગ
“ કુમાર ? આ જયન્તિ તહમાગ ઉભયના લગ્ન થતા અગાઉ મૃત્યુવશ
“ થશે તો પછી તહમારા આ પ્રેમનુ શુ પગિણામ આવશે ? ” હું
આ શબ્દો સાંભળી ચમકી ગયો-અને જયન્તિના મૃત્યુના અનિષ્ટ
શબ્દો એને ઉચ્ચારતો જોઇ એના ઉપર અત કરણથી ચીડાયો.
પણ છોડે પ્રેમપત્વેની મહારી બેદરકારી બતાવતો બોલ્યો “ પછી
“ તો જહેલી પરમાત્માની ઇચ્છા-એ સબધથી જોડાઇને સસાર સુખ
“ ભોગવવાનુ નહિ લખ્યુ હોય તો તહેમ થશે ? એનો નિર્ણય
અત્યારથી કંઇ યોરોજ થાય છે ? ”

હું આટલુ ખોલી મૌન રૂઢો મહાગ આ શબ્દો સાંભળ્યા પછી
યોગેન્દ્રે વિશુદ્ધાનદને યજ્ઞવેદી તરફ જવા આજ્ઞા કરી યોગેન્દ્રની
સુચના પ્રમાણે વિશુદ્ધાનદ ત્યાં ગયો અને યજ્ઞવેદીમાથી થોડીક તાળ
હોમવામા આવેલા કેટલાક દ્રવ્યોની જે હજૂ પણ સહજ ઉણુ હતી
તહેવી થોડીક ભસ્મ એક ખોખામા લઇ આવ્યો યોગેન્દ્રે આ ભસ્મના
બે ભાગ કરી, એક ભાગ મ્હને આપ્યો અને જણાવ્યુ કે “ જ્યાં

“ સુધી ત્હારો પ્રેમ આતી ભરમ નહિ થાય ” “ ત્યા સુધી ત્હમને ઉભયને સાચો પ્રેમ નહિ જ મળે ! ” આટલુ બોલી યોગેન્દ્ર આસન ઉપરથી ઉભો થયો અને વિશેષ કંઈ પણ બોલ્યા સિવાય આશ્રમમાંથી બહાર નીકળી ગયો વિશુદ્ધાનંદ અને હું પણ ત્હેની સાથે સાથે બહાર આવ્યા પણ તે ત્યાર પછી એટલામા કોઈ પણ સ્થળે જોવામા આવ્યો નહિ વિશુદ્ધાનંદ બોલ્યો “ તે પોતાના મૂળ આશ્રમે ગાલ્યો ગયો લાગે છે-એટલે હવે નહિ મળે ! ” મ્હે જણાવ્યુ ત્યારે આપણે ધર તરફ ચાલો-મ્હારે હવે ઘેર પહોચી જવુ જોઈએ ! ” વિશુદ્ધાનંદ મ્હારી આ વાતમા સમત થયો અને અમ્હે આવ્યા હતા તે રસ્તે ગામમા પાછા આવ્યા-યોગેન્દ્રે આપેલો ભરમનો ભાગ મ્હે સાથે રાખ્યો હતો-અને યોગેન્દ્રના શબ્દો ઉપર હું દિગ્મુદ જ્હેની સ્થિતિમા વિચાર કરી રૂંસો હતો હું અને વિશુદ્ધાનંદ મને પોતપોતાના વિચારમા નિમગ્ન હોવાથી અમ્હેાએ કંઈ પણ વાત ચિત્ત રસ્તે ચાલતા ન કરી વીરમુખરાયનુ મકાન આવતા વિશુદ્ધાનંદે પોતાનો રસ્તો બદલ્યો-અરુપરસ ગ્રણામ કરી અમ્હે છૂટા પડ્યા હું ચુપકીથી વીરમુખરાયના મકાનમા કોઈ ન જાણે એવી રીતે દાખલ થઈ ગયો અને સીધો જયન્તિ સુતી હતી તે ખડ તરફ ગયો અને એક બારી દ્વારા જોયુ તો તે ગાઢ નિદ્રામા આરામથી સુઈ રહી હતી હું ત્યાંથી પાછો ફર્યો અને મ્હારા ખડમા ગયો ભરમને એક પડીકામા બાધી કોટના ખીસામા મૂકી અને ત્યાર બાદ કપડા બદલી પથારીમા સુઈ ગયો અને થોડીવારમા તો નિદ્રાધીન થઈ ગયો—

x   x   x   x

બીજે દિવસે પ્રાત કાળે જયન્તિ અને સ્વયંસુષા મ્હારી પાસે

આવ્યા. ગત રાત્રિના અનુભવની કથા મહે તહેમને જાણી જોઈને ના કહી છતાં યોગેન્દ્રના શબ્દો મહેને કિમતી જાણાવાથી મહે જયન્તિના પ્રેમ બળને એક વખત ધરીથી તાવી જોયું-પરંતુ તેનું પ્રમાણ મહેને અત્યંત પ્રબળ જાણાતા મહે એના ખ્યેયને કાઠ પણ પ્રકારે ઘોઠો ન પૂહોએ તે હેતુથી તેના લગ્ન સંબંધની ઇચ્છાને સર્વાંશે સમત થયો અને તેની સંપૂર્ણ ખાત્રી અને કરારના બહાનામા સ્વયંસુધાની ગેર-હાજરીમા એના કૌમાર ગાલને પહેલી વખત પ્રેમથી યુધી લીધો અને એના દીલમા મહારે માટે રૂહી ગયેલી થોડી ઘણી શકાતો પણ અત આણી દીધો-જયન્તિના જીવનની ખીજ ઘટનાઓ પણ મહે તેના સ્વમુખે સાબળી લીધી અને મહે તે બધી હકીકતોનું તારણ કરી એક સવિસ્તર નોંધ બનાવી અને તેના અમુક નિયમો પણ શોધી કાઢ્યા બન્યા અને શોધાયા તેટલા કાગળ પણ એકત્ર કર્યા-પણ હું આ બધી ભેદ ભરેલી ઘટનાઓ દિવા જહેવી પ્રત્યક્ષ કરી શક્યો નહિ-દિવસો મનની ત્વરાથી પ્રસાદ થઈ જતા હતા અને રોજને રોજ કંઈ નવું શીખવાનું મળતું આનંદ, વિનોદ, ચર્ચા અને જયન્તિના ખીજ સળા સંબંધી અને રનેહીજનોને મળવામા દિવસનો મહેટો ભાગ પ્રસાર થઈ જતો અને તેમ કરતા ચોદમા દિવસની રાત્રી પૂરી થઈ અને પદરમા દિવસનું સવાર આવ્યું-વીરમુખરાયને હું આજે પ્રાતઃચર્યાથી નિવૃત્ત થઈને તરત જ મળ્યો અને ઘેર જવાની રજા માગી-લગ્ન થયા પહેલાં કુમારી કન્યા સાથે ભવિષ્યના જમાઈને ઘરમા રાખવા બદલ વીરમુખરાય ઉપર અમહારી જ્ઞાતિમા અને બહાગના ખીજ સમાજમા ન સાબળી શમય એવી ટીકાઓ થતી હતી તેમ જ હવે વિશેષ કંઈ પણ વાત પેલી ભેદ ભરેલી ઘટનાઓના સંબંધમા હાથ આવે તેમ

ન હોવાથી મહે વીરમુખરાયનુ ધર એકદમ તાકીદે છોડી દેવાનો નિર્ણય કર્યો હતો. હેમજ પિતાજી તરૂંથી પણ એવી આજ્ઞા મળી હતી—વીરમુખરાયને શોધી લીધેલી હકીકત સક્ષિપ્તમા સમજાવી, બાકી રૂઢેથી બાબતોનો નિર્ણય બવિધ્યમા કરી આપવાનુ વચન આપી હું ઘેર જવાની તૈયારી કરવા લાગ્યો. જયન્તિ મહારા જવાથી નારાજ હતી પણ તહેને સારી પેઠે સમજાવી મહારા વિચારમા સમત કરી, તોયે છેવટે એના વિચારને માન આપી મહે પદરમે દિવમ ત્યાજ પૂરો કર્યો—આવી રીતે પ્રિયા સાથેના પદર દિસ પૂરા થયા અને સોળમે દિસે સાની સમતિ લાઘ્ય સ્વયસુધા માથે ઘેગ વિદાય થયો.

x   x   x   x   x

આ વાત થયા પછી બે એક મહિના વીત્યા મહારા પિતાની શારીરિક સ્થિતિ પણ ધીમે ધીમે સુધરી ગઇ હતી અને અત્યારે તેઓ સપૂર્ણ આરોગ્યમા હતા— x x x એક તરફ મહારા લગ્નની તૈયારીઓ થવા લાગી લગ્નની તિથિ પણ નક્કી થઇ ચુકી હતી માત્ર એક મહિનાની વાર હતી એક મહિના પછી જયન્તિ મહારી પત્ની થજે અને હું એનો પતિ થઈશ, એ મીઠા મનોરથોનુ સ્વર્ગીય સુખ હું મનમાને મનમા અનુભવતો હતો અને મહારા અગતમિત્રો સાથે જયન્તિના રૂપ, લાવણ્ય અને જ્ઞાનની ચર્ચા કરતો હતો. ભાવિપત્નીના ગુણોની પ્રશંસા કરનામા હું લઠુ થઇ જતો. સ્વયસુધાદ્વારા પ્રાપ્ત થયેલી જયન્તિની એક સુદર છબીને મહારા આગમગૃહમા હું અત્યારથી પૂજી રૂઢો હતો. એ સુદર છબીનુ ધ્યાન ધરવામા મહારા કલાકોના કલાકો વહી જતા હતા એકાન્તમા એકલો બેઠો. એજ સુદર છબીની સમક્ષ હું પ્રેમની ગાઠી થયેલી વાતો ગજી કે તે પ્રતિકૃતિ તે પોતેજ ન હોય

તહેમ કરતો હતો એને જોતા મહારા અત કરણની હંમીઓ ઉમરાતી અને હૃદય કવિતા ગાતુ હતું એ કવિતા ગાવામા મહારા દિવસનો અમૂક ભાગ પૂરો થઇ જતો અને એવી રીતે એ સ્થિતિમા ઢેટલાયે નવિન કાવ્ય મધુર્યા અને કેટલાયે મધુર સંગીત ગવાયા-આવી રીતે મહારા બ્રહ્મચર્યાના પ્રત તૂટ્યા અને હું જગત્ જહેને “ પ્રેમ ” અથવા “ પ્રિયા ” નો આદર્શ કૂંહે છે, એ આદર્શની શોધમા નીકળી પડ્યો અમહારી છેલ્લી મુલાકાત પછી જ્યન્તિને માત્ર હું એક વખત મળી શક્યો હતો અને તે મુલાકાત પણ માત્ર પાંચ મીનીટની હતી x x મહાર્ હૃદય આવી રીતે ભાવિજીવનની આશાઓમા તક્ષીન હતુ અને દિવસો પ્રસાર થતા હતા-પગતુ પગમાત્માની ઇચ્છા જુદી હતી અને ઝુદરત પ્રતિકુળ હોય તહેમ સયોગો બદલાયા અને “ ચેગેન્દ્ર ” ની ભવિષ્ય વાણી સાચી પડવાની હોય તહેમ સુકુમાર જ્યન્તિ બિમાર પડયાના હૃદય ભેદક સમાચાર મળ્યા ?

લગ્ન તિથિના માત્ર દશ દિવસ બાકી હતા, તહેવામા એક દિવસે મધ્યાન્હ કાળે, હું મહારા આરામગૃહમા બેઠો બેઠો એકાદ વર્તમાન પત્ર વાચવામા તક્ષીન હતો, તહેવામા સ્વયંસુધા બહાવરી જહેલી બનેલી મહારી પાસે આવી અને જ્યતિ કોષ ભય કર પ્રકારના જવરનો ભોગ થઇ પડી છે, એવા હૃદયને આગત પહોચાડે અને ચિત્તને એ ચેન કરે એવા સમાચાર જણાવતા બોલી “ વહાલાભાઇ ! જ્યન્તિનો “ આ જવર બહુ નિષમ છે અને ડોક્ટરો પણ ચિતામા પડ્યા છે ? “ ત્રણ દિવસથી અત્યંત ત્રાસ પામે છે ? અને ગાઇ કાતથી તો “ તહેની આ સ્થિતિ વધારે ગભીર થઇ છે ? ” શું એનો જવર આટલો “ બધો વિષમ છે ? સ્વયંસુધા ! તું આ શું કૂંહે છે ? ” તાવ અને

તે પણ ભય કર પ્રકારનો, એ સમાચાર સામગ્રી મહારા પ્રેમાળ હૃદયનું
‘દુખ વધવા માડયું અને અનેક અનિષ્ટ ચિતાઓમા ઉતરી પડ્યો
સ્વય સુધાની સુખ મુદ્રા પણ આ દુખને લીધે બ્હીલાઇ ગઇ હતી અને
એની આખો રડવા જહેવી થઇ ગઇ હતી’

હું ગભરાટમા તો હતો છતા હૃદયમા મહાપ્રયત્ન થોડી ધણી
હિમત લાવતો સ્વય સુધાને સંબોધીને બોલ્યો “એવો કેવો ભય કર
“તાવ છે કે ડોક્ટરો પણ ગભરાય છે?” બહુ જ ભય કર’ બોલ્યા
“ભાઈ” આ મામળાને હું તો હેગતજ થઇ ગઇ છુ-હું તો હમણાને
“હમણા ત્યા જતી હતી, પણ બાએ કહ્યું કે આપણે સાથે જઈએ
“છીએ એટલે હું અટકી ગઇ છુ, પણ મહાર ચિત્ત તો ત્યાજ ભમે
“છે કેણુ જાણે કે શુ વશે?”

સ્વય સુધા, આ શબ્દો બોલતા બોલતા જયન્તિ ઉપરના અત્યંત
પ્રેમને લીધે રડવા જહેવી થઇ ગઇ અને નિરાશ થઇ ગઇ હોય ત્હેમ
ચિતાતુર મ્હેરે લમણે હાથ દબને મહારી પાસે ભેરી ગઇ? મહારી
માનસિક સ્થિતિ એના કરતા પણ વધારે ખરાબ હતી છતા મહારી
શુભ દ્રષ્ટિના પરિણામે હું સ્વય સુધાને એના મનને જ્ઞાન્તિ મળે એ
હેતુથી આશ્વાસન આપતો બોલ્યો “બહેન” મિમાર પડવું એ આપણા
“મનુષ્ય જીવનની સામાન્ય ઘટના છે વ્યાધિઓ ક્યી પળે આવી
“આપણા શરીર ઉપર હુમલો કરશે, ત્હેની કંઇ ખાતરી નથી-આ
“સ્વાભાવિક જહેવી ઘટના હમેશા બન્યા કરે છે-કોઇ ઘટના કોઇ
“વખત અત્યંત ભય કર પણ થઇ જાય છે, પરંતુ મિમારીની પ્રત્યેક
“ઘટનામા આપણે મરી જ નહીંશું અથવા તે અશુભજ નીવડશે, એવું
“માનવું જોઇએ નહિ જયન્તિને આવેલો તાવ, કાલે ઉતરી જશે-

“તેમા આવા સમાચાર સાબળી આટલી બધી ગભરાય છે શાની ?
“કંઈ કારણ ?”

“કારણ કે ડોક્ટરો એને એક પ્રકારનો બહુ ઝેરી અને બય-
“કર તાવ મૂકે છે અને વળી પેલા” યોગેન્દ્ર” ની ભવિષ્ય વાણી
“સાથે સાથે સ્મરણમા આવે છે ?”

સ્વયંસુધાએ પોતાના ગભરાટના કારણ દર્શાવ્યા”-એમ હોય
“તોયે ત્યારે આટલું બધું ગભરાવાની જરૂર નથી-ઝેરી તાવના હુમલા
“માથી પણ આપણે ધન્ય કૃપાથી બચી જઈએ છીએ-અને “યો-
“ગેન્દ્ર” ની ભવિષ્ય વાણી કદાચ સાચી હોય તોયે આપણને તેના
“કારણથી આવી અનિષ્ટ શકાઓ કરવાની આવશ્યકતા નથી-જો
“એમ બનવાનું હશે તો પછી આપણે કંઈ જ ઉપાય નથી અને
“આપણે આ ગભરાટ કંઈ પણ કામ લાગશે નહિ-પ્રત્યેક બિમારી
“એ મૃત્યુનું આમત્રણ છે, એવું તો આપણે નજ માનીએ-હું તો
“માનું છું કે જયન્તિ કાલેજ સાજી થઈ જશે ?”

મહારા આ શબ્દોથી સ્વયંસુધાના હૃદયનું સર્વાંશે સમાધાન તો
નજ થયું પરંતુ એનો કંઈક ગભરાટ ઓછો થયો હોય એવું તેની
મુખમુદ્રા ઉપરથી જણાયું-કંઈક આશા, ઉત્સાહ અને હિંમતના પ્રાણનો
તેના તે હૃદયમા સમાર થયો ખરો, પણ તેની ગ્લાનિ તો
નજ હતી !

શાની દો ? પ્રેમ અને મમતા એ જુદી ચીજ છે !

છેવટે તે બે ચાર મીનીટ પછી ત્યાંથી ઉઠી મ્હે એના હૃદયને
કંઈક સતેજ કર્યું પરંતુ એના હૃદયમાથી ઓછા થયેલા ગભરાટ
તેના ગયા પછી તરતજ મહારા હૃદયમા પ્રવેશ કર્યો અને મહારી

હિંમત ધૂપાવા લાગી હું એકદમ ગભરાવા લાગ્યો અને અનેક અનિષ્ટ ચિંતાઓના હુમલા નીચે લાને લાજ અર્ધો માદો અને અર્ધો ગાડા જહેવો થઇ ગયો ? કોને ખબર કે જ્યન્તિની આ બિમારીના ઉંડાણુમાં વિધિની કેવી ઘટના હતી !

મહારૂ અત કરણ, જ્યન્તિની આ વ્યાધિ, અનિષ્ટમાં જ પરિણમશે, એવું એને શુભદ્રષ્ટિ અને હિંમતના અકુશથી વારવા છતાં માનવા લાગ્યું જહેને હું પ્રિયતમ ગાળું તહેના સબધની કષ્ટક અનિષ્ટ શકાઓ કંવી પડે તો, મહારૂ હૃદય કેટલું બધું ચીરાય એ સ્વાભાવિક હોવાથી પ્રત્યક્ષ હતું ! ભય કર જવગ અને ભય કર બિમારી એનો અર્થ શો ? હું પ્રત્યેક ઘટનાઓ શુભમાજ પરિણમે છે, એવી માન્યતા અને વિભાસ ધગવતારો પણ આજે આ સમાચારથી આટલો બધો ગભરાટમાં પડી ગયો, તે શુ કષ્ટ અનિષ્ટ પ્રસંગ આવવાની આગાહી જહેવું તો નહેતું ? મહારા પ્રેમાળ હૃદયમાં અને તે પ્રેમથી ભ્રમિત થયેલા ચિત્તમાં માત્ર એજ ચિંતા અત્યંત પ્રમાણમાં સળગવા લાગી હું એજ વિચાર અને એજ ચિંતામાં હૃદયમાં દુખ હોવા છતાં પણ તન્મય થઇ ગયો-શરીરની શીંગઓમાં જ્યન્તિની આ ચિંતાથી શરીરમાં ઉકળી રહેલા દોહી ઉછળવા લાગ્યા- મહારૂ મગજ ભમવા લાગ્યું-બુદ્ધિ હેરાન થવા લાગી અને હૃદય “ ઓફાટયુ, ઓફાટયુ ” એમ થવા લાગ્યું એજ ચિંતામાં મહારા ખડમાં આમ તહેમ આટા મારતો હું વધારે પ્રમાણમાં બેચેન થવાથી થાકીને એક આસન ઉપર બેઠો અને મહારા જીવનના ભોગે પણ જ્યન્તિની વ્યાધિઓ નાશ પામે અને તે પોતાની મુજબ સ્થિતિ ઉપર આવે તે માટે અતઃકરણ પૂર્વક પરમાત્માની પ્રાર્થના કરવામાં

શુ થાયો-હું હૃદયના દર્દથી રોતો બોલ્યો —

- “ વહાલા પ્રભૂ ! વિરહી હૃદયને કોઇ રીતે ઠારવા
 “ તે પ્રિયનું જીવન પ્રભૂ ! યુગે યુગે સભાળવા
 “ પ્રિયતમ પ્રિયાને રાખવા, જીવન દયા વર્ષાવશે
 “ જહેને જતા મુજ જીવન નિગમ થાય, તહેને રક્ષાજે-
 “ જહેના કિપર મમતા થઇ, મહાર હૃદય જહેને ચહે
 “ અસ્તિત્વ એનું ભય મહિ આવી પડે તો શુ રહે ?
 “ કે શુ રહે મુજ જીવન મહિ, જીવન તણી સાચી ખૂખી ?
 “ વહાલા પ્રભૂ ! શુ દીન સેવક કિપર આ પીડા બધી ?
 “ યાચી રૂઢો છુ આપને આ આફતોથી રક્ષવા
 “ તુ દીન દયાળુ સાભળી લે દાદ કે ફરીયાદ આ
 “ ઇન્સાફ કર મહારા હૃદયને મુજ જીવનનો હે પ્રભૂ !
 “ બીજુ કઇ માગુ નહિ, જનાડ મહાર હૃદય તું । । । ”

અતઃકરણપૂર્વક પરમાત્માની આટલી પ્રાર્થના કર્યા બાદ હું જયન્તિની છમીની નજીક જઇને ઉભો રૂઢો તે સુદગ પ્રતિકૃતિનું પ્રેમપૂર્વક અવલોકન કરી હું ત્રણે તેજ જીવન્ત જયન્તિ છે એવું સમજી એને સબોધીતે બોલ્યો —

- “ આવો જગાવી પ્રેમ તું, વહાલી અકાળે જય કા ?
 “ નીભાવવી ના અત સુધી, પ્રેમ પ્રીતિ, ન્યાય શા ?
 “ રે ! રે ! અકાળે આમ જીવુ થઇ જવું ઘટતું નથી
 “ સખ યે સાધ્યો પ્રિયા સુખ સાધવાના છે હજી !

x x x x x

“ તે સાધતા પહેલા પ્રિયા સસાર ત્યજવાનો નથી । ”

x x x x x

હૃદય ભરાઈ આવવાથી હું વિશેષ કંઈ ન બોલી શક્યો-સ્વય-
સુધા અને મ્હારી માતા એટલામા તો તૈયાર થઈને મ્હારા ખડમા
આવ્યા સ્વયસુધા ખડમા પ્રવેશ કરતા બોલી હસી “ બહાલાભાઈ !
“ અમ્હે તો જયન્તિને જોવા જઈએ છીએ-આતો કહેતી હતી કે
“ મોરેથી જઈશુ પરતૂ મ્હારાથી રહેવાયુ નહિ તેથી હું ત્હેને હમણા
“ જ બેચી જઈ છું પિતાજી પણ કલાકેક પછી ત્યા આવશે, માટે
“ ત્હમે પણ ત્હેમની સાથે જઈશી આવશો-જો જો પેલી થઈ ચૂકી
“ છે એવી જગતની ટીકાથી ડરી જતા ? જગત તો જ્હેમ શાવે
“ ત્હેમ બોલે, તેથી શું ચોતાના પ્રિયજન પ્રતિ ખેદરકાર થયા છે ? ”
સ્વયસુધાના શબ્દોનું રહસ્ય હું સમજ્યો કૌમારાવસ્થામા જયન્તિના
પિતૃગૃહે લાગલગાટ પદર વીસ દિવસ રહેવા જવાની વાત સમસ્ત
સમાજમા અને મુખ્યત્વે મ્હારી જ્ઞાતિમા ચર્ચાઈ હતી અને જગતે
જ્હેમ શાવે ત્હેમ હમણા અમ્હારા ઉપર કર્યા હતા, પરંતુ મ્હારૂં ત્હેમજ
જયન્તિનું કુટુંબ એવું મક્કમ અને હેતુથી જ્ઞાત હતું કે જગતની એવી
ચર્ચાઓને હસી ફહાડતું હતું અને અમ્હોએ એવી ટીકાઓ તરફ બે
દરકારી બતાવી હતી-વળી આ નવો પ્રસંગ ઉપસ્થિત થયો હતો અને
મ્હાગ જવાથી દયામ્હ રહેલી પેલી એવી ચર્ચા પુનઃ ઉપસ્થિત થવાની
હોવાથી, હું એવી ટીકાઓથી દયામ્હને શરમમા જયન્તિને જોરા ન
જઈ, એમાથી ચેતાવવા અને ખાસ આવવા ન્યયસુત્રાએ આગ્રહ કર્યો
હતો ? અને તે વાનવિક હતો ? ભયકર વ્યાધિમા સપડાયેલી મ્હારી
ભાવિવપત્નીની સ્થિતિ જોરા અને ત્હેને દદનું આશ્વાસન આપવા હું ન

જાઉં એ વાત અને જ કેમ ? જગતથી હરીને કંઈ પ્રેમ અને ત્હેની સેવાની અવગણના થાય છે ખરી કે ? એટલે હું તો ત્યાં જવાના વિચારમાં મગ્ન હતો અને સ્વયંમુધાએ આગ્રહ કરીને મ્હને વધારે ઉત્તેજિત કર્યો હતો ? અને તેથી મ્હે સ્વયંમુધાને જતા જતા પ્રિયાને આ પ્રેમસંદેશ તો ફૂલાવ્યો હતો કે “ એને જરૂરથી કૂહેજે કે આજે “ સ્વર્ગકુમાર સાજના કોઈ પણ સમયે ત્હેને આવીને અવરથ “ મળી જશે અને બની શકશે તો ત્હારી સેવા સુશ્રુષા કરવા આજની “ રાત્રી પણ ત્હારી પાસે ગાળશે ! ”

માતા અને જ્ઞેનના ગયા પછી હું એ જ વિચારમાં આરામ લેવા સારૂ પથારીમાં પડ્યો અને એ જ વિચારમાં નિદ્રાધીન થઈ ગયો. દોઢેક કલાક સ્વપ્ન ભરી પણ મીઠી નિદ્રા ભોગવી હું જાગૃત થયો અને ધડીયાળમાં જોયું તો ગરેબર પાંચ વાગ્યા હતા જાગૃત થયા છતાં પણ દશ પદર મીનીટ દિગ્મુઠ જ્ઞેવો પથારીમાં ખેંસી રૂલો અને ત્યારબાદ મગજ ઠેકાણે આવ્યા પછી પથારીનો ત્યાગ કરી ઉઠ્યો થયો મુખમુદ્રા અને હાથ પગ શિતળ જળથી ધોઈ લીધા અને વસ્ત્ર પહેરી બહાર જવાના વિચારમાં તૈયાર થયો નિદ્રાને દોઢેક કલાકને આરામ મળવાથી મ્હારૂ મગજ અને શરીર કંઈક સ્ફુર્તિ અને જાગૃતિમાં આવ્યા હતા મીઠી નિદ્રાએ હૃદયના દર્દને કંઈક અંશે ભૂલાવ્યું હતું અનિષ્ટ અને તરંગી વિચાર વમળો અટકવાથી મન પણ સ્ફુર્તિમાં હતું—સક્ષિ પ્રેમ તો વખતે હું કંઈક પ્રમાણમાં નવું અને ઉત્સાહી જીવન પામ્યો હતો—નીચે તપાસ કરતાં અવગત થયું કે પિતાજી મ્હને ગાંઠ નિદ્રામાં પડેલો જ્ઞેનને મ્હારી રાહ જોયા સિવાય અર્ધોએક કલાક અગાઉ જ્યન્તિને જોવા બહાર નીકળી પડ્યા હતા—ખેલા મ્હારો એક વિચાર સ્વ ૧૬

જયન્તિને જોવા પિતાજીની સાથે જવાનો હતો, જ્યારે બીજો વિચાર એકલા જવાનો હતો,-પિતાજીને ચાલ્યા ગયેલા જોધને આ બીજો વિચાર સફલ થવાનો આકસ્મિક યોગ ઉત્પન્ન થયેલો. જોધને મહારી ચિત્તવૃત્તિ પ્રસન્ન થઇ ગઇ અને ત્હેનાથી મળે બારે પ્રોત્સાહન મળ્યું જતા અગાઉ વધારે ઉત્તેજન થવાને મળે. મહા પીવાનો વિચાર કર્યો નોકરને મહા બનાવી લાવવા સુચના કરી હું મહારા ખડમા આમત્હેમ આટા મારવા લાગ્યો દશેક મીનીટમા તો મહા તૈયાર થઇ આવી મહાને ઇન્સાફ આપી હું જયન્તિને જોધ આવવાની અધીરતામા મહારૂ ધર છોડી ત્વરાથી પૂહોચી જવાય તેથી એક ગાડી ભાડે કરી લઇ ગરતે પડ્યો.

તે અતિમ મુલાકાત

ઘેરથી નીકળ્યા પછી અર્ધાએક કલાકમા તો હું જયન્તિના પિતૃ-
 ગૃહે જઈ પહોંચ્યો, અને જે ખડમા જયન્તિ બિમાર સુતી હતી તે
 ખડમા પ્રવેશ કરતા જોયું તો તે વિશાળ ખડમા તે વખતે આસરે
 વીસેક મનુષ્ય હાજર હતા અને તેઓ બધા જયન્તિના સખધી અને
 સ્નેહીજન હતા મહારા પિતા, માતા અને સ્વયં મુધા પણ હજી મુધી
 ત્યા હતા વીરમુખરાય અને મહાલક્ષ્મી જયન્તિની પામે ત્હેના શીર્ષના
 ભાગ તરફ ભોયતળીએ બેઠા હતા સ્વયં મુધા તો જયન્તિ સુતી હતી
 તે પલગમા બેસી ગઈ હતી અને વારે વારે પોતાની અચેતન પડેલી
 જ્હેનપણીનું વહીલાઈ ગયેલું મુખ જોયા કરતી હતી જયન્તિની ખીજી
 બે ચાર જ્હેનપણીઓ જ્હેમને હું વીરમુખરાયના ત્યાના પેલા પંદર
 વીસ દિવસના સહવામમા ઓળખતો થયો હતો, તેઓ પણ હાજર
 હતી ખીજાં કેટલાક જયન્તિના માયાળુ પડોસી હતા અને ખીજા
 પાંચ સાત મનુષ્યો તદ્દન અપરિચિત હોવાથી હું ત્હેમને ઓળખી
 શક્યો નહિ આ બધા સખ્યાબધ મનુષ્યોની હાજરીમા હું કંઈ
 જયન્તિ પાસે જઈ શકું ત્હેમ ન્હોતું એટલે ખડમા પ્રવેશ કર્યા બાદ
 હું કંઈક ખચવાયો તો ખરો, પણ આખરે બધાથી થોડેક દૂર કોઈ
 મહેને શ્રીથી જોઈ ન જાય ત્હેમ છાનોમાનો બેસી ગયો અને વિચા-
 રમા પડ્યો વીરમુખરાયે અને ત્હેમના ખીજા કુટુંબીઓ આવા પ્રસ-
 ગમા પણ મહાર સન્માન કર્યા સિવાય તો રૂણા નહિ, પણ મ્હે

તહેમને દૂરથી વિનયપૂર્વક પ્રણામ કરી ન્યા બેઠો છું ત્યા બેસી રહેવા પ્રાર્થના કરી, જે તરત જ સાબળવામા આવી સ્વયંમુખા મહેને આવેલો બેઠને ખુશ થઇ હતી, તે મહે ત્હેની મુખમુદાયી નાણી લીધું-મહારા આગમનથી ઉત્પન્ન થયેલી સહજ અશાન્તિ સમાપ્ત ગઇ અને સર્વે શોક અને ચિંતામાં હોવાથી ત્યા આગળ એક પ્રકારનું ચાલુ મૌન ઉત્પન્ન થયું હતું અને તે કારણથી ત્યા આટલી સખ્યા હોવા છતાં અજળ શાન્તિ પ્રસરી રૂઢી હતી મહેને ત્યા આસન લીધે પદરેક મીનીટ ભાગ્યે જ થઇ હશે, તહેવામા વીરમુખરાયનો ભાણેજ જયપ્રસાદ અને એક સુપ્રસિદ્ધ ડૉક્ટર સાહેબ મીર રામપ્રસાદ તે ખડમા દાખલ થયા ડૉક્ટરને જોતા વીરમુખરાય ઉભા થઈ અને તહેમનું સ્વાગત કરી જયન્તિની પથારી પાસે લઇ ૧૫-૧૬ ડૉક્ટરે જયન્તિના પલગ પાસે એક ખુરશી ઉપર આસન - ૦ તહેની સ્થિતિ તપાસવા માઠી એની નાઠી તપાસી, જવર જોયો અને હૃદય અને ફેફસાની હીલચાલ અનુભવા-તપાસ પૂરી થયા પછી એમણે “દર્દીની સ્થિતિ ગંભીર છે, પરંતુ ઇશ્વરેચ્છા હશે તો વાધો નહિ આવે-આ દવા આપુ છું તે દરેક અર્ધ કલાકે આપતા રહેશે-ખીજ દવા હું સવારે સ્થિતિ તપાસ્યા પછી આપીશ-” એમ જણાવી સાથે લાવેલી ઔગમથી બે ચાર શીશીઓમાથી થોડી થોડી દવા એક ખીજમા મીલાવી, પાણી સાથે તૈયાર કરી એક બોટલ ભરી આપી સારવાર અને ખોગક સખધમા કેટલીક અગત્યની સુચનાઓ આપી ડૉક્ટર સાહેબ વિદાય થઇ ગયા ડૉક્ટર સાહેબના ગયા પછી એકત્ર થયેલા તમામ મેટી અને સખધીજન ધીમે ધીમે વેરાવા લાગ્યા જતા જતા દરેક વ્યક્તિ તરફથી “સારવાર, સભાળ અને સુશ્રુષા માટે” ખાસ

સુચના થઈ-આવી રીતે અર્ધા પોણા કલાકમા તો ત્યા આગળ, હું મહારી બહેન, માતા અને પિતા, વીરમુખગાય, મહાલક્ષ્મી અને જયપ્રસાદ સિવાય કોઈ રૂઢું નહિ અને ત્યારબાદ હું ધીમે ધીમે જે માતા પિતાથી પણ બહુ દૂર બેઠો હતો તે પિતાજીની પાસે આવીને બેઠો વીરમુખરાયે મહેને ત્યા બેઠા પછી જણાવ્યું “અત્યાર સુધીમા બે ચાર “ ડોક્ટર બદલાયા-હમણા આવી ગયા તેઓ સાહેબ દર્દની ચિકિત્સા “ કરવામા ધણા જ હોશિયાર ગણાય છે અને ત્હેમની દવાઓ ‘ ધણી જ અકસીર હોય છે છતાં ત્હેમને પણ કંઈક અશે નિરાશ “ થયેના જોઇને મહાર હૃદય અત્યંત ગમરાય છે? પ્રભુ ! જાણે કે “ શુ થશે ? ”

વીરમુખરાયની આખો આસુથી ભરાઇ અને તેઓ વારે વારે નિશ્વાસ નાખવા લાગ્યા પ્રત્યુત્તરમા મહારા પિતાએ જણાવ્યું “ વીર-મુખરાય ! આપ હિંમત હારશે નહિ-પરમાત્માની ઇચ્છા હશે તે “ સર્વે સારા વાના થશે એ કંઈ આપણા અપત્યારની વાત નથી “ કે આપણે આપણા રનેહી અને સખધી જનના આવા દર્દોને “ રોડી શકીએ ! પ્રભુની જે ઇચ્છા હોય તે મુગે મ્હોયે સહન કરી “ લેવી ! ગાડા થયા કે આમ ગમગાઇ જાઓ છો ? ”

પિતાજીનું હૃદય પણ જયન્તિની આ સ્થિતિ જોઇને ભરાઇ આવ્યું હતું પરંતુ વીરમુખરાયને હિંમત આપના ત્હેમણે ઉપગ્ર પ્રમાણે આશ્વાસન આપ્યું અને ત્યાર બાદ મૌન રૂઢા શોક નિમગ્ન સ્થિતિમા આ મૌન દશ પદર મીનીટ લખાયુ-આખરે વીરમુખરાયની સુચનાથી મહારા માતા પિતા ઉઠ્યા-અને રાત્રે આવવાનું જણાવી ઘર તરફ ગયા સ્વયં સુષાએ તો માતા પિતાની રજા લઇને, રાત્રિ ત્યાજ રૂઢેવાને

નિશ્ચય કર્યો હતો એટલે ત્યાજ બેસી રહી-જયન્તિ બેભાનાવસ્થામાં પડી રહી હતી અને તહેનો શ્વાસ ગભરાતો હોય તદેમ તે વારે વારે નિ શ્વાસ નાખતી હતી દવા પાવા વિગેરે દર્દીની સારવારનું કામ સ્વયં સુધાએ માથે રાખ્યું હતું અને તે સેવા તે ઘણી જ મમતા ભરી રીતે કરતી હતી એટલે સ્વયંસુધા જયન્તિની એક સાચી “ નર્સ ” બની હતી સ્વયંસુધા અને મહેને ત્યાં બેઠેલા જોષને વીરમુખરાય, જયપ્રસાદ અને મહાલક્ષ્મી ત્યાંથી ઉઠ્યા અને બીજી પ્રવૃત્તિમાં લાગ્યા અને એની રીતે આખરે અમ્હે ત્રણે જણુ એકાતમાં પડ્યા-હું, સવે ના મયા પછી આસન ઉપરથી ઉઠ્યો અને જયન્તિના પલંગ પામે જઈને ખુરશી ઉપર બેસી ગયો ખુરશી ઘોડક દૂર હતી તે મ્હે પલંગની એકદમ નજીક ખેંચી અને બહીલાખ ગયેથી જયન્તિની મુખમુદ્રા પ્રતિ ધારી ધારીને જોઈ રહ્યો

“ પ્રિયા ! તહારી બિમારીએ કયું બિમાગ આ હૈયુ

“ બની બેલાલ તે રડતુ પ્રિયા ! આ દુખ શે જોવુ ?

‘ તદેને આવી અચેતન જોઈ હું બેભાન થઈ ગઈને

“ પ્રિયા ! આ પ્રેમના આદર્શની પાછળ ત્રાસજ શો ” ”

*

*

મહારૂ હૃદય એ અચેતન થઈ પડેલી જયન્તિને જોઈ જોષને રડતુ હતું જયન્તિ પ્રેમ અને સ્થૂલ શરીરની વ્યાધિઓનું દુખ સહન કરતી અને પોતાની મી ચેલી નિર્બલ આખોએ પ્રિયતમને શોધતી અને તે ન જણાના ત્રાસ પામતી મૃત્યુશય્યામાં પડી હતી મહારા સાચા પ્રેમની વૃત્તિએ આ કદપના ઉપગ્રવી, પરંતુ એની આ અચેતન સ્થિતિમાં પણ તે પ્રેમ વ્યાપાર ચાલે છે એવું મ્હે તહેની મુખમુદ્રા ઉપર

વારે વારે ઉપજી આવતા મનોભાવથી જાણી લીધું અને મહેને મહારી કદ્યના સાચી જણાઈ 'તહેના અનત આત્માના ઉદાર હૈયામા મહારો રાગ તહેની આ સ્થિતિમા પણ તહેની સાથે સુતો હતો ' એનું શરીર શીકડું, સુકાઈ ગયેલું અને દર્દના સામ્રાજ્યમા દીન જહેલું થઈ ગયું હતું ? જે શરીરની મોહકતાએ, પ્રતિભાએ ને પ્રતાપે મહારા અલ્પ યૈના પ્રતો શિથિલ કરવા અને લગ્ન સંબંધમા મોહ ઉપજાવવા અગ ત્યનો ભાગ બજવ્યો હતો એ શરીરની આ દશા જોઈને મહાર પ્રેમાળ હૃદય પળે પળે વધારે પ્રમાણમા ચીરાવા લાગ્યું જે શરીર ઉપર મહારી મીઠી મમતા, તે શરીરને હું આવું જોઈ શકું ખરે કે ? તહેની એ સ્થિતિ જોઈ મહારી આખોમા આસુ ન ભરાય તો મહાર હૃદય પ્રેમાળ ખરે કે ? એને એવું નજ કૂહેવાય ' જે આખોમા અજબ આકર્ષણ હતા તે આખોના તુર હૃદયા-જે શ્વાસમાથી પ્રેમના સન્કાર પ્રકટ થઈ મહારા હૃદયમા નવું ચેતન પૂરતા હતા તે શ્વાસ ધીમા પડ્યા હતા મહેને જોતા જહેની નસો પ્રેમના આવેશથી ઉછળી આવી રૂધીરથી ઉભરાઈ આવતી, તે નાડીઓ આજે મદ થતી જતી હતી જે મુખમુદ્રા હું તહેના ઉપરના રાગને લીધે અનુપમ ગણતો હતો તે મુખમુદ્રા આજે હાડપી જરવત જણાતી હતી ' ત્રણ ચાર મિનસની આ ભય કર માદગીમા એના સમસ્ત શરીર ઉપર ન કદપી શકાય એટલો બધો ફેરફાર થઈ ગયો હતો, તે જોઈ મહારી આશા નરમ પડી અને હું ન સહી શકું એવી મનોવ્યથા ભોગવવા લાગ્યો લક્ષના સાચા સંબંધની જાણે લાવી ન આવી હોય તહેમ જહેના લાલ ઓષ્ટ પ્રેમના સુબનોથી મહાગ હૃદયને હલમલાવી મુક્તા તે ઓષ્ટ આજે શીક્ષા અને નિષ્કુર હતા-પ્રેમના રસાયનો પીપીને તાળુ થતું જતું હૃદય આજે ધીમે ધીમે પોતાનું

કાર્ય અટકાવી હમેશને માટે બધ પડી જવાની તૈયારીમાં હતું. સક્ષિમમાં એનો આખો દેહ હાડપિ જર જહેવો ખન્યો હતો અને એના પચમહાભૂતો પોતાનું સ્થાન ત્યાગી કોઇ અદ્રશ્ય શક્તિના અમલ નીચે પોતપોતાને રસ્તે પડી જવાની તૈયારી કરી રહ્યા હતા અને એમ મહારી ભવિષ્યની પત્ની અરે. 'મહારી મીઠી પ્રિયતામાં જહેમથી ન ઉઠી શકાય એવી ભય કર મૃત્યુશય્યામાં પડી હતી? એની સમીપ પાંચ દશ મીનીટ ખેસી રહ્યા પછી મ્હે મહારો એક હસ્ત ત્હેના કપોલ પ્રદેશ ઉપર મૂક્યો. મષ્ટિષ્ક તાવની સખત ઉષ્ણતાથી તપી રૂઠ્ઠું હતું તે ઉષ્ણતા મ્હે તે સ્પર્શથી અનુભવી અને મહારૂ હૃદય એકદમ દુ ખી થઇ ગયું મહારા એ પ્રેમાળ હૃદયમાં કંરણા અને અનુ કથા ઉત્પન્ન થઇ અને પ્રિયાનું આ દર્દ શી રીતે મટે ત્હેનો વિચાર કરવા લાગ્યો મહારા પ્રેમ ભર્યા હસ્તનો સ્પર્શ થવા છતા જન્યન્તિ જનમૃત ન થઇ એ વસ્તુ સ્થિતિમાં મહારૂ હૃદય પ્રિયા સાથે વાતચિત્ત કરવાને માટે અધીરૂ થઇ ગયું-તે મીઠા શબ્દો ક્યારે બોલે અને હું ક્યારે સાંભળુ એ મહારો મનોરથ હતો મ્હે એ મનોરથની સિદ્ધિ સારૂ એને વાણીદ્વાગ ભાનમાં લાવવા અને જનમૃત કરવા પ્રયત્ન શરૂ કર્યો—

“જન્યન્તિ. જનમૃત થા, જે પ્રેમ સમસ્ત જનમૃતને જનમૃત રાખે
 “છે તે પ્રેમના રસાયણો પીનારી નિર્દોષ કુમારિકાને મૃત્યુશાના? જોતું
 “આવી રીતે નિષ્ક્રિય રૂઢી મૃત્યુ વશ થાય તો પ્રેમ એ અમૃત છે
 “એવી જનમૃતમાં મનાઇ ચૂકેલી શીવસુપ્રી ભય કર અસત્ય છે એવું
 “હું આખા જનમૃતને ઢંઢેરો પીટાવીને કહીશ. મનોરમાં. આમ ત્રણો
 “નહિ આપવા છતા આની ઉભેલું અને ત્હારા ઉપર આક્રમણ કરતું

“ મૃત્યુ ભય કર ગમે તેટલું હશે, પરંતુ તે પ્રેમની શીલસુશીથી તો
 “ તદ્દન અચાત છે, એમ હું વિના સંકોચે કહીશ ' પ્રિયા ' તારી
 “ આ સ્થિતિ જોઈને મ્હારું હૃદય ચીરાય છે અને હું બહાવરા જાહેરો
 “ બની ગયો છું—અનેક અનિષ્ટ શકાઓ ઉપસ્થિત થાય છે અને તું
 “ આખી મીઝી આમ બે ભાન પડી રહી છે, એ જોઈને મ્હને તું
 “ ત્યજીશ તો નહિ એવી શકા થાય છે અને ત્હેનાં અંગે હું ત્હેને
 “ ત્હેમ ન કરવા નમ્રતા પૂર્વક પ્રાર્થના કરું છું—પ્રિયા ' રડતા હૃદયે
 “ હું વિનવું છું કે—

“ હવું દીલ ત્યાગવાનું તો

“ સખ ઘો સ્નેહના જોડી

“ મદિરા પ્રેમની પાછ

“ કર્યો ઉન્મત્ત અકારણ કા ?

૧

‘ પ્રિયા ' એ પ્રેમ લાલચ મહિ

“ ચૂક્યો મ્હારા પ્રતો હું તો

“ કરારો ત્હે કરેલા તે

“ કરે છે ભગ બહાલી કા ?

૨

“ સખ ઘો સ્નેહના સાચા

“ ગણી હું સાવ ભરમાયો

“ ભલા બોળા હૃદયને આમ

“ ભ્રમણામા રડાવે કા ?

૩

“ પ્રિયા ત્હે મુક્ત કંઠે શી

“ પ્રશ્ન સા પ્રેમની કીધી

- “ છતાં એ પ્રેમની ઉમીં
 “ અકાળે તહે દયાવી કા ? ૪
- “ છૂપાયો પ્રેમ તહે જગવ્યો
 “ જગાવીને જમાવ્યો તહે
 “ જમાવટ જ્યા થઈ ત્યા
 “ તોડવાની વાન લાવી કા ? ૫
- “ મદિરા પ્રેમની જે પાપ
 “ તહેજે તે મદિરાને
 “ અકારણુ ધ્રુષ્ક તોડીને
 “ ભલા ઝેરી બનાવી કા ? ૬
- “ મ્હને એ મોહમા તુ
 “ નાચતો રાખી અને નાચે
 “ નહિ તો તત્ય એ મ્હાર
 “ ફરે નહિ મૂર્ખતા એ કા ? ૭
- “ બનાવ્યુ દીલ તહે દીલબર
 “ થયો નિશો નથી પૂરો
 “ મદિરા પ્રેમની ખેચી
 “ લપ્પ નિર્બલ બનાવે કા ? ૮
- “ અરે રે ! આમ કરવું તું
 “ પ્રિયા ! એ પ્રેમ કા પાયો ?
 “ વિના કારણુ વિશ્વાસુ
 “ હૃદયને તુ રીખાવે કા ? ૯

- “ સબ ઘોના ખગ સુખે
 “ હજૂ તો લોગવ્યા પણ ના
 “ અકાળે આખ આ મીચી
 “ પ્રિયા ! તું જાય છે રે ! કા ? ૧૦
- “ જતા થુ જ્યોત્સ્ના એ
 “ ચદ્રમા કામ પ્રતિભા છે ?
 “ અમીઠિ નથી તો ઉત્પત્તિ
 “ એ વાત સાચી ક્યા ? ૧૧
- “ પ્રિયા ! એવી રીતે પ્રિયા
 “ નથી તો પ્રેમ શાનો છે ?
 “ અને તુ પ્રેમ ત્યાગે તો
 “ પછી પ્રિયા રૂઢી પણ ક્યા ? ૧૨

x x x x x

(પ્રથમ ભાગ-પ્રથમ ખંડ સમાપ્ત)

